

Den gode profesjonelle

Profesjonsetikk for advokater og
barnevernsarbeidere

Avhandling for graden doktor artium
Det teologiske fakultet Universitetet i Oslo
2007

Dagny Kristine Johnson Hov

© **Dagny Kristine Johnson Hov, 2008**

*Doktoravhandlingar forsvart ved
Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo.
No. 23*

ISSN 1502-010X

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Omslag: Inger Sandved Anfinsen.
Trykk og innbinding: AiT e-dit AS, Oslo, 2008.

Produsert i samarbeid med Unipub AS, Oslo.
Avhandlingen blir kun produsert av Unipub AS i forbindelse med disputas.
Alle henvendelser vedrørende avhandlingen skal rettes til rettighetshaver eller enheten der doktorgrad er forsvart.

*Unipub AS er et heleid datterselskap av
Akademika AS, som eies av Studentsamskipnaden i Oslo.*

Being responsibly committed to the world of value before her, the perceiving agent can be counted on to investigate and scrutinize the nature of each item and each situation, to respond to what is there before her with full sensitivity and imaginative vigor, not to fall short of what is there to be seen and felt because of evasiveness, scientific abstractness, or a love of simplification.

Nussbaum, Martha (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. Oxford: Oxford University Press. S. 84.

Forord

Profesjonsetikk er et viktig tema for samfunnet, fordi de profesjonelle utfører sentrale samfunnsoppgaver. Min ambisjon med dette arbeidet er å trekke frem begreper og perspektiver som kan bidra til økt profesjonsetisk refleksjon i ulike sammenhenger. Med andre ord, jeg ønsker å peke på relevante temaer og overveielser som kan stimulere til refleksjon, mer enn å komme med definitive konklusjoner.

Et doktorgradsarbeid er en lang og krevende prosess. Jeg vil takke dem som har gitt meg helt nødvendig hjelp underveis: først og fremst informantene som har bidratt med verdifulle erfaringer fra sitt profesjonelle arbeid. En stor takk til mine gode veiledere, hovedveileder Paul Leer-Salvesen og biveileder Jan-Olav Henriksen. Takk til alle gode kolleger på Institutt for teologi og filosofi og Fakultet for humanistiske fag ved Høgskolen i Agder, en særlig takk til medstipendiater og kontornaboer Irene Trysnes og Nora Simonhjell. Og sist, men ikke minst, tusen takk til min kjæreste Rune, familie og venner for uunnværlig støtte og oppmuntring underveis. Og en ekstra takk til babyen i magen min som med stadige spark gjennom hele avhandlingsinnspurten har minnet meg på det deilige livet utenfor kontoret☺

Dagny Kristine Johnson Hov
Kristiansand mai 2007

Sammendrag

Avhandlingen tar utgangspunkt i kvalitative intervjuer med tolv profesjonelle, seks advokater og seks barnevernsarbeidere, om hvilke profesjonsetiske problemstillinger de møter i sin praksis, og om hvordan de overveier og velger i møte med profesjonsetiske spørsmål.

Analysen av intervjuene og av de to profesjonenes yrkesetiske tekster viser at særlig to temaer representerer sentrale profesjonsetiske problemområder. For det første profesjonelle som overveier og velger ut fra egeninteresse på bekostning av hensynet til klientene og samfunnet ellers. Eksempler på dette er profesjonelle som setter lojalitet til egen profesjons status og omdømme foran hensynet til klienter, eller advokaten som prioriterer økonomisk fortjeneste på bekostning av hensynet til klientens interesser.

Det andre viktige profesjonsetiske problemområdet er profesjonelle som ikke ivaretar hensynet til klientens autonomi på en adekvat måte. Autonomi er tradisjonelt forstått som knyttet til en persons frihet og selvbestemmelse ut fra egen vilje, til forskjell fra en person som blir styrt av andre. Spørsmålet om hvordan klientens autonomi skal ivaretas, er særlig komplekst i situasjoner der klienten er et barn eller en syk eller en gammel. Dette er grupper som i lys av en tradisjonell autonomiforståelse har svekket eller manglende autonomi. I lys av nyere perspektiver på autonomi er imidlertid et skarpt skille mellom autonome og ikke-autonome personer inadegvat. Alle mennesker er gjennom livet avhengige av andre, selv om avhengigheten er mer synlig i noen livsfaser. Derfor må overveielser om hvordan klientens autonomi skal ivaretas, ta utgangspunkt i den konkrete klient. Det kan for eksempel innebære at barnevernsarbeidere bør betrakte barn som kompetente, sårbare aktører hvis synspunkter og erfaringer må lyttes til.

Et hovedspørsmål i avhandlingen er hva som kjennetegner den gode profesjonelles fornuftige overveielser og valg. Med utgangspunkt i teoretiske perspektiver fra den amerikanske filosofen Martha Nussbaum framstilles to typer fornuftig overveielse og valg: en som uavhengig av emosjoner og fantasi overveier og velger ut fra fastlagte universelle og generelle prinsipper eller standarder (et tynt eller regelorientert begrep om fornuft), og en som veiledet av dyder overveier og velger ut fra en emosjonell og kognitiv persepsjon og tolkning av den

konkrete situasjon (et tykt eller personorientert begrep om fornuft). Den tynne fornuften involverer en oppfatning om at alle konflikter mellom verdier eller etiske hensyn kan løses, mens den tykke fornuften åpner for at verdikonflikter kan være uløselige eller tragiske.

Analysen av intervjuene og de yrkesetiske tekstene tyder på at både profesjonelle som overveier og velger ut fra tynn fornuft, og profesjonelle som overveier og velger ut fra tykk fornuft, kan betraktes som gode profesjonelle eller regulative idealer for advokater og barnevernsarbeidere. På bakgrunn av dette drøftes i avhandlingens siste kapittel styrker og svakheter ved tykk eller personorientert profesjonsetikk versus tynn eller regelorientert profesjonsetikk.

Sentrale innvendinger mot et personorientert begrep om profesjonsetikk er at det tilslører det nødvendige skillet mellom profesjonell og personlig, og at det innebærer et overdrevent idealistisk krav til profesjonelle. Sentrale innvendinger mot et regelorientert begrep om profesjonsetikk er at det kan svekke den profesjonelles personlige moral og motivasjon for arbeidet, og at det ikke er tilstrekkelig sett i lys av profesjonenes viktige oppgaver i samfunnet. På bakgrunn av diskusjonen forsvarer jeg et begrep om profesjonsetikk som kombinerer regler som skal beskytte svake parter og hindre den profesjonelle i å prioritere egeninteresse, med vekt på den profesjonelles gode egenskaper og persepsjonsevne. Avslutningsvis peker jeg på at i lys av sosiologiske perspektiver må profesjonsetikken også tematisere hva slags strukturelle (organisatoriske eller institusjonelle) vilkår som legger til rette for gode profesjonelle overveielser og valg, og hvilke som svekker eller hindrer gode overveielser og valg.

Innholdsfortegnelse:

Forord	5
Sammendrag	7
Innholdsfortegnelse:	9
Kapittel 1: Introduksjon	13
1.1 To profesjoner: advokater og barnevernsarbeidere	13
1.2 Problemstilling	15
1.3 Valg av teoretiske perspektiver	16
1.4 Hva er en profesjon?	17
To sosiologiske perspektiver på profesjoner	18
1.5 Hva er profesjonsetikk?	20
Profesjonsetikk: anvendt etikk, kontekstuell etikk, empirisk informert etikk eller område- etikk?	20
Kapittel 2: Teoretiske perspektiver	23
2.1 Innledning	23
2.2 Bernard Williams om det tykke og det tynne	27
2.3 Martha Nussbaum: sårbarhet og ambisjon	29
Den tykke og den tynne fornuften	31
Kommensurabilisme og ikke-kommensurabilisme	31
Det universelle og generelle, og det partikulære	34
Persepsjonsbegrepet	37
Emosjoner og fantasi	40
Økt vekt på det universelle?	44
Tykt og tynt – en kort drøfting	46
2.4 Profesjonsetisk mellomspill: et tykt og et tynt regulativt ideal	48
2.5 Profesjonenes regulative idealer dannes i en kontekst	50
Praksis, institusjon, rolle og standarder for dyktighet	51
Makt, paternalisme og autonomi	58
Ansvar og lojalitet	63
Spesielle ansvar og generelle ansvar	65
Kapittel 3: Metode	68
3.1 Innledning	68
3.2 Hans-Georg Gadammers begrep om fordommer og forforståelse	69
Hvilke fordommer har styrt arbeidsprosessen med denne avhandlingen?	71
3.3 Praksis og teori	73
3.4 Ulike former for kombinasjon av empiriske undersøkelser og etisk refleksjon	76
3.5 Hvorfor kvalitativ metode?	77
3.6 Valg av informanter	78
3.7 Målet med intervjuene og utformingen av intervjuguiden	79
3.8 Utførelsen av intervjuene	80
Et utenfraperspektiv som intervjuer	80
Forskningseffekt	81
Å intervju profesjonelle om yrkesetikk	82
3.9 Framgangsmåte i analysen av det empiriske materialet	83
Analysen ved utførelse av intervjuene	83
Analysen av de transkriberte intervjuene	84
3.10 Generalisering: Kan resultatene fra analysen gjelde flere enn mine 12 informanter?	88
3.11 Forskningsetikk	89

Informert samtykke	89
Konfidensialitet	90
Konsekvenser av forskningen for informantene	90
Konsekvenser av forskningen for tredjeparter (klienter)	91
Kapittel 4: Advokatene	92
4.1 Hva gjør en advokat?	92
4.2 Regler for god advokatskikk (RGA)	93
Å fremme rett, hindre urett og ivareta klientens interesser	94
Regler for god advokatskikk: en personorientert (tykk) eller regelorientert (tynn) yrkesetikk?	99
4.3 Hvordan beskriver advokatene relasjonen til kolleger og arbeidsplass?	103
De dårlige advokatkollegene og advokatbransjens omdømme	104
Å lære advokatyret i praksis	112
Oppsummering av delkapittel 4.3	114
4.4 Hvordan beskriver advokatene relasjonen til klientene?	115
Advokaten og klientens menneskeverd	115
Klientens autonomi og advokatens paternalisme	120
Oppsummering av delkapittel 4.4	129
4.5 Beskriver advokatene en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?	130
Ethiske dilemmaer	132
Den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten: Har de ulike normative oppfatninger om yrkesetikk?	135
Advokatenes forhold til verdien sannhet	139
Advokatenes syn på integritet	143
Oppsummering av delkapittel 4.5	159
4.6 Anvender advokatene universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?	159
Den institusjonelle unnskyldningen: en universell og generell standard i advokatenes overveielse og valg?	160
Ethiske hensyn og juridiske hensyn	168
Oppsummering av delkapittel 4.6	171
4.7 Inkluderer advokatene emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?	172
Oppsummering av delkapittel 4.7	176
4.8 To regulative idealer for advokater: Den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten	176
Et kjønnsperspektiv på de regulative idealene	179
Kapittel 5: Barnevernsarbeiderne	184
5.1 Barnevernstjenestens lovgrunnlag og arbeidsoppgaver	184
Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere	186
5.2 Hvordan beskriver barnevernsarbeiderne relasjonen til klientene?	190
Relasjonen til barna	190
Klientens autonomi og sårbarhet i møte med den profesjonelle	193
Klientens forskjellighet og den profesjonelles paternalisme	196
Oppsummering av delkapittel 5.2	200
5.3 Hvordan beskriver barnevernsarbeiderne relasjonen til kolleger og arbeidsplass?	201
Det er krevende å jobbe i barnevernstjenesten	201
Nybegynnerne lærer praksisen av kolleger	207
Fylkesnemndas avgjørelser påvirker informantenes overveielser og valg	212
Informantenes syn på budsjettene	213

Hvordan beskriver informantene sitt ansvar og sin lojalitet?	216
Oppsummering av delkapittel 5.3	219
5.4 Beskriver barnevernsarbeiderne en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?	220
Beskriver barnevernsarbeiderne uløselige verdikonflikter, eller har de et mer harmoniserende syn på forholdet mellom verdier?	221
Kan verdier ('det gode') måles?	224
Oppsummering av delkapittel 5.4	226
5.5 Anvender barnevernsarbeiderne universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?	227
Barnevernsarbeiderens relasjon til klienten: den konkrete og den generaliserte andre .	233
Forholdet mellom juss og etikk	237
Fungerer det biologiske prinsipp som en universell og generell standard i barnevernets arbeid?	239
Oppsummering av delkapittel 5.5	242
5.6 Inkluderer barnevernsarbeiderne emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?	243
Er det noen emosjoner som ikke passer på jobben?	249
Oppsummering av delkapittel 5.6	255
5.7 To regulative idealer for barnevernsarbeiderne: Kunstneren og Regelfølgeren	256
Det tykke regulative idealet: Kunstneren	260
Det tynne regulative idealet: Regelfølgeren	264
Kunstneren og Regelfølgeren	265
Et kjønnsperspektiv på de regulative idealene	268
Kapittel 6: Den gode profesjonelle	271
6.1 De profesjonelles syn på sin yrkesetiske kodeks	272
6.2 Forholdet til klient: makt, paternalisme, autonomi	273
Barnevernsarbeiderne og de autonome og sårbare barna	274
Advokatene og de sårbare og autonome klientene	276
6.3 Forholdet til kolleger og arbeidsplass: praksis, institusjon, rolle og standarder for dyktighet	279
Den dårlige profesjonelle	279
Hvordan styrke en profesjons yrkesetiske praksis?	281
6.4 Synet på verdier: kommensurabilisme eller ikke-kommensurabilisme?	284
Barnevernsarbeiderne og de vanskelige valgene	286
Den profesjonelles overveielse og valg kan bli veiledet av begrepet om profesjonens verdimål	288
Advokatenes valg mellom ulike verdier eller hensyn	289
6.5 Overveielse ut fra det universelle og generelle eller det partikulære?	291
Barnevernsarbeiderne: i spenningen mellom det partikulære og det generelle og universelle	292
Juss og etikk	293
Advokatene: både regel-rettferdighet og rimelighets-rettferdighet	295
6.6 Inkluderer de profesjonelle emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?	296
6.7 Hva kjennetegner den gode profesjonelle?	298
To innvendinger mot et regelorientert begrep om profesjonsetikk som ikke inkluderer den profesjonelles gode egenskaper og verdier	305
Profesjonelle dyder - personlige laster	307
Den gode profesjonelle besitter dydene rettferdighetssans, mot, sannferdighet, medmenneskelighet og integritet	310

Samfunnsvitenskapelige perspektiver på et personorientert begrep om profesjonsetikk	314
6.8 Avslutning	320
Litteratur (inkludert internetreferanser):	322
Artikler og lignende som ikke er tilgjengelig på internett:	336
Vedlegg 1: Regler for god advokatskikk	337
Vedlegg 2: Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere	346

Kapittel 1: Introduksjon

Hvilke profesjonsetiske temaer er sentrale i advokaters og barnevernsarbeideres refleksjoner over praksis? Hvordan beskriver advokater og barnevernsarbeidere den gode profesjonelles overveielser og valg? Denne avhandlingen er en undersøkelse og diskusjon av disse spørsmålene på grunnlag av kvalitative intervjuer med seks barnevernsarbeidere og seks advokater, samt analyser av de to profesjonenes profesjonsetiske tekster.

Avhandlingen kombinerer en kvalitativ undersøkelse av tolv profesjonelles fortolkninger av sine overveielser og valg i forhold til yrkesetiske problemer med etisk teori og argumentasjon.¹ Dette arbeidet er dermed ikke kun en empirisk studie, men et etikkfaglig arbeid med empirisk forankring. Avhandlingens kombinasjon av samfunnsvitenskapelig og etikkfaglig tradisjon er begrunnet med en oppfatning om at etikkens relevans og troverdighet blir styrket når den er forankret i empiriske data.²

1.1 To profesjoner: advokater og barnevernsarbeidere

De tolv profesjonelle som er intervjuet, tilhører to ulike profesjoner: Seks er saksbehandlere i førstelinjen i den kommunale barnevernstjenesten, seks er privatpraktiserende advokater. Barnevernsarbeiderne og advokatene representerer svært ulike profesjoner. Barnevernsarbeider er en ny profesjon, advokat en av de tre klassiske profesjoner med røtter tilbake til antikken og middelalderen (advokat, lege, prest). Barnevernsarbeid er en menneskebehandlerlig virksomhet, advokater behandler ikke sine klienter, men bistår med juridisk kompetanse.³ Barnevernsarbeiderne i kommunen er offentlig ansatte med lavere lønn enn privatpraktiserende advokater. Barnevernsarbeidere flest har kortere utdanning enn

---

¹ Etikk og moral har etymologisk sett samme betydning, sedvane, skikk, bruk. I dagligtalen brukes de også om hverandre. I denne avhandlingen vil begrepene etikk og moral derfor betegne det samme, nemlig *refleksjon over hva som er den korrekte eller gode måten å leve menneskelivet på*. Se for utdypning Andersen, S. (1998): *Som dig selv: en indføring i etik*. S. 11f.

² Se videre om dette temaet i delkapittel 3.4.

³ Skillet mellom menneskebehandlerlig og ikke-menneskebehandlerlig profesjoner er hentet fra Christoffersen, S.A. (2005): "Innledning", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 14.

advokatene, og det er en kvinnedominert yrkesgruppe, mens menn er i flertall i advokatprofesjonen.

På tross av ulikhetene finnes det noen interessante likhetstrekk mellom barnevernsarbeiderne og advokatene. De forholder seg til både juss og etikk. Klientene deres er i mange tilfeller i konflikt med samfunnets lover og verdier.⁴ Begge profesjoner arbeider i en samtid og en kultur der markedskreftenes logikk i stadig større grad setter etiske hensyn under press.⁵ Og begge profesjoner blir ofte utsatt for kritikk i media, i større grad enn de fleste andre profesjoner.

Det siste poenget er en viktig begrunnelse for dette arbeidet. I norsk sammenheng finnes det en del forskning på profesjonsetikk for barnevernsarbeidere, noe mindre på profesjonsetikk for advokater. Dersom man antar at deskriptiv og normativ forskning på profesjonsetikk for disse yrkesgruppene kan bidra til økt fokus på yrkesetiske problemstillinger i de to profesjonene, er det ikke urimelig å tenke seg at dette kan bedre de profesjonelles yrkesetiske overveielser og valg, og dermed redusere mengden av offentlig kritikk mot barnevernstjenesten og advokatene.⁶

---

⁴ I denne avhandlingen brukes termen klient. Termen klient kommer fra latin og betyr 'person som stiller seg under en mektig manns beskyttelse'. Ordet stammer fra den romerske republikkens tid (510-27 f.Kr.), der skikken var at frie menn kunne få støtte og beskyttelse fra rike og mektige patroner. Frigitte slaver ble automatisk klienten til sin tidligere eier. Et alternativt begrep som blir mer og mer vanlig, særlig i sosialt arbeid-profesjonene, er 'bruker'. 'Bruker' er ment å skulle motvirke et paternalistisk bilde av relasjonen mellom profesjonell og klient. Jeg har imidlertid valgt 'klient', først og fremst fordi dette er felles for advokater og barnevernsarbeidere. Et annet sentralt poeng er at 'bruker' gir assosiasjoner til mennesket som en konsument og forbruker som frivillig velger å benytte den profesjonelles tjenester, og dette gir et feilaktig bilde av de mennesker advokater og barnevernsarbeidere jobber for og med. Se for utdypning en drøfting av klientbegrepet i Buss, L.G. og Strauss, H. (2004): "Socialrådgiverprofesjonen", i: Moos, L. mfl. (red.): *Relationsprofesjoner: lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejersker, socialrådgivere og mellemlidere*. S. 225f. I fht. termen klients historiske opprinnelse se Howatson, M.C. og Chilvers, I. (red.) (1993): *The concise Oxford companion to classical literature*.

⁵ Vetlesen, A.J. (2001): "Dydenes gjenkomst og omsorgens grunnlag Om utfordringene i kjølvannet av den nye kapitalismen", i: Ruyter, K. og Vetlesen, A.J. (red.): *Omsorgens tvetydighet*. S. 282-322. Se også Vetlesen, A.J. og Henriksen, J.-O. (2003): *Moralens sjanser i markedets tidsalder*.

⁶ Det er ikke urimelig å anta at en profesjon som over lengre tid har utbredt mistillit i samfunnet kan miste autoritet og privilegier. Et empirisk eksempel på dette er hvordan kraftig offentlig kritikk av britiske legers feilbehandling av pasienter på 1990-tallet førte til store endringer i reguleringer av leger og i organiseringen av National Health Service (NHS) i UK. Sakene om feilbehandling førte til at leger i UK nå jevnlig blir testet i forhold til om de er oppdatert og evner å utføre sin profesjonelle praksis, i motsetning til tidligere da legene fikk lisens på grunnlag av en vurdering ved begynnelsen av karrieren. Irvine (2003) beskriver de britiske legenes profesjonelle kultur forut for endringene som en sterkt selvbeskyttende og elitistisk kultur som var lite mottagelig for kritikk, og preget av en lojalitet som førte til forsvar for kollegers praksis uansett kvalitet på praksisen. Irvine, D. (2003): *The doctors' tale: professionalism and public trust*.

Jeg har valgt å undersøke to profesjoner for å få en bred empirisk forankring for den profesjonsetiske refleksjonen. Selv om en kvalitativ empirisk undersøkelse av to profesjoner er såpass omfattende at det kan gå på bekostning av dybdeforståelsen av profesjonenes særtrekk, mener jeg at bredden i det empiriske materialet i avhandlingen styrker den teoretiske profesjonsetiske refleksjonen, fordi det gjør det mulig å se hvilke problemstillinger som er profesjonsgenerelle og kontekstovergripende, og hvilke som er profesjonsspesifikke.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen for dette avhandlingsarbeidet er todelt.

1. Hva slags begreper om fornuftig overveielse og valg kan vi finne i intervjuene med de profesjonelle (deskriptiv problemstilling)?
2. Hva kan et etisk perspektiv bidra til med henblikk på hva slags overveielse og valg de profesjonelle normativt sett bør anvende i sitt arbeid (kritisk-normativ problemstilling)?

Jeg vil presisere og supplere problemstilling 1 ved å formulere fem underproblemstillinger eller forskningsspørsmål.

- beskriver de profesjonelle en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?
- anvender de profesjonelle universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?
- inkluderer de profesjonelle emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?
- hvordan beskriver de profesjonelle relasjonen til kolleger og arbeidsplass?
- hvordan beskriver de profesjonelle forholdet til klientene?

Jeg vil utfylle problemstilling 2 med følgende forskningsspørsmål:

- bør profesjonsetikken være tykk og inkludere den profesjonelles egenskaper og persepsjonsevne (personorientert begrep om profesjonsetikk) eller bør

profesjonsetikken være tynn med vekt på generelle og universelle regler (regelorientert begrep om profesjonsetikk)?

- hvilke strukturelle vilkår legger til rette for gode profesjonelle overveielser og valg?

Underproblemstillingene er de analytiske spørsmålene som er stilt til empirien. Kapittel 2 presenterer den teoretiske bakgrunnen for problemstillingene. Problemstilling 1 blir besvart i kapittel 4 og 5, som er overveiende deskriptive eller beskrivende kapitler. Problemstilling 2 blir besvart i kapittel 6, som er et overveiende kritisk-normativt kapittel.

1.3 Valg av teoretiske perspektiver

Temaet for denne studien er profesjonsetikk, og teorien som er valgt for å belyse det empiriske materialet, er hovedsakelig hentet fra etikken. Den sentrale begrunnelsen for valg av teori i denne avhandlingen er at de teoretiske perspektivene skal fungere som gode verktøy for å klargjøre og fremheve de sentrale temaene i intervjuene. Med andre ord, hovedkriteriet for valg av teori er at teorien skal gi mening til fylden av de empiriske dataene. Dette medførte at det ble viktig å velge teori som kunne fange inn uenighetene og spenningene i intervjumaterialet. Teoretiske perspektiver som blir brukt til analyse og fortolkning av intervjuene med begge grupper profesjonelle, er fremstilt i kapittel 2, mens teoretiske perspektiver som er relevante for den enkelte profesjon, er plassert i de enkelte analysekapitler (kapittel 4 og 5).

Det sentrale profesjonsgenerelle temaet i intervjuene med barnevernsarbeiderne og advokatene er spørsmålet om hva som kjennetegner gode fornuftige overveielser og valg. På bakgrunn av denne lesningen av intervjuene valgte jeg teoretiske perspektiver hentet fra den amerikanske filosofen og litteraturviteren Martha Nussbaum, som i store deler av sitt forfatterskap har framstilt og drøftet ulike begreper om fornuftig overveielse og valg. Nussbaum beskriver to sentrale filosofiske begreper om overveielse og valg: ett som vektlegger det universelle og generelle, og verdienes forenlighet (kommensurabilisme), og ett som vektlegger det partikulære, verdienes kvalitative forskjellighet (ikke-

kommensurabilisme), og emosjoner og fantasi. Det førstnevnte kaller jeg et tynt begrep om overveielse og valg, det sistnevnte et tykt begrep om overveielse og valg.⁷

Intervjuene viser at informantenes fortolkninger av egne fornuftige overveielser og valg blir påvirket av de sosiale omgivelsene de befinner seg i, både forholdet til arbeidsplass og fagtradisjon, og forholdet til klient. De profesjonelles refleksjoner om relasjonen til arbeidsplassen beskriver jeg med teoretiske perspektiver knyttet til praksis, institusjon, rolle og standarder for dyktighet, og de profesjonelles synspunkter på relasjonen til klient blir beskrevet ved hjelp av begrepene makt, paternalisme, autonomi, ansvar og lojalitet.

Det er en grunnleggende oppfatning i denne avhandlingen at forskning på profesjonsetikk også må tematisere de strukturelle vilkårene for de profesjonelles praksis. Dersom en institusjon eller organisasjon på ulike måter hindrer og begrenser mulighetene for adekvat etisk overveielse og valg, er det uheldig og inadekvat å møte dette med at den individuelle profesjonelle må bli mer etisk ansvarlig. Litt spissformulert kan man si: ”Det hjelper ikke å være snill dersom urettferdigheten er strukturell!”

1.4 Hva er en profesjon?

Tradisjonelt defineres begrepet 'profesjon' på ulike måter i sosiologien.⁸ For det første ut fra verdi- og kunnskapsgrunnlag, desto mer vitenskapelig kunnskap og iboende gode verdier (for eksempel helse), desto større grad av profesjon har yrket. For det andre ut fra lengde på utdanning, og for det tredje ut fra det kriterium at profesjonelt arbeid består av både beslutningsarbeid og behandlingsarbeid. En fjerde definisjon er at deltagerne i en profesjon må ha en bestemt utdanning, som er forutsetningen for å praktisere visse yrker eller inneha visse yrkestitler.⁹

---

⁷ Begrepene tykk og tynn er valgt for det første fordi de anvendes i deler av diskursen, for det andre fordi de er karakteriserende for innholdet i begrepene. Det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg er et bredere og mer komplekst begrep enn det tynne. Det tykke omfatter emosjoner, fantasi, persepsjon av det partikulæres kompleksitet og verdienes ikke-kommensurabilitet, mens det tynne vektlegger det universelle og generelle, for eksempel i form av prinsipper for rett handling, og betrakter verdier som kommensurable. Vi ser at det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg kan knyttes til begreper som moralsk klokskap og skjønn, mens det tynne begrepet om fornuftig overveielse og valg vanligvis ikke knyttes til disse begrepene.

⁸ Hernes, H. (2002): ”Perspektiver på profesjoner”, i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. S. 38-42.

⁹ Torgersen, U. (1972): *Profesjons sosiologi*. S. 10-16.

Skillet mellom halvprofesjon (semiprofesjon) og hjelprofesjon er i dag blitt visket ut.¹⁰ Dette skyldes blant annet at tradisjonelle praksisbaserte fag som sosialt arbeid og sykepleiefag har styrket sin akademiske standard og forlenget utdanningstiden. Advokater regnes tradisjonelt som prototypen på en profesjon, sammen med leger og prester. Advokatyrket har kjennetegnene til en profesjon som er beskrevet ovenfor: Det bygger på en lang vitenskapelig utdanning, skal fremme en iboende god verdi (rett), og det består av både beslutningsarbeid (beskrive et rettsproblem) og behandlingsarbeid (løse problemet på ulike måter). Advokater har dessuten monopol på å være rettshjelpere (gi juridisk bistand).¹¹

Barnevernsarbeiderne representerer en ung og kvinnedominert profesjon, som er knyttet til fremveksten av velferdsstaten. Tidligere ble denne regnet som en semiprofesjon, på grunn av sosialt arbeid sin korte vitenskapstradisjon, og fordi barnevernsarbeidere ikke må ha utdanning innenfor sosialt arbeid. Virkemidler som er anvendt for å oppnå profesjonsstatus for sosialarbeidere generelt og barnevernsarbeidere spesielt, er for eksempel styrking av utdannelsens faglige innhold og lengde og formell sikring av kvalitet i yrkesutøvelsen.¹² Sikringen av kvalitet skjer blant annet gjennom en mulighet for å klage til Yrkesetisk råd for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere.¹³

To sosiologiske perspektiver på profesjoner

I profesjonssosiologien på 1900-tallet foreligger det to hovedperspektiver på profesjoner.¹⁴ Den positive profesjonssosiologien fremstiller profesjoner som ekspertgrupper som leverer viktige tjenester til samfunnet. I bytte får de selvbestemmelse, status og lønn. Den kritiske profesjonssosiologien beskriver derimot profesjonene som privilegerte sosiale grupper som søker makt og eksklusivitet i forhold til egne arbeidsoppgaver.

---

¹⁰ Christoffersen, S.A. (2005): "Profesjoner og profesjonsetikk – hva er det?", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 20.

¹¹ Halvorsen, H. (1997): *Advokatvirksomhet – betingelser og krav*. S. 60-65.

¹² Rasmussen, P. (2004): "Profesjonsprosjekt og vidensudvikling – om forskelle i profesjonsforståelser og profesjonsstrategier", i: Hjort, K. (red.): *De professionelle: forskning i profesjoner og profesjonsuddannelser*. S. 60.

¹³ www.fobsv.no/web/osthome1.nsf

¹⁴ Den videre framstillingen bygger hovedsakelig på Laursen, P.F. (2004): "Hva er egentlig pointen ved profesjoner?", i: Hjort, K. (red.): *De professionelle: forskning i profesjoner og profesjonsuddannelser*. S. 21-32.

Andrew Abbott er en viktig representant for den kritiske profesjonssosiologien. I *The system of professions* (1988) beskriver han profesjonenes utvikling som en historie om kamp om kunnskapsområder, det Abbott kaller jurisdiksjoner.¹⁵ Profesjonalisering er en strategi i kampen mot andre grupper om sosiale goder som makt, penger og prestisje. Den profesjonelle gruppen er kun åpen for deltagere med en bestemt utdanning, og profesjonen har enerett eller monopol på å utføre sin arbeidsoppgave. I dette perspektivet er profesjonsetikk et virkemiddel for å beskytte egen profesjon og egne kolleger mot kritikk utenfra.¹⁶

Talcot Parsons representerer det positive profesjonssosiologiske perspektivet på profesjoner (funksjonalistisk sosiologi).¹⁷ Parsons fremstiller profesjonene som en viktig og positiv ressurs for samfunnet, og beskriver den profesjonelle som drevet av utelukkende sakkynndighet og profesjonsetiske hensyn til klienten. I dette perspektivet betraktes profesjonsetikken som en sentral idealistisk drivkraft for de profesjonelle.

I intervjuene med de profesjonelle foreligger både kritiske og mer positive oppfatninger om egen profesjons arbeid og betydning for samfunnet. Imidlertid er nok informantenes selvforståelse at de profesjonelle primært er 'gode hjelpere', og at de som kun arbeider med egeninteresse for øyet, er enkeltstående unntak. I den normative delen av avhandlingen er det en stilltiende forutsetning at profesjonsetikken kan være en styrende drivkraft for de profesjonelle, og at de profesjonelle arbeider for å fremme viktige goder i samfunnet. Dette tror jeg er et premiss for de fleste som arbeider med profesjonsetikk.¹⁸ Også profesjonsetikken må imidlertid omfatte refleksjon rundt oppfatningene om at noen profesjonelle setter egeninteresse først og bruker profesjonsetikken som alibi i en maktkamp.¹⁹

---

¹⁵ Abbott, A. (1988): *The system of professions: an essay on the division of expert labor*.

¹⁶ Christoffersen, S.A. (2005): "Profesjoner og profesjonsetikk – hva er det?", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 28. Bruk av profesjonsetiske dokumenter for å beskytte de profesjonelles eller profesjonens egeninteresse i snever forstand, på bekostning av hensynet til klienter og samfunnet, kalles også 'ideologisk bruk av profesjonsetikk'. Kultgen, J. (1988): "The Ideological Use of Professional Codes", i: Callahan, J.C. (red.): *Ethical issues in professional life*. S. 411-421.

¹⁷ Laursen, P.F. (2004): "Hva er egentlig pointen ved professioner?", i: Hjort, K. (red.): *De profesjonelle: forskning i profesjoner og professionsuddannelser*. S. 25f.

¹⁸ Se feks Sullivan, W. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*.

¹⁹ Koehn, D. (1994): *The ground of professional ethics*. Koehn peker på alvoret i ovenfor nevnte kritikk av profesjonene, men forsvarer profesjonene fordi de er viktige for et godt demokratisk samfunn. Imidlertid er en gitt profesjons praksis legitim kun i den utstrekning profesjonen fortjener klientenes tillit.

1.5 Hva er profesjonsetikk?

Begrepet 'profesjonsetikk' kan betegne en profesjons felles yrkesetiske kodeks eller dokument, eller empiriske undersøkelser av en profesjons yrkesetiske overveielser og handlinger. Denne første betydningen representerer en profesjons faktiske yrkesetiske standarder slik de er nedfelt i kodeksen, og en profesjons faktiske yrkesetiske praksis både med henblikk på oppfatninger om etiske spørsmål og mønstre av moralsk relevant atferd som manifesteres i profesjonens praksis.²⁰

Dette perspektivet på profesjonsetikk er deskriptivt eller beskrivende, til forskjell fra et normativt perspektiv på profesjonsetikk, som medfører en vurdering og evaluering av den yrkesetiske kodeksen og de oppfatninger og handlinger som foreligger i praksis. Normativ profesjonsetikk vil være et verdiladd forsøk på å klargjøre og organisere grunnlaget for de etiske standarder som en profesjon bør fremme i sitt yrkesetiske dokument og i sin praksis.

Profesjonsetikk: anvendt etikk, kontekstuell etikk, empirisk informert etikk eller område-etikk?

En tradisjonell betegnelse på fagfelt som profesjonsetikk, medisinsk etikk og bioetikk, er anvendt etikk (*applied ethics*). Disse praktisk rettede fagfeltene er relativt nye som akademisk disiplin i filosofien.²¹ På 1900-tallet var moralfilosofien dominert av interesse for metaetikk og språkfilosofiske problemstillinger. På 1960- og 70-tallet førte imidlertid samfunnsmessige og teknologiske endringer til utvikling av nye etiske problemstillinger, og dette åpnet et nytt rom for det som er blitt kalt anvendt etikk. De siste tiårene er anvendt etikk blitt en paraplybetegnelse for en rekke fagfelt med egne akademiske grader og spesialtidsskrifter. Samtidig er empiriske data blitt viktigere for etisk refleksjon.²²

---

²⁰ De profesjonelles yrkesetiske praksis kan selvsagt skille seg fra den felles yrkesetiske kodeksen for profesjonen. Dermed kan profesjonsetikk i deskriptiv forstand også deles i to undergrupper: de profesjonelles faktiske atferd og den felles profesjonsetiske kodeksen.

²¹ LaFollette, H. (2003): "Introduction", i: LaFollette, H. (red.): *The Oxford handbook of practical ethics*. S. 1.

²² Relevante empiriske data omfatter juridiske, politiske, sosiologiske og økonomiske data om de etiske spørsmålene som blir diskutert. De empiriske dataene kan bidra til forståelse av konteksten for den etiske diskusjonen, veilede den teoretiske refleksjonen ved å gi innhold til de moralske overveielser og styrke det kritiske potensialet til den etiske teorien. Samme sted s. 7.

I denne avhandlingen brukes ikke termen anvendt etikk. Begrunnelsen for dette er at samlebetegnelsen anvendt etikk kan sies å implisere en forestilling om at den anvendte etikken bygger på eller er sekundær i forhold til en ikke-anvendt etikk som er den primære i et hierarki med 'ren' teori på toppen og 'uren' praksis nederst. Dette kan medføre en oppfatning om at etisk overveielse og valg skal foregå i en bevegelse fra overordnede abstrakte hensyn til den partikulære situasjon, der personen anvender etikken (for eksempel i form av prinsipper) på den konkrete situasjonen.

Begrepet anvendt etikk kan sies å signalisere et hierarki av teoretisk etikk og etikk i praksis, der teorien er primær og 'det korrekte' uavhengig av kontekst. Hvilke andre betegnelser kan være sakssvarende på denne avhandlingen og andre forskningsprosjekter som vil forankre teoretisk refleksjon om etiske spørsmål i beskrivelser og undersøkelser av den praktiske virkelighet? Denne pågående begrepsdiskusjonen har ingen fasit, men jeg vil her kort drøfte noen alternativer til 'anvendt etikk'.

Et forslag er kontekstuell etikk. Begrepet kontekstuell etikk fanger inn at det ikke foreligger en ren teoretisk etikk uavhengig av praksis, og bidrar dermed til en utvisking av et skarpt skille mellom teori og praksis. Kontekstuell etikk signaliserer heller ikke at teorien er primær og praksis sekundær når det gjelder kvaliteten på etisk refleksjon. Et argument mot begrepet kontekstuell etikk er imidlertid at dersom all etikk inkludert grunnlagsetikk er kontekstuell, blir begrepet så omfattende at det nærmer seg det intetsigende.

Et annet alternativ til anvendt etikk er empirisk informert etikk. Empirisk informert etikk er mer presist enn kontekstuell etikk fordi det tydeliggjør at den etiske refleksjonen er forankret i empirisk kunnskap om den delen av virkeligheten som den etiske refleksjonen og drøftingen dreier seg om. På bakgrunn av dette plasseres denne avhandlingen i kategorien empirisk informert etikk.

Empirisk informert etikk kan involvere abstrakte etiske teorier, men tar utgangspunkt i empiriske undersøkelser. Dette innebærer at empiri og teori er sidestilt og gjensidig kan korrigere hverandre: Teorien kan anlegges som kritisk perspektiv på empirien, og empirien kan tydeliggjøre at teoretiske begreper og perspektiver er inadekvate eller ikke gir god mening.

Empirisk informert etikk tar utgangspunkt i beskrivelser av hvordan personer i praksis fortolker sine etiske vurderinger, eller hvordan de faktisk handler. Dette innebærer at empirisk informert etikk har fellestrekk med moralsosiologi. Imidlertid vil etikkfaglige arbeider vanligvis omfatte et mer eksplisitt etisk og normativt perspektiv enn deskriptiv moralsosiologi.

Anvendt etikk og empirisk informert etikk er begreper som sier noe om metode og innhold i forskningen: Anvendt etikk vektlegger det teoretiske og anvender teorien i konkrete situasjoner, mens empirisk informert etikk vektlegger det empiriske og belyser dette ved hjelp av teoretiske perspektiver. Betegnelsen område-etikk er en mer formal mellomting. Både anvendt etikk og empirisk informert etikk er område-etikk på den måten at den handler om bestemte områder eller felt i den empiriske verden. Dette kan for eksempel dreie seg om helsevesenet, arbeidslivet eller menneskets forhold til naturen. På bakgrunn av dette vil jeg både bruke betegnelsene empirisk informert etikk og område-etikk på denne avhandlingen.

Kapittel 2: Teoretiske perspektiver

2.1 Innledning

Dette kapittelet er en fremstilling av de teoretiske perspektivene som blir anvendt i analyse og fortolkning av intervjuene med advokatene og barnevernsarbeiderne. Her presenteres de teoretiske begrepene som er felles for analysen av advokatintervjuene og barnevernsarbeiderintervjuene. Perspektivene og begrepene i dette kapittelet er dermed profesjonsgenerelle og relevante for flere profesjoner, mens profesjonsspesifikk teori blir presentert i de enkelte kapitler om advokatene og barnevernsarbeiderne.

Den viktigste begrunnelsen for valg av teoretiske og fortolkende perspektiver i denne avhandlingen er at teorien skal gi mening til fylden av data og kaste lys over de sentrale tendenser og unntak, fellestrekk og særtrekk i det empiriske materialet.²³ To sentrale temaer eller felt i det empiriske materialet i denne avhandlingen er informantenes refleksjoner over hva som kjennetegner gode og dårlige profesjonelle overveielser og valg av handling, og refleksjoner om de profesjonelles samspill med omgivelsene.

På bakgrunn av denne lesningen av det empiriske materialet skal de teoretiske perspektivene for det første fange inn og begrepsliggjøre ulike typer fornuftig overveielse og valg, og for det andre beskrive det etisk relevante i informantenes refleksjoner om forholdet til omgivelsene (klienter, kolleger, institusjon). Perspektivene som belyser individenes overveielser og valg, kan beskrives som aktør- eller personfokuserte, mens perspektiver som belyser omgivelser og relasjoner, kan betegnes som strukturfokuserte. Disse perspektivene er dermed supplerende.

I etikken kan man skille mellom to hovedbegreper om fornuftig overveielse og valg, det ene vektlegger primært den handlende person (personorientert), det andre vektlegger primært regler for handling (regelorientert). Jeg har valgt perspektiver fra Martha Nussbaums forfatterskap fordi disse omfatter beskrivelser og drøftinger av begge disse typene overveielse og valg. De to begrepene om fornuftig overveielse og valg er i denne avhandlingen kalt det tykke og det tynne begrepet om fornuft. Bakgrunnen for valget av betegnelse tykk og tynn,

er at disse er gode innholdsbeskrivelser av de to ulike begrepene (det tykke begrepet om fornuft er mer komplekst og omfattende enn det tynne begrepet om fornuft), i tillegg til at disse begrepene brukes i deler av den akademiske samtalen om etikk (dette blir utdypet nedenfor).

Det tykke begrepet om fornuft vektlegger emosjonell og tankemessig persepsjon og tolkning av den konkrete situasjon som det primære for korrekt overveielse og valg.²⁴ Persepsjonen blir veiledet av dyder som involverer emosjoner og fantasi så vel som retningsgivende regler, men persepsjon av det partikulære er det sentrale. Det tykke begrepet om fornuft fanger inn virkeligheten som kompleks og bestående av kvalitativt ulike verdier eller etiske hensyn som i noen situasjoner kan stride mot hverandre.²⁵

Det tynne begrepet om fornuft vektlegger universelle og generelle standarder eller prinsipper som det primære for korrekt overveielse og valg. Det medfører at man kommer til den konkrete situasjon med prinsipper som er fastlagt på forhånd, og overveier og velger i situasjonen ut fra prinsippene. Det tynne begrepet om fornuft inkluderer ikke emosjoner og fantasi, men forutsetter et skarpt skille mellom fornuft og emosjoner. Det tynne begrepet om fornuft fanger ikke inn en kompleks virkelighet der etiske verdier kan komme i uløselige konflikter, men søker å redusere virkelighetens kompleksitet slik at etiske dilemmaer eller verdikonflikter forekommer i mindre grad.

Eksempler på andre etiske perspektiver som vektlegger det personorienterte aspektet ved etisk overveielse og valg, er for eksempel nærhetsetikk (E. Levinas og K.E. Løgstrup), feministisk etikk (C. Gilligan og A. Baier),²⁶ narrativ etikk (den tidlige A. MacIntyre) og postmoderne etikk (Z. Bauman). Eksempler på etiske perspektiver som vektlegger det regelorienterte

---

²³ Se også delkapittel 1.3 og 3.9.

²⁴ Det tykke begrepet om fornuft har i etikken andre betegnelser, som for eksempel moralsk klokskap, skjønn, dømmekraft. Felles for disse begrepene er en tilknytning til perspektiver i tradisjonen fra Aristoteles, og en vekt på tolkning av den konkrete situasjon som viktigere for korrekt overveielse og valg enn generelle og universelle prinsipper for handling.

²⁵ Verdi defineres i denne avhandlingen bredt som noe iboende godt, noe som er verdt å arbeide for. Se Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 30 n. 21.

²⁶ For en god oversikt over feministisk teori og feministisk etikk se: Kymlicka, W. (1992): *Justice in political philosophy*. Vol. 2. Aldershot: Elgar. Part 3: Feminism. S. 415-576. Se også: Baier, A. (1987): "The need for more than justice", i: Held, V. (red.): *Justice and care: essential readings in feminist ethics*. Westview Press. Fra norsk debatt se for eksempel Schmidt, U. (1999): "Rettferdighet eller omsorg? Betydningen av en feministisk kritikk for vår forståelse av rettferdighet som etisk ideal", i: Kaul, D. mfl. (red.): *Feministteologi på norsk*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

aspektet ved overveielse og valg, er kantianske og utilitaristiske teorier. Det er misvisende å betrakte skillet mellom personorientert og regelorientert etikk som et skille mellom dydsetikk og regeletikk, både fordi nærhetsetikk og postmoderne etikk ikke opererer med dyd som et sentralt begrep, og fordi både Kant og ulike utilitaristiske tenkere utarbeidet teorier om dydenes betydning for etisk overveielse og valg.²⁷ Bakgrunnen for valget av perspektiver fra Nussbaum er, som nevnt ovenfor, at hennes arbeider framstiller det personorienterte og det regelorienterte begrepet om fornuftig overveielse på en adekvat og interessant måte, så vel som at Nussbaum så vidt jeg vet ikke tidligere er brukt som teoretiker i større profesjonsetiske arbeider (avhandlinger) i norsk sammenheng.²⁸

Jeg fremstiller begrepene om tykk og tynn fornuft først ved å redegjøre for og drøfte bruken av begrepene tykk og tynn hos den amerikanske filosofen Bernard Williams, deretter ved å vise hvordan Nussbaums forfatterskap kan leses som en utvikling fra et forsvar for det tykke begrepet om fornuft til en større vekt på universelle standarder for overveielse og valg.²⁹ Det er viktig å merke seg at fornuftsbegrepet som vektlegger det partikulære og relasjonen til den konkrete andre, emosjoner og fantasi, og muligheten for verdikonflikter, er sentralt i nyere etiske retninger som feministisk etikk, omsorgsetikk, narrativ etikk, nærhetsetikk og dydsetikk. Disse retningene tar utgangspunkt i en kritikk av mer tradisjonelle etiske perspektiver som vektlegger det universelle og generelle, og som ikke involverer personens emosjoner og fantasi eller relasjoner til de konkrete andre.

Begrepene om tykk og tynn fornuft er i denne avhandlingen analytiske perspektiver eller konseptuelle verktøy som skal avdekke og gi mening til ulike mønstre eller typer av overveielse og valg i empirien. Begrepene om tykk og tynn fornuft er teoretiske konstruksjoner, samtidig som de er valgt fordi de er virkelighetsnære eller empirisk adekvate nok til å fungere som verktøy for å analysere informantenes fortolkninger av egen praksis. Ingen informanter eller virkelige mennesker bruker kun den ene eller kun den andre typen

---

²⁷ Nussbaum, M. (1999): "Virtue Ethics: A misleading category?", i: *The Journal of Ethics*. Nr. 3. S. 163-201. I denne avhandlingen er imidlertid begrepet dyd forbeholdt den aristoteliske versjonen av dyd.

²⁸ I nordisk sammenheng er perspektiver fra Nussbaum brukt i større profesjonsetiske arbeider, se for eksempel: Silfverberg, G. (1996): *Att vara god eller att göra rätt: en studie i yrkesetik och praktik*. Yngvesson, S.W. (2006): *Den moraliska journalisten: en analys av yrkesetik, ideal och dygder*.

²⁹ Nussbaum, M. (2001): "Preface to the revised edition", i: *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. S. xviii-xxiv. Se også Harpham, G.G. (2002): "The Hunger of Martha Nussbaum", i: *Representations* 77. S. 52-81. Harpham leser Nussbaums forfatterskap som inndelt i to hovedfaser: Den første vektlegger betydningen av personens emosjonelle og kognitive åpenhet for det partikulære, og aksept av 'moral luck', den andre fasen fokuserer på mennesket som verdensborger og universelle standarder for et godt nok menneskelig liv.

fornuftig overveielse, men det er ikke urimelig å anta at de aller fleste vil ha overvekt av en type fornuft, og jeg mener også å se at advokatenes refleksjoner er mest preget av tynn fornuft, mens barnevernsarbeidernes fortolkninger av egne overveielser er mest preget av tykk fornuft.

På bakgrunn av de to begrepene om fornuftig overveielse og valg beskriver jeg to regulative idealer for profesjonelle, henholdsvis ett som overveier og velger ut fra tykk fornuft, og ett som overveier og velger ut fra tynn fornuft. Det tykke regulative idealet vil overveie og velge ut fra unike trekk ved den konkrete situasjon, forstå verdier som plurale og kvalitativt ulike, og se emosjoner og fantasi som en nødvendig del av fornuftige overveielser. Det tynne regulative idealet vil overveie og velge ut fra generelle og universelle standarder og regler, forstå verdier som kvalitativt like, og ikke betrakte emosjoner og fantasi som nødvendig for fornuftig overveielse og valg.

Det er ikke urimelig å anta at det i praksis vil få følger dersom den profesjonelle for eksempel velger tynn og ikke tykk fornuft. Advokaten som anerkjenner verdienes pluralitet, vil sannsynligvis være mindre ensidig opptatt av sin klients synspunkter og interesser, og mer åpen for andre verdier eller hensyn enn advokaten som har kun en verdi for øye i sitt arbeid. Barnevernsarbeideren som mener at emosjoner og fantasi ikke skal brukes i profesjonell overveielse og valg, vil forstå den konkrete situasjonen på en annen måte enn barnevernsarbeideren som inkluderer emosjoner og fantasi i sine overveielser og valg.

Begrepene om tykk og tynn fornuft fanger inn ulike typer individuell overveielse og valg, men tematiserer ikke i særlig grad hvordan individets kontekst påvirker hva slags overveielse og valg som blir praktisert. På bakgrunn av dette består andre halvdel av dette kapittelet av mer sosiologisk inspirerte perspektiver på de strukturelle eller systemiske aspektene ved det sosiale livet. Dette medfører en tematisering av maktrelasjoner, med vekt på forholdet mellom den profesjonelle og klient, kolleger og arbeidsplass eller institusjon. De profesjonelle er gjenstand for maktutøvelse i disse relasjonene, og de utøver selv makt. Jeg har valgt begrepene praksis, institusjon, rolle og standarder for dyktighet for å beskrive den profesjonelles relasjon til arbeidsplass og kollegafellesskap, og makt, paternalisme og autonomi for å beskrive den profesjonelles forhold til klientene. Perspektiver knyttet til temaene ansvar og lojalitet, er plassert til slutt i kapittelet.

2.2 Bernard Williams om det tykke og det tynne

De to begrepene om fornuftig overveielse og valg representerer to hovedposisjoner eller filosofiske retninger som kan beskrives på ulike måter. Bernard Williams skiller mellom etikk, som tar utgangspunkt i spørsmålet 'hvordan bør man leve?', og moral, som fremhever universelle etiske forpliktelser.³⁰ De to posisjonene representerer ifølge Williams to ulike begreper om fornuftig handlingsevne: den første mer substansielle knyttet til tradisjonen fra Aristoteles, den andre mer abstrakte til Kant og til utilitaristiske teorier.³¹ Det mer substansielle perspektivet vil anvende 'tykke begreper' (*thick concepts*) i fornuftig overveielse og valg, mens det mer abstrakte vil bruke 'tynne begreper' (*thin concepts*) i overveielse og valg.

Williams mener at moralen representerer et forsøk på å redusere alle typer etiske og ikke-etiske overveielser til strukturer som består av tynne begreper, for eksempel ved at etiske overveielser blir redusert til et spørsmål om plikter eller konsekvenser. Forsøket på å redusere etiske overveielser tolker han som uttrykk for en oppfatning om at vi bør forsøke å redusere og forenkle våre etiske overveielser.³² Williams er kritisk til dette som han kaller en reduktiv filosofisk virksomhet.

Ett sentralt motiv for moralens reduktive filosofiske virksomhet er ifølge Williams en bestemt antagelse om rasjonalitet; den antagelsen at to etiske hensyn ikke kan bli rasjonelt veid mot hverandre uten en felles målestokk for sammenligning. Moralens forsvarer begreper om rasjonalitet med minimalt innhold, fordi man ønsker å representere så mange grunner som mulig. Williams hevder at dette begrepet om rasjonalitet strider mot grunnleggende menneskelige erfaringer, og at det er blitt så utbredt på grunn av visse trekk ved det moderne samfunnet (for eksempel byråkratiske strukturer).

Williams' alternativ til moralsystemet og de tynne begrepene om etisk overveielse er et begrep om rasjonalitet basert på Aristoteles og dydsetikkens tykke etiske begreper som for eksempel løfte, mot eller brutalitet. Disse begrepene uttrykker en kombinasjon av faktum og

---

³⁰ Williams, B. (1985): *Ethics and the limits of philosophy*.

³¹ Samme sted s. 29.

verdi. Begrepenes bruk avhenger av hvordan verden faktisk er (*guided by the world*), men uttrykker samtidig også en vurdering av situasjonen, og situasjonens personer og handlinger. De tykke begrepene gir ofte også grunner for handling.

La meg oppsummere de viktigste punktene i dette: Williams skiller mellom tynne og tykke begreper om overveielse eller rasjonalitet. De tynne tilhører det spesifikt vestlige moralsystemet, som han mener bygger på et ønske om å redusere menneskelig erfarings kompleksitet og diversitet. Moralsystemet skiller klart mellom det moralske og det ikke-moralske, og også mellom fakta og verdi, mellom er og bør. De tynne begrepene vil typisk være plikt- eller konsekvensorienterte.

Williams er klart sympatiserende til tykke begreper om fornuftig overveielse. Disse begrepene forsøker ikke å redusere menneskelig erfaring. De tykke begrepene uttrykker en kombinasjon av faktum og verdi; de beskriver verden samtidig som de uttrykker en vurdering av situasjonen. Ofte vil de være tentativt veiledende i forhold til hvilken handling som kan være passende i situasjonen.

Den amerikanske filosofen Samuel Scheffler innvender mot Williams' kategorier tykke og tynne etiske begreper at skillet mellom dem framstår som uklart.³³ Er for eksempel rettferdighet, rimelighet (*fairness*) og upartiskhet tykke eller tynne begreper? Williams beskriver tykke begreper som 'world-guided', men Scheffler spør hvordan man avgjør hvorvidt et begrep er preget av verden. Ifølge Williams er folk karakteristisk enige om anvendelsen av tykke begreper, men han benekter at enighet er tilstrekkelig, og ser ikke ut til å regne enighet som nødvendig. Scheffler konkluderer med at inndelingen i tykke og tynne begreper i seg selv er en reduksjon og forenkling, og at det ikke kan beskrives som et klart skille, men snarere en gradert skala.³⁴

Jeg tror Schefflers kritikk av Williams er treffende. Hos Williams framstår skillet mellom tykk og tynn fornuft som diffust, og det virker mer sakssvarende å se dem som ytterpunkter på hver sin ende av en skala. Imidlertid mener jeg Williams peker på noe som er vesentlig i

---

³² Samme sted s. 17.

³³ Scheffler, S. (2001): *Boundaries and allegiances: problems of justice and responsibility in liberal thought*.

³⁴ "Our ethical vocabulary is very rich and diverse, and the ethical concepts we use vary along a number of dimensions, of which the dimensions of specificity or generality and agreement or disagreement in application are two." Samme sted s. 202.

diskusjoner om fornuftsbegrepet i etikken. Det kan sies å foreligge et skille mellom et begrep om fornuft som vil forenkle virkeligheten (det tynne), og et begrep som er basert på aksept for at virkeligheten er kompleks (det tykke). I det følgende vil jeg bruke Martha Nussbaums arbeider for å gi en mer adekvat framstilling av denne motsetningen.

2.3 Martha Nussbaum: sårbarhet og ambisjon

Det sentrale tema i Nussbaums kjente bok *The fragility of goodness (Fragility)* fra 1981 er: Hva er det gode menneskeliv, hva slags goder eller verdier er nødvendige for det gode liv?³⁵ Nussbaum bygger på sympatiserende lesninger av greske tragedier og Aristoteles' arbeider i denne første tilnærmingen til et viktig tema i hennes forfatterskap. *Fragility* kontrasterer begrepet om det gode liv i tragediene og hos Aristoteles med Platons begrep om det gode liv. Nussbaums tese er at tragediene og Aristoteles forsvarer et begrep om det gode liv med rom for det ukontrollerbare som kroppslighet, emosjoner og eksterne goder som vennskap og materielle ressurser, mens Platons begrep om det gode liv innsnevrer det til å omfatte mer kontrollerbare elementer som for eksempel intellektuell aktivitet.^{36 37}

Utgangspunktet i *Fragility* er et poetisk bilde fra den greske antikken, et bilde av menneskets gode liv som et vintre, et vintre som er avhengig av næring og passende ytre forhold for å vokse og trives i verden. Bildet uttrykker et dypt dilemma: "It displays the thorough intermingling of what is ours and what belongs to the world, of ambition and vulnerability, of making and being made, that are present in this and in any human life."³⁸ Nussbaum påpeker at bildet impliserer at sårbarheten og avhengigheten av næring utenfra er delvis

---

³⁵ Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*.

³⁶ Nussbaums lesninger av de greske tekstene er blitt kritisert. Mest treffende er nok kritikken av hennes Platon-tolkninger. Se for eksempel Griswold, C.L. Jr. (1988): "Cool Hand Socrates", i: *The American Scholar*. Vol. 17. Nr. 2. S. 314-320.

³⁷ Merk at begrepet om eksterne goder hos Nussbaum er forskjellig fra begrepet om eksterne goder hos MacIntyre, som blir presentert senere i kapittelet. Eksterne goder er ifølge Nussbaum elementer som er nødvendige for det gode liv for mennesket, men som mennesket ikke kan kontrollere fullt ut. Disse verdiene er for eksempel relasjonelle goder knyttet til deltagelse i politiske fellesskap, kjærlighet og personlige relasjoner. I perspektivet hentet fra MacIntyre er eksterne goder 'goods of effectiveness' eller verdier som ikke er avhengig av dyder for å bli produsert, som for eksempel status eller økonomisk fortjeneste. Se henholdsvis Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. S. 318-372 og MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 181-203.

³⁸ Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. S. 2.

konstituerende for menneskets gode liv, fordi "The tenderness of a plant is not the dazzling hardness of a gem."³⁹

Menneskelivet er imidlertid ikke bare bestemt av sårbarhet og avhengighet, det bestemmes også av ambisjon og aktivitet: "If it is true that a lot about us is messy, needy, uncontrolled, rooted in the dirt and standing helplessly in the rain, it is also true that there is something about us that is pure and purely active."⁴⁰ Det aktive i mennesket er fornuften, det vil si evnen til å overveie og velge mellom ulike handlingsalternativer, å planlegge og prioritere mellom ulike mål, å aktivt bestemme hva som skal ha verdi.

Disse to dimensjonene i menneskelivet er henholdsvis *tuche* og *techne*, sier Nussbaum. *Tuche* kan oversettes med tilfeldighet (*moral luck*): "What happens to a person by luck will be just what does not happen through his or her own agency, what just *happens* to him, as opposed to what he does or makes."⁴¹ *Techne* er derimot en fornuft som vil eliminere eller begrense de ukontrollerbare elementer i menneskelivet (inkludert emosjoner og relasjonelle goder), og som ser det gode menneskeliv som et selvtilstrekkelig liv.⁴²

Den amerikanske filosofen Ronald Hall (2000) leser Nussbaum som at menneskelig handling er bestemt og kontrollert av fornuften og det aktive, mens alt som skjer med mennesket uavhengig av dets handlinger, er bestemt av tilfeldighet.⁴³ Han innvender at menneskelige handlinger også er preget av tilfeldighet, og argumenterer for å nyansere motsetningen mellom aktiv handling og passiv overlatthet til omgivelsene, som han mener å finne hos Nussbaum. Jeg mener imidlertid at Hall leser Nussbaum feil. Poenget er at det aktive og handlende i mennesket både kan være bestemt av en fornuft som vil kontrollere, eliminere eller redusere elementer i menneskelivet som er preget av 'moral luck' (som for eksempel relasjonelle goder), eller det aktive og handlende i mennesket kan være preget av en mer inkluderende fornuft som aksepterer og verdsetter menneskelivets ikke-kontrollerbare størrelser. Det sistnevnte fornuftsbegrepet finner Nussbaum hos Aristoteles og i de greske tragediene, det førstnevnte hos Platon.

---

³⁹ Samme sted.

⁴⁰ Samme sted.

⁴¹ Samme sted s. 3.

⁴² Samme sted s. 5.

⁴³ Hall, R.L. (2000): *The human embrace: the love of philosophy and the philosophy of love: Kierkegaard, Cavell, Nussbaum.*

Den sentrale spenning i gresk tanke er altså ifølge Nussbaum hvordan man skal forstå forholdet mellom sårbarheten og ambisjonen, mellom menneskets passivitet og overlatthet til verdens tilfældigheter og aktiviteten og evnen til å kontrollere verden. Er fornuftens oppgave å styre og kontrollere den passive dimensjonen, eller bør fornuften lytte til eller til og med i noen tilfeller overgi seg til passiviteten? Hva slags fornuft kjennetegner det gode menneskelivet? Nussbaum forsvarer i *Fragility* et fornuftsbegrep som involverer ikke-kontrollerbare størrelser og en aksept av menneskets sårbarhet og avhengighet.⁴⁴

Den tykke og den tynne fornuften

I den kjente artikkelen "The Discernment of Perception: An Aristotelian Conception of Private and Public Rationality" utdyper Nussbaum motsetningen mellom det jeg har betegnet som det tykke og det tynne begrepet om fornuft.⁴⁵ Det tykke begrepet om fornuft består av ikke-kommensurabilisme, det partikulæres forrang fremfor det generelle og det universelle, og emosjoner og fantasi. Nussbaum setter det tykke begrepet om fornuft opp mot et tynt begrep om fornuft som vektlegger det generelle og universelle, som ikke omfatter emosjoner og fantasi, og som bygger på verdikommensurabilisme.⁴⁶

Kommensurabilisme og ikke-kommensurabilisme

Det første elementet i det tynne begrepet om fornuft er kommensurabilisme.

Kommensurabilisme kan også kalles 'science of measurement', ifølge Nussbaum, for det dreier seg om et fornuftsbegrep som ser det gode som kvantitativt, det vil si noe som kan måles.⁴⁷ Kommensurabilisme kan deles inn i fire ulike, men relaterte oppfatninger. For det

---

⁴⁴ Lest på denne måten er *Fragility* og de tidlige deler av Nussbaums forfatterskap del av en større bevegelse i moderne moralfilosofi, som omfatter retninger som feministisk etikk, omsorgsetikk, narrativ etikk, nærhetsetikk og dydsetikk. Se også de tematiske relaterte diskusjonene om 'moral luck' og sårbarhetsbegrepet, for eksempel Williams, B. (1981): *Moral luck: philosophical papers 1973-1980*. Statman, D. (red.) (1993): *Moral luck*. Kvalnes, Ø. (1998): *Living with moral luck*. MacIntyre, A. (1999): *Dependent rational animals: why human beings need the virtues*. Kemp, P. mfl. (red.) (2000): *Bioethics and biolaw Four ethical principles*. Hov, D. (2002): *Sårbarheten og det gode liv: et perspektiv på et problem i bioetisk diskurs*.

⁴⁵ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S 54-105. Merk at begrepene tykk og tynn ikke foreligger hos Nussbaum.

⁴⁶ Nussbaum presenterer dette som to begreper om fornuft hentet fra den greske antikken, men peker på at debatten om disse to begrepene om praktisk fornuft er minst like relevant i dag.

⁴⁷ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 56 ff. Den sentrale representant for kommensurabilisme i etikken er utilitarismen. Se for eksempel Glover, J. (red.) (1990):

første, i hver konkret valgsituasjon er kun en verdi felles for alle handlingsalternativer (*Metricity*). Forskjellen mellom alternativene er mengden eller kvantum av verdien. For det andre, i alle konkrete situasjoner foreligger samme målesystem (*Singleness*). For det tredje, fornuftige overveielser og valg av handling har ikke verdi i seg selv, men er kun middel for de gode konsekvenser de produserer (*Consequentialism*). Her ser vi altså et klart skille mellom middel og mål. For det fjerde, de gode konsekvensene eller verdien handlinger skal produsere, er ofte nytte eller nytelse.

Kommensurabilisme er en posisjon som ikke ser verdier eller goder som plurale og kvalitativt ulike, men som ulike uttrykk for en og samme verdi, der mengde eller kvantitet er det som skiller verdiene.⁴⁸ Denne posisjonen representerer en mulighet til å redusere forvirring og usikkerhet i møte med kvalitativt ulike verdier som kan stå i strid med hverandre, og en mulighet til å redusere spørsmål om fornuftig overveielse og valg til et valg mellom ulike mengder av samme verdi.⁴⁹ Den motsatte posisjonen, ikke-kommensurabilisme, innebærer derimot at virkeligheten består av kvalitativt ulike plurale verdier som ikke kan erstatte hverandre, og som i visse situasjoner kan komme i konflikt med hverandre.⁵⁰ Det betyr at ikke-kommensurabilisme åpner for situasjoner som kan beskrives som tragiske dilemmaer.⁵¹ Ikke-kommensurabilisme medfører ikke at man ikke kan foreta rasjonelle valg mellom de kvalitativt ulike verdiene, men innebærer altså at uløselige verdikonflikter eller dilemmaer

---

Utilitarianism and its critics. og Pettit, P. (1997): "The Consequentialist Perspective", i: Baron, M. mfl. (red.): *Three methods of ethics: a debate.*

⁴⁸Også Kant kan tolkes som at han avviser at to etiske hensyn eller plikter kan stride mot hverandre. Nussbaum (2001) mener at Kant ser det som begrepsmessig umulig at et moralsk prinsipp eller regel er i konflikt med en annen regel. Følelsen av at plikter kan stride mot hverandre, er ifølge Kant bare tilsynelatende, og dersom en slik følelse oppstår, må pliktene beskrives mer adekvat: Ved nærmere ettertanke vil den ene være kun en forpliktelsesgrunn, ikke en ekte plikt. Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy.* S. 31f. Se også tolkningen av Kant hos Løgstrup, K.E. (1971): "Etiske begreber og problemer", i: Wingren, G. mfl.: *Etik och kristen tro.* S. 223.

⁴⁹Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature.* S. 56 ff. Se også Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy.* S. 25-30.

⁵⁰"This emphasis on the recognition of plural and incommensurable goods leads directly and naturally to the perception of a possibility of irreconcilable contingent conflicts among them." Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature.* S. 63.

⁵¹En utfyllende nyansering av dette temaet foreligger hos Hursthouse (1999), som skiller mellom dilemmaer som kan løses, og dilemmaer som ikke kan løses. De sistnevnte kan være såkalte tragiske dilemmaer. Et uløselig dilemma er en situasjon der handling x og handling y er like etisk sett (det vil si at det foreligger to etiske hensyn som begge teller like mye), men der personen må velge x eller y, mens et løselig dilemma er en situasjon der ett etisk hensyn klart overskygger det andre. Visse løselige dilemmaer, som et valg mellom et stort og et litt mindre onde, er løselige kun med 'reminder', det vil si en opplevelse av rest etter handlingen i personen som valgte den, for eksempel en følelse av anger eller skyld. Hursthouse, R. (1999): *On virtue ethics.* S. 43-87.

kan oppstå, og en situasjon der man må gi avkall på en sentral menneskelig verdi, kan være et tragisk dilemma.⁵²

De viktigste argumentene mot kommensurabilisme fra ikke-kommensurabilistisk hold er for det første at det ikke foreligger en troverdig kandidat til den ene verdien som alle verdier kan reduseres til: "What we pursue or choose when we deem each of these items choiceworthy is something distinct, peculiar to the item in question; there is no single thing that belongs to all of them in such a way as to offer a plausible unitary account of their practical value."⁵³ For det andre er det ikke erfaringsmessig troverdig at gode handlinger blir valgt kun ut fra hensyn til handlingens konsekvenser, og at den enkelte person ikke vil overveie kvaliteter ved handlingen i seg selv: "To act temperately or justly requires, evidently, an understanding of the intrinsic value of temperance and justice; I cannot treat them as tools and still act in accordance with them."⁵⁴ Det ikke-kommensurabilistiske poeng er at en verdi ikke kan erstattes med en annen uten videre, for eksempel vennskap som verdi kan ikke uten tap erstattes med en større mengde av en annen verdi som for eksempel god helse.⁵⁵ I det ikke-kommensurabilistiske perspektivet innebærer fornuftig overveielse å erkjenne at verdier er kvalitativt ulike og plurale, og at det medfører at visse situasjoner kan bety et tap av en sentral menneskelig verdi. Fornuftig overveielse og valg er ikke å redusere alle verdier til ulike mengder av en og samme verdi. Et annet sentralt poeng er at man ikke kan skille skarpt mellom middel og mål, og at man kan overveie å endre mål for handling, målet er ikke statisk.⁵⁶

Oppfatningen om verdienes pluralitet og kvalitative ulikhet tilhører det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg, og oppfatningen om verdikommensurabilisme er en del av det tynne fornufsbegrepet. Vi ser at det tykke begrepet er en mer kompleks framstilling av fornuft, som åpner for å overveie om mål, og mulighet for uløselige konflikter mellom verdier, mens det tynne begrepet forenkler ved å skille mellom mål og middel, og benekte

---

⁵² Nussbaum, M. (1999): "Virtue Ethics: A misleading category?", i: *The Journal of Ethics*. Nr. 3. S. 182. Se også Richardson, H. (1994): *Practical reasoning about final ends*.

⁵³ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 58.

⁵⁴ Samme sted s. 59.

⁵⁵ "To value each separate constituent of the good life for what it is in itself entails, then, recognizing its distinctness and separateness from each of the other constituents, each being an irreplaceable part of a composite whole." Samme sted s. 60.

⁵⁶ "We can ask concerning each ultimate end not only what the instrumental means to its realization are, but also what *counts* as realizing this end. Furthermore, against the background of our (evolving) pattern of ends, we can always ask of some putative constituent (...) whether or not it really belongs there as a constituent of that end: that is, whether life would be less rich and complete without it." Samme sted s. 62.

muligheten for uløselige verdikonflikter. Det to begrepene representerer dermed klare motsetninger i forhold til verdienes art og betydning.⁵⁷

Begrepene kommensurabilisme og ikke-kommensurabilisme er abstrakte og teoretisk sett komplekse. Hvordan kan disse posisjonene kaste lys over de profesjonelles refleksjoner over sine yrkesetiske overveielser og valg? Et sentralt poeng er at en person som forsvarer en kommensurabilistisk posisjon, vil avvise muligheten for at det kan forekomme uløselige verdikonflikter generelt og tragiske dilemmaer spesielt, mens personen som fremmer et ikke-kommensurabilistisk standpunkt, vil operere med et mer komplekst skjema av kvalitativt ulike verdier, og derfor vil verdikonflikter og tragiske dilemmaer være en kontinuerlig mulighet.

Man kan tenke seg at personen som fremmer kommensurabilisme, dermed oftest vil ta avgjørelser raskt og uten nevneverdige sjelekvaler, og har en generell tiltro til at det kan finnes entydige svar på alle etiske spørsmål, mens personen som forsvarer ikke-kommensurabilisme, ofte vil oppleve avgjørelser som vanskelige, og i visse tilfeller unnlate å ta avgjørelser fordi det er så problematisk å velge mellom de kvalitativt ulike verdiene.⁵⁸ Et annet poeng er at en kommensurabilistisk posisjon ikke betrakter kvaliteter ved handlingen i seg selv som etisk relevant, men derimot fokuserer på om handlingen medfører gode konsekvenser, mens en ikke-kommensurabilistisk posisjon vektlegger kvaliteter ved handlingen, som for eksempel om den er ærlig, rettferdig eller modig, som etisk relevant.

Det universelle og generelle, og det partikulære

Det andre elementet i et tynt begrep om fornuft er oppfatningen om at det universelle og generelle har forrang i forhold til persepsjonen av det partikulære i etisk overveielse og valg. Dette innebærer at generelle og universelle prinsipper og regler er mer normativt styrende for fornuftige valg enn emosjonell og tankemessig persepsjon av den konkrete situasjonen, i

---

⁵⁷ Vi ser at verdibegrepet vil ha ulik betydning i de to begrepene om fornuftig overveielse og valg. En kommensurabilistisk oppfatning om verdier vil for eksempel oftest definere verdi ut fra preferanse eller tilbøyelighet ('desire'), mens det ikke-kommensurable verdibegrepet relaterer verdi til hva den dydige person ser som verdifullt. Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 62-66.

⁵⁸ Vi ser også at den ikke-kommensurabilistiske posisjonen i motsetning til den kommensurabilistiske posisjonen konseptuelt har rom for et aristotelisk begrep om verdier og dyder som kvalitativt ulike og plurale: "Each of the virtues is an organized way of cherishing a particular end that has intrinsic value. Taken together, the virtues, and their orderly arrangement, represent a set of commitments to cherish all the valuable things, and to organize them all together, insofar as one can." Nussbaum, M. (1999): "Virtue Ethics: A misleading category?", i: *The Journal of Ethics*. Nr. 3. S. 183.

motsetning til det tykke begrepet om fornuft, der persepsjonen av den konkrete situasjon er grunnlaget for korrekt overveielse og valg.⁵⁹

I møte med en konkret situasjon vil personen som anvender et tynt begrep om fornuft, fokusere på hvilke generelle og universelle fikserte prinsipper og regler som er etisk relevante i situasjonen, og deretter overveie og velge på grunnlag av prinsippene og reglene. Dette innebærer at reglene blir normative for persepsjonen, de blir autoritative størrelser som korrektheten av det partikulære valg blir vurdert i forhold til.

Imidlertid er det viktig å merke seg at det foreligger et skille mellom det generelle og det universelle. Nussbaum mener at det generelle står i *motsetning* til det konkrete, men at det universelle kan være konkret:

The *general* is opposed to the *concrete*; a general rule not only covers many cases, it applies to them in virtue of some rather non-concrete characteristics. A *universal* rule, by contrast, applies to all cases that are in the relevant ways similar; but a universal may be highly concrete, citing features that are not very likely to be replicated.⁶⁰

Mange forsvarere av forrangen til det universelle i fornuftig overveielse og valg anvender universelle prinsipper som er svært generelle i sin karakter. Men universaler kan også være meget konkrete og kontekstspesifikke, ved at de omfatter referanser til trekk som gjør en partikulær situasjon eller person forskjellig fra andre tilfeller som blir dekket av en generell regel. Vekt på det partikulære kan dermed kombineres med bruk av universelle prinsipper: "To tell people to attend to the particularities of the situation may be to tell them to note the need for less *general*, more *specific* principles."⁶¹

Hva er forskjellen på tynn fornuftig overveielse som bygger på universelle prinsipper som er meget spesifikke (det vil si omfatter referanser til trekk som gjør en partikulær situasjon eller person forskjellig fra andre tilfeller som blir dekket av en generell regel), og tykk fornuftig overveielse som bygger på persepsjon av det partikulære og kun betrakter universelle

---

⁵⁹ Et lignende begrep om persepsjon foreligger i Vetlesen, A.J. (1994): *Perception, empathy and judgement*. Vetlesen gir en framstilling av forutsetningene for moralsk handling der persepsjon, overveielse/valg ('judgment') og handling er en fast rekkefølge, samtidig som det skjer en bevegelse fram og tilbake mellom persepsjon og overveielse før det endelige valg av handling. S. 4.

⁶⁰ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 67.

⁶¹ Diamond, C. (1998): "Martha Nussbaum and the need for novels", i: Adamson, J. mfl. (red.): *Renegotiating ethics in literature, philosophy, and theory*. S. 57.

prinsipper som veiledende for persepsjon? Forskjellen vil være at det tykke fornuftsbegrepet involverer en oppfatning om at situasjoner som er radikalt nye og ukjente, kan forekomme, slik at adekvat overveielse ikke kan ta utgangspunkt i prinsipper som foreligger forut for den konkrete situasjon. Et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg kan inkludere kontekstspesifikke universaliser, men verken generelle eller universelle prinsipper vil bli betraktet som grunnlaget for korrekt overveielse og valg. I dette perspektivet er prinsipper og regler ikke normative for persepsjon og valg, men derimot veiledende retningslinjer som er gyldige bare i den grad de korrekt beskriver adekvat persepsjon.⁶² Poenget er at persepsjon av det partikulære både er mer korrekt og mer fleksibelt enn generelle og universelle regler, som ikke kan fange inn alle de ulike mulige situasjonene de er ment å dekke.⁶³

Man kan tenke seg følgende sentrale argumenter for en regelbasert fornuft: For det første: Man reduserer eventuell forvirring og usikkerhet i møte med nye situasjoner, fordi det gir et fiksert grunnlag for overveielse og valg. For det andre: Man unngår relativisme og subjektive eller partiske valg. For det tredje: Man får et allment tilgjengelig grunnlag for etisk overveielse og valg, og dette kan styrke fellesskap og relasjoner mellom mennesker. En person som anvender et tykt begrep om fornuft, vil derimot i situasjonen ikke bygge på regler og prinsipper, men la persepsjon av det partikulære være grunnlaget for korrekt overveielse og valg. Det foreligger tre hovedargumenter for dette: For det første, den praktiske virkelighet er flytende og kan ikke fikseres. For det andre, konkrete situasjoner er ubestemmelige og udefinerbare, og for det tredje, konkrete situasjoner kan omfatte helt nye og ukjente elementer som kan være etisk avgjørende.⁶⁴

Vi ser at argumentene for en tykk fornuft som bygger på persepsjon av det partikulære, fremhever at virkeligheten er flytende og i konstant endring, og at etisk overveielse og valg derfor må betraktes som en dynamisk størrelse som involverer kreative responser på virkeligheten, til forskjell fra en tynn fornuft som vektlegger at etisk overveielse bygger på en fiksert mengde kunnskap om prinsipper og regler som foreligger forut for en undersøkelse av

---

⁶² Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 68.

⁶³ Samme sted s. 69.

⁶⁴ "Prior general formulations lack both the concreteness and the flexibility that is required. They do not contain the particularizing details of the matter at hand, with which decision must grapple; and they are not responsive to what is there, as good decision must be." Samme sted s. 69. Regler kan imidlertid være hjelpemidler når personen ikke kan vurdere det konkrete adekvat på grunn av tidsnød, mangelfull informasjon, eller partiskhet. Nussbaum, M. (1999): "Virtue Ethics: A misleading category?", i: *The Journal of Ethics*. Nr. 3. S. 178.

den konkrete situasjon.⁶⁵ En mulig innvending mot det tykke fornuftsbegrepet kan være at trekk ved konkrete situasjoner eller personer som er ikke-repeterbare, kan være så partikulære at de ikke lar seg fange i ord, langt mindre i tradisjonelle moralteoretiske begreper. Det unike eller egenartede ved personer eller situasjoner kan være vanskelig å artikulere i språk, dette kan skyldes at språket er laget for å ordne virkeligheten i forståelige kategorier, ikke for å fange inn ikke-repeterbare trekk ved virkeligheten.⁶⁶ Imidlertid kan språket brukes også for å fange inn det nye, uventede eller fremmede, for eksempel i kunsten. Dette poenget er en av grunnene til at Nussbaum argumenterer for å se visse skjønnlitterære tekster som eksempler på etisk refleksjon som ivaretar persepsjonen av det partikulære.

Det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg vil bygge på persepsjon av det partikulære og se generelle og universelle prinsipper som sekundære, mens det tynne begrepet om fornuftig overveielse og valg vil ha generelle og universelle prinsipper som fiksert grunnlag som anvendes på det partikulære. Moderne moralfilosofi har tradisjonelt ikke tematisert persepsjonen av det partikulære, men i tråd med det tynne begrepet om fornuft fokusert på begrunnelser for normer, prinsipper og rettigheter.⁶⁷ I neste avsnitt vil jeg utdype forståelsen av persepsjonsbegrepet i denne avhandlingen.

Persepsjonsbegrepet

Persepsjon betyr ifølge Nussbaums lesning av Aristoteles "some sort of complex responsiveness to the salient features of one's concrete situation."⁶⁸ 'Responsiveness' tolker jeg som en evne til engasjert åpenhet for og oppmerksomhet på den konkrete situasjon, en evne som omfatter kroppslig funderte følelser så vel som tanker. Med begreper hentet fra den franske fenomenologen Maurice Merleau-Ponty kan man si at det dreier seg om en mental og kroppslig åpenhet for det førobjective eller førspråklige, et konstituerende blikk som ser verden som et mulighetsfelt som blir til omkring blikket, til forskjell fra et blikk som ser

---

⁶⁵ Jf. Diamond, C. (1998): "Martha Nussbaum and the need for novels", i: Adamson, J. mfl. (red.): *Renegotiating ethics in literature, philosophy, and theory*. S. 39-64.

⁶⁶ Diamond (1998) peker for eksempel på at ved tap av nære og kjære personer kan det være umulig å fange i ord det unike ved personen eller den relasjon man hadde til personen. I slike situasjoner kan personens egennavn fungere som en tekst som peker i retning av det partikulære som er gått tapt. Samme sted s. 60f.

⁶⁷ Vetlesen, A. J. (1994): *Perception, empathy and judgement*. S. 5.

⁶⁸ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 55.

verden som allerede ordnet og kontrollert i faste objekter og kategorier.⁶⁹ Persepsjonsevnen kan dermed beskrives som en evne til oppmerksomhet på verden, og man kan skille mellom en åpen, aksepterende oppmerksomhet, og en innsnevret, fiksert oppmerksomhet. Denne evnen er forankret i menneskets indre liv; tanker og følelser, slik det indre livet blir konstituert av og konstituerer kroppens følsomhet og sensitivitet for verden.

Et viktig tema i Nussbaums forfatterskap er hvordan skjønnlitteratur kan være et viktig verktøy i utvikling og dannelse av en adekvat evne til persepsjon av det partikulære. Hun argumenterer for at en filosofisk tekst kan ha form av skjønnlitteratur, og fremmer en kritikk av den formale og abstrakte stilen i store deler av moderne (anglosaksisk) moralfilosofi:

There may be some views of the world and how one should live in it – views, especially, that emphasize the world’s surprising variety, its complexity and mysteriousness, its flawed and imperfect beauty – that cannot be fully and adequately stated in the language of conventional philosophical prose, a style remarkably flat and lacking in wonder – but only in a language and in forms themselves more complex, more allusive, more attentive to particulars.⁷⁰

Kritikken retter seg blant annet mot oppfatningen om at filosofiens sannhet er av en slik art at en nøytral ikke-narrativ stil er den beste til å fremsette den.⁷¹ Nussbaum argumenterer derimot for at visse temaer i forhold til fornuftig overveielse og valg og etikk i bred forstand kan uttrykkes mer adekvat i skjønnlitteratur enn i tradisjonell filosofi.⁷² Bakgrunnen for dette er at skjønnlitteratur strukturelt impliserer et begrep om hva som er vesentlig i det gode liv: det partikulære, emosjoners epistemologiske verdi, og verdiers pluralitet og kvalitative forskjellighet.⁷³ Et sentralt poeng når det gjelder å se skjønnlitteratur som filosofiske tekster, er at skjønnlitteraturen mer enn noen annen sjanger kan beskrive det partikulæres kompleksitet, og dermed gi persepsjon en sentral plass i etisk forståelse: ”Seeing a complex,

---

⁶⁹ Merleau-Ponty, M. (2000): *Øyet og ånden*. Merleau-Ponty beskriver det konstituerende blikket som kunstnerens blikk, i kontrast til det objektiverende blikket, som han tilskriver Descartes og moderne vitenskap. Merleau-Ponty er kritisk til den moderne vitenskapelige praksis, som han mener ser tankens oppgave som å finne opp beherskelses- eller innfangningsteknikker. Hans poeng er at vitenskapen på ny må se seg selv som en konstruksjon hvis fundament er en rå eller eksisterende verden, og vende tilbake til den sanselige og den forarbeidede verden som sin grunn, slik de er det i våre liv. Bare slik kan mennesket oppnå kontakt med den opprinnelige tilhørighet i verden; det urgamle båndet mellom den persiperende og det persiperte. Takk til litteraturviter Kjell Ivar Skjerdingsstad for innspill til denne lesningen av Merleau-Ponty. Min forståelse av persepsjonsbegrepet er også inspirert av psykiater Are Holens begrep om oppmerksomhet.

⁷⁰ Nussbaum, M. (1990): *Love’s knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 3.

⁷¹ Samme sted s. 8.

⁷² Samme sted.

concrete reality in a highly lucid and richly responsive way; it is taking in what is there, with imagination and feeling.”⁷⁴ Skjønnlitteratur betraktes i dette perspektivet som en utpreget partikulær, kompleks og kontekstuell måte å reflektere etisk på.

Er individets evne til persepsjon noe presosialt som foreligger uavhengig av ytre omstendigheter, eller er den et produkt av individets omgivelser? Dette spørsmålet er uhyre komplekst og berører en rekke problemstillinger. Jeg vil her ikke gå inn på fenomenologiens og Merleau-Pontys refleksjoner rundt dette, men fokusere på Nussbaums drøftelse av en relatert problemstilling i en analyse av Virginia Wolfs roman *To The Lighthouse*.⁷⁵ Et sentralt tema i romanen er ifølge Nussbaum hvor komplekst og rikt menneskets indre liv er, og hvor vanskelig eller umulig det er å dele sitt indre liv med andre: på grunn av at det indre livet foregår så hurtig at det er vanskelig og tidkrevende å formidle det; på grunn av at språket er et ufullkomment instrument for forståelse, det tilbyr uniformitet ved å undertrykke individualitet; og fordi mennesker ønsker å skjule sitt indre liv på grunn av skam eller lengsel etter frihet fra andres blikk.

I romanen foreligger det et skille mellom et indre selv eller kjerneselv som ikke presenteres, og et mer avklart utadrettet og verbaliserbart selv. Likevel problematiseres denne distinksjonen, fordi det fellesmenneskelige området er konstituerende også for det indre selvet: ”For the public realm is a crucial constituent of the self”.⁷⁶ Jeg tolker det som at dette er Nussbaums oppfatning, og dette blir støttet av hennes refleksjoner rundt individet og det kollektive (tradisjon, samfunn) andre steder. Nussbaum beskriver for eksempel den persiperende person som fokuserer på den konkrete situasjon, som engasjert i forhold til strukturer og forpliktelser som konstituerer den konkrete konteksten:

The perceiver brings to the new situation a history of general conceptions and commitments, and a host of past obligations and affiliations (some general, some particular), all of which contribute to and help to constitute her evolving concept of good living. The organized internalization of these commitments constitutes her character. (...) Perception, we might say, is a process of loving conversation between rules and concrete responses, general conceptions and unique cases, in which the general articulates the particular and is in turn further articulated by it.⁷⁷

---

⁷³ Samme sted s. 26.

⁷⁴ Samme sted s. 152.

⁷⁵ Nussbaum, M. (1999): *Sex and social justice*. S. 355-374.

⁷⁶ Samme sted s. 363.

Poenget her er at generelle og universelle begreper vil være overlevert av tradisjon og ytre omstendigheter og at man derfor ikke kan skille skarpt mellom individets egen persepsjon i den konkrete situasjon, og de ytre omstendigheters bidrag til individuell persepsjon. Med andre ord er det umulig å trekke et klart skille mellom det individuelle og det *intersubjektive* i individets persepsjon av det partikulære.⁷⁸ Dette poenget tydeliggjør også at persepsjon og tolkning ikke forekommer adskilt, fordi persepsjonsevnen er kroppslig fundert, og kroppens situerthet og historisitet viser at persepsjon alltid vil være en tolkning av virkeligheten. Imidlertid understreker persepsjonsbegrepet åpenheten for verden, mens tolkningsbegrepet fremhever filtreringen av åpenheten.

I overveielse og valg vil dermed personen som anvender et tykt begrep om fornuft, også bli veiledet av prinsipper og regler, fordi disse historisk har formet personens karakter og persepsjonsevne og representerer strukturer som er konstituerende for den enkelte situasjon. Imidlertid er det viktig å merke seg at forsvarere av et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg vil være langt mer kritiske til generelle prinsipper og regler enn universelle prinsipper og regler, og at personens persepsjon av det partikulære er primært for korrekt overveielse og valg.⁷⁹

Emosjoner og fantasi

Et tynt begrep om fornuft vil ikke omfatte emosjoner og fantasi. Argumenter mot å inkludere emosjon og fantasi i begrepet om fornuft kan for eksempel være at emosjoner og fantasi er for subjektivt orienterte, og dermed ikke troverdige som operative i etisk overveielse og valg, eller at emosjoner og fantasi representerer hindringer for et upartisk standpunkt, som er et nødvendig kriterium for et adekvat etisk valg.⁸⁰

Det tykke begrepet om fornuft vil være delvis konstituert av fantasi og emosjon. Fantasi er i dette perspektivet betegnelsen på den aktive og selektive delen av persepsjonen, det som fokuserer det partikulære som noe bestemt, og som kan forme nye situasjonsbilder ved å sette

---

⁷⁷ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 94f.

⁷⁸ Den intersubjektive konstituent i individets persepsjon viser også hvorfor enkelte er mer perceptive enn andre. Den medfødte evnen til persepsjon er historisk sett skjør, og kan bli begrenset eller ødelagt i visse typer sosiale miljøer. Det ser imidlertid ut til at persepsjonsevne kan læres eller gjenopprettes.

⁷⁹ "The rule or algorithm represents a falling off from full practical rationality, not its flourishing or completion." Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 73.

sammen kjente elementer på nye måter.⁸¹ Emosjon og følelse er likeledes en sentral del i den perseptive fornuft:

Emotions are composites of belief and feeling, shaped by developing thought and highly discriminating in their reactions. They can lead or guide the perceiving agent, "marking off" in a concretely imagined situation the objects to be pursued and avoided.⁸²

Dette synet på emosjonenes betydning i persepsjon medfører at emosjoner kan spille en kognitiv rolle, og at det fornuftige valg finner sted på grensen mellom emosjon og intellekt: Valget bygger på begge deler.⁸³

Nussbaum videreutvikler det kognitive begrep om emosjon i det omfattende verket *Upheavals of thought: the intelligence of emotions* (2001), som bygger på stoisk teori om emosjoner. Emosjonens kognitive element blir definert som at det involverer tanke på et objekt, kombinert med tanken om objektets betydning. Det er "concerned with receiving and processing information."⁸⁴ Kognitive emosjoner skiller seg fra kroppslige begjær og objektløse stemninger som for eksempel irritasjon eller depresjon.⁸⁵ Kognitive emosjoner er kroppslige, men kan ikke reduseres til ikke-intensjonelle kroppslige bevegelser eller tilstander.⁸⁶

Motsetningen til et kognitivt begrep om emosjon er et begrep om at emosjoner er irrasjonelle 'non-reasoning movements', naturkrefter som blindt beveger personen uavhengig av hvordan

---

⁸⁰ Samme sted s. 76.

⁸¹ Dette fantasibegrepet er forskjellig fra et tradisjonelt begrep om fantasi: "Its job is more to focus on reality than to create unreality." Samme sted s. 77.

⁸² Samme sted s. 78.

⁸³ Dette innebærer at ikke-korrekte etiske valg kan skyldes feil ved den emosjonelle persepsjon av den konkrete situasjon, så vel som den mer tradisjonelle forklaringen: feil tankemessig tolkning av det etisk relevante i en situasjon. Se som eksempel på en slik tolkning av et ikke-korrekt valg A.J. Vetlesen (2005) sin kritikk av den jødiske filosofen Hannah Arendts argumentasjon for at nazisten Eichmanns onde handlinger skyldes mangel på selvstendig *tenkning*: Vetlesen mener derimot at Eichmanns iver for å utføre sin arbeidsoppgave (sende jødene til dødsleirer) bedre kan forklares med at Eichmann manglet den adekvate emosjonelle persepsjon av situasjonen: "Eichmann's failure (...) is a failure to *relate to others*; more specifically, to do so in a fashion admitting the other to prevail over concern with himself. To repeat, far from regarding such a failure as primarily a cognitive one, one attesting to thoughtlessness (Arendt), I interpret it as an *emotional* failure (...). Vetlesen, A.J. (2005): *Evil and human agency: understanding collective evil-doing*. S. 96. Se også referatet av Vetlesens diskusjon av Arendt i Lunde, N.T. og Mæland. B. (2006): *Militeretikk*. S. 190-194.

⁸⁴ Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 23.

⁸⁵ Et lignende skille kan trekkes mellom affekt (en stemning eller tilstand) og følelse (omfatter et element av refleksjon, tolkning og evaluering). Vetlesen, A.J. og Nortvedt, P. (1996): *Følelser og moral*. S. 27.

personen tolker verden. Denne oppfatningen kan betraktes som grunnlaget for at det tynne begrep om fornuft ikke inkluderer emosjoner og fantasi, og dette synet er utbredt for eksempel i psykologi og filosofi, juss og offentlig politikk. Erfaringsmessig bekreftes denne posisjonen med henblikk på emosjoner av at emosjonene kan oppleves som ukontrollerbare, at de invaderer oss uavhengig av våre tanker, og at vi kan være passive i forhold til dem.⁸⁷

Nussbaum medgir at mennesket i en viss forstand er passivt i forhold til emosjonene, men hun fremhever at de er forskjellige fra naturkrefter fordi de er om noe (et objekt), og objektet er et intensjonelt objekt (det vil si at det forekommer i emosjonen som tolket av personen emosjonen tilhører), emosjonene involverer oppfatninger om objektet, og de intensjonelle persepsjonene og oppfatningene om objektet handler om verdi, objektet blir tolket som ladet med verdi eller betydning. Dette siste medfører ifølge Nussbaum at emosjonene er eudaimonistiske, det vil si at de uttrykker personens tolkning av hvilke objekter som er sentrale for hennes gode liv.

Emosjonene er med andre ord lokalisert i meg selv, de refererer til meg, ikke til et upartisk perspektiv. Dette betyr imidlertid ikke at emosjonene er egoistiske i snever forstand: "It does make them localized, and in that sense in tension with completely impartialist forms of morality."⁸⁸ Skillet mellom snever egeninteresse/egoisme og eudaimonisme er viktig, fordi det problematiserer en tradisjonell motsetning mellom en moralfilosofisk posisjon som vektlegger upartiskhet (det universelle og generelle), og en som vektlegger det partikulære og emosjonenes betydning for adekvat etisk overveielse og valg (som er blitt kritisert for partiskhet og favorisering av nære relasjoner på bekostning av menneskeheten som sådan). Nussbaum etablerer imidlertid en tredje posisjon, der hensynet til menneskeheten som sådan eller rettferdighet best ivaretas ved adekvat emosjonell og imaginativ tolkning og respons på den partikulære situasjon: en robust emosjonell respons på andre menneskers konkrete behov

---

⁸⁶ Emosjoner er ikke med nødvendighet knyttet til bestemte kroppslige tilstander. For eksempel sinne kan både kjennes som en kokende fornemmelse, en iskald fornemmelse, eller ikke kjennes i det hele tatt dersom sinnet er ubevisst.

⁸⁷ Opplevelsen av at emosjoner kan være ukontrollerbare og i noen tilfeller uakseptable, kan ifølge Nussbaum forklares med trekk ved menneskets utvikling. Spedbarnets verden er preget av total hjelpeløshet og total allmakt, og en konsekvens av dette er at spedbarnet føler kjærlighet, sinne, skam og skyld som tett knyttet sammen. I dette utviklingspsykologiske perspektivet betraktes deler av det voksne menneskets emosjonelle liv som infantilt, og de infantile emosjonene kan for den voksne erfares som uregjerlige og skremmende. Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 174-237.

⁸⁸ Samme sted s. 53. Nussbaum påpeker at det finnes eksempler på emosjoner som ikke er eudaimonistiske, for eksempel ærefrykt eller undring, som kan uttrykke anerkjennelse av objektets verdi uavhengig av dets verdi i personens liv.

er en viktig del av evnen til å overveie om tilfeller som er hypotetiske eller foregår langt unna.⁸⁹

Hva skiller de kognitive emosjonene fra tanker som ikke er emosjoner? Nussbaum peker på at tanker generelt ikke med nødvendighet er eudaimonistiske, med andre ord, tanker dreier seg ikke generelt om et objekt som er viktig i en persons sett av verdier (som vi så i forrige avsnitt, innebærer ikke emosjonenes eudaimonistiske karakter at de medfører egoisme, de medfører derimot selv-referanse).⁹⁰ Det poeng at de kognitive emosjonene involverer en vurdering av noe som viktig i ens eget liv, reiser imidlertid spørsmålet om hvorfor noen mennesker har medfølelse med folk i andre deler av verden som de ikke har noe forhold til. Et mulig svar er at personen som føler medfølelse i slike tilfeller, har 'rettferdighet' eller 'et godt liv for alle mennesker' som en viktig verdi i sitt liv.

Et sentralt poeng er at menneskets måte å erfare emosjonene på er formet både av sosiale normer og av individuell historie.⁹¹ Emosjoner som sinne, kjærlighet, frykt, sorg kan betraktes som universelle, men de formes i ulike kontekster, avhengig av fysiske betingelser, metafysiske og religiøse oppfatninger, praksiser som for eksempel barneoppdragelse, språk og språklige kategorier, sosiale normer for eksempel mht. aksepterte emosjonelle uttrykk, vurderinger av emosjoners verdi og passende objekter for emosjon. Samfunnet kan i dette perspektivet bidra til å utvikle og opprettholde passende emosjoner ved å lære folk hvilke verdier som er viktige for et godt liv i samfunnsfellesskapet, og hindre utvikling av destruktive emosjoner som for eksempel rasisme eller overdreven materialisme.⁹²

Det kognitive begrep om emosjoner åpner for at emosjoner er tilgjengelige for danning og utvikling for eksempel ved språkliggjøring, som kan medføre endring av emosjoner.⁹³ Dette innebærer mer frihet i forhold til emosjonene enn ved et ikke-kognitivt begrep om emosjoner.

---

⁸⁹ Nussbaum, M. (1995): *Poetic justice: the literary imagination and public life*. S. 68-70 og 89-90.

⁹⁰ Nussbaum, M. (2004): "Responses", i: *Philosophy and Phenomenological Research*. Vol. LXVIII, Nr. 2. S. 473-486.

⁹¹ Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 140.

⁹² "Racial hatred is not a blind unreasoning force. It is based on thoughts and evaluations that can be altered by teaching. Excessive greed, again, is based on the inappropriate overvaluation of material objects; we should aim to produce people who have neither greed nor envy." Nussbaum, M. (1999): "Virtue Ethics: A misleading category?", i: *The Journal of Ethics*. Nr. 3. S. 186

⁹³ Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 149.

Dersom emosjoner beskrives som naturkrefter, er alternativet til å føle dem og uttrykke dem, å undertrykke dem.⁹⁴

Det er viktig å merke seg at selv om man forsvarer et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg som inkluderer emosjoner og fantasi, er det ikke alle emosjoner som er gode deler av fornuftig overveielse og valg. Sagt på en annen måte, ikke alle emosjoner er gode veiledere for situasjonsforståelse og overveielser om valg av handling. Nussbaum fremhever at emosjoner som gir god veiledning, må være emosjonen til en tilskuer, ikke en deltager.⁹⁵ Med det menes at emosjonen må utelukke det som dreier seg om personens egeninteresse i snever forstand. Skillet mellom deltager og tilskuer kan tolkes som at adekvate emosjoner utelukker et deltagende engasjement i den konkrete situasjon. Jeg mener dette er en misoppfatning av skillet: Poenget er at adekvate emosjoner alltid vil være lokaliserte og eudaimonistiske, men at dette ikke utelukker et helhetlig perspektiv på den konkrete situasjonen.

Økt vekt på det universelle?

Det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg innebærer at det partikulæres kompleksitet har forrang fremfor det generelle og universelle. Det partikulæres prioritet medfører en oppfatning om at det ikke foreligger adekvate generelle og universelle prinsipper eller prosedyrer for etisk overveielse og valg. Betyr dette at et tykt begrep om fornuft i praksis vil si at kjennetegn på det korrekte valget avhenger av det subjektive møte med den konkrete situasjon? Nussbaum formulerer denne innvendingen slik:

The charge (is) that the agent who puts so much weight on the concrete choice situation and judges primarily with a view to the demands of the situation will be deficient in ethical continuity and commitment over time, lacking in firm principles and in a reliable general conception of the good life. So long as the agent agonizes enough over the material of the case, she can do anything she likes.⁹⁶

Nussbaums respons på innvendingen er, som tidligere nevnt, en fremheving av at personens persepsjon i den konkrete situasjon er formet av en historie eller tradisjon av generelle begreper og forpliktelser.⁹⁷ Hun hentyder imidlertid også til et annet sentralt poeng: Et tykt

---

⁹⁴ Samme sted s. 172.

⁹⁵ Nussbaum, M. (1995): *Poetic justice: the literary imagination and public life*. S. 74.

⁹⁶ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 93.

⁹⁷ Samme sted s. 94.

begrep om fornuft, som hovedsakelig bygger på Aristoteles, er tett relatert til et allment begrep om hva mennesket er, og hva som kjennetegner et godt menneskeliv.

I en videreutvikling av dette perspektivet blir menneskelivet beskrevet som bestående av allmenne grunnerfaringer (*grounding experiences*).⁹⁸ Grunnerfaringene er transkulturelle, ikke i form av fikserte punkter som beskrives likt i alle kulturer, men som erfarte kontekster for menneskelivet som er relativt konstante. Grunnerfaringene omfatter blant annet erfaringene frykt for skade, særlig død (mot), kroppslige begjær (måtehold), distribuering av begrensede ressurser (rettferdighet), samtale (ærlighet), generell sosial samhandling (en type vennlighet), planlegging av ens liv og handlinger (fornuftig overveielse). De korresponderende passende responser eller dyder på hver enkelt grunnerfaring står i parentes. Dette perspektivet er et forsøk på å begrunne dydenes allmenne gyldighet eller objektivitet, ikke som en fullt utviklet objektivisme, men som et argument for at dydene ikke er kontekstrelative.

Listen over de universelle grunnerfaringene var utgangspunktet i Nussbaums arbeid med begreper om et godt nok menneskelig liv i en politisk kontekst (FN). I *Women and human development: the capabilities approach* (2000) er konteksten det empiriske faktum at kvinner i store deler av verden har dårligere rettigheter og livsmuligheter enn menn. Nussbaum framstiller derfor en liste over hvilke muligheter et menneskeliv må omfatte dersom det skal oppfylle en minstestandard av menneskelig verdighet. På bakgrunn av kunnskapen om kvinners dårlige levekår, forsvarer hun de universelle kriteriene for et godt nok menneskeliv mot innvendinger om at dette medfører imperialisme og paternalisme, fordi hun mener at undertrykkende praksiser og tradisjoner ikke kan tilskrives verdi i seg selv.

Nussbaums arbeid med politiske spørsmål knyttet til rettferdighet og fordeling, og hennes fordypning i stoikernes tenkning, fører på slutten av 1990-tallet til en endring i hennes posisjon knyttet til spørsmål om sårbarhet og partikularitet. Det skjer et fokusskifte, fra vekt på å akseptere tilværelsens sårbarhet og verdikonflikter til et fokus på at menneskers sårbarhet og utsatthet for destruksjon ofte skyldes dårlig politisk organisering av samfunnet.

---

⁹⁸ Nussbaum, M. (2001): "Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach", i: Carson, T. og Moser, P. (red.): *Moral relativism: a reader*. S. 199-225.

Nussbaum legger derfor mer vekt på pluralisme i begreper om det gode liv, og forsvarer et begrep om verdensborgeren og et universelt menneskeverd som er inspirert av tradisjonen fra stoikerne:

For the Stoics (...) the bare possession of the capacity for moral choice gives us all a boundless and an equal dignity. Male and female, slave and free, Greek and foreigner, rich and poor, high class and low – all are of equal worth, and this worth imposes stringent duties of respect on all of us. The Stoics (...) used this idea to conduct a radical assault on the morally irrelevant hierarchies of class, rank, honour, and even sex and gender, that divided human beings in their world.⁹⁹

Tradisjonelt er begrepet menneskeverd knyttet til Kants filosofi. Hos Kant er begrepet om menneskeverd først og fremst uttrykt i det kategoriske imperativ om at hvert menneske skal behandles som et mål i seg selv, og ikke bare som middel.¹⁰⁰ Dette innebærer at hvert enkelt menneske er unikt: Det dreier seg om en grunnleggende erfaring av at hvert enkelt menneske, i motsetning til enhver ting eller teknikk, er uerstattelig og ikke uten videre kan byttes ut med et annet menneske.¹⁰¹ Menneskets verd kan med andre ord ikke måles ut fra evner eller fornuft, fordi det dreier seg om en ikke-målbar størrelse; en kvalitet som tilhører alle medlemmer av menneskeheten. Prinsippet om menneskeverd er således et ubetinget prinsipp, og i virkeligheten et meget radikalt prinsipp.

Tykt og tynt – en kort drøfting

Det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg vektlegger det unike og partikulære, verdienes pluralitet og emosjoner og fantasi. Det tynne begrepet om fornuftig overveielse og valg vektlegger det motsatte: det generelle og universelle, verdikommensurabilisme, og inkluderer ikke emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse. Fremstillingen av disse to moralfilosofiske posisjonene er grunnlaget for idealtypene jeg anvender i analysen av intervjuene. For at analysen skal bli så klar som mulig, er det viktig at de to begrepene om fornuftig overveielse og valg er gjensidig utelukkende.

---

⁹⁹ Nussbaum, M. (2001): "Preface to the revised edition", *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. S. xx.

¹⁰⁰ Kant, I. (1997): *Morallov og frihet: moralfilosofiske skrifter*.

¹⁰¹ Kemp, P. (1991): *Det uerstattelige: en teknologi-etikk*. S. 32-35.

Spørsmålet er om de virkelig er det. Kan man ikke for eksempel kombinere det tykke med det universelle og generelle? Nussbaums egen tankemessige utvikling viser hvordan hun beveger seg fra en posisjon med vekt på det partikulære til en posisjon der hun søker å forene forestillingen om universelle verdier med sensitivitet for det partikulæres kompleksitet og menneskers ulike livsvilkår og utviklingsmuligheter. Slik jeg leser Nussbaum, ender hun dermed opp med å forsvare en mellomposisjon, det vil si en bestemt kombinasjon av tykk og tynn der et kantiansk inspirert begrep om det universelle menneskeverd underbygger en nyaristotelisk framstilling av dydenes universelle begrunnelse.¹⁰² I analysen av empirien vil jeg imidlertid anvende det tykke og det tynne som gjensidig utelukkende motsetninger. Dette må betraktes som et analytisk grep.

Det partikulæres prioritet, verdienes pluralitet og kvalitative ulikhet og emosjoner og fantasi er knyttet sammen i et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg, mens verdikommensurabilisme og det universelle og generelle er elementer i det tynne begrepet om fornuftig overveielse og valg. Men danner de ulike elementene to internt koherente begreper om overveielse og valg?

Nussbaum diskuterer dette spørsmålet, og medgir innledningsvis at ikke-kommensurabilisme ikke er tilstrekkelig for det partikulæres prioritet.¹⁰³ Imidlertid peker oppfatningen om at verdier er plurale og kvalitativt ulike, i retning av at overveielse og valg må bygge på en undersøkelse av den konkrete situasjon som er åpen for at den kan inneholde nye elementer. På den måten fungerer ikke-kommensurabilisme som støtte for oppfatningen om det partikulæres prioritet. Emosjoner og fantasi passer inn i dette bildet av fornuftig overveielse fordi de er nødvendige elementer i en adekvat persepsjon av den konkrete situasjon.

Likeledes kan de to elementene i det tynne begrepet om overveielse og valg sies å danne et koherent bilde av overveielse og valg. Kommensurabilisme i form av 'singleness', det vil si oppfatningen om at man kan anvende samme målestokk i alle konkrete situasjoner, er tilstrekkelig for å si at det universelle og generelle er primært i forhold til persepsjonen av det partikulære. Grunnen til dette er at denne ene målestokken må være generell og universell, slik at den kan anvendes i forhold til mange ulike ting. Også kommensurabilisme i form av

---

¹⁰² Argumenter for ulike kombinasjoner av perspektiver inspirert av Aristoteles og Kant foreligger hos flere filosofer. Se for eksempel Baron, M. (1997): "Kantian Ethics", i: Baron, mfl. (red.): *Three methods of ethics: a debate* og O'Neill, O. (1996): *Towards justice and virtue: a constructive account of practical reasoning*.

'metricity', det vil si at alle verdier kan reduseres til ulike mengder av samme verdi (som for eksempel nytte eller nytelse), støtter oppfatningen om at det generelle og universelle har prioritet i overveielse og valg.

2.4 Profesjonsetisk mellomspill: et tykt og et tynt regulativt ideal

I profesjonsetisk sammenheng kan begrepene om tykk og tynt fornuftig overveielse og valg operasjonaliseres ved hjelp av begrepet om et regulativt ideal. De australske filosofene Dean Oakley og Justin Cocking (2001) beskriver et regulativt ideal som et begrep om en adekvat etisk standard som en person har internalisert i sin personlighet på en slik måte at personen kan tilpasse sin motivasjon og handlinger slik at disse er i samsvar med dette idealet: "A regulative ideal is thus an internalised normative disposition to direct one's actions and alter one's motivation in certain ways."¹⁰⁴ Poenget er at det internaliserte regulative idealet veileder personen i forhold til passende motiver og handlinger. De regulative idealene kan være både bevisste og ubevisste, og de kan være generelle (gjelde hele livet) eller spesifikke (kun et livsområde).

Ifølge Cocking og Oakley kan både etiske prinsipper, logiske kriterier og dyder eller verdier være regulative idealer. De mener imidlertid at regulative idealer i form av verdier eller dyder vil ha mer rom for overveielse og valg enn regulative idealer i form av prinsipper eller logiske kriterier. Det er også slik at de regulative idealene på noen områder ikke kan foreligge i form av prinsipper eller logiske kriterier, som for eksempel de regulative idealene for god kunstnerisk praksis.

Begrepsmessig må dyd som regulativt ideal beskrives som et tykt regulativt ideal. I et nyaristotelisk perspektiv er en dyd en stabil disposisjon, en tilegnet eller ervervet kvalitet eller egenskap som omfatter både emosjonell og kognitiv persepsjon, og vurdering og valg av den handling som fremmer det gode i situasjonen.^{105 106 107} Dydene har verdi i seg selv samtidig som de er konstituerende for det gode liv for mennesket.

---

¹⁰³ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 82f.

¹⁰⁴ Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*. S. 25.

¹⁰⁵ Den klassiske aristoteliske definisjonen av dyd finner vi hos Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. NE 1106b15: "Den (dyden) må sikte mot å treffe mellomtingen. Jeg mener altså moralsk dyd, for det er denne som

Det tynne regulative idealet vil overveie og velge ut fra prinsipper, som for eksempel prinsippet om universaliserbarhet eller prinsippet om at den korrekte handling er den som i sum gir best konsekvenser for flest mulige. Det tynne regulative idealet prioriterer det universelle, og inkluderer ikke emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg.

Oppsummerende er det tykke regulative idealet en profesjonell som vektlegger persepsjon av det partikulære, verdienes kvalitative pluralitet og emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg. For det tykke regulative idealet er dydene handlingsveiledende. Det betyr ikke at man handler på grunn av dyd, men at dyden peker på de trekk ved det partikulære som er etisk relevant. Det tynne regulative idealet vil derimot vektlegge universelle og generelle prinsipper for handling, og redusere verdiene til en eller noen få som ikke strider mot hverandre hvis man forstår situasjonen adekvat. For det tynne regulative idealet er regler og prinsipper normative for riktig overveielse og valg, og fungerer som motivasjon og begrunnelse for handling.

I en profesjonell sammenheng vil et regulativt ideal både fungere som en veileder for hva den profesjonelle positivt skal gjøre, og som en begrensning på hva hun kan gjøre, såkalte styrende begrensninger (*governing constraints*). De veiledende idealene og styrende begrensninger som konstituerer en gitt profesjons regulative ideal, bidrar altså til å bestemme hva som er å handle innenfor og utenfor den profesjonelle rollen.

---

har med følelser og handlinger å gjøre, og i dem finnes det et for mye, et for lite og en mellomting. Det er for eksempel mulig både å føle frykt og tillit og begjær og raseri og medlidenhet og i det hele tatt føle nytelse og smerte, både altfor mye og altfor lite, og i begge tilfeller ikke bra. Men å føle disse tingene når man bør, i de riktige situasjonene, overfor de rette mennesker, av de riktige beveggrunner og slik som man bør, det er både midten og best, og det er nettopp dette som er dyd. Likeledes finnes det når det gjelder handlinger et for mye, et for lite og en mellomting." Denne tesen blir ofte betegnet som Aristoteles' regel om middelveien, 'the mean'. Den fungerer som en pedagogisk hjelp til å forstå dydene, men kan samtidig lede til feiloppfatninger som at dydig praksis er å forholde seg nøytral, eller at dydig praksis er et spørsmål om kvantitet.

¹⁰⁶ Det er viktig å skille mellom sinnelagsetikk og dydsetikk. Dyd er, som vi har sett, et mer omfattende begrep enn sinnelag. Dyd er ikke en god hensikt, men en personlig egenskap som kommer til uttrykk i en bestemt måte å være på i en konkret situasjon. Det medfører dyktighet til å fremme det gode liv for alle i situasjonen, ikke et fokus på egne gode intensjoner. For utdypning av dette poenget se Wyller, T. (2005): "Dydsetikk, medborgerskap og sosial praksis", i: Christoffersen, S.A. (red): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 48-50.

¹⁰⁷ Aristoteles skiller mellom intellektuelle og moralske dyder. De intellektuelle eller ikke-moralske er teoretisk kunnskap (episteme), ferdighet (techne) og praktisk klokskap (phronesis). De moralske dydene er for eksempel mot, rettferdighetssans og måtehold. Nussbaum legger ikke vekt på dette skillet i sin tolkning av Aristoteles, men fremhever at alle dydene som karaktertilstander samtidig er modus av persepsjon og valg. Dyd defineres som å ha evne til å gjøre de valgene som er karakteristiske for en person med praktisk visdom. Jf. 1107a1 og 1144b31: "Det er altså klart ut fra det vi har sagt at ingen er i stand til å være god i egentlig forstand uten klokskap, og heller ingen klok uten moralsk dyd." Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*.

En profesjons yrkesetiske tekst er en viktig kilde til hvilket eller hvilke regulative idealer for fornuftig overveielse og valg som profesjonen vil fremme i sin praksis. Analysen av den enkelte profesjonens yrkesetikk er i denne avhandlingen plassert i direkte tilknytning til presentasjon og analyse av intervjuene. Generelt kan man si at *Regler for god advokatskikk* er mer preget av tynn fornuft og generelle og universelle regler enn *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*, som er mer preget av et tykt begrep om overveielse og valg.

2.5 Profesjonenes regulative idealer dannes i en kontekst

Analysen av intervjuene viser at hver enkelt informant forteller at de bruker både det tykke og det tynne begrepet om overveielse og valg. Min lesning av intervjuene peker imidlertid i retning av at advokatenes refleksjoner er noe mer preget av tynne fornuftige overveielser, mens barnevernsarbeidernes fortolkninger av egne overveielser og valg i større grad er preget av tykke overveielser og valg. Sagt på en annen måte kan intervjuene tolkes som at både det tykke og det tynne regulative idealet gjør seg gjeldende i begge profesjoner, men at det tynne regulative idealet er noe mer fremtredende blant advokatene, mens det tykke står noe mer sentralt i barnevernstjenesten.

Denne ulikheten i regulative idealer kan blant annet forklares med forskjellen i arbeidsoppgaver, og i de strukturelle vilkårene for hver profesjon. Når det gjelder arbeidsoppgaver kan barnevernsarbeiderne beskrives som en menneskebehandlende profesjon som jobber i grenseland mellom juss, psykoterapi og sosialfaglige perspektiver, mens advokatene ikke er en menneskebehandlende profesjon, men en profesjon som skal bidra med sin juridiske kompetanse. Når det gjelder strukturelle vilkår for profesjonene, kan det dreie seg om for eksempel økonomiske forhold, kolleger og institusjoner, og ikke minst fagtradisjon.

Informantene gir på ulike måter uttrykk for at omgivelsene har innflytelse på hvordan de overveier og velger etisk i sin profesjonelle praksis. Denne sosiale dimensjonen er sentral i intervjuene, men ikke tilsvarende sentral i det moralfilosofiske perspektivet som hittil er

framstilt. Perspektivet knyttet til begrepet om tykk og tynn fornuftig overveielse og valg skal derfor i det følgende suppleres med perspektiver som tematiserer de strukturelle vilkårene for de profesjonelles overveielser og valg.

Oppfatningen om at deler av moderne etikk neglisjerer det sosiale aspektet ved etisk overveielse og valg, er fremmet av flere sentrale filosofer, blant annet den amerikanske filosofen Alasdair MacIntyre. MacIntyres utgangspunkt i *A Short History of Ethics* (1967) er at alle moralbegreper er historisk og kontekstuellet betinget fordi "moral concepts are embodied in and are partially constitutive of forms of social life".¹⁰⁸ I det følgende vil jeg etablere et teoretisk perspektiv på den sosiale dimensjonen i intervjuene, med utgangspunkt i begreper hentet fra MacIntyres *After Virtue* (1981).

Praksis, institusjon, rolle og standarder for dyktighet

I dette delkapittelet etableres et teoretisk perspektiv på de strukturelle eller sosialt konstituerte elementene i empirien. De sentrale begrepene i perspektivet er 'praksis', 'institusjon', 'rolle' og 'standarder for dyktighet'.¹⁰⁹

MacIntyre definerer praksisbegrepet slik:

Any coherent and complex form of socially established cooperative human activity through which goods internal to that form of activity are realized in the course of trying to achieve those standards of excellence which are appropriate to, and partly definitive of, that form of activity, with the result that human powers to achieve excellence, and human conceptions of the ends and goods involved, are systematically extended.¹¹⁰

Er praksisbegrepet dekkende for et begrep om profesjon? I kapittel 1 definerte jeg profesjon som en yrkesgruppe med lang utdanning som har enerett på å arbeide med sitt område eller

---

¹⁰⁸ A. MacIntyre sitert av Horton, J. og Mendus, S. (1996): "Alasdair MacIntyre: *After Virtue* and *After*", i: Horton, J. mfl. (red.): *After MacIntyre: critical perspectives on the work of Alasdair MacIntyre*. S. 2. Se også MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 11f. Se også Foot, P.R. (1977): "Approval and disapproval", i: Hacker, P. og Raz, J. (red.): *Law, morality and society*. S. 229-246.

¹⁰⁹ Forståelsen av disse begrepene bygger på MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 181-203. Dette perspektivet fra *After Virtue* er mye brukt i profesjonsetikk, se for eksempel Kultgen, J. (1988): *Ethics and professionalism*. S. 260-262. Henriksen, J.-O. og Vetlesen, A.J. (2000): *Nærhet og distanse*. S. 188-195. Wyller, T. (2005): "Dydsetikk, medborgerskap og sosial praksis", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 40-62.

¹¹⁰ MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 187.

sin oppgave ('jurisdiksjon'). En praksis er en sosialt konstituert aktivitet som uttrykker interne goder eller verdier og gjennom dette søker å oppfylle standardene for dyktighet som delvis definerer aktiviteten. Ut fra dette vil jeg si at begrepsmessig kan alle profesjoner betraktes som praksiser, men ikke alle praksiser er profesjoner.

I sitatet ovenfor er begreper om interne goder, eksterne goder og standarder for dyktighet sentrale. Skillet mellom interne goder og eksterne goder er særlig viktig.¹¹¹ De eksterne godene som en praksis produserer, er vilkårlig knyttet til praksisen, det vil si at de ikke er en nødvendig følge av den spesifikke praksis. Eksempler på eksterne goder er penger, makt, sosial status. Eksterne goder er karakteristisk noe man konkurrerer om, som det er begrenset mengde av. Interne goder er til forskjell fra eksterne goder *praksisspesifikke*, de er goder man kun kan oppnå ved å delta i den konkrete praksisen.¹¹² Interne goder kan kun spesifiseres ved hjelp av termer og eksempler fra praksisen selv, og de kan bli identifisert og gjenkjent kun av personer med erfaring fra praksisen. Personer uten erfaring i praksisen kan dermed ikke vurdere kvaliteten på de interne godene i praksisen. Imidlertid kan personer uten erfaring i praksisen til en viss grad vurdere om en praksisdeltager utvikler interne goder i sitt arbeid, eller om praksisdeltagerens fokus er eksterne goder. Interne goder er også resultatet av konkurranse, men karakteristisk er det å oppnå dem et gode for hele praksisen.

Standarder for dyktighet er den standarden som praksisdeltagerne er enige om er god praksis, som fører til utvikling av interne goder. I MacIntyres tekst er forholdet mellom standarder for dyktighet, interne goder og praksisens mål noe uklart. En mulig tolkning knytter standardene for dyktighet til de praksisdeltagerne som det råder en viss konsensus om er de beste. Med andre ord, standardene for dyktighet blir kroppsliggjort i de personene som kan sies å representere regulative idealer for praksisen. Disse regulative idealene er igjen de som på best måte fremmer praksisens mål, og dette målet er delvis konstituert av interne goder.¹¹³

---

¹¹¹ Goder og verdier blir her forstått som det samme, og defineres løst som 'det som er verdt å fremme'. Se kapittel 2.3.

¹¹² Interne goder skaper glede i praksisdeltageren, men en glede som er spesifikt knyttet til aktiviteter i praksisen. "The enjoyment of the activity and the enjoyment of achievement are not the ends at which the agent aims, but the enjoyment supervenes upon the successful activity in such a way that the activity achieved and the activity enjoyed are one and the same state." MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 197.

¹¹³ En lignende lesning av MacIntyre foreligger hos Ricoeur, P. (1992): *Oneself as another*. Ricoeur mener at MacIntyres begrep om standarder for dyktighet (*excellence*) er grunnlaget for dyktighetsvurderinger av praktikere: "These standards of excellence are rules of comparison applied to different accomplishments, in relation to ideals of perfection shared by a given community of practitioners and internalized by the masters and virtuosi of the practice considered." S. 176. En praksis finner sted innenfor en tradisjon, men tradisjonen

Oppsummerende kan man si at den sosiale praksisen realiserer interne goder, til forskjell fra organisasjonens eller institusjonens formål, som er eksterne goder. De menneskelige egenskapene som konstituerer den sosiale praksisen, er dyder. Kvaliteten på samhandlingene i en profesjon og mellom de profesjonelle og klientene viser den sosiale praksisen og den profesjonelles egenskaper.

Et sentralt poeng er at praksisers mål og standardene for dyktighet formidles ved hjelp av tradisjon, og at de ikke er statiske, men endrer seg avhengig av personene som viderefører dem (de regulative idealene), og hvilke rammevilkår personene har for sitt arbeid. Rammevilkår for praksisen vil oftest være en institusjon. I et sosiologisk perspektiv kan en institusjon beskrives som en type organisasjon. Den norske sosiologen Pål Repstad (2004) definerer organisasjoner som overindividuelle. De lar seg påvirke av menneskelige handlinger, og kan endres over tid, men har også stor betydning når det gjelder å påvirke enkeltindividets tenkning og handlinger. Organisasjonene befinner seg ofte på et mellomnivå mellom enkeltaktører og storsamfunnet.¹¹⁴ Vanlige trekk ved organisasjoner er at de har mål, en ideologi (verdier, normer, virkelighetsoppfatning), teknologi/arbeidsmetoder, struktur og ressurser (økonomiske, personal, materielt).

Ifølge MacIntyre er institusjoner karakteristisk fokusert på å fremme eksterne goder (makt, status, penger). Praksiser er avhengige av institusjoner for å overleve, men kan samtidig bli korrumpert av institusjonens fokus på eksterne goder.¹¹⁵ Praksisdeltagernes egenskaper eller evne til å fremme interne goder (dyder) er derfor nødvendige for å begrense institusjoners korrupperende makt:

The ability of a practice to retain its integrity will depend on the way in which the virtues can be and are exercised in sustaining the institutional forms which are the social bearers of the practice. The integrity of a practice causally requires the exercise of the virtues by at least some of the individuals who embody it in their activities; and conversely the corruption of institutions is always in part at least an effect of the vices.¹¹⁶

---

involverer konkurranse mellom enkeltpraktikere og kontroverser om standarder for dyktighet innenfor det felles grunnlag som praksistradisjonen er.

¹¹⁴ Repstad, P.(2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. S. 120.

¹¹⁵ MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 194.

¹¹⁶ Samme sted s. 195.

MacIntyre definerer dyd som egenskaper som er nødvendige for å utvikle interne goder, men han sier samtidig at dyder også er konstituerende for det gode menneskeliv som helhet.¹¹⁷ Ved hjelp av dette dydsbegrepet kan man kritisere praksiser som er uetiske eller onde.¹¹⁸

I en profesjonsetisk sammenheng er standarder for dyktighet knyttet til profesjonens mål, og blir kroppsliggjort i personene som representerer de regulative idealene for profesjonen. Profesjonen er avhengig av at den enkelte profesjonelle utvikler og bevarer de egenskaper som konstituerer det regulative idealet. Dette fordi det regulative idealet har egenskapene som fører til produksjon av interne goder, som igjen er konstituerende for profesjonens mål. Uten profesjonelle med egenskapene til de tykke regulative idealene vil profesjonen i dette perspektivet bli korrumpert av institusjonens fokus på eksterne goder. I perspektivet fra MacIntyre er dydige personer eller tykke regulative idealer dermed en nødvendig forutsetning for at en praksis skal produsere interne goder. Dette medfører at MacIntyre inntar et klart sympatiserende standpunkt til det jeg har kalt et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg.

Analysen av intervjuene og de yrkesetiske tekstene viser at det kan foreligge ulike regulative idealer og ulike begreper om den gode profesjonelle i en og sammen profesjon, det vil si at det regulative idealet kan være representert av både et tykt og et tynt begrep om fornuftig overveielse og valg. Med andre ord, både det tykke og det tynne begrepet om fornuft er akseptable i barnevernet og advokatprofesjonen, spørsmålet er imidlertid om det er mulig å fremheve den ene typen fornuft som mer profesjonsetisk adekvat enn den andre. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 6.

De regulative idealene knyttet til det tynne og det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg representerer ulike forståelser av en adekvat profesjonell rolleutførelse. Repstad (2004) definerer rolle slik: ”et sett av normer og forventninger om hva man skal gjøre og hvordan man skal oppføre seg når man er i en bestemt sosial posisjon.”¹¹⁹ Normene og forventningene kan uttrykkes fra andre individer, men vil etter hvert oftest bli internalisert av individet

---

¹¹⁷ Samme sted s. 201ff.

¹¹⁸ MacIntyre anvender et nyaristotelisk begrep om dyd, på bakgrunn av en normativ argumentasjon for et nyaristotelisk perspektiv innenfor moralfilosofien. Dette normative standpunktet fremmes ikke her, poenget er hvordan MacIntyre beskriver forholdet mellom standarder for dyktighet, interne og eksterne goder, institusjon og praksisens mål.

¹¹⁹ Repstad, P.(2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. S. 49.

selv.¹²⁰ En norm defineres i dette sosiologiske perspektivet som en stabil forventning, det vil si at den samme forventningen melder seg i samme type situasjoner.¹²¹ Normene er regler om oppførsel og oppgaver som er knyttet til rollene uavhengig av hvilke personer som fyller dem. Når en norm uttrykkes overfor en person, kan den være fulgt opp av positive og negative sanksjoner, og sanksjonene kan være formelle eller uformelle.

Ifølge Jackson (1996) modifierer en rolle hva som er etisk forsvarlig for en person å gjøre på to måter: legger til begrensninger på hva du kan gjøre, og løser deg fra etiske begrensninger du vanligvis forholder deg til.¹²² Med andre ord, en rolle kan levere etiske normer (verdier, hensyn) som ikke er relevante utenfor rollen, og fjerne etiske normer som er relevante utenfor rollen. I det videre vil jeg bruke begrepet om regulativt ideal som ensbetydende med begrep om den adekvate profesjonelle rolleutførelse. Jacksons synspunkt kan dermed formuleres slik: Det regulative idealet i profesjonell sammenheng begrenser hva den profesjonelle kan velge å gjøre i forhold til hva hun kan gjøre utenfor profesjonell sammenheng, og fjerner i rollen begrensninger som den profesjonelle blir veiledet av i overveielser og valg utenfor rollen.

Hvordan kan dette arte seg i praksis? Det er rimelig å anta at den profesjonelle som lar seg veilede av et tynt regulativt ideal, vil oppleve etisk overveielse og valg annerledes enn den profesjonelle som lar seg veilede av et tykt regulativt ideal. Dette skyldes at tykk versus tynn etisk overveielse og valg vil presentere litt ulike etiske normer (verdier, hensyn) som relevante for den profesjonelle. I dette kapitlet framstilles tykk fornuft som overveielse og valg ut fra flere verdier eller hensyn, mens tynn fornuft er overveielse ut fra en overordnet verdi eller ett hensyn. Dette medfører antagelig at normkonflikter eller etiske problemer vil forekomme hyppigere for den profesjonelle som anvender tykk fornuft, enn for den profesjonelle som anvender tynn fornuft.¹²³

---

¹²⁰ Et problem med denne måten å definere rolle på er at individet fremstår som litt passivt. Det er viktig å understreke at normer er ytre forventninger som blir internalisert i individet, men at dette ikke utelukker at individet aktivt reproducerer og refortolker hva normene og forventningene innebærer for rolleutførelsen.

¹²¹ I etisk perspektiv kan normer beskrives som regler som fungerer som basis for etiske vurderinger. Sosiologiske normer gjelder hele virkeligheten, mens etiske normer angår det etiske. Hva som er det etiske, vil defineres forskjellig i ulike filosofiske teorier, men man kan generelt si at det dreier seg om vurderinger og handlinger som berører andre mennesker eller andre levende vesener. Andersen, S. (1998): *Som dig selv: en indføring i etik*. S. 15.

¹²² Jackson, J. (1996): *An introduction to business ethics*. S. 99ff.

¹²³ Repstad (2004) skriver at en normkonflikt innebærer at det i situasjonen dukker opp i bevisstheten to eller flere normer som ikke kan følges fullt ut samtidig. Hvis rollen er slik utformet at det rettes motstridende normer og forventninger til hva rolleinnhaveren skal gjøre, foreligger det en rollekonflikt. Repstad, P. (2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. I et psykologisk perspektiv kan en rollekonflikt eller et etisk dilemma beskrives som 'kognitiv dissonans'. Kognitiv dissonans er at to kognisjoner eller elementer av

Forskjellen på tykk og tynn etisk rolleutførelse i profesjonell sammenheng kan klargjøres videre med et perspektiv hentet fra den amerikanske filosofen Bernard Williams.¹²⁴ Williams er opptatt av spørsmålet om forholdet mellom profesjonell moral og allmenmoral (allmenmoral forstått som en moral med bredere anvendelse enn profesjonell moral).¹²⁵ Begrepet om en profesjonsetikk til forskjell fra en allmenetikk medfører et potensial for konflikt, påpeker Williams. Han er imidlertid kritisk til den utbredte oppfatningen om at hovedforskjellen på allmenetikk og profesjonsetikk er at den profesjonelle moralen kan forlange at umoralske handlinger utføres. Med umoralske handlinger menes handlinger som ville vært umoralske utenfor den profesjonelle konteksten. Williams mener at dette utsagnet blir for upresist, fordi det også innenfor allmenmoralen foreligger mange typer handlinger som får sin etiske kvalitet fra en spesifikk kontekst.¹²⁶ Utsagnet blir også svekket av at mange profesjonelle handlinger aldri er aktuelle å utføre i en ikke-profesjonell kontekst (for eksempel for en advokat å presse et vitne).

Williams vil heller betrakte forskjellen mellom profesjonell moral og allmenmoral som et spørsmål om hva slags psykologiske disposisjoner (reaksjoner, disposisjoner for etisk overveielse og valg) som profesjonelle tilegner seg gjennom sin opplæring.¹²⁷ Den relevante psykologiske størrelsen som er knyttet til profesjonell moral, kalles 'de profesjonelle disposisjoner'. Disposisjonene som blir anvendt for å legitimere, eventuelt kritisere, de profesjonelle disposisjonene, er 'generelle disposisjoner'.¹²⁸

Personene med profesjonelle disposisjoner vil av og til reagere annerledes på konkrete situasjoner enn det som er passende ut fra generelle disposisjoner. Spørsmålet blir da hvordan generelle disposisjoner kan sameksistere sosialt og psykologisk med profesjonelle disposisjoner når det foreligger et potensial for konflikter.

---

kunnskap kan stå i motsetning til hverandre, de kan være dissonante."The existence of dissonance, being psychologically uncomfortable, motivates the person to reduce the dissonance and leads to avoidance of information likely to increase the dissonance." Harmon-Jones, E. og Mills, J. (red.) (1999): *Cognitive dissonance progress on a pivotal theory in social psychology*. S. 3.

¹²⁴ Williams, B. (1995): "Professional morality and its dispositions", i: *Making sense of humanity and other philosophical papers, 1982-1993*. S. 192-202.

¹²⁵ Samme sted s. 194.

¹²⁶ Samme sted s. 193.

¹²⁷ Samme sted s. 194.

¹²⁸ De generelle disposisjonene er ikke nødvendigvis universelle, men har bredere gyldighet enn de profesjonelle disposisjonene. Samme sted.

Williams antar at det finnes handlinger som spontant vil bli avvist ut fra generelle disposisjoner, men som visse profesjonelle disposisjoner kan uttrykke. Hvordan kan den profesjonelle forholde seg til dette? Williams beskriver ulike alternativer: For det første kan de spontane generelle disposisjonene endres av profesjonell trening slik at den profesjonelle ikke lenger reagerer på denne måten i profesjonell sammenheng (spesifikk profesjonell tilpasning). For det andre kan den profesjonelle venne seg til å utføre profesjonelle handlinger som strider mot den profesjonelles allmenne disposisjoner, og dermed leve med et visst nivå av konflikt eller spenning i sin profesjonelle identitet. For det tredje kan den profesjonelle mangle eller ha svake generelle disposisjoner (ikke-spesifikk profesjonell tilpasning). Denne siste profesjonelle vil av mange betraktes som en dårlig person selv om vedkommendes profesjon oppfattes som etisk legitim. Den ikke-spesifikke profesjonelle tilpasningen vil skille seg fra den spesifikke tilpasningen ved at den spesifikke tilpasningen skjer i profesjonell sammenheng, mens den ikke-spesifikke tilpasningen gjelder generelt.

Tradisjonell profesjonsopplæring arbeider ifølge Williams oftest for å utvikle spesifikk profesjonell tilpasning hos de profesjonelle. I en slik dannelse av spesifikke profesjonelle disposisjoner har den profesjonelle konteksten forrang, og personene oppmuntres til å bruke begrepet om profesjonalitet for å koble vekk de generelle disposisjonene som kan stride mot de profesjonelle. Williams mener at en innvending mot den spesifikke profesjonelle tilpasningen er at profesjonen kan bli moralsk fremmedgjort i forhold til samfunnet.¹²⁹ Dersom profesjonens legitimitet i samfunnet bygger på et uklart grunnlag, kan dette føre til at profesjonelle undertrykker sine generelle disposisjoner og får ikke-spesifikk tilpasning som følger sine profesjonelle disposisjoner og neglisjerer generelle disposisjoner. Dette kan føre til at profesjonelle blir 'den typen mennesker ingen vil være', og hvis dette går langt nok, kan det underminere respekten for profesjonen som helhet.

På bakgrunn av problemene med spesifikk og ikke-spesifikk profesjonell tilpasning mener Williams at den profesjonelle av type to er å foretrekke, nemlig den profesjonelle som lever med spenning og konflikter mellom profesjonelle disposisjoner og generelle disposisjoner også i sin profesjonelle praksis: "it is worth asking whether it may not be worthwhile encouraging some qualms rather than devoting all efforts to making the qualms go away."¹³⁰ Den profesjonelles balansering av profesjonelle og generelle disposisjoner i sitt profesjonelle

---

¹²⁹ Samme sted s. 197.

¹³⁰ Samme sted s. 198.

liv kan begrense forekomst av åpenbare brudd med generelle disposisjoner i profesjonell praksis.

Perspektivet fra Williams viser hvordan den profesjonelle kan forholde seg til verdikonflikter på ulike måter: enten ved å avvise dem i sin profesjonelle kontekst (spesifikk profesjonell tilpasning), eller erkjenne dem også i den profesjonelle konteksten, eller avvise at de finnes i det hele tatt (ikke-spesifikk profesjonelle tilpasning). Et problem med Williams' begreper er imidlertid at 'profesjonelle disposisjoner' ikke er en entydig størrelse. Uten å foregripe senere refleksjoner i for stor grad vil jeg kort peke på at intervjuene viser at informantene har ulike tolkninger av hva de profesjonelle disposisjonene (slik de har lært dem i utdanning og i praksis) krever. Dette kommer til uttrykk i at informantene har ulike regulative idealer for sine profesjonelle overveielser og valg: Noen har et tykt regulativt ideal, som overveier ut fra det partikulære, noe som kan involvere kvalitativt ulike verdier og hensyn, og noen har et tynt regulativt ideal, som overveier og velger ut fra generelle regler. Det er imidlertid ikke urimelig å anta at det tykke regulative idealet i større grad enn det tynne vil kunne ivareta hensynet til generelle disposisjoner i sin profesjonelle overveielser og valg. Man kan også tenke seg at det tynne regulative idealet fort vil kunne ende opp med en spesifikk eller ikke-spesifikk profesjonell tilpasning. Bakgrunnen for dette er at det tykke regulative idealet opererer med et mer komplekst og potensielt konfliktfylt verdiskjema i overveielser og valg enn det tynne regulative idealet.

Makt, paternalisme og autonomi

En sentral relasjon i det empiriske materialet er forholdet mellom den profesjonelle og klientene. Klienten er i en sårbar posisjon og på mange måter overlatt til den profesjonelles makt.¹³¹ Repstad (2002) skiller mellom maktformer som kontrollerer hva andre er interessert i, som for eksempel ressurser eller spilleregler, og 'normativ og legitimerende' makt.¹³² Andre betegnelser på 'normativ makt' er blant annet modellmakt, symbolsk makt, definisjonsmakt eller diskursiv makt. Repstad mener at disse begrepene har følgende felles:

---

¹³¹ Man finner også det motsatte, at klienten har makt over den profesjonelle. Dette perspektivet er særlig vesentlig for advokatene (der klienten ofte har økonomisk makt), men også i forholdet mellom barnevernsarbeiderne og foreldrene (emosjonell makt). For utdypning av dette temaet se Henriksen, J.-O. og Vetlesen, A.J. (2000): *Nærhet og distanse*. S. 91-106.

De forsøker å fange inn maktformer som preger mennesker ved at de slutter seg til bestemte verdier og virkelighetsoppfatninger som legitime og riktige, eller i det minste akseptable – ofte uten nødvendigvis å ha et gjennomreflektert forhold til dem. Normativ makt har den som kan prege tilgangen på kognitiv mening, som kan påvirke verdier og moral eller fastsette bindende estetiske uttrykk. Det handler ikke bare om å prege hva som er rett og galt, men også hva som finnes eller ikke finnes, hva som er mulig eller ikke mulig, og hva som er attraktivt eller frastøtende.¹³³

Begrepet modellmakt ble utviklet av den norske sosiologen Stein Bråten (1981).¹³⁴ En modell defineres her som ”en representasjon eller symbolisering som brukes til å få frem forsøksvise svar på spørsmål om egenskaper ved det som blir representert eller symbolisert”.¹³⁵ Modellen er en måte å organisere sanseinntrykk og gi dataene mening og sammenheng på. Den er en hjelp til å definere situasjonen, og den kan brukes i flere situasjoner. Bråten mener at praksis forutsetter modeller, fordi de er forutsetninger for å kunne ”skaffe og ordne aktuelle data om tilstander, og for å kunne gi forsøksvise svar på spørsmål om hva som vil kunne skje hvis et bestemt handlingsalternativ blir valgt”.¹³⁶

Ved å anvende modellbegrepet utvikler Bråten en teori om modellmakt, som dreier seg om hvordan innflytelse og kontroll baserer seg på modeller og deres premisser. Aktører i samhandling vil ha ulik modellstyrke, og det vil dermed foreligge innflytelsesgap. Modellbegrepet viser hvordan innflytelsesgapet mellom to aktører kan øke selv om de begge ønsker å bli mer likeverdige: ”Innflytelsesgap vil kunne øke selv når viljen til makt ikke er tilstede, og selv om begge parter kanskje ønsker innflytelsesutjevning.”¹³⁷ Dette har å gjøre med deltagerens modellstyrke. Modellstyrke dreier seg om at en modell er sterkere dersom den tillater flere hendelser i referentområdet enn en annen modell.

Et eksempel kan være at dersom referentområdet er saker på styrekartet som har å gjøre med bedriftens lønnsomhet, vil bedriftsøkonomen kunne være den modellsterke sammenlignet med garderobevakten i bedriften. Dersom de modellsvake vil tilegne seg den sterkere motpartens modeller, vil det øke motpartens makt fordi det er de som har utviklet modellen fra sitt perspektiv.

---

¹³² Repstad, P. (2002): *Dype, stille, sterke, milde: religiøs makt i dagens Norge*.

¹³³ Samme sted s. 18.

¹³⁴ Bråten, S. (1981): *Modeller av menneske og samfunn: bro mellom teori og erfaring fra sosiologi og sosialpsykologi*.

¹³⁵ Samme sted s. 3.

¹³⁶ Samme sted s. 38.

¹³⁷ Samme sted s. 104.

- 1) For at en aktør A skal kunne utøve kontroll over x, forutsettes en modell av x, utviklet på As premisser, det vil si sett ut fra As ”ståplass” i forhold til x.
- 2) Samhandling forutsetter at deltakerne har tilgang til modeller for representasjon av hverandre og av omverdenen.
- 3) Uten tilgang til uavhengige kilder for modellutvikling med referanse til et bestemt saksområde vil samhandling mellom modellsterke A og modellsvake B føre til at B vil søke å tilegne seg As modeller. Det følger av 1 og 2 at
- 4) jo bedre B ”lykkes” med å tilegne seg As modeller, uten samtidig å utvikle modeller på egne premisser, jo mer kommer B under As kontroll.¹³⁸

Dersom innflytelsesgap mellom aktører skal minskes, fordrer det at man endrer referentområdet for samhandlinger og beslutninger, og har uavhengige kilder for modellutvikling.

Poenget i vår sammenheng er at den profesjonelle har modellmakt over klienten, fordi den profesjonelle besitter den riktige eller anerkjente måten å beskrive virkeligheten på, og representerer institusjonen som gjennomfører sanksjonering og belønning med hensyn til riktig anvendelse av modellmakten.¹³⁹ Dette innebærer at paternalisme er et potensielt etisk problem for profesjonelle.

Hvordan kan vi forstå begrepet paternalisme i profesjonell kontekst? Den svenske medisineren Stefan Bremberg (2004) diskuterer begrepet i medisinsk-etisk sammenheng, og definerer en paternalistisk handling slik:

A paternalistic action may be described as a situation, where the physician acts to promote medical benefit in spite of the patient’s wish for non-intervention or if the patient requests an intervention, and the physician abstains from acting because no medical benefit (or harm) will result.¹⁴⁰

På bakgrunn av Brembergs definisjon kan en mer generell profesjonsetisk definisjon av paternalisme lyde slik: En paternalistisk handling kan bli beskrevet som en situasjon der den profesjonelle handler til beste for klienten på tross av klientens ønske om at den profesjonelle

---

¹³⁸ Samme sted s. 105.

¹³⁹ Her er fokuset den asymmetriske relasjonen mellom den profesjonelle og klienten. Andre kategorier som tradisjonelt anses å ha betydning for maktforholdet, kan være kjønn, klasse og etnisk tilhørighet. Den asymmetriske relasjonen mellom profesjonell og klient kan svekkes eller styrkes dersom den profesjonelle og klienten har bestemte tilhørsforhold i disse kategoriene. Man kan for eksempel tenke seg at forholdet mellom en mannlig klient og en kvinnelig profesjonell er mindre asymmetrisk enn dersom det er omvendt, likeledes at forholdet mellom en etnisk norsk profesjonell og en ikke-vestlig klient er mer asymmetrisk enn dersom det er omvendt.

ikke skal handle, eller dersom klienten ber den profesjonelle om å handle og den profesjonelle ikke gjøre det fordi det ikke vil føre til en fordel for klienten.

Dette er en relativt vid beskrivelse av paternalisme. En mer presis definisjon foreligger hos Husak (2003), som beskriver følgende paradigmatisk eksempel på paternalisme: Person A er paternalistisk dersom hun griper inn i Bs frihet begrunnet med Bs eget beste, det vil si for å beskytte eller fremme Bs helse, økonomi eller moralske liv.¹⁴¹

Bremberg peker på tre mulige teoretiske inndelinger av paternalisme: For det første den som blir utsatt for den paternalistiske handlingen: Er det et enkelt individ (individuell paternalisme) eller en gruppe (sosial paternalisme)? For det andre aktiv paternalisme (paternalisten handler aktivt i strid med klientens preferanser) og passiv paternalisme (paternalisten avstår fra å handle i samsvar med klientens preferanser). For det tredje kan man skille mellom sterk paternalisme og svak paternalisme, der den sterke paternalisten handler i strid med klientens autonome ønsker, mens den svake paternalisten handler i strid med ønskene til en klient med såkalt svekket autonomi (for eksempel gammel, syk).¹⁴²

Den tredje inndelingen av paternalisme viser til et skille mellom situasjoner der person B (som blir utsatt for en paternalistisk handling) har såkalt svekket autonomi, og situasjoner der vedkommende har intakt autonomi. Hvordan kan vi forstå begrepet om autonomi her? Autonomi som etisk prinsipp er sentralt i profesjonsetikken, kanskje særlig på det medisinske området, knyttet til prinsippet om pasientens rett til informert samtykke.

Begrepet om autonomi er tradisjonelt forankret i Kants etikk. Ifølge Kemp (2000) er to hovedelementer i autonomibegrepet Kants ide om menneskets autonomi og selv-lovgivning som uttrykk for at det er et mål i seg selv og aldri kun et middel, og Lockes prinsipp om individets rett til frihet i forhold til maktinstanser som ikke er anerkjent av individet.¹⁴³

---

¹⁴⁰ Bremberg, S. (2004): *Paternalism in general practice – physician’s power and patient’s autonomy*. S. 14.

¹⁴¹ Husak, D.N. (2003): "Legal paternalism", i: LaFollette, H. (red.): *The Oxford handbook of practical ethics*. S. 387-412.

¹⁴² Bremberg, S. (2004): *Paternalism in general practice – physician’s power and patient’s autonomy*. S. 14.

¹⁴³ Kemp, P. (2000): "Four ethical principles in biolaw", i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 2 Four Ethical Principles*. S. 15-17.

I Kants perspektiv er autonomi ikke bare frihet fra andre menneskers maktbruk, men menneskets medfødte evne til selv å lage moralske lover: "autonomy is the will that is free from physical constraints in order to determine the ethical dimensions in human life."¹⁴⁴ Autonomibegrepet er knyttet til menneskets frihet, og Kant forankrer menneskeverdet i friheten: "Den (friheden) er også som menneskes selvstændige vilje det gode i enhver person, der ikke må krænkes med vore handlinger. Denne frie vilje er et mål i sig selv, og således er ethvert menneske som frit et mål i sig selv."¹⁴⁵ Kant slutter fra dette at den gode holdning er å behandle ethvert menneske som et mål i seg selv og aldri *kun* som et middel. For Kant er det høyeste gode et samfunn "hvor alle respekterer hinandens frihed og får mulighed for at utfolde denne frihed".¹⁴⁶

Vi ser at autonomibegrepet er komplekst, og at det i profesjonsetisk sammenheng kan forstås på ulike måter: som en persons egenskap eller evne til å handle i samsvar med egne oppfatninger og ønsker, som en rettighet i form av rett til selvbestemmelse, eller som et prinsipp for den profesjonelle som innebærer en respekt for klientens ønsker og behov når avgjørelser skal tas.¹⁴⁷ Det kan også forstås som et aspekt ved det gode liv som regler for handling kan utledes fra, en verdi som er nødvendig for det gode menneskeliv.¹⁴⁸ Et generelt poeng kan være at autonomi dreier seg om at en persons handlinger skal være uttrykk for det hun vil selv, til forskjell fra handlinger styrt av andre (heteronomi).¹⁴⁹

Etter min mening bør begrepet om autonomi som en nødvendig verdi i det gode menneskeliv være grunnleggende for profesjonelles overveielser og valg. Det er imidlertid viktig at forståelsen av autonomi som egenskap er tilstrekkelig nyansert. Dersom autonomi forstås som ubegrenset frihet og selvbestemmelse, kan dette involvere en oppfatning om at bare mennesker som er voksne, rasjonelle og selvtilstrekkelige, er autonome, mens mennesker som er mer tydelig avhengige av andre, for eksempel barn, gamle og syke, ikke er det. Et skarpt skille mellom autonome og ikke-autonome personer er imidlertid problematisk, fordi alle menneskers autonomi reelt sett er begrenset: "Our life depends largely on achievements and knowledge gained by others in the course of time (...) in parts of our personal life, we are not

---

¹⁴⁴ Samme sted s. 16.

¹⁴⁵ Kemp, P. (1985): "Etisk livssyn og moralsk praksis", i: Andersen, D. mfl. (red.): *Medisinsk etik*. S. 15.

¹⁴⁶ Samme sted.

¹⁴⁷ Ruyter, K.W. mfl. (2000): *Medisinsk etikk – en problembasert tilnærming*. S. 112.

¹⁴⁸ Kemp, P. (2000): "Four ethical principles in biolaw", i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 2 Four Ethical Principles*. S. 14.

¹⁴⁹ Christoffersen, S.A. (2002): "Dydetikk og konvensjonell moral", i: *Kirke og Kultur*. Nr. 1. S. 22.

autonomous at all.”¹⁵⁰ Poenget er at den tradisjonelle forståelsen av autonomibegrepet som knyttet til menneskets frihet, selvbestemmelse og handlekraft, er utilstrekkelig fordi alle menneskers frihet er begrenset på ulike måter. Et senmoderne begrep om autonomi bygger på en erfaring av at ingen mennesker er autonome i betydningen helt fri, at alle mennesker er sårbare og avhengige av andre gjennom hele livet. Sårbarhet blir her definert som personens kroppslige og mentale avhengighet av relasjoner med andre mennesker.¹⁵¹

Det er selvfølgelig slik at denne avhengigheten er mer tydelig i noen faser av livet enn i andre. Det sentrale poeng er at et skarpt skille mellom de autonome personer og de ikke-autonome personer er inadekvat. Denne innsikten er særlig relevant for profesjonsetikken, fordi det motvirker et tradisjonelt skarpt skille mellom den autonome profesjonelle og den ikke-autonome klienten. Både den profesjonelle og klienten lever i spenningen mellom autonomi og avhengighet av andre, forskjellen handler bare om grader, og denne innsikten bør være et incitament for den profesjonelle til å møte klienten med ydmykhet og respekt.

Ansvar og lojalitet

De sentrale teoretiske begrepene med henblikk på den profesjonelles relasjon til kolleger og arbeidsplass er i denne avhandlingen praksis, institusjon, rolle og standarder for dyktighet. Begrepene som skal fange inn det sentrale i relasjonen mellom den profesjonelle og klientene er makt, paternalisme og autonomi.

To begreper som kan fungere kritisk i en profesjonsetisk sammenheng, er begrepene ansvar og lojalitet. Disse begrepene kan være relevante både i forhold til arbeidsplass og kolleger, i forhold til klienter, og i forhold til samfunnet mer bredt. Spørsmålet er: Hvem opplever den profesjonelle seg lojal i forhold til, og hvem opplever hun seg ansvarlig i forhold til? Og foreligger det en spenning mellom hvem hun sier hun er lojal og/eller ansvarlig i forhold til, og hvem hun i praksis forholder seg ansvarlig og/eller lojal i forhold til?

---

¹⁵⁰ Reuter, L. (2000): “The Concept of “Autonomy” and its Argumentative Value”, i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 1 Judgement of Life*. S. 299.

¹⁵¹ Se for utdypning av dette temaet Hov, D. (2002): *Sårbarheten og det gode liv: et perspektiv på et problem i bioetisk diskurs*. Kapittel 2 og 4.

En enkel forståelse av begrepet ansvar, tar utgangspunkt i den etymologiske grunnbetydningen av ordet ansvar. Ifølge Lucas (1993) er dette ”to be answerable – it comes from the Latin *respondeo*, I answer (...).”¹⁵² Eller på norsk: Jeg svarer an. Og spørsmålet man skal besvare er ‘hvorfør gjorde du det?’. Dersom man forventes å svare an på spørsmålet, er man ansvarlig for det som er skjedd, i motsetning til om man ikke kan bli forventet å besvare spørsmålet. Da er man ikke ansvarlig, da er man ikke den passende mottager av spørsmålet ‘hvorfør gjorde du det?’¹⁵³

Det relevante spørsmålet å stille til det empiriske materialet i dette prosjektet er: Hvilke stemmer svarer den profesjonelle an til? Hvilken stemme er den viktigste for den profesjonelle dersom spørsmålet: ‘hvorfør gjorde du det?’, kommer fra alle kanter? Svarer den profesjonelle an til klientens stemme, kollegenes stemmer, til den yrkesetiske klageinstansen i profesjonen, eller, i alvorlige tilfeller, til en juridisk instans?

Jeg mener den profesjonelles opplevde ansvar kan knyttes til hvilken eller hvilke stemmer man legger mest vekt på å svare an til i møte med spørsmålet ‘hvorfør gjorde du det?’.

Opplever den profesjonelle seg som lojal i forhold til de stemmene hun svarer an til? Eller sagt på en annen måte, er ansvar og lojalitet sammenfallende størrelser? Ifølge *Fremmedordboken* betyr lojalitet lovlidighet, rettskaffenhet, plikttroskap, undersåttlig troskap. Dersom den profesjonelle opplever seg selv som lojal i forhold til noen, er dette en verdibasert beskrivelse av relasjonen. En slik relasjon kan på basis av definisjonen ovenfor være preget av trofasthet og lydige etterfølgelse av en gruppes regler og praksis. Jeg mener at dersom den profesjonelle svarer an til en stemme, vil hun vanligvis også oppleve seg som lojal i forhold til instansen stemmen representerer.

Man kan imidlertid tenke seg at ansvar og lojalitet ikke nødvendigvis er sammenfallende størrelser. Et eksempel på dette kan være fenomenet som kalles ‘varsling’ (*whistleblowers*), det vil si de tilfeller der ansatte sier fra om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen. Kritikkverdige forhold er forhold i strid med lov eller etiske normer, eksempelvis korrupsjon eller annen økonomisk kriminalitet, fare for pasienters liv og helse, farlige produkter eller dårlig arbeidsmiljø. Det er tale om varsling hvis arbeidstaker sier fra om slike forhold internt

---

¹⁵² Lucas, J.R. (1993): *Responsibility*. S. 5.

¹⁵³ Samme sted s. 5f.

til ledelsen eller andre i virksomheten eller eksternt til blant annet tilsynsmyndigheter og media.

I en juridisk kontekst bygger ethvert arbeidsforhold på en grunnleggende forpliktelse om arbeidstakerens plikt til å opptre lojalt overfor sin arbeidsgiver.¹⁵⁴ Lojalitetsplikten utledes både av avtaleforholdet som sådan og er uttrykkelig slått fast i rettspraksis. Arbeidstakere er forpliktet til ikke bare å avstå fra handlinger eller opptreden som kan skade arbeidsgivers interesser, men også aktivt å ivareta arbeidsgivers interesser. Varslere har fått bedre juridisk beskyttelse fra januar 2007, da nye lovregler om ansattes yringsfrihet trådte i kraft. Målet med de nye reglene er å fremme åpenhet og bidra til bedre yringsklima i den enkelte virksomhet.¹⁵⁵

Fenomenet varsling viser hvordan den ansattes lojalitet i forhold til arbeidsgiver kan komme i strid med ansvar for å hindre skade i ulike sammenhenger. Samtidig kan denne typen konflikter også beskrives som konflikter mellom ulike lojalitetsrelasjoner, for eksempel lojalitet i relasjon til arbeidsgiver versus lojalitet i relasjon til klient eller samfunnsfelleskapet. Intuitivt syns jeg imidlertid at lojalitet begrepsmessig mer dreier seg om en erfaring av underordnethet i en relasjon, mens ansvar mer dreier seg om et selvstendig valg, i motsetning til 'lovlydighet': 'jeg svarer an'.

Spesielle ansvar og generelle ansvar

Ansvar dreier seg om hvilke stemmer man svarer an til, dersom spørsmålet 'hvorfor gjorde du det?' kommer. Eller mer presist, personen som handler, definerer sitt ansvar ut fra hvilke stemmer han oppfatter som relevante. Hvilke stemmer bør den profesjonelle svare an til? Ansvaret kan jo ikke være uendelig. Er det klientens stemme, kollegenes og arbeidsplassens, eller samfunnets stemmer som bør veie tyngst? Hvordan skal man gradere ansvaret? Hvor langt strekker ansvaret seg i tid og rom?

---

¹⁵⁴ Se for utdypning Storeng mfl: "Varslere: Lojalitetsplikt eller yringsfrihet?", i: *Personal og ledelse*. Nr 5. 2006. http://www.hrm.no/index.php?file=show_object.html&object_id=30946

¹⁵⁵ Se for utdypning Ruyter, K.W. (2005): "Dyder er ikke tilleggs-goder – en utfordring for profesjonsutdanningene", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 131-138. Ruyter mener at varslere som sier fra om adferd som strider mot bransjenormer, er til skade, eller bryter med profesjonsetiske standarder, er viktige ressurser for enhver virksomhet: "De burde anses som en betydelig ressurs som har en våken samvittighet på vegne av virksomhetenes etiske standarder og samfunnsansvar." Samme sted s. 135.

Diskusjonen om et universalistisk versus et partikularistisk begrep om ansvar slik den foreligger hos Scheffler (2001), kan kaste lys over disse spørsmålene. Utgangspunktet for debatten er et tradisjonelt begrep om ansvar som omfatter både et begrenset ansvar for mennesker generelt – for eksempel at man ikke skal skade dem, og gi begrenset assistanse om nødvendig og et ansvar som har et langt større omfang, for mennesker som tilhører bestemte sosiale grupper og personlige relasjoner.¹⁵⁶ Spesielle ansvar eller forpliktelser kan personen ha ut fra kontrakter, ut fra skyld eller takknemlighet, eller ut fra personlige emosjoner som for eksempel kjærlighet.

Relasjonene preget av spesielle ansvar eller forpliktelser kan være valgt av personen eller ikke, de kan være preget av gjensidig personlig kjennskap eller ikke, de kan være preget av avhengighet eller ikke. Den profesjonelles relasjon til klienten kan bli beskrevet som valgt av den profesjonelle, fordi hun kan slutte i jobben eller be om å få slippe en arbeidsoppgave (til forskjell fra klienten, som vanligvis ikke har valgt å komme i en situasjon der hun må få bistand fra en profesjonell). Barnevernsarbeiderens relasjon til klienten er oftest preget av kjennskap til klienten, mens advokatens relasjon til klienten ikke i samme grad er preget av personlig kjennskap. Barnevernsarbeideren er ikke avhengig av sin klient, mens advokaten kan være det på grunn av økonomiske hensyn.

Hva involverer relasjonene preget av spesielle ansvar i forhold til relasjonene preget av generelle ansvar?¹⁵⁷ Det dreier seg om et mer omfattende ansvar, som kan bety at hensynet til disse er viktigere enn hensynet til en selv, og dersom spesielle ansvar og generelle ansvar kommer i konflikt, vil førstnevnte veie tyngst. Scheffler peker også på et tredje kontroversielt poeng: Spesielle ansvarsrelasjoner kan føre til at en person jeg har et generelt ansvar i forhold til, kan skades hvis det er nødvendig for personen jeg har et spesielt ansvar i forhold til.

Dette siste poenget er særlig relevant i profesjonsetisk sammenheng, fordi den profesjonelle i visse situasjoner kan måtte overveie å skade noen for å beskytte sin klients interesser. Man

---

¹⁵⁶ Scheffler, S. (2001): *Boundaries and allegiances: problems of justice and responsibility in liberal thought*. S. 48f. En sentral versjon av denne diskusjonen dreier seg om begrepet verdensborgeren eller kosmopolitten: Bør man være verdensborger på den måten at alle mennesker i utgangspunktet må behandles som likeverdige, eller er poenget at ens partikulære tilknytninger må balanseres av en omsorg for hele menneskeheten? Se Schefflers anmeldelse av Nussbaums bok *For love of country Debating the limits of patriotism*. Scheffler, S. (1996): "Family and friends first?", i: *The Times Literary Supplement*. 27/12 1996. S. 8-9.

kan for eksempel tenke seg at barnevernsarbeideren som vil flytte barnet fra foreldre og nærmiljø, gjør dette ut fra klientens beste, til tross for at det i en viss forstand skader andre berørte parter. Likeledes kan man tenke seg at en advokat for å fremme sin klients interesser kan skade andre parter som for eksempel motpart i en forhandlingssituasjon. Et eksempel fra helsevesenet viser at en konflikt mellom hensyn til ulike (potensielle) pasienter også kan være en konflikt mellom relasjoner med spesielle og relasjoner preget av generelle ansvar: Hva forsvarer for eksempel en kostbar operasjon til en person som går på bekostning av behandling av andre pasienter?

En viktig innvending mot begrepet om spesielle ansvar eller forpliktelser i bestemte relasjoner er den distributive innvendingen (*the distributive objection*).¹⁵⁸ Innvendingen kommer på vegne av dem som ikke deltar i relasjoner der spesielle ansvar er aktuelt, og reiser spørsmålet om ikke deltagerne i relasjoner preget av spesielle ansvar urettmessig får flere goder enn dem som ikke deltar i disse relasjonene. Begrepet om spesielle ansvar er ifølge denne innvendingen i strid med hensyn til likhet, solidaritet og rettferdighet. I profesjonsetisk sammenheng kan dette formuleres som et spørsmål om hva som kan gjøre det legitimt for profesjonelle å beskytte sin klients interesser der det skjer på bekostning av andre parter og hensynet til sentrale verdier som for eksempel rettferdighet.

Et mulig profesjonsetisk svar på den distributive innvendingen er at de profesjonelle har fått i oppgave av samfunnet å ivareta interessene til dem som trenger bistand, og at de profesjonelle dermed utfører en oppgave som kommer hele samfunnet til gode: Idet de ivaretar sitt spesielle ansvar, ivaretar de også sine generelle ansvar, så å si. Imidlertid forekommer det situasjoner der det er konflikt mellom de profesjonelles generelle ansvar og spesielle ansvar, og spørsmålet til profesjonelle blir da hvordan de kan behandle sitt spesielle ansvar i relasjon til klient og kolleger, uten å neglisjere hensynet til relasjonene preget av generelle ansvar og brede samfunnsverdier som rettferdighet og solidaritet, eller hvordan de profesjonelle kan ivareta det spesielle ansvaret i relasjonen til klienten i situasjoner der dette kommer i konflikt med budsjetter og et generelt ansvar for økonomien i det offentlige.

---

¹⁵⁷ Scheffler, S. (2001): *Boundaries and allegiances: problems of justice and responsibility in liberal thought*. S. 52.

¹⁵⁸ Samme sted s. 56.

Kapittel 3: Metode

3.1 Innledning

I dette kapittelet presenteres og drøftes metode for denne avhandlingen, som kombinerer empirisk kvalitativ metode og litteraturstudier. Et metodekapittel i en avhandling skal blant annet drøfte om forskningsprosjektet som avhandlingen presenterer, er troverdig og bekreftbart. Jeg velger å anvende begrepene troverdighet og bekreftbarhet istedenfor begrepene reliabilitet og validitet, fordi sistnevnte begreper tradisjonelt er mer knyttet til kvantitativ forskning, som i noen tilfeller vektlegger andre typer kunnskap enn den kvalitative forskningen.¹⁵⁹ Troverdighet kan defineres som knyttet til forskerens *fremgangsmåte*: om forskningen utføres på en tillitvekkende måte. Bekreftbarhet er knyttet til *tolkningen* av resultatet: hvorvidt forskeren forholder seg kritisk til egne tolkninger.¹⁶⁰

De enkelte stadier i dette forskningsprosjektet er valg av metode og problemstilling, valg av informanter, utforming av intervjuguide og utførelse av intervjuene, en deskriptiv analyse av intervjuene, og en normativ teoretisk diskusjon på grunnlag av de problemstillingene den deskriptive analysen avdekket. Prosjektets troverdighet og bekreftbarhet er bestemt av om overveielse og valg på hvert stadium i forskningsprosessen er drøftet og begrunnet. Konkret vil jeg stille spørsmålene: Hvilke valg tok jeg, hvordan begrunner jeg de valgene jeg tok, og hvilke innvendinger foreligger mot mine metodiske valg?

Problemstillingen for dette forskningsprosjektet er todelt: for det første å undersøke og beskrive advokaters og barnevernsarbeideres erfaringer med hva som er etiske problemer i deres yrkespraksis, og deres fortolkninger av hvordan de overveier og velger i forhold til disse problemene. For det andre å drøfte styrker og svakheter ved de ulike måtene å overveie og velge etisk på som jeg har funnet i empirien. Slik vil jeg etablere et normativt perspektiv på de ulike typer overveielser og valg i intervjuene.

---

¹⁵⁹ Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse*. S. 20.

¹⁶⁰ Samme sted.

Først i kapittelet har jeg plassert en redegjørelse for den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer sine begreper om fordommer og forforståelse. Gadamer sine hermeneutikk representerer den vitenskapsteoretiske grunnoppfatning i denne avhandlingen. Denne oppfatningen kan sammenfattes slik: All fortolkning og forståelse bygger på fordommer og forforståelse, som i åpne møter med en tekst (tekst her forstått i vid forstand) blir nyansert og korrigeret i samtale med overleveringen og tradisjonen om tekstens betydning. Troverdighet og bekreftbarhet i forskning blir i dette perspektivet et spørsmål om hvorvidt fordommene synliggjøres og korrigeres, og om ulike tolkningsmuligheter på hvert stadium i forskningsprosessen blir klargjort og drøftet.

3.2 Hans-Georg Gadamer sine begreper om fordommer og forforståelse

Gadamer er en sentral representant for moderne filosofisk hermeneutikk, som igjen bygger på en kompleks tradisjon fra antikken. Som kjent fremstiller den moderne hermeneutikken forståelse og fortolkning som et trekk ved det allmenmenneskelige. Et sentralt utgangspunkt for Gadamer er hermeneutikkens betydning for humaniorafagene. Hans syn er at hermeneutikken ikke er en metode, men et forsøk på å forstå hva humaniorafagene egentlig er, og han argumenterer mot et metodisk vitenskapssyn innenfor humaniorafagene. Poenget er at forståelse ikke kan styres bevisst ved hjelp av en metode, men er noe som finner sted utenfor den metodiske bevissthet.¹⁶¹

Er det ikke en selvmotsigelse å la den i humaniorasammenheng metodeskeptiske Gadamer spille en betydelig rolle i et kapittel som redegjør for og drøfter metoden i et forskningsprosjekt innenfor humanioratradisjonen i vid forstand? Jeg leser imidlertid Gadamer som at han forstår metode som faste prosedyrer som sikrer samme resultat uavhengig av hvem som fortolker. Gadamer sine påpekning av at tolkning ikke kan styres bevisst av metode, er en påpekning av at et grunnleggende kjennetegn på all menneskelig forståelse er at ulike personer vil komme fram til ulike tolkninger og forståelser av det samme materiale, fordi det tolkende menneske trekker veksler på hele sin horisont og alle sine fordommer. Menneskets historisitet og endelighet gjør det umulig å ha full oversikt over hvordan disse

---

¹⁶¹ Gulddal, J. og Møller, M. (1999): "Indledning", i: Gulddal, J. og Møller, M. (red.): *Hermeneutik: en antologi om forståelse*. S. 34.

påvirker tolkningene. Dette fenomenologiske poenget medfører som vi skal se imidlertid ikke en oppfatning om at alle tolkninger er like adekvate. Begrepene troverdighet og bekreftbarhet i dette kapittelet er ment å fange inn trekk ved den tolkende prosessen som tydeliggjør om tolkningene er mer eller mindre adekvate.

Begrepene fordom og forforståelse er sentrale i Gadamer's hovedverk *Wahrheit und Methode* (1960). Gadamer søker her å rehabilitere begrepet om fordom, som i tradisjonen fra opplysningstiden ble betraktet som et hinder for forståelsen, fordi dommer felt på forhånd ble vurdert som partiske og forutinntatte. Med utgangspunkt i Heideggers framstilling av den hermeneutiske sirkel som ikke kun en begrensning, men også en positiv mulighetsbetingelse for ny forståelse, argumenterer Gadamer for at fordommer ikke nødvendigvis er falske, men derimot kan være produktive som en nødvendig forutsetning for ny og korrigeret forståelse. Poenget er: ”at al forståelse i sit væsen er fordomsfull”.¹⁶²

Det erkjennelsesteoretiske grunnspørsmålet i hermeneutikken blir da ifølge Gadamer: Hvordan kan vi skille legitime fordommer fra de falske fordommer, som den kritiske fornuft ønsker å overvinne?¹⁶³ Dette kan ikke fortolkeren gjøre alene: ”Han er ikke i stand til på forhånd og af egen kraft at skelne mellom de produktive fordomme, der muliggjør forståelsen, og de fordomme, der forhindrer forståelsen og fører til misforståelser.”¹⁶⁴

En forutsetning for å kunne skille mellom sanne fordommer som fører til forståelse, og falske fordommer som fører til misforståelse, er at fordommen trer fram og blir synlig for bevisstheten. Gadamer mener at fordommer kan tre fram og bli tydelige i møte med overleveringen eller tradisjonen fordi tradisjonen kan skape spørsmål og legge nye forståelsesmuligheter åpne.¹⁶⁵

Fordommene og forforståelsen konstituerer en nåtidens horisont, sier Gadamer: De representerer det man ikke kan se utover. Nåtidshorisonten dannes kontinuerlig fordi fordommene hele tiden etterprøves: ”Til en sådan etterprøvning hører ikke minst mødet med fortiden og forståelsen af den overlevering, vi kommer fra.”¹⁶⁶ Ethvert møte med

---

¹⁶² Gadamer, H.-G. (2004): *Sandhed og metode: grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. S. 257.

¹⁶³ Samme sted s. 264.

¹⁶⁴ Samme sted s. 281.

¹⁶⁵ Samme sted s. 285.

¹⁶⁶ Samme sted s. 291.

overleveringen innebærer erfaringen av et spenningsforhold mellom tekst og nåtid, og den hermeneutiske oppgave er å bevisst utfolde dette spenningsforholdet. Dette krever en grunnleggende åpenhet: ”Jeg må lade overleveringen gælde i dens krav, ikke sådan, at jeg blot anerkender fortidens anderledeshed, men sådan, at den har noget at sige mig.”¹⁶⁷ Dette forutsetter *spørsmålet*: ”Erkendelsen af, at sagen forholder sig adnerledes, end man først troede, forudsætter klart nok spørsmålet, hvorvidt den forholder sig sådan eller sådan.”¹⁶⁸ Spørsmål og forståelse hører tett sammen. Gadamer fremhever at dette ikke er en enkel sak, fordi spørsmålet forutsetter at man blottet sin uvitenhet og blir sårbar, og forståelsen forutsetter at man blir endret. Med samtalen som eksempel sier han: ”At komme til forståelse om en sag gennem samtale er ikke blot at spille sig ud og at sætte sit eget standpunkt igennem, men en forvandling hen imod det fælles, hvor man ikke forbliver, hvad man var.”¹⁶⁹

Jeg leser Gadamer som at fordømmenes legitimitet kontinuerlig blir prøvd i møte med tradisjonens tolkninger av teksten man vil forstå. Gjennom en uendelig prosess møtes fordommer med overleveringen om teksten, og fordømmene endres i lys av overleveringens tolkninger. Slik skilles de falske fordømmene fra de produktive i en kontinuerlig prøving av oppfatninger. ”Det gjelder om at udnytte al den viden, som er gået forud for en selv, til at perfektionere sin forståelse, og til at reducere fordømmenes truende vilkårlighet.”¹⁷⁰ Dette forstår jeg som at det enkelte individ kan oppnå en mer sakssvarende forståelse ved å skaffe seg kjennskap til tradisjonens oppsamlede kunnskap, men også at individets falske fordommer kan bli utskilt i møte med et større fellesskap. Poenget er at den sanne og produktive forståelse dannes intersubjektivt.

Hvilke fordommer har styrt arbeidsprosessen med denne avhandlingen?

Gadamers begrep om fordommer handler om forholdet til tekst, men er relevant også i forhold til kvalitative intervjuer, som kan regnes som tekst i vid forstand. Intervjuer er imidlertid dynamiske tekster, der fordommer korrigeres og nye spørsmål og svar blir utviklet i intervjusituasjonen.

---

¹⁶⁷ Samme sted s. 343.

¹⁶⁸ Samme sted s. 343f.

¹⁶⁹ Samme sted s. 359.

Et viktig spørsmål er hvilke fordommer jeg som forsker har hatt i forskningsprosessen. Utgangspunktet mitt var en akademisk utdanning innenfor humaniora og teologi, og et politisk engasjement for feministiske og humanistiske perspektiver. Det er viktig å merke seg at etisk refleksjon, både i akademiske og andre sammenhenger, kan være (ubevisst) partisk eller styrt av ureflekterte fordommer. En forutinntatt mening eller fordom kan for eksempel være knyttet til kjønn, etnisitet eller sosial klasse. I mitt tilfelle kan dette for eksempel innebære at jeg som kvinne vektlegger etiske perspektiver som fremhever emosjoner og partikulære relasjoner som vesentlig, så vel som autonomi og rettigheter. Min kjennskap til barnevernstjenesten og advokater hadde jeg hovedsakelig fra media. Mine fordommer i forhold til profesjonene jeg skulle undersøke, hadde dermed et begrenset kunnskapsgrunnlag. Dersom de beskrevne fordommer ikke hadde vært gjenstand for kritisk refleksjon, er det ikke urimelig å anta at kvaliteten på forskningsprosjektet kunne blitt svekket.

Denne presentasjonen av de fordommer som kan ha preget forskningsprosessen, styrker prosjektets troverdighet og bekreftbarhet, fordi det medfører en refleksjon om hvilke ressurser og begrensninger jeg har som forskersubjekt, og peker i retning av kritiske perspektiver på tolkningene og slutningene i avhandlingen. Samtidig er det i et kjønnsperspektiv typisk at kvinner problematiserer sin egen utsagnsposisjon, og at kvinners perspektiv betraktes som situert, mens menn i større grad betraktes som den universelle normen, og menns tolkninger og slutninger derfor blir oppfattet som mer autoritative.¹⁷¹ Jeg vil derfor understreke at alle forskere (både menn og kvinner) har fordommer som er styrende i forskningsprosessen, og at disse fordommene åpenbart kan føre til partiskhet og dermed svekke resultatene, men at fordommene også er nødvendige forutsetninger som blir mer positive ressurser dersom forskeren har et reflektert forhold til dem.¹⁷²

Gadamer vektlegger at man skiller de falske fordommene fra de produktive ved å prøve fordommene ut i et intersubjektivt rom. Jeg har forsøkt å ivareta dette hensynet underveis ved å presentere tekstutkast og få tilbakemeldinger på disse fra medlemmer av de to profesjonene, i tillegg til jevnlig tilbakemeldinger fra forskerfellesskapet. Samtidig har jeg lagt vekt på å

---

¹⁷⁰ Gulddal, J. og Møller, M. (1999): "Indledning", i: Gulddal, J. og Møller, M. (red.): *Hermeneutik: en antologi om forståelse*. S. 36.

¹⁷¹ Se for eksempel: Bondevik, H. og Rustad, L. (2006): "Feministisk vitenskapskritikk og feministisk vitenskapsteori", i: Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.): *Kjønnforskning: en grunnbok*. S. 89-92.

¹⁷² "Vitenskapelig kunnskap er situert. Utfordringen er å utvikle en vitenskap som tar utgangspunkt i en slik erkjennelse, en erkjennelse om at vi aldri er utelukkende objektive eller subjektive. (...) Det å ta høyde for at

analysere og tolke intervjuene ved hjelp av teoretiske perspektiver som kan fange inn oppfatninger som står i spenning til hverandre. Ifølge Gadamer forutsetter en utsiling av de falske fordommene en genuin åpenhet i møte med teksten, og en kontinuerlig gjentakelse av spørsmålet: Forholder det seg slik eller slik? Forsknings spørsmålene til intervjuene, som også brukes som overskrifter på delkapitlene, er laget med dette sentrale poeng for øyet.

3.3 Praksis og teori

Det sentrale tema i *Wahrheit und Methode* kan sies å være forholdet mellom autoritet eller tradisjon og fornuft. Foreligger det en fornuft uavhengig av tradisjon? Gadamer spør: "I hvilken udstrækning der overhovedet findes en ren brug af fornuften, hvor vi går frem efter metodiske principper og mener at være hævet over alle fordomme og al forudintageteth".¹⁷³ Gadamer benekter dette og fremhever at tradisjonen er en nødvendig forutsetning for forståelse.

Dette har fått den tyske filosofen Jürgen Habermas, som representerer en mer kritisk eller mistenksom hermeneutikk, til å kritisere Gadamer for å besitte en overdreven tillit til tradisjon og overlevering. I sitt svar på dette kaller Gadamer Habermas' oppfatning for en 'uvirkelig overvurdering av fornuften', og peker på at det alltid er kun i begrenset omfang mulig å utøve kritikk.¹⁷⁴ "Det, der kan underkastes refleksion, er alltid begrenset i sammenligning med det, der er bestemt gjennom en forudgående prægning."¹⁷⁵ Dette er et aspekt ved menneskets endelighet; vi lever i et rom begrenset av tid, og vår kunnskap og frihet er dermed begrenset. Gadamer avviser imidlertid at standpunktet hans medfører en politisk stillingtagen og et konservativt forsvar for det bestående.¹⁷⁶

Innenfor etikken er tradisjonen fra opplysningstiden sentral med henblikk på kritikk av de etablerte praksiser og tradisjoner. Nussbaum (2000) målbærer dette poenget ved å

---

kunnskap er situert, og påpeke subjektets innflytelse på den vitenskapelige kunnskapsdannelsen, viser også universalitetens begrensning." Samme sted s. 92.

¹⁷³ Gadamer, H.-G. (2004): *Sandhed og metode: grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. S. 330.

¹⁷⁴ Samme sted s. 498.

¹⁷⁵ Samme sted s. 502.

¹⁷⁶ Bakgrunnen for dette kan være at Gadamer's hermeneutikk er en beskrivelse på fenomenologisk eller foranalytisk nivå, mens Habermas er opptatt av det analytiske nivå der det deskriptive og det kritisk-normative skiller lag.

argumentere for at etisk teori kan være et viktig verktøy i arbeidet med å forbedre praksiser, tradisjoner og samfunn.¹⁷⁷ Nussbaum begrunner det med at praksis implisitt representerer teorier som kan avdekkes og eventuelt kritiseres ved hjelp av eksplisitt etisk teori. Dette er et hermeneutisk poeng: Hverdagslivet er fullt av teorier, bevisste eller ubevisste. Derfor er god teori nødvendig for å drive ut de dårlige: "The first thing theory needs to do for practice is, then, to *defeat bad theories that silence important thoughts*."¹⁷⁸

Teoretiske perspektiver kan styrke gode etiske vurderinger ved å klargjøre gode tanker og vise hva som er umoralsk. Et virkemiddel teorien anvender for å gjøre dette, er 'underliggjøring' (*estrangement*). Dette begrepet, hentet fra russisk litterær teori, betyr at vurderinger og oppfatninger man tar for gitt, blir beskrevet med teoretiske begreper og satt i nye meningssammenhenger, og slik kan bli sett på en ny måte.

Premisset for Nussbaums forsvar for etisk teori som verktøy for å forbedre praksis er at det foreligger en sammenheng mellom teori og praksis. Denne sammenhengen er gjensidig, slik at praksis (handling) vil påvirke teori (oppfatninger), og oppfatninger vil påvirke handling. En sammenheng blir dermed synliggjort mellom det mennesket tenker, og de handlinger det utfører. Poenget er at det ikke foreligger en klar motsetning mellom teori og praksis: Teori er bare en avansert beskrivelse av praksis.

Etisk teori kan i dette perspektivet brukes som verktøy for å undersøke teorien som foreligger implisitt i praksis (deskriptivt), og anvendes som et korrektiv for å forbedre praksis etisk sett (normativt). Med andre ord: Praksis impliserer teori, god praksis kan sies å representere god teori, mens dårlig praksis representerer teori som er dårlig. Kjennetegn på en dårlig praksis kan for eksempel være at den skader mennesker fysisk eller psykisk. Etisk teori kan brukes til å identifisere og endre dårlige praksiser.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ Nussbaum, M. (2000): "Why practice needs ethical theory Particularism, Principle, and Bad Behaviour", i: Burton, S.J. (red.): *The path of the law and its influence: the legacy of Oliver Wendell Holmes, Jr.* S. 50-86.

¹⁷⁸ Samme sted s. 71.

¹⁷⁹ Et alternativt kritisk-teoretisk perspektiv er A. Giddens' dobbelthermeneutikk, som representerer en ideologikritisk fortolkning av informantenes fortolkning av egen virkelighet. Dobelthermeneutikk medfører at aktørenes selvforståelse blir ivaretatt samtidig som en strukturell dybdeforståelse blir framstilt. Dette skjer ved å operasjonalisere abstrakte begreper i forhold til konkrete signifikater. Jeg har istedenfor Giddens' dobbelthermeneutikk valgt M. Nussbaums kritiske perspektiv, blant annet fordi hun er en sentral teoretiker i denne avhandlingen.

In a world in which moral perception is corrupt and judgement likely to be thrown off track by temptations of all sorts, we need all of the explicitness and articulateness that we can muster if we are to elicit the best from ourselves, to identify defects in our social world, and to devise appropriate institutional and educational remedies.¹⁸⁰

Gjennom intervjuene med profesjonelle får jeg kunnskap om hvordan informantene reflekterer over sine yrkesetiske overveielser og valg. Et spørsmål er hvorvidt man kan slutte fra informantenes fortolkninger av yrkesetiske overveielser og valg til deres faktiske overveielser og valg av handling. Svaret på dette spørsmålet vil være avhengig av den vitenskapsteoretiske posisjonen til den som svarer. En rendyrket sosial konstruktivist vil mene at forskeren kun har tilgang på kunnskap om informantenes sosialt konstruerte virkelighet, og at informantenes 'faktiske overveielser og valg' uansett ikke kan undersøkes, fordi virkeligheten er konstruert i informantenes og intervjuerens bevissthet.

Et sentralt poeng i den forbindelse er at i det hermeneutiske perspektivet fra Gadamer er skillet mellom informantenes fortolkninger av egne overveielser og valg og deres faktiske eller reelle etiske overveielser og valg ikke klart, fordi beskrivelser av 'det som faktisk skjer' alltid er en tolkning. Som tidligere drøftet har tolkningene mer eller mindre gyldighet, avhengig av om de er et produkt av falske eller gyldige fordommer. Sagt på en annen måte, sannhet er ifølge dette hermeneutiske perspektivet ikke et spørsmål om statisk korrespondanse mellom tolkning og faktum, fordi faktum fra begynnelsen er en tolkning.¹⁸¹

På bakgrunn av Nussbaums perspektiv på forholdet mellom praksis og teori kombinert med Gadamers hermeneutiske perspektiv er min oppfatning at intervjuene gir meg mulighet til å tolke informantenes fortolkninger av sin profesjonelle virkelighet. Man kan ikke slutte fra fortolkninger til realitet, men det er mulig å tenke seg at informantenes fortolkninger av egne og andres etiske overveielser og valg normalt har en tilknytning til det som faktisk skjer i deres profesjonelle verden.

---

¹⁸⁰ Nussbaum, M. (2000): "Why practice needs ethical theory Particularism, Principle, and Bad Behaviour", i: Burton, S.J. (red.): *The path of the law and its influence: the legacy of Oliver Wendell Holmes, Jr.* S. 53.

¹⁸¹ Alvesson, M. og Sköldberg, K. (1994): *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod.* S. 167.

3.4 Ulike former for kombinasjon av empiriske undersøkelser og etisk refleksjon

I denne avhandlingen skal fortolkninger av empiri og normativ etisk teori fungere på egne premisser, samtidig som disiplinene kan berike hverandre. Dette vil jeg oppnå ved å velge en fremgangsmåte som filosofene Gary R. Weaver og Linda K. Trevino (1994) kaller 'symbiotisme'.¹⁸² Ifølge Weaver og Trevino foreligger det tre muligheter for kombinasjon av empiri og normativ teori: parallellisme (*parallelism*), som av begrepsmessige og praktiske grunner avviser forsøk på å knytte sammen normative og empiriske undersøkelser; den symbiotiske posisjonen (*the symbiotic position*), som forsvarer et praktisk forhold der normativ og empirisk etikk gjensidig bidrar med informasjon om hvilke spørsmål som er sentrale; og den integrerte posisjonen (*the integrative position*), som forsvarer en mer grunnleggende sammensmeltning av det empiriske og det normative. Den integrerte posisjonen oppfatter jeg som en hypotetisk konstruksjon der empiri og normativ teori smelter sammen og danner en ny forskningsdisiplin. Dette vil jeg ikke gå videre inn på her, fordi denne fremgangsmåten ikke er aktuell for dette prosjektet.

Ifølge Trevino og Weaver er parallellisme begrepsmessig basert på distinksjonen mellom fakta og verdier, mellom er og bør, i mye samfunnsvitenskapelig og moralfilosofisk tenkning. Trevino og Weaver mener at denne posisjonen er uheldig for både empirisk og normativ forskning: Den empiriske forskningen risikerer å bli irrelevant og å tilsløre de normative spørsmålene ved å ukritisk fremme eksisterende begreper og konvensjoner, og den normative forskningen kan bli for abstrakt og idealistisk til å ha noen praktisk verdi.

Trevino og Weaver forsvarer den symbiotiske tilnærmingen, og dette er også fremgangsmåten jeg har valgt i min avhandling. Denne posisjonen blir beskrevet som et pragmatisk samarbeid mellom empiri og normativ teori, der hver disiplin lar seg veilede av den andre i utformingen av agendaen for forskningen. Som i parallellistetilnærmingen opererer begge former for etisk undersøkelse med egne metoder og egne faglige forutsetninger, men de kommuniserer i praksis: Poenget er at både den empiriske og den teoretiske undersøkelsen beriker den andre.

---

¹⁸² Weaver, G. og Trevino, L.K. (1994): "Normative and empirical business ethics: Separation, marriage of convenience, or marriage of necessity?", i: *Business Ethics Quarterly*. Vol. 4. Nr. 2. S. 129-143.

Formålet med dette er at analysen av det empiriske materialet skal bli mer relevant og kritisk, og teorien skal bli tilsvarende mer relevant og erfaringsnær.¹⁸³

Weaver og Trevino fremhever at normativ etisk teori og mer beskrivende framstillinger av hvordan folk faktisk overveier og velger, skal berike hverandre i et symbiotisk forskningsprosjekt. I denne avhandlingen er etisk teori verktøy for å beskrive og kaste lys over etiske overveielser og valg i intervjuene, og brukes i et mer normativt perspektiv på hvordan advokater og barnevernsarbeidere bør overveie og velge etisk. De teoretiske perspektivene kan også brukes for å belyse temaer som ikke blir tatt opp i intervjuene, som man likevel kan tenke seg er profesjonsetisk relevante. Empirien er materialet for teoriens kategoriseringer ut fra hvilke etiske begrep informantene anvender, og empirien korrigerer også teorien ved å synliggjøre nyanseringer og kompleksitet i hverdagens etiske overveielser og valg.

En kritisk innvending til den symbiotiske tilnærmingen er at den ser ut til å innebære en feilslutning fra det deskriptive er til det normative bør. Denne innvendingen involverer imidlertid et problematisk premiss, nemlig at det i kvalitativ forskning kan foreligge et rent deskriptivt 'er'. I praksis er det imidlertid slik at intervjuene er informantenes verdiladde fortolkninger av temaer i sin yrkesvirksomhet. I normative drøftinger av informantenes oppfatninger slutter jeg dermed ikke fra et er til et bør, men snarere fra et bør til et bør.

3.5 Hvorfor kvalitativ metode?

Formålet med min undersøkelse var å få kunnskap om profesjonelles refleksjoner over erfaringer med etiske problemer i sin yrkespraksis. Min hensikt var å få et nyansert empirisk materiale som kunne danne et meningsgivende og praksisrelevant grunnlag for teoretisk normativ refleksjon. En kvantitativ studie for eksempel i form av en tradisjonell spørreundersøkelse vil gi mindre sammenhengende og kompleks refleksjon enn kvalitative

---

¹⁸³ For utdypning om bruk av empirisk forskning i kombinasjon med etisk refleksjon se Sorell, T. (1998): "Armchair applied philosophy and business ethics", og Crisp, R. (1998): "A defence of philosophical business ethics", i: Cowton, C. og Crisp, R. (red.): *Business ethics: perspectives on the practice of theory*. Begge forfattere argumenterer til støtte for empirisk informert etikk med henvisning til etikkens relevans og empiriske adekvatethet.

studier, som generelt er rettet mot å oppnå en nyansert kvalitativ forståelse av sosiale fenomener.¹⁸⁴ På bakgrunn av dette valgte jeg kvalitativ metode.¹⁸⁵

Kvalitative forskningsmetoder kan være intervju, observasjon, og dokumentanalyse. Observasjon egner seg godt dersom man er opptatt av å forstå interaksjon mellom personer, men jeg valgte kvalitative intervjuer fordi det gir tilgang til kunnskap om hvordan den profesjonelle selv opplever og forstår sin egen situasjon. Med andre ord, jeg var ikke primært opptatt av hvordan informantene faktisk handler i ulike situasjoner, men av hvordan de selv forstår og fortolker sine egne og andres etiske overveielser og valg i praksis.

3.6 Valg av informanter

Utgangspunktet er tolv kvalitative intervjuer med profesjonelle, seks advokater som arbeider på ulike felt (strafferett, sivilrett, forretningsjuss), og seks barnevernsarbeidere i førstelinjen i den kommunale barnevernstjenesten. Bakgrunnen for valget av to ulike profesjoner var et ønske om bredde i den profesjonsetiske konteksten.

Jeg sendte ut brev til en del barnevernskontor i den sørlige delen av Norge, der jeg presenterte meg som en doktorgradsstudent som jobber med profesjonsetikk, og at jeg ønsket informanter. Omtrent to tredjedeler av barnevernskontorene jeg skrev til, besvarte henvendelsen positivt. Jeg skaffet i tillegg to informanter gjennom kontakter.

Advokatene var noe vanskeligere å få som informanter. Jeg skrev til Advokatforeningen og spurte om de kunne foreslå mulige informanter. Noen av informantene skaffet jeg ved hjelp av kontakter. Kriterier for valg av informanter fra begge profesjoner var at utvalget skulle omfatte begge kjønn, og variasjon i alder og geografisk plassering (informantene kommer fra ulike landsdeler, og både fra by og bygd). Disse kriteriene var valgt for å prøve å få et mest mulig variert og bredt datagrunnlag, som i neste omgang styrker muligheten for en relativ generalisering av de empiriske funnene.

---

¹⁸⁴ Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse*.

¹⁸⁵ I nyere samfunnsvitenskap vektlegger man at kvalitativ og kvantitativ metode ikke er to prinsipielt ulike fremgangsmåter. Se for eksempel Riis, O. (2001): *Metoder på tvers: om forudsætningerne for sociologisk metodekombination*.

En innvending mot min framgangsmåte ved valg av informanter er at jeg sannsynligvis kun fikk tilgang til de barnevernsarbeidere og advokater som er interessert i yrkesetiske problemer. Dette kan svekke funnenes generelle gyldighet. Imidlertid er det også en fordel å intervju informanter som faktisk er interessert i temaet for undersøkelsen, fordi de da har bedre forutsetninger for å reflektere rundt relevante problemstillinger.

3.7 Målet med intervjuene og utformingen av intervjuguiden

Det eksplisitte formålet med intervjuene var å undersøke informantenes fortolkninger av etiske overveielser og valg i sin yrkespraksis. Gjennom dette ønsket jeg å få materiale som både kunne gi et bilde av de sentrale etiske problemene i de to profesjonenes praksis og et bilde av hvordan informantene overveier og velger etisk i sin yrkespraksis. Fordi målet med intervjuene var såpass åpent, var intervjuguiden en liste med brede temaer jeg ønsket å komme innom i løpet av samtalen: arbeidshverdag, forholdet til klient, kolleger, institusjon, en god jobb, en dårlig jobb, en kollega de beundrer, egen overbevisning, forholdet mellom juss og etikk, hodet kontra følelser i arbeidet, betydningen av kjønn, og rettferdighet.¹⁸⁶ Selv om intervjuguidens temaer er omfattende, er de profesjonsetisk relevante, det vil si at de er rettet mot å fange inn det informantene opplever som yrkesetiske problemer i sin praksis.

Gjennom en relativt åpen eller semi-strukturert intervjuguide håpet jeg å få best mulig tilgang til informantenes erfaringer med etiske problemer i sitt arbeid. Der det var naturlig, stilte jeg mer spesifikke spørsmål om etiske overveielser og begrunnelser, men dette skjedde i intervjusituasjonen ut fra det informantene var opptatt av.

Et alternativ til den åpne tilnærmingen i intervjuene ville vært å angi mer spesifikt hva slags data jeg var ute etter, for eksempel spørre eksplisitt om informantene begrunner etiske valg ut

---

¹⁸⁶ Temaet 'betydningen av kjønn' involverer blant annet spørsmålet om hvorvidt informantene opplever noen forskjell på kvinnelige og mannlige profesjonelle i sitt yrke. Bakgrunnen for dette spørsmålet er at betydningssystemer knyttet til kjønn skaper grenser, forbindelser og hierarkier – mellom mennesker og i de samme menneskene. Selv om 'kjønnede betydninger' i omfang er et lite tema i min undersøkelse, oppfatter jeg det som viktig, og håper videre forskning på profesjoner kan bidra til å avdekke disse betydningssystemene istedenfor å ta dem for gitt. Se for utdypning Haavind, H. (2000): "På jakt etter kjønnede betydninger", i: Haavind, H. (red.): *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. S. 7-59.

fra konsekvenser, plikter eller dyder. Jeg tror imidlertid en slik mer spesifikk intervjuguide kunne blitt forvirrende for informantene fordi den ville brakt inn for dem ukjente teoretiske begreper i intervjusituasjonen. Den viktigste innvendingen mot en slik tilnærming er imidlertid at forskeren risikerer å 'styre' intervjuet så mye at informantenes egne perspektiver ikke kommer fram i samtalen i tilstrekkelig grad.

3.8 Utførelsen av intervjuene

Alle intervjuene fant sted på informantens kontor eller et møterom på informantens arbeidsplass. Med unntak av ved ett enkelt intervju var jeg og informanten alene i rommet (tredjepersonen som var til stede ved det ene intervjuet, var en nybegynner i praksisen, som informanten mente ville lære noe av å være til stede). Hvert intervju tok mellom en og to timer. Intervjuene ble etter samtykke fra informanten tatt opp på bånd. Jeg spurte enten på begynnelsen eller slutten av intervjuet om de ønsket å godkjenne eventuelle sitater som ble brukt i avhandlingen, og fem av informantene ønsket dette. Dette ble gjort skriftlig mot slutten av avhandlingsarbeidet, og en informant ønsket endringer i bruken av sitater.

Et utenfraperspektiv som intervjuer

Jeg kjente til hovedtrekk ved informantenes profesjoner på forhånd, i forhold til hvilke arbeidsoppgaver profesjonene utfører, og ut fra mediedebatten rundt profesjonene. Min teoretiske forforståelse var primært etisk teori med vekt på teologisk etikk, dydsetikk og omsorgsetikk. Jeg ønsket at intervjuguiden i liten grad skulle reflektere min teoretiske forforståelse, for ikke å begrense tilgangen til informantens erfaringer.

Forskere på profesjonsetikk har i hvert fall i norsk sammenheng ofte bakgrunn fra den profesjonen de forsker på, eller en relatert profesjon. Det at jeg har en hovedsakelig teoretisk bakgrunn og dermed et utenfraperspektiv på informantene og deres kontekst, har både fordeler og ulemper i forskningsprosessen.

Den viktigste ulempen med et utenfraperspektiv er at jeg som forsker både i intervjufasen og den analytiske fasen kan gå glipp av vesentlig informasjon. Jeg ser to grunner til dette: For det

første kan informantene ha mindre tillit til en som ikke er deltager i deres egen profesjon, men kommer utenfra. For det andre er det mulig at en med bakgrunn fra informantens profesjon i større grad vil oppnå en adekvat forståelse av det som blir sagt, og dermed også kunne stille mer relevante oppfølgingsspørsmål. Samtidig er det en fordel at jeg ikke tar for gitt de implisitte forutsetningene i profesjonens praksis. Utenfraperspektivet er dermed både en svakhet og en styrke.¹⁸⁷

Forskningseffekt

Spørsmålet om hvordan informantens opplevelse av forskeren styrer den informasjonen hun gir, kalles 'forskningseffekt': "Med forskningseffekt menes alle virkninger av forskerens tilstedeværelse inn i selve forskningsresultatene."¹⁸⁸ I metodelitteraturen har særlig betydningen av kjønn blitt diskutert. Litt over halvparten av mine informanter er menn, og forskningen viser at kvinnelige intervjuere kan plassere seg i en underordnet posisjon i forhold til den mannlige informanten. Konsekvensen av dette kan være på den ene siden at den mannlige informanten blir ekstra motivert til å hjelpe den 'svake' intervjueren og gi god informasjon, på den andre siden at intervjueren ikke stiller tilstrekkelig kritiske spørsmål.

Min opplevelse var at forskningseffekt med henblikk på forskerens kjønn og alder ikke var det som påvirket intervjusituasjonen mest, men derimot hvilken profesjon informanten tilhørte.¹⁸⁹ Barnevernsarbeiderne tok seg god tid, virket som de satte pris på å få snakke om sin jobbsituasjon, og fortalte mye om sine erfaringer, tanker og følelser. Advokatene hadde stort sett strammere tidsskjema, og virket noe mer reserverte og tilbakeholdne i forhold til å fortelle om sine erfaringer, tanker og følelser. Jeg tolker denne ulikheten som et uttrykk for forskjellen i profesjonskultur og -organisering. Dels er dette et økonomisk spørsmål, advokatene tapte tid og dermed fortjeneste på grunn av intervjuet, det gjelder ikke barnevernsarbeiderne. Dels kan dette være et uttrykk for hvordan sosialiseringen i profesjonen har påvirket den profesjonelle i forhold til hvilke deler av seg selv han gir uttrykk for i en profesjonell setting. Tolkningen av intervjuene kan tyde på at barnevernsarbeiderne i større

---

¹⁸⁷ "Det at forskeren kjenner til miljøet som studeres, kan altså både være en styrke og en begrensning. På den ene siden kan forskeren forstå informantens situasjon, og forskerens erfaringer kan bidra til å bekrefte den forståelsen forskeren utvikler. På den andre siden kan forskeren overse nyanser som ikke er i samsvar med egne erfaringer." Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse*. S. 183.

¹⁸⁸ Repstad, P. (1998): *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. S. 56.

grad bruker 'hele seg selv', tanker og følelser, i arbeidet enn advokatene, som i mindre grad bruker sine følelser i profesjonelle overveielser og valg. Det at intervjuene fant sted på informantens kontor, og at temaet var yrkesetikk, kan ha påvirket informantene til å innta sin profesjonelle rolle i intervju situasjonen.

Et annet aspekt ved spørsmålet om forskereffekt er at jeg kommer utenfra, uten erfaring med informantens profesjon, og vil undersøke deres yrkesetikk. Dette kan forsterke sosial avstand: Forskning viser at dersom forskeren har deltatt i miljøet som skal studeres over noe tid, blir den sosiale avstanden redusert.¹⁹⁰

Å intervju profesjonelle om yrkesetikk

Man kan tenke seg at det er annerledes å intervju praktikere om yrkesetiske spørsmål enn om mer nøytrale temaer. Dette blir en slags 'temaeffekt', til forskjell fra forskereffekt: Her er det ikke forskeren som påvirker hvordan informanten svarer, men temaet for undersøkelsen. Når temaet er yrkesetikk, er det mulig at informantene ønsker å fremstille sin yrkespraksis så 'etisk' som mulig. Informantene er fra to profesjoner som får mye kritikk i media, og dette kan bidra til at informantene inntar en forsvarsposisjon der de vektlegger det positive i sin praksis. Generelt er det kanskje enklere å fortelle om positive trekk ved sin yrkesgruppe enn negative trekk. Dette kan for eksempel skyldes hensynet til kollegalojalitet og omtanke for profesjonens omdømme.

Ved å bruke Gadamer's begreper om fordommer og korrigerede fordommer og Nussbaums perspektiv på etisk teori som korrektiv til dårlige praksiser, vil jeg understreke at denne avhandlingen ikke bare skal framstille mine fortolkninger av informantenes refleksjoner om yrkesetiske overveielser og valg, men også ivareta et kritisk perspektiv på informantenes oppfatninger ved å anlegge et normativt etisk perspektiv på de ulike typene etisk overveielser og valg i empirien. Det teoretiske begrepsapparatet blir slik et verktøy for å synliggjøre temaer som informantene ikke tar opp eller som kun tas opp implisitt i intervjuene.

---

¹⁸⁹ Dette er ikke forskningseffekt i streng forstand, forstått som virkninger av forskerens tilstedeværelse på forskningsresultatene. Jeg har likevel valgt å ta det med her av hensyn til innholdsmessig sammenheng.

¹⁹⁰ Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse*. S. 91.

3.9 Framgangsmåte i analysen av det empiriske materialet

Innledningsvis vil jeg peke på at i lys av hermeneutiske perspektiver hentet fra Gadamer, er det sakssvarende å si at analysen starter idet forskeren tar fatt på forskningsprosjektet, fordi hvert stadium i forskningsprosessen er en fortolkning på bakgrunn av en forforståelse. Dette avsnittet omfatter derfor hele forskningsprosessen, men legger størst vekt på analysestrategier etter at intervjuene er utført og transkribert. Jeg forstår her begrepene analyse og fortolkning som overlappende i betydning. Forskjellen er at analysen mer dreier seg om å dele opp materialet i mindre biter, mens fortolkning er å gi en helhetlig forståelse av materialet.

Analysen ved utførelse av intervjuene

Analysen ved utførelsen av intervjuene dreier seg om hvordan jeg i løpet av samtalen med nødvendighet velger ut hvilke deler av informasjonen informantene kommer med, som jeg mener er relevant for tema for undersøkelsen. Tema for undersøkelsen ble i utgangspunktet formulert bredt, jeg ønsket som nevnt å få kunnskap om informantenes fortolkninger av yrkesetiske problemer og overveielser i sin praksis.

De tidlige stadiene i forskningsprosessen – utformingen av intervjuguide og utførelsen av intervjuene – ble på bakgrunn av temaet utført med den målsetting at jeg som forsker skulle være åpen for informantenes refleksjoner. Jeg hadde et ønske om å kunne la meg overraske av det informantene fortalte. Dette medførte som beskrevet tidligere at intervjuguiden var åpen eller semistrukturert, og at intervjuene ble preget av en relativ åpenhet for informantenes agenda. I avsnittet om intervjuguide pekte jeg på at et argument for en åpen eller induktiv tilnærming i intervjusituasjonen er at man slik minimerer faren for å styre informantene ved å bringe inn teoretiske og for dem ukjente termer i samtalen, eller stille spørsmål som avskjærer informantene fra deres egne tankerekker.

I transkriberingen av intervjuene skrev jeg ned nesten hele intervjumaterialet, kun få biter som virket irrelevante, ble notert i stikkordsform. Bakgrunnen for dette var at jeg ikke ville begrense materialet før jeg hadde en oversikt over mulige tolkninger av helheten.

Er denne fremgangsmåten ved utførelsen av intervjuene troverdig og bekreftbar? Troverdighet er som nevnt knyttet til om fremgangsmåten er tillitverdig, bekreftbarheten handler om hvorvidt forskerens tolkninger blir drøftet.

Bekreftbarheten ble forsøkt ivarettatt i intervjusituasjonen ved at jeg la vekt på å gjenta informantens uttalelser med mine egne ord og spørre om de kunne bekrefte min tolkning av deres refleksjoner, eller om de ville korrigere den. I en samtalsituasjon er selvfølgelig dette krevende å gjøre kontinuerlig, men det å lytte til informantene og 'vise dem' det de sa, var gjennomgående viktig for meg i samtalene.

Når det gjelder troverdigheten ved fremgangsmåten i intervjusituasjonen, ønsket jeg å styrke den ved å minimere min egen påvirkning på hva informantene ville ta opp. Som beskrevet bestod intervjuguiden av brede temaer, og jeg var opptatt av at informantene skulle bruke sine egne begreper og fortelle om det de selv var engasjert i med henblikk på yrkesetiske overveielser og valg. En mulig innvending mot dette er at det åpner for tilfeldigheter med henblikk på hva slags materiale jeg fikk i intervjuene, og at troverdigheten kunne blitt styrket dersom jeg hadde hatt meget spesifikke og presise spørsmål som jeg stilte alle informantene. Jeg tror imidlertid at kvalitativ metode uansett involverer en aksept av at informantene ikke kan kontrolleres eller styres til å produsere bestemte data. Et annet poeng som styrker min fremgangsmåte i intervjuene, er at ut fra problemstillingen ville en mer deduktiv tilnærming gitt mindre interessante data, fordi min for forståelse da ville blitt mer styrende i forhold til informantens erfaringer.

Analysen av de transkriberte intervjuene

I analysen av de transkriberte intervjuene valgte jeg en temasentrert analyse, som belyser spesielle temaer ved å sammenligne informasjon fra alle informantene i undersøkelsen.¹⁹¹ Det innebærer at hvert enkelt tema utgjør enheten i analysen, til forskjell fra personsentrerte analyser, der analyseenheten er de personer eller grupper av personer som analysen tar sikte på å gi en helhetlig forståelse av.¹⁹² En fordel med personsentrerte analyser (som for eksempel livshistorieanalyser) er at disse lettere enn temasentrerte analyser kan synliggjøre

---

¹⁹¹ Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse*. S. 149.

¹⁹² Samme sted s. 126.

sammenhenger mellom individuelle erfaringer og sosiale og materielle forhold. Et problem med personsentrerte analyser er hensynet til anonymisering av informantene. Jeg valgte en temasentrert analyse fordi jeg slik lettere ville få klarlagt profesjonsetisk relevante temaer og problemer i intervjuene. Mitt fokus er ikke den enkelte profesjonelle som sådan, men hvilke yrkesetiske temaer de profesjonelle er opptatt av, og hvordan de overveier rundt disse.

For å få oversikt over materialet delte jeg tekstene inn i kategorier med begreper som indikerte innholdet i kategoriene.¹⁹³ Begrepene kunne for eksempel være 'ansvar', 'følelser', 'dilemmaer', 'kolleger' og lignende. Inndeling av enheter fra intervjuene i tematiske kategorier er ikke noe som blir avsluttet etter første fase av analysen, revidering av tolkningen av meningsinnholdet i de enkelte intervjuene fortsetter gjennom hele tolkningsprosessen. Selv om kategoriene i utgangspunktet er knyttet til intervjuenes betydningsinnhold og derfor ikke involverte bruk av teoretiske begreper, styrte naturligvis min forforståelse av hva som er etisk relevant, kategoriseringen av materialet: "På den ene siden styrer forskerens forforståelse organiseringen av materialet. På den andre siden bidrar inspeksjon av dataene til at forskeren utvikler en forståelse av meningsinnholdet i kategoriene."¹⁹⁴

Etter arbeid med ulike måter å kategorisere dataene på fikk jeg en oversikt over sentrale temaer i materialet. Et helt sentralt tema i materialet er at både advokatene og barnevernsarbeiderne reflekterer over hva som kjennetegner gode og dårlige profesjonelle overveielser og valg av handling. Et annet sentralt tema er informantenes refleksjoner om samspeillet med deres omgivelser og profesjonelle relasjoner.

Kategorisering av dataene kan betegnes som en dekontekstualisering av teksten, fordi tekstbitene blir skilt fra den opprinnelige sammenhengen de stod i.¹⁹⁵ Tolkningen av data involverer å oppnå en dypere forståelse av dataene ved å knytte tendensene i materialet til teoretisk relevante begreper og perspektiver. Tolkning av dataene kan derfor beskrives som en rekontekstualisering, fordi den setter dataene inn i en ny, teoretisk fundert sammenheng.¹⁹⁶ Dette innebærer at tolkningen av intervjuene både utvikles ut fra tendenser og mønstre i intervjuene og ut fra forskerens faglige forforståelse.

---

¹⁹³ Samme sted s. 128.

¹⁹⁴ Samme sted s. 129.

¹⁹⁵ Samme sted s. 138.

Det sentrale kriteriet for valg av teoretiske perspektiver til bruk i fortolkningen av dataene er at teorien skal gi mening til fylde av data. Det innebærer blant annet at de teoretiske perspektivene må kunne fange inn uenigheter og spenninger i informantenes refleksjoner om ulike temaer. Martha Nussbaum ble valgt som sentral teoretiker fordi hun i sitt arbeid har vektlagt å fremstille ulike begreper om fornuftig overveielse og valg. Disse begrepene kunne jeg i analysen bruke til å belyse ulike begreper om overveielse og valg i intervjuene. For å tydeliggjøre de ulike mønstrene i intervjuene utviklet jeg to idealtyper for overveielse og valg i hver profesjon.¹⁹⁷ Idealtypene tar utgangspunkt i de to teoretiske begrepene om fornuftig overveielse og valg fremstilt i kapittel 2. Typene foreligger ikke i virkeligheten, de er analytiske konstruksjoner. Imidlertid er typene empirisk adekvate, poenget er at de rendyrker og fremhever typiske trekk ved informantenes fornuftige overveielser og valg.

Perspektivene fra Nussbaum ivaretar den enkelte profesjonelles overveielser, mens ulike sosiologisk inspirerte perspektiver ble valgt for å fange inn informantenes refleksjoner om sine omgivelser og relasjoner, og hvordan de blir påvirket av og påvirker disse. De strukturelle eller systemiske aspektene ved det sosiale livet bidrar til subjektiv erfaring og sosial aktivitet med ressurser, og strukturelle faktorer er uløselig knyttet til den subjektive aktiviteten som reproducerer dem på en dynamisk måte. Et viktig trekk ved systemiske aspekter ved det sosiale liv er en iboende involvering med maktrelasjoner. Felt som byråkrati, markeder og makt er noen av de prinsipielle systemiske foki.

Et blikk på de strukturelle aspektene ved de profesjonelles kontekst viser hvordan de er plassert i maktrelasjoner der de både blir gjenstand for og utøver makt. Et sentralt strukturelt aspekt ved konteksten til mine informanter er for eksempel at de er del av en profesjon, en institusjon, et laug, og en eller flere kunnskapstradisjoner. Barnevernsarbeiderne er en del av den statlige forvaltningen, og er slik gjenstand for statlig makt (for eksempel gjennom lovverk, retningslinjer og budsjetter), og utøver i neste instans makt overfor klienten. Advokatene er en profesjon med en noe friere stilling enn barnevernsarbeiderne, men også de er gjenstand for maktutøvelse gjennom lovverk og profesjonens eget disiplineringssystem,

---

¹⁹⁶ Samme sted s. 159.

¹⁹⁷ Idealtypetegrepet ble utviklet av sosiologen Max Weber. Idealtypen er et konseptuelt verktøy som kan brukes til å fange inn de essensielle trekkene ved et sosialt fenomen. Idealtypen skal være empirisk adekvat, men ikke et speilbilde av virkeligheten: "Rather, they are to be one-sided exaggerations (...) of the essence of what goes on in the real world." Ritzer, G. (1996): *Sociological theory*. S. 119. Se for utdypning Weber, M. (1949): *The methodology of the social sciences*. S. 90-92.

samtidig som de utøver makt i forhold til klienter. I analysen av empirien belyses de systemiske aspektene med sosiologisk teori.

Min fremgangsmåte i analysen og fortolkningen av intervjuene kan beskrives som en strategi som befinner seg midt mellom empirisk forskning som avviser en teoretisk forforståelse (*grounded theory*), og empirisk forskning som er for teoristyrte. Ifølge Layder (1998) kan problemet med en slik mellomposisjon, der generell teori blir brukt til å strukturere og belyse funn, være for det første at ved selektiv bruk av teoretiske begreper utenfor kontekst kan man risikere å endre deres mening, noe som kan føre til at man enten tvinger dataene til å tilpasses inadequate begreper eller bruker begrepene som dekorasjon.¹⁹⁸ For det andre kan det motsatte også skje, idet det teoretiske begrepsapparatet kan gi en ferdig tolkning av funnene uten å yte dataene full rettferdighet. Dette kan føre til selvbekreftelse. Layder forsvarer likevel å anvende teoretiske begreper som et middel til å strukturere og forme et datamateriale, samtidig som teori utviklet fra empirisk forskning kan påvirke den generelle teorien.¹⁹⁹

Kan analysen og fortolkningen av de transkriberte intervjuene beskrives som troverdig og bekreftbar? Kravet om troverdighet er som nevnt knyttet til om fremgangsmåten i prosjektet er tillitvekkende, og bekreftbarhet handler om hvorvidt tolkningen av resultatene blir drøftet.

Thagaard (1998) påpeker at en konsekvens av prinsippet om subjektivitet i kvalitative studier er at troverdighet ikke kan knyttes til fastlagte kriterier.²⁰⁰ Troverdigheten i dette forskningsprosjektet må derfor bygge på en drøfting av betydningen av at forskeren er sitt eget forskningsinstrument. I forhold til analyse og fortolkning av intervjuene har jeg ivarettat troverdigheten ved å gjøre inngående rede for de ulike teoretiske perspektivene jeg har anvendt. Det styrker etter min mening troverdigheten i analysen at de fortolkende perspektivene er allment tilgjengelige i et eget kapittel.

Bekreftbarheten til analysen og fortolkningen av materialet dreier seg hovedsakelig om hvorvidt resultatene av undersøkelsen blir de samme uavhengig av hvem som utfører den. I

---

¹⁹⁸ Layder, D. (1998): *Sociological practice*.

¹⁹⁹ Jf. Thagaards poengtering: "Forankring i sentrale faglige teorier bidrar til en samlet forståelse (...). Den faglige bakgrunnen gjør det lettere å gjenkjenne mønstre i materialet og gi en samlet forståelse av materialet. Men det er også viktig at forskeren er åpen i forhold til dataene, og ikke blir forført av sin teoretiske bakgrunn og derved overdimensjonerer de mønstre som passer til hans eller hennes teoretiske bakgrunn." Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse*. S. 164.

²⁰⁰ Samme sted s. 179.

denne sammenheng innebærer høy bekræftbarhet i forhold til analysen av det empiriske materialet at tolkningene ikke er preget av tilfeldige feil eller selektiv forståelse, at forskeren forholder seg kritisk til sine egne tolkninger, og at den forståelsen som er resultatet av analysen, kan støttes av tolkninger basert på annen forskning.²⁰¹

I analysen av intervjuene har jeg lagt vekt på å vise til forskning som kaster lys over mine tolkninger, og dette styrker bekræftbarheten til funnene i undersøkelsen. Med hensyn til tilfeldige feil og selektiv forståelse i tolkningsarbeidet har jeg forsøkt å motvirke dette ved å presentere mine fortolkninger både for deltagere i de respektive profesjoner og andre forskere med teoretisk bakgrunn. Det å få innvendinger og motforestillinger fra andre er en effektiv måte å oppnå et selvkritisk perspektiv på egen analyse og fortolkning på.

Et relatert poeng er at forskeren i kvalitative undersøkelser i stor grad har monopol på tolkningen av dataene, rett og slett fordi de ikke er allment tilgjengelige, til forskjell fra publisert litteratur. Intervjuene mine utgjør et stort materiale som bare jeg og eventuelt veileder har tilgang til. Jeg har derfor lagt vekt på å gjengi en del sitater fra intervjuene, for at leseren også skal ha mulighet til å gjøre seg opp en mening om mine tolkninger av empirien.

3.10 Generalisering: Kan resultatene fra analysen gjelde flere enn mine 12 informanter?

Generalisering betegner hvilken overførbarhet resultatene av en empirisk undersøkelse har til den gruppen utvalget er hentet fra. Høy generaliseringsverdi innebærer at resultatene har gyldighet for hele gruppen utvalget er hentet fra. En slik generalisering vil forutsette en større kvantitativ undersøkelse der utvalget representerer hele gruppen.

Dette forskningsprosjektet anvender kvalitative intervjuer i en mindre gruppe, og funnene kan derfor ikke sies å ha høy generaliseringsverdi i kvantitativ forstand. To poeng styrker likevel sannsynligheten for at funnene i denne undersøkelsen har en overføringsverdi til gruppen utvalget er hentet fra. For det første valgte jeg informanter som var ulike i alder, kjønn, geografisk plassering og arbeidsfelt. Dette styrker sannsynligheten for at utvalget

---

²⁰¹ Samme sted s. 181.

representerer et mangfold innenfor sin gruppe. For det andre har jeg holdt funnene opp mot den teoretiske samtalen om etiske overveielser og valg i hver profesjon, og posisjonene jeg har identifisert i empirien, foreligger også i den nasjonale og internasjonale forskningen på profesjonene. Dette mener jeg styrker overføringsverdien til mine empiriske funn. Jeg vil imidlertid understreke at poenget med denne kvalitative undersøkelsen primært er å få et bilde av profesjonelles refleksjoner over yrkesetiske spørsmål. Et empirisk materiale som viser kompleksiteten og nyanserikdommen i profesjonelles erfaringer, er et godt utgangspunkt for teoretiske refleksjoner som kan gi mening i profesjonell kontekst.

3.11 Forskningsetikk

I dette avsnittet vil jeg kort presentere og drøfte de sentrale forskningsetiske utfordringene i dette forskningsprosjektet.

Informert samtykke

Ifølge *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* punkt 8 har personer som er gjenstand for forskning, krav på å få all informasjon som er nødvendig for å danne seg en rimelig forståelse av forskningsfeltet, av følgene av å delta i forskningsprosjektet og av hensikten med forskningen.²⁰² Ifølge retningslinjenes punkt 9 skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltagerens frie og informerte samtykke. Et fritt samtykke innebærer et samtykke gitt uten ytre press eller begrensning av personlig handlefrihet, og at samtykket er informert, betyr at informanten orienteres om det som angår hans eller hennes deltagelse i forskningsprosjektet. I dette forskningsprosjektet ivaretok jeg prinsippet om informert samtykke ved å oppgi profesjonsetikk som tema for undersøkelsen i brevet jeg sendte ut til potensielle informanter.

---

²⁰² Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2006): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.

Konfidensialitet

Punkt 14 i *Forskningsetiske retningslinjer* dreier seg om informanternes rett til at all informasjon om personlige forhold blir behandlet konfidensielt, og at forskningsmaterialet må anonymiseres slik at det blir umulig å identifisere enkeltpersoner eller yrkessted.

I dette forskningsprosjektet har jeg anonymisert materialet ved å ikke oppgi noen opplysninger om informantene ved gjengivelse av sitater. Ved fortellinger om klienter har jeg endret eller utelatt kjønn, alder og konkrete omstendigheter i fortellingene, men på en slik måte at poenget i fortellingen fremdeles er tydelig.

Konsekvenser av forskningen for informantene

Ifølge retningslinjene punkt 7 har forskeren et ansvar for å unngå at de personer som forskes på, utsettes for skade eller andre alvorlige belastninger. I dette forskningsprosjektet tenker jeg at to mulige skadevirkninger for informantene kan være for det første dersom anonymiseringen ikke er tilstrekkelig og det de sier kan spores tilbake til dem selv, for det andre dersom profesjonens omdømme blir skadelidende på grunn av det de forteller.

Når det gjelder det første punktet, er jeg sikker på at anonymiseringen er tilstrekkelig til at ingen av informantene kan bli gjenkjent. Med hensyn til det andre punktet kan jeg ikke fullstendig utelukke at de omtalte profesjonenes omdømme kan bli svekket på kort sikt på grunn av dette forskningsprosjektet, selv om det er lite sannsynlig. Et viktig poeng er imidlertid at profesjoner som ikke reflekterer kritisk over sin yrkesetiske praksis, i det lange løp sannsynligvis vil få et dårlig omdømme. Jeg mener derfor at på lengre sikt vil dette forskningsprosjektet kunne bidra til å styrke advokatenes og barnevernsarbeidernes omdømme i samfunnet.

Konsekvenser av forskningen for tredjeparter (klienter)

Dette forskningsprosjektet kan få følger for de profesjonelles klienter. Det kan få negative følger for de klienter som informantene forteller om i intervjuene, dersom de blir gjenkjent ut fra sitatene. Imidlertid har jeg anonymisert tilstrekkelig til at klienter ikke vil bli gjenkjent. Forskningen kan også få positive følger for klientene til disse profesjonene dersom den bidrar til å styrke kvaliteten på advokaters og barnevernsarbeideres yrkesetiske overveielser og valg.

Kapittel 4: Advokatene

Dette kapitlet er en analyse av norske advokaters felles yrkesetiske kodeks, samt seks kvalitative intervjuer med privatpraktiserende advokater. Informantene er av ulik alder og begge kjønn, og jobber på ulike steder i Norge innenfor offentlig rett (for eksempel strafferett) og privatrett (for eksempel forretningsjuss og familierett).²⁰³ Både informantene og eventuelle klienter de forteller om, er fullstendig anonymiserte i framstillingen.

Hovedspørsmålet til det empiriske materialet er i dette kapitlet problemstilling 1: *Hva slags begreper om fornuftig overveielse og valg kan vi finne i intervjuene med de profesjonelle?*

Denne problemstillingen har jeg presisert og supplert med fem forskningsspørsmål:

- hvordan beskriver advokatene relasjonen til kolleger og arbeidsplass?
- hvordan beskriver advokatene relasjonen til klientene?
- beskriver advokatene en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?
- anvender advokatene universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?
- inkluderer advokatene emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?

4.1 Hva gjør en advokat?

Hvilken rolle eller funksjon har en advokat i samfunnet vårt? Harlem (2002) fremhever at advokatene har en viktig rolle i rettssystemet.²⁰⁴ Rettssystemet organiserer samfunnet gjennom rettsregler for hvordan individer, virksomheter og myndigheter kan opptre.

Advokatenes funksjon i rettssystemet har flere aspekter: For det første er advokaten en kilde til rettsinformasjon og formidler av samfunnets regler og prosedyrer. For det andre kan advokaten klargjøre en rettslig situasjon for en klient slik at klienten kan avgjøre videre handlingsalternativer. For det tredje kan advokaten ha en avtaleskapende funksjon, for

---

²⁰³ De privatrettslige fag er blant annet arbeids-, arve-, erstatnings-, familie-, formue-, kontrakts- og selskapsrett. De offentligrettslige fag er blant annet skatterett, miljørett og strafferett.

²⁰⁴ Dette avsnittet bygger på Harlem, H. (2002): "Advokaten som samfunnets tjener", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 13-16.

eksempel ved inngåelser av samarbeid. For det fjerde har advokaten en rådgivende funksjon i eventuelle tvister. For det femte kan advokaten være aktør i rettslige prosesser, og for det sjette kan advokaten være aktør i samfunnets straffesystem og forsvare personer som blir tiltalt for brudd på samfunnets normer.

En person må oppfylle følgende krav for å få tillatelse (bevilling) til å arbeide som advokat: juridisk embetseksamen, minst to års godkjent praksis som advokatfullmektig, dommerfullmektig eller politifullmektig, erfaring fra rettssalen, normalt ved å ha ført (prosedert) minst tre rettssaker av et visst omfang, advokatkurs ved Juristenes Utdanningscenter, og hederlig vandel dokumentert ved politiattest.²⁰⁵

Advokatbransjen er variert utformet, det finnes alt fra praksiser med kun en person, spesialiserte praksiser, praksiser orientert mot hverdagsjuss generelt og til store advokatkontorer som inngår i internasjonale nettverk.²⁰⁶ En advokat skal representere en klient, hun har et oppdrag for noen og er klientens rådgiver og talskvinne.²⁰⁷ Advokaters klienter er alt fra pengesterke næringslivsklienter til personer fra svake grupper i samfunnet uten materielle og sosiale ressurser. Sentrale juridiske fagområder er forretningsjuss (for eksempel kontraktsrett, selskapsrett og skatterett), familierett (for eksempel arverett og familierett), velferdsrett (for eksempel sosialrett og barnevernrett), miljørett (saker i forbindelse med naturvern) og strafferett (straffeloven).²⁰⁸

4.2 Regler for god advokatskikk (RGA)

I dette delkapittelet vil jeg fokusere på og drøfte den sentrale profesjonsetiske tematikken for advokater slik denne kommer til uttrykk i advokatenes felles yrkesetikk, *Regler for god advokatskikk*.²⁰⁹ Advokatforeningen fikk de første skrevne regler om god advokatskikk i

---

²⁰⁵ Domstoloven § 220.

²⁰⁶ Bahus, M. (2001): *Advokatstanden i Norge: en rettsosjologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. S. 3.

²⁰⁷ Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyret", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 250.

²⁰⁸ Bahus, M. (2001): *Advokatstanden i Norge: en rettsosjologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. S. 106f.

²⁰⁹ For forsvarere foreligger det også utfyllende retningslinjer som baserer seg på *Regler for god advokatskikk*. www.jus.no. En del eksempler på hvordan forsvarere bør overveie og velge der reglene ikke gir direkte

1946, men har håndhevet justis på grunnlag av oppfatninger om god advokatskikk siden begynnelsen av 1900-tallet.²¹⁰ Siden 1946 har reglene blitt revidert en rekke ganger. Den viktigste endringen skjedde i 1991, da reglene på en rekke punkter ble harmonisert med reglene til Den europeiske advokatororganisasjonen CCBE. I 1996 ble *Regler for god advokatskikk* inntatt i advokatforskriften og dermed gjort gjeldende for alle advokater uavhengig av medlemskap i Advokatforeningen.²¹¹ Kun Advokatforeningen kan beslutte endringer i advokatreglene.²¹²

Å fremme rett, hindre urett og ivareta klientens interesser

Ifølge advokatens yrkesetiske regler, *Regler for god advokatskikk*, er advokatens oppgave å fremme klientens interesser:

1.2 Advokatens oppgave

En advokats oppgave er å fremme rett og hindre urett. Advokaten plikter innenfor lovens ramme og etter beste evne å ivareta sine klienters interesser. Det skal skje uten tanke på personlig fordel eller risiko, politisk oppfatning, rase, religion eller utenforliggende hensyn.

I dette utsnittet av *Regler for god advokatskikk* kan man se spenningene i føringene for advokatens arbeid, som igjen skaper de etiske dilemmaene som informantene forteller om, og som også er tydelige i den generelle samtalen om advokatetikk. Regel nr. 1.2 sier for det første at advokaten skal fremme rett og hindre urett. Hva menes med 'rett' her? Man kan for eksempel tenke seg at 'rett' kan tolkes som en helhetlig vurdering av hva som er rettferdig i den konkrete situasjon, eller betraktes som et spørsmål om å følge grunnleggende regler for advokaten, først og fremst at advokaten skal ivareta klientens interesser.²¹³

---

veiledning, foreligger i: Hall, N. (2005): "Aktuelle etiske problemstillinger sett fra forsvarsadvokatens ståsted", i: Fanebust, A. mfl.: *Juss og etikk*.

²¹⁰ Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 8.

²¹¹ Samme sted s. 9.

²¹² Fra og med 1995 blir klager på advokater, inkludert klager på brudd på *Regler for god advokatskikk*, behandlet av et regionalt disiplinærutvalg, og i neste omgang av den frittstående Disiplinærnemnda. Tilsyn som rekker lenger enn det *Regler for god advokatskikk* og Disiplinærnemnda har hjemmel til, er lagt til Tilsynsrådet for advokatvirksomhet og Advokatbevillingsnemnden. Wilhelmsen, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. S. 22f. Se også Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyrket", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 253. En advokat som har opptrådt i strid med god advokatskikk, kan meddeles kritikk, irettesettelse eller advarsel. Se www.jus.no.

²¹³ CCBE Code of Conduct (De europeiske regler for god advokatskikk), som er forpliktende for norske advokater som arbeider over landegrensene i EØS-området, sier eksplisitt i punkt 1.1 at advokaten "må arbeide i rettferdighetens tjeneste og samtidig hjelpe dem hvis rettigheter han har fått i oppdrag å hevde og forsvare." Wilhelmsen, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. Vedlegg 3. S. 214. De norske reglene er i prinsippet

Mitt første tolknings spørsmål er derfor: Er regelen om at advokaten skal ivareta klientens interesser innenfor lovens ramme og etter beste evne, en supplerende og konkretisering av hva det betyr at advokaten skal fremme rett, eller kan man se en potensiell motsetning her, mellom å fremme rett mer allment og å fremme klientens interesser mer spesifikt?

En vanlig forståelse av dette er at det foreligger en potensiell spenning mellom hensynet til klientens interesser og hensynet til å fremme rett og hindre urett. Wilhelmson og Woxholth skriver for eksempel i innføringsboka *Juristetikk* (2003) at "Advokatens viktigste oppgave er å yte råd om hvordan borgerne skal forholde seg til gjeldende rettsregler og forsvare deres interesser i forhold til disse rettsregler."²¹⁴ Samtidig skal advokaten ivareta andre interesser: "opptre som rettens tjener og sørge for at saken blir tilstrekkelig opplyst både med hensyn til faktum og juss slik at rettferdigheten kan skje fyllest."²¹⁵ Dette er en balansegang som kan være vanskelig.²¹⁶

Tolkningen av advokatens oppgave som todelt: fremme rett og ivareta klientens interesser, bygger på en oppfatning om at advokaten har en forpliktelse i forhold til rettssystemet.²¹⁷ Harlem (2002) peker på at et velfungerende rettssystem er viktig for et velorganisert samfunn, og at advokaten er en sentral aktør i rettssystemet.²¹⁸ Hun mener også at advokaten er en

---

fastlagt uavhengig av de europeiske, men er likevel mye i samsvar med dem. Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyrket", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 255. Se også de amerikanske regler for god advokatskikk: http://www.abanet.org/cpr/mrpc/mrpc_toc.html

²¹⁴ Wilhelmson, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. S.18.

²¹⁵ Samme sted. Ifølge Bernhardt (2002) er et eksempel på den potensielle spenning mellom å ivareta klientens interesse og å fremme rett, hensynet til advokatens sannhetsplikt i sivilrettslige saker. Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyrket", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 259f.

²¹⁶ Wilhelmson og Woxholth peker på at i engelsk rettstradisjon har advokaten en sterkere forpliktelse i forhold til å opplyse saken for retten, også når det skjer på bekostning av egen klients interesser, enn i norsk rettstradisjon. Wilhelmson, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. S. 19. Diverse eksempler på situasjoner som kan innebære en konflikt mellom hensynet til klientens interesser og hensynet til et mer helhetlig begrep om rett foreligger i Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 10-12.

²¹⁷ Jf. *Regler for god advokatskikk* 4.1: "En advokat skal opptre korrekt i forhold til prosesslovgivningen. Advokaten skal vise retten respekt og høflighet, men samtidig forsvare sin klients interesser ærlig, uten frykt og uten hensyn til egne interesser eller konsekvenser for seg eller andre. Advokaten har både rett og plikt til å utøve kritikk av retten i en sømmelig form." Kommentartutgaven av RGA påpeker følgende: "Det kan være avgjørende for en klients interesser at advokaten forholder seg profesjonelt og ryddig til den domstol som skal avgjøre en sak (...). Det er også avgjørende at domstolen har full tillit til at advokaten utfører sitt arbeid på en redelig og forsvarlig måte." Samtidig er advokaten fri og selvstendig i forhold til domstolen: "Selv om advokaten skal opptre med respekt for retten, innebærer ikke dette servilitet." Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 166-167.

²¹⁸ Harlem, H. (2002): "Advokaten som samfunnets tjener", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*.

viktig bidragsyter til rettssystemets legitimitet, og at dette er bakgrunnen for at advokaters virksomhet blir regulert av offentlige myndigheter på vegne av samfunnet. I tilfeller der det oppstår konflikt mellom klientens interesser, eventuelt advokatens egen interesse, og samfunnets interesse, bør ikke klientens interesse stå alene som rettesnor for advokaten. Et annet poeng Harlem fremhever, er at det er i advokatens egen interesse å opprettholde sin profesjons troverdighet: ”Hvis avstanden blir for stor mellom samfunnets – folk flests – syn på måten advokaten i samspill med resten av rettssamfunnet løser sine oppgaver, vil advokatene undergrave sin egen posisjon.”²¹⁹

Regler for god advokatskikk punkt 2.1 fremhever at advokaten skal ivareta klientens interesser ’etter beste evne’. I den europeiske samtalen om advokaters etikk tolkes ofte ’etter beste evne’ som ’zealously’, som kan oversettes med ’nidkjært’ eller ’med brennende iver’. Det går fram av *Regler for god advokatskikk* at advokaten skal ivareta klientens interesser uten tanke på andre hensyn: ikke personlige interesser, politikk, rase, religion eller ’utenforliggende hensyn’. Mitt andre tolknings spørsmål er: Betyr det at advokaten også kan se bort fra etiske hensyn når han etter beste evne ivaretar klientens interesser innenfor lovens rammer? Betyr ’etter beste evne’ nidkjært eller enøyd, uten blick for etiske vurderinger av klientens mål og virkemidlene for å oppnå det?

Dare (2004) argumenterer for at advokaten ikke skal se bort fra etiske hensyn i sitt arbeid for å fremme klientens interesser, samtidig som ivaretagelse av klientens interesser er det primære for advokaten.²²⁰ Utgangspunktet er en tradisjonell tolkning av advokatens oppgave som tilsier at advokaten er forpliktet til ivrig og nidkjært (*zealously*) å utføre handlinger for klienten som utenfor advokatrollen vil regnes som umoralske. Den tradisjonelle tolkningen av advokatens oppgave er blitt kritisert for å medføre et overdrevent umoralsk begrep om advokatens forpliktelser på vegne av klienter. Dare vil imidlertid etablere en alternativ tolkning av begrepet ’zealously’, og innfører et skille mellom ’mere-zeal’ og ’hyper-zeal’.²²¹ ’Mere-zeal’ innebærer at advokaten er fokusert utelukkende på å fremme klientens *juridiske* interesser, innenfor lovens grenser. ’Hyper-zeal’ medfører ikke bare å fremme klientens juridiske interesser, men å fremme en hvilken som helst fordel som klienten kan oppnå innenfor lovens rammer.

---

²¹⁹ Samme sted s. 21.

²²⁰ Dare, T. (2004): ”Mere-Zeal, Hyper-Zeal and the Ethical Obligations of Lawyers”, i: *Legal Ethics*. Vol. 7. Nr. 1. S. 24-38.

Poenget er at 'zeal' eller advokatens ivaretagelse av klientens interesser etter beste evne, er en korrekt måte å beskrive forholdet mellom advokat og klient på, samtidig som det ikke forplikter advokaten til 'hyper-zeal'. Til grunn for Dares forsvar for en advokat som forsvarer klientens interesser med iver (*zealously*), men uten å bli fullstendig amoralsk (*hyper-zeal*), ligger et begrep om loven som minimumsregler for samfunnsfellesskapet som gir folk så stor valgfrihet som mulig med hensyn til verdier.²²² Med andre ord er lovens funksjon å skape mulighet for et samfunnsfellesskap mellom folk med rimelige, men uforenlige syn på hvordan samfunnet bør være. I dette perspektivet kan ikke advokaten vurdere klientens interesser og verdier etisk sett, og heller ikke bli vurdert ut fra den moralske statusen til klienters prosjekter, fordi samfunnet bygger på en tillatt 'rimelig verdipluralisme'.²²³ Samtidig har advokaten en rolle i et rettssystem som er en forutsetning for et velfungerende samfunn, og dette legger visse begrensninger på hvilke av klientens ønsker og interesser advokaten kan fremme: "The institutional framing of the lawyer's responsibilities means that the lawyer is not required to do just anything that would further the client's interests."²²⁴ Med andre ord, advokaten skal bistå klienten i å oppnå lovlige rettigheter, men ikke til å oppnå goder som ligger i lovens grenseland eller er utenfor lovens rammer.²²⁵

Mitt tredje tolkningspørsmål er hvordan 'klientens interesser' skal forstås. Betyr dette klientens ønsker, som advokaten imøtekommer? En slik tolkning vil vektlegge klientens autonomi eller selvbestemmelsesrett, og at advokaten ikke skal være paternalistisk eller påvirke klientens ønsker. En mer tradisjonell tolkning er at klientens interesser er en

---

²²¹ Samme sted s. 30.

²²² Samme sted s. 25-27.

²²³ "The arguments show that it is not up to individual lawyers to decide what interests will receive legal protection, what legal rights will be allocated to whom. (...) Lawyers who fail to exercise mere-zeal, who take it upon themselves not to pursue legal entitlements available to their clients when their client wish them to do so, privilege whatever moral view they are following in preference to that of their client and undercut the procedures which allow the advocates of a plurality of views to live in common community." Samme sted s. 31. Et relatert poeng er at prinsippet om at enhver person har rett til bistand fra en advokat til å fremme sin sak innenfor lovens rammer, kan komme i konflikt med hensynet til advokatens integritet forstått som hans overbevisning og livsholdning. Se Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 15. Se også Harlem, H. (2002): "Advokaten som samfunnets tjener", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 10.

²²⁴ Dare, T. (2004): "Mere-Zeal, Hyper-Zeal and the Ethical Obligations of Lawyers", i: *Legal Ethics*. Vol. 7. Nr. 1. S. 32. Lignende synspunkter foreligger i Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*, s. 14-15, idet det fremheves at advokaten ikke bør identifisere seg med sin klient eller begrense sin rolle til å være formidler av klientens synspunkter og meninger, og han skal ikke blindt følge klientens direktiver.

²²⁵ Dare, T. (2004): "Mere-Zeal, Hyper-Zeal and the Ethical Obligations of Lawyers", i: *Legal Ethics*. Vol. 7. Nr. 1. S. 32.

kombinasjon av hans egne ønsker og advokatens vurdering av hva som er realistisk og ønskelig for klienten å oppnå.

Simon (2000) argumenterer for at skillet mellom disse to tolkningene av klientens interesser i praksis er uklart.²²⁶ Han etablerer derfor et alternativt skille mellom 'grov autonomi', der advokatens jobb kun er å presentere relevant informasjon for klienten, og 'raffinert autonomi', der advokaten tar utgangspunkt i kjennskap til klienten før hun leverer informasjon, og assisterer klienten i anvendelsen av informasjon. Tilsvarende skiller Simon mellom 'grov paternalisme', der advokaten bestemmer klientens interesser ut fra egne verdier, og 'raffinert paternalisme', som inntreffer dersom advokaten mener at klientens forklaring på sine ønsker ikke tilfredsstiller et minimum av objektiv rimelighet. Simons poeng er at i raffinert versjon er det vanskelig å skille mellom autonomi og paternalisme: "Each refined view contemplates a dialogue with the client that it recognizes is both essential to understanding her and fraught with dangers of oppressing her. Each refined view involves a dialectic of objective constructs (...) and efforts to know the client as a concrete subject."²²⁷

I denne innledende presentasjonen av et grunnleggende tema i profesjonsetikken for advokater har jeg ved hjelp av teoretiske perspektiver diskutert ulike tolkninger av advokatens ivaretagelse av klientens ønsker, klientens interesser, og å fremme rett og hindre urett. Wilhelmsen og Woxholt og Harlem peker på at det foreligger en potensiell spenning mellom disse ulike hensynene, og vektlegger at advokaten må ta alle parter i betraktning i sine yrkesetiske overveielser og valg. Dare skiller mellom å se helt bort fra etiske hensyn i arbeidet for å fremme klientens interesser (*hyper-zeal*), og argumenterer for en mellomposisjon der etiske hensyn legger visse begrensninger på hvilke mål advokaten kan fremme for klienten, og hvilke virkemidler som kan tas i bruk (*mere-zeal*).

Det tredje perspektivet jeg har trukket frem, er Simons problematisering av skillet mellom å fremme klientens autonomi eller selvbestemmelsesrett ('klientens ønsker') og klientens interesser slik advokaten vurderer det juridisk og eventuelt etisk ('paternalisme'). Jeg forstår Simon som at dette skillet er kunstig, fordi begrepene om raffinert autonomi og raffinert paternalisme begge involverer en dialektikk mellom at advokaten lytter og aksepterer

---

²²⁶ Simon, W.H. (2000): "Lawyer advice and client autonomy: Mrs. Jones s' case", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. S. 165-176.

²²⁷ Samme sted s. 174.

klientens egne ønsker og oppfatninger, og at advokaten presenterer juridisk informasjon og vurderinger av klientens muligheter juridisk sett.

Regler for god advokatskikk: en personorientert (tykk) eller regelorientert (tynn) yrkesetikk?

I det følgende vil jeg kort gjennomgå *Regler for god advokatskikk* med henblikk på følgende problemstilling: Er *Regler for god advokatskikk* en regelorientert (tynn) yrkesetikk med detaljerte regler for hva som er påbudt, tillatt og forbudt, eller en personorientert (tykk) yrkesetikk som vektlegger den profesjonelles egenskaper og verdier og gir rom for selvstendige verdibaserte overveielser og valg? Innledningsvis vil jeg si at deler av *Regler for god advokatskikk* tenderer mot å være regelorientert, men at den også omfatter verdier og dyder.

Regler for god advokatskikk omfatter innledning med reglenes formål og punkt 1.2 om advokatens oppgave (diskutert overfor), deretter alminnelige prinsipper om uavhengighet, tillitsforhold, fortrolighet og advokatens forhold til reklame og media, regler om advokatens forhold til klient der de sentrale temaer er aksept av oppdrag, interessekonflikter og salærberegning, regler om advokatens forhold til domstolene og andre konfliktløsende organer, regler om forholdet mellom advokater og til slutt internasjonale advokatregler.²²⁸

Prinsippet om advokatens uavhengighet av andre hensyn enn hensynet til klienten, er plassert først av de alminnelige prinsippene for god advokatskikk, og dette prinsippet regnes ofte som det viktigste etiske prinsippet i advokaters yrkesetikk.²²⁹ Andre (uvedkommende) hensyn kan for eksempel være advokatens personlige (for eksempel økonomiske) interesser, hensynet til motpart, eller til andre personer og press utenfra. Haraldsen (2005) fremhever at 'press utenfra' også kan være press fra egen klient: "Advokaten må ikke la seg presse av klienten til ikke å ivareta sin overordnede plikt til å fremme rett og hindre urett og må alltid opptre innenfor lovens ramme."²³⁰ Etikuttvalget legger med andre ord til grunn at de alminnelige prinsippene inkludert prinsippet om uavhengighet må leses i sammenheng med punkt 1.2.²³¹

---

²²⁸ Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*.

²²⁹ Samme sted s. 32.

²³⁰ Samme sted s. 33.

²³¹ "Som nevnt må advokaten ikke la seg påvirke av klienten til å tilsidesette sin overordnede plikt til å fremme rett og hindre urett eller til å opptre i strid med rettslige eller yrkesetiske krav. Advokaten plikter å fremholde sitt

Prinsippet om uavhengighet er begrunnet både med hensynet til klienten, klientens tillit til advokaten og advokatens lojalitet i forhold til klienten, og nødvendigheten av at advokaten er uavhengig i forhold til klienten og ikke føler seg bundet til å følge klientens ønsker og direktiver.²³² Kravet om uavhengighet gjelder i fire sentrale relasjoner: i forhold til motpart, klient, andre og i forhold til oppdraget.^{233 234}

De alminnelige prinsippene om uavhengighet, taushets- og fortrolighetsplikt og advokatens forhold til media kan beskrives som faste og relativt detaljerte regler for overveielse og valg som foreligger forut for den konkrete situasjon. Reglene blir oftest beskrevet uten henvisning til advokatens egenskaper.²³⁵ Dette gjelder etter min mening også reglene om forholdet til klient, forholdet til domstolene og andre konfliktløsende organer, og reglene om forholdet mellom advokater. Gjennomgående er oppbygningen av RGA at en generell hovedregel blir supplert med mer detaljerte regler for hva som er forbudt, tillatt og påbudt.

Regler for god advokatskikk omfatter imidlertid også punkter som kan beskrives som preget av en mer personorientert yrkesetikk. Et eksempel på dette er kravet om at advokaten i sin yrkesutøvelse skal opptre 'saklig og korrekt' (pkt. 1.3). Ordbruken her kan fremstå som formal, men poenget med denne regelen er å fremme for eksempel aktsomhet med hensyn til å ikke krenke motparten utilbørlig, holde seg til sak og ikke gå på person og ikke fare med usannheter.²³⁶ En viktig grunn til at advokater bør behandle motparten adekvat, og ikke lyve i profesjonell sammenheng, er hensynet til advokatbransjens omdømme, jf. at andre ledd i

---

syn selv om det går på tvers av klientens ønsker. Advokaten må stå fritt til å bestemme om han vil påta seg et oppdrag, jf. Pkt. 1.2 siste ledd, og han må selv ha frihet til å bestemme hvorledes han vil gjennomføre oppdraget. Det følger av RGA pkt. 3.1.6 at advokaten kan si fra seg et oppdrag hvis klienten ikke vil følge advokatens råd." Samme sted s. 36.

²³² Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 36.

²³³ Samme sted s. 34. Se også Aarseth, H. (2002): "Advokatens uavhengighet", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 276-288.

²³⁴ Et sentralt supplerende prinsipp er kravet om at en advokat ikke skal påta seg oppdrag hvis det som følge av oppdraget kan oppstå risiko for brudd på advokatens lojalitet og fortrolighet overfor klientene eller brudd på advokatens plikt til uavhengighet (3.2.1). Interessekonflikter dreier seg om at advokater påtar seg oppdrag der det enten er eller kan bli konflikt mellom klientens interesser og advokatens andre (evt. tidligere) klienters interesser. Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 102ff.

²³⁵ Prinsippet om uavhengighet blir imidlertid spesifisert ved å anvende dydstermer. For eksempel i forbindelse med kravet om uavhengighet i forhold til klient blir det påpekt at dersom advokaten har sin arbeidsgiver som klient, må advokaten være 'sterk og modig nok' til å påberope seg de yrkesetiske reglene om uavhengighet overfor arbeidsgiver. Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 36.

²³⁶ Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 19.

punkt 1.3 lyder: ”Advokaten må unngå en opptreden som er egnet til å skade standens og yrkets anseelse”.²³⁷

Dyder eller gode egenskaper ved advokaten fremheves som viktig også andre steder i *Regler for god advokatskikk*. Det dreier seg om punkt 2.2 om tillitsforhold, punkt 3.1.2 om forholdet til klienten, og punkt 4.1 om opptreden overfor retten. Det alminnelige prinsippet om tillitsforhold lyder: ”I sin virksomhet er advokaten avhengig av tillit som bare kan oppnås når advokatens hederlighet og integritet er hevet over tvil.” Dette kan tolkes som at tillit fra klient, domstoler, offentlige myndigheter og andre er en nødvendig forutsetning for at advokatens yrkespraksis skal fungere adekvat, og at egenskapene hederlighet og integritet igjen er nødvendige forutsetninger for å oppnå denne tilliten. Integritet forutsetter ifølge Kommentartutgaven av RGA at ”advokaten ikke lar seg påvirke av andre hensyn enn hensynet til egen klient”.²³⁸ Dette betyr som diskutert tidligere ikke at advokaten skal identifisere seg med klienten og personlig stå inne for klientens oppfatninger eller handlinger. Integritet er også knyttet til uavhengighet i forhold til klienten, og faglig integritet: ”Det er viktig at advokaten ivaretar sin faglige integritet, også når det gjelder de juridiske argumentene som fremføres.”²³⁹

Dydene som trekkes frem i punkt 3.1.2, dreier seg om hva som skal kjennetegne advokatens overveielser og valg i forholdet til klienten: ”En advokat skal gi råd til klienten og ivareta hans interesser raskt, samvittighetsfullt og påpasselig. Advokaten er personlig ansvarlig for å utføre de oppgavene han påtar seg. Han skal holde klienten underrettet om sakens gang.”²⁴⁰
²⁴¹ Regelen fanger inn aspekter ved advokatens oppmerksomhet og omtanke i forhold til klientens behov og ønsker. Klienten skal få velinformerte råd om de aktuelle rettsregler, nødvendige frister og om hvilken fremgangsmåte som bør velges. Advokaten skal ivareta klientens interesser ’raskt, samvittighetsfullt og påpasselig’, og holde klienten informert om hvordan det går med saken. Samvittighetsfullhet og påpasselighet dreier seg ifølge

---

²³⁷ Samme sted.

²³⁸ Samme sted s. 47.

²³⁹ Samme sted.

²⁴⁰ Prinsippet om personlig ansvar er inkludert for å markere at en fullmektig som evt. utfører et oppdrag, ikke har det personlige ansvaret for saken. Samme sted s. 76.

²⁴¹ Samme sted s. 74.

Kommentarutgaven av RGA om at advokaten har et visst ansvar med hensyn til å få saken opplyst, det vil si få frem de opplysninger som tjener klientens sak.²⁴²

I punkt 4.1 fremheves dyder som skal gjelde i forholdet til retten: respekt og høflighet, og dyder som skal prege advokatens forsvar for sin klients interesser: ”ærlig, uten frykt og uten hensyn til egne interesser eller konsekvenser for seg eller andre.”²⁴³

Vi ser at *Regler for god advokatskikk* kan beskrives som en yrkesetikk som er preget av relativt detaljerte regler for hva som er tillatt, påbudt og forbudt. Imidlertid omfatter RGA også fremheving av dyder som for eksempel integritet, hederlighet, mot og sannferdighet. I analysen av intervjuene med advokater vil jeg diskutere mulige spesifiseringer av noen av disse dydene. Dette gjelder særlig dyden integritet, som er sentral i intervjuene.

Et sentralt element i *Regler for god advokatskikk* er fokuset på at klientens interesser teller mest, også i forhold til hensynet til kolleger.²⁴⁴ Profesjonsetisk prioritering av klienten, også dersom det går utover kolleger, kan fungere som en motvekt til det jeg i kapittel 1 betegnet som ideologisk bruk av profesjonsetiske dokumenter. Ideologisk bruk av profesjonsetiske dokumenter innebærer at profesjonsetikken tar sikte på å beskytte de profesjonelles egeninteresse i snever forstand, på bekostning av klientenes interesser og samfunnets interesser i vid forstand.

I kapittel 6 drøfter jeg styrker og svakheter ved en regelorientert versus en personorientert yrkesetikk, og peker på kjennetegn ved en adekvat yrkesetikk. To sentrale problematiske trekk ved en detaljert regelorientert yrkesetikk kan være at den tilslører den profesjonelles personlige ansvar for overveielser og valg fordi reglene kan fremstå som en uttømmende fasit på etiske problemstillinger, og at den ikke viser betydningen av den profesjonelles dyder og evne til persepsjon og tolkning av den konkrete situasjon når reglene skal fortolkes og anvendes. Jeg tror imidlertid at denne kritikken ikke er treffende i forhold til *Regler for god advokatskikk* dersom RGA leses og tolkes i lys av de mer overordnede prinsippene. De overordnede prinsippene i 1.1 og 1.3 om at advokaten skal fremme rett og hindre urett, og i sitt virke opptre saklig, ha en korrekt opptreden og unngå en opptreden som er egnet til å

---

²⁴² I straffesaker er det først og fremst påtalemyndigheten som har dette ansvaret, så dette gjelder særlig i sivile saker. Samme sted s. 76.

²⁴³ Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 166.

skade standens og yrkets anseelse, er såpass åpne og fleksible bestemmelser at de fanger opp tilfellene som ikke blir regulert ellers i *Regler for god advokatskikk*.

Kan man tenke seg at det detaljerte preget i noen tilfeller kan føre til en svekkelse av den enkelte advokats opplevelse av et personlig ansvar for overveielse og valg, fordi reglene kan oppfattes som en fasit på alle etiske problemer? Dette vil i tilfelle være en inadekvat forståelse av advokatetikken: Aarseth (2002) fremhever for eksempel at ansvarsprinsippet – det vil si ”prinsippet om advokatens fulle, personlige ansvar for sine advokathandlinger” – er det grunnleggende prinsippet bak utformingen av domstollovens regler for organisering av advokatvirksomhet, ved siden av uavhengighetsprinsippet.²⁴⁵

4.3 Hvordan beskriver advokatene relasjonen til kolleger og arbeidsplass?

Dette delkapittelet tar i første del for seg et tema som er sentralt i intervjuene, nemlig informantenes refleksjoner om advokatbransjens omdømme og ’de dårlige advokatene’, det vil si de som ikke har en adekvat faglig eller yrkesetisk standard. Fokuset på dette temaet i intervjuene må ses på bakgrunn av at informantene kjente til at tema for min undersøkelse er yrkesetikk, og dette kan ha ført til fokus på eventuelle etisk problematiske overveielser og valg blant advokater i større grad enn etisk adekvat atferd. Siste del av delkapittelet dreier seg om hvordan informantene lærte advokatyirket. De teoretiske perspektivene som blir brukt i analyse og fortolkning, er dels hentet fra kapittel 2, dels har jeg supplert med andre relevante perspektiver.

---

²⁴⁴ Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 186-195.

²⁴⁵ Aarseth, H. (2002): ”Advokatens uavhengighet”, i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 278.

De dårlige advokatkollegene og advokatbransjens omdømme

Advokatbransjens rykte eller omdømme har historisk sett vært blandet, og kritikk av advokater har ikke vært uvanlig.²⁴⁶ I perioden da jeg foretok intervjuene med advokatene (2003), var den offentlige samtalen i media og andre steder kanskje mer enn vanlig preget av kritikk mot advokater – både generell kritikk av høye advokatsalærer og det som blir kalt 'grådighetskultur', men også mer spesifikk kritikk knyttet til advokaters opptreden i konkrete saker.²⁴⁷ Det er viktig å merke seg at i årene etter at intervjuene ble foretatt, har Advokatforeningen iverksatt tiltak for å imøtekomme kritikken. Et eksempel på et tiltak er at det er gjort obligatorisk for medlemmer av Advokatforeningen å gi klienter en oppdragsbekreftelse som forteller om pris og omfang.²⁴⁸ Andre tiltak for å utvikle og følge opp advokatprofesjonens etikk som er igangsatt i denne perioden, er blant annet styrking av etikkdelen av utdanning og på ulike kurs for advokater (blant annet etterutdanning), og evaluering og forbedring av disiplinærordningen.²⁴⁹

Den aktuelle mediedebatten om advokaters etikk ble naturlig nok også et tema i samtalene med informantene. Noen av dem uttrykte en viss enighet i kritikken av størrelsen på enkelte advokaters salærer, og beskrev det som problematisk at advokaters suksess i noen tilfeller måles på økonomisk fortjeneste.²⁵⁰ En informant sier det slik: "Det er blitt en trend at du måler din suksess i inntjening. Det er veldig vanskelig å formidle at jeg er veldig god, hvis man ikke både tjener godt og har hatt bildet sitt i avisen. Sånn er det. Så vi er jo ikke noen andre slags mennesker vi enn andre aktører i samfunnet."

Advokat Petter Chr. Sogn (2005) peker på at de tilfeller der advokater har hatt det økonomiske resultatet av advokatvirksomhet som dominerende suksesskriterium, først og

---

²⁴⁶ Wilhelmssen, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. S. 27ff.

²⁴⁷ Et sentralt tema var blant annet den såkalte BA-HR-saken: Vinteren 2003 fikk Advokatfirmaet BA-HR et forelegg fra Økokrim fordi de skjulte opplysninger i forbindelse med en utbetaling til tidligere helseminister Tore Tønne. *Advokatbladet*. Nr. 1 2003. "Etikk i fokus hos de store". <http://www.jus.no/?id=23541>

²⁴⁸ Kilde: Innlegg fra generalsekretær i Advokatforeningen Merethe Smith: "Advokaten hjelper deg". *Dagbladet* 9/5 2007.

²⁴⁹ "Handlingsplanen for etikk". <http://www.jus.no/?id=51359>

²⁵⁰ Hovedtyngden av klager på advokater til Disiplinærnemnda dreier seg om salærer. Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 131.

fremst er knyttet til de store firmaene med 50 advokater eller mer.²⁵¹ Han forklarer dette med strukturelle vilkår, ikke personlige egenskaper hos advokatene i større firmaer: ”Dette skyldes ikke at advokater i større firmaer er ”grådigere” enn andre, men at advokatene i de store firmaene, foruten å tilfredsstill sine egne behov, også er under press fra ledelsen til å oppfylle bestemte krav.”²⁵²

Den mest fremtredende tendensen i intervjuene var at informantene forklarte kritikken mot bransjen dels som et spørsmål om noen få dårlige advokater som ødelegger for alle, dels som et uttrykk for en generell kritikk av markedsøkonomiens fortjenestekrav, som også advokatene er underlagt.²⁵³

Når representanter for en profesjon blir intervjuet om yrkesetikk i en periode der enkelte deltagere i profesjonen får kritikk for sin yrkesetikk, er det kanskje ikke overraskende at de forsvarer sin profesjon med ’partner in crime’-argumentet om at alle mennesker tenker på økonomisk fortjeneste, ikke bare advokater, eller at de fremhever at de fleste advokater har bra etikk, men at noen få advokater med dårlig etisk atferd ødelegger for hele bransjen. Likevel virket noen av informantene oppriktig bekymret over advokaters yrkesetikk generelt. Særlig var bekymringen knyttet til eksemplene på at advokater setter hensynet til egen økonomisk vinning foran klientenes interesser.

En advokat beskriver et ubehag ved tanken på at en del mennesker har mistillit til advokater. Han fremhever at advokatene har en avgjørende funksjon i samfunnsøkonomien, og blant annet derfor er avhengige av tillit. Hans bekymring er at et svekket omdømme kan føre til at advokatbransjen blir underlagt mer offentlig kontroll. Informanten nevner revisorbransjen som et eksempel på en yrkesgruppe som er blitt gjenstand for økt offentlig regulering,

---

²⁵¹ Sogn, P.C. (2005): ”Etikk i advokatfabrikk Endringer i advokatbransjen, nye etiske grensedragninger”, i: Fanebust, A. mfl.: *Juss og etikk*. S. 171-201.

²⁵² Samme sted s. 173.

²⁵³ Informantenes oppfatning om at advokatbransjens problem er noen få dårlige advokater som ikke opprettholder en adekvat yrkesetisk standard, er utbredt i advokatbransjen. Jf. at Den Norske Advokatforening i 2004 iverksatte en handlingsplan for etikk, som blant annet skulle styrke etikkdelen av det obligatoriske advokatkurset. Et utvalg ledet av Hans Stenberg-Nilsen fastslo i en rapport at reglene om god advokatskikk i hovedsak er tilfredsstillende. Ved overtramp er det ikke reglene, men den etiske bevissthet hos den enkelte advokat som ikke holder mål. www.jus.no/?id=38778

informanten mener dette har skjedd på grunn av hendelser der revisorene har opptrådt uærlig og ”pyntet på tallene”. Han nevner som eksempel Enron-skandalen i USA.²⁵⁴

Informanten refererer her særlig til amerikanske forhold. Frykten hans er at viktige yrkesgrupper i Norge kan bevege seg i samme retning, til en standard der økonomisk fortjeneste er eneste mål for arbeidet, på bekostning av etikk og lovlidighet. Sullivan (2005) beskriver denne utviklingen i USA som en økende spenning mellom et ideal om at profesjonelle er forpliktet i forhold til en ’kontrakt’ med samfunnet der de leverer ekspertise som er nødvendig for visse allmenne goder i bytte mot en beskyttet posisjon og høy status, og en realitet der dette idealet er under sterkt press blant annet på grunn av ’den nye økonomien’ og økt fokus på økonomisk fortjeneste.²⁵⁵ Sullivan sammenligner advokater og revisorer: Som advokaten skal balansere klientens interesser med rollen som rettens tjener, skal revisoren balansere klientens interesser med hensynet til allmennhetens interesse i å få adekvat informasjon om klientens økonomi.²⁵⁶ I USA har det stadig vært foreslått å øke den statlige reguleringen og begrense bruken av profesjonelt skjønn i revisorvirksomhet. Revisorene har svart at revisjon fordrer avansert skjønnsarbeid og tillit til profesjonelt skjønn. Arthur Andersens rolle i Enron-skandalen har imidlertid ført til opinionens støtte til regulering av revisorbransjen.

Både informanten og Sullivan peker på at svekkelse av en profesjons omdømme og samfunnsfelleskapets tillit til profesjonen kan føre til økt offentlig regulering og kontroll av profesjonens arbeid.²⁵⁷ Informanten mener dette er en ikke ønskelig utvikling fordi det fører til økt byråkrati. Sullivan mener at økt regulering er uheldig fordi profesjonelles arbeid er

---

²⁵⁴ Enron var et av verdens ledende energiselskaper før det kollapset i november 2001. Selskapet hadde en omsetning på over 100 milliarder dollar. Granskingen viste at selskapets angivelig gode økonomi var falsk, fordi store lån var blitt gjemt i andre selskaper. Revisorfirmaet Arthur Andersen ble sett som medansvarlige og fulgte med i kollapsen.

²⁵⁵ Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. Idealet om den profesjonelle som leverer allmenne goder, kaller Sullivan ’civic professionalism’. Han mener profesjonenes legitimitet og autoritet historisk har vært avhengig av profesjonenes engasjement i samfunnsfelleskapets beste. Sullivan vil styrke idealet om ’civic professionalism’ ved å legge større vekt på utvikling av moralsk skjønn og kallsfølelse i profesjonsutdanningene, og fremhever betydningen av gode forbilder i de profesjonelles organisasjoner. Motsetningen til idealet om ’civic professionalism’ er et begrep om den profesjonelle som en tekniker eller ekspert som kan forholde seg nøytralt til etikk og samfunnsansvar. Se utdypning av perspektivene fra Sullivan i kapittel 6.

²⁵⁶ Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. S. 47.

²⁵⁷ Jf. Harlem, H. (2002): ”Advokaten som samfunnets tjener”, i: Knudtson, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 16-22.

basert på en eksklusiv kunnskap og praksis: Deres arbeid kan vanskelig vurderes av legmenn, så den profesjonelle er helt enkelt avhengig av tillit i sitt arbeid.²⁵⁸

Med et sosiologisk perspektiv hentet fra Abbott (1988) kan man også si at økt offentlig regulering vil redusere profesjoners makt.²⁵⁹ Abbott mener at profesjoners utvikling kan tolkes som ulike gruppers kamp om rett til å utføre visse oppgaver med sin kunnskap. I dette perspektivet er det å være profesjonell knyttet til det å besitte abstrakt kunnskap som anvendes både til å beskrive et problem og trekke slutninger med henblikk på hvordan problemet skal behandles. Profesjoner arbeider kontinuerlig for å opprettholde eneretten til sin kunnskap og skjønnsanvendelse og til å løse 'sitt' problem. Sett i lys av Abbotts makt sosiologiske perspektiv er profesjonelles motstand mot å bli underlagt flere regler et spørsmål om hvem som skal ha makt over den profesjonelles kunnskap og oppgave i samfunnet.

Informantene fremhever de enkeltstående eksempler på 'den dårlige advokaten' som et problem når de snakker om advokaters omdømme og samfunnets tillit til advokater. Den dårlige advokaten er en advokat som overveier og velger ut fra egen interesse i snever forstand, som for eksempel økonomisk fortjeneste, på bekostning av hensyn til klientens interesser.²⁶⁰ Ut fra faktiske og potensielle klienters perspektiv representerer den dårlige advokaten åpenbart det største etiske problemet for advokatbransjen i dag. Ulike sider ved den dårlige advokaten er også det vanligste tema i mediedebatter om advokaters etikk.²⁶¹

Den dårlige advokaten overveier og velger ut fra egen interesse, først og fremst økonomisk, på bekostning av klientens interesser og samfunnets interesse i å ha en velfungerende

---

²⁵⁸ Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. S. 67.

²⁵⁹ Abbott, A. (1988): *The system of professions: an essay on the division of expert labor*.

²⁶⁰ Man kan tenke seg at dette i noen tilfeller kan skyldes faglig udyktighet, som fører til at advokaten har for få klienter og derfor vil tjene mest mulig på dem han har.

²⁶¹ To typiske debatter i *Aftenposten* september 2003 og august 2004: I 2003 foreslår dommer Ruth Anker Høyser å oppheve advokatenes monopol og prøve ut fast stykkpris på rettsaker. Hun mener prisen for advokaters tjenester er så høy at det utgjør en trussel mot rettssikkerheten fordi vanlige borgere ikke har råd til å prøve sivile saker for domstolene. I svarinnleggene fremhever advokater at det høye omkostningsnivået primært skyldes innføringen av moms på advokattjenester og et sendrektig domstolssystem, og at det er det offentlige rettshjelpssystemet og forsikringsordninger som skal besørge at domstolene står til disposisjon for dem som ikke har økonomi til å fremme sin sak for retten. I 2004 foreslår Arbeiderpartiet makspris på timesatsene til advokater, begrunnet med hensyn til rettssikkerheten og folks adgang til rettssystemet. Merethe Smith, generalsekretær i Advokatforeningen, uttaler at Advokatforeningen er negativ til makspris, fordi det allerede eksisterer to former for regulering av salærer: Domstolen, som kan fastsette salærer, og Advokatforeningens disiplinærordning. Per mai 2006 er salærfastsettelse fremdeles advokatens oppgave. For utdypning om kriterier

advokatbransje og rettssystem. Ifølge Leer-Salvesen (2002) er de dårlige profesjonelle et fenomen kjent siden antikken: Også i den greske legen Hippokrates' tekster fra ca. 400 f.Kr. omtales de dårlige profesjonelle ('profesjonens evige skygger') som prioriterer egen interesse og økonomisk profitt på bekostning av å utføre sin oppgave til klientens beste.²⁶²

Hvordan beskriver informantene den dårlige advokaten? Et trekk som går igjen, er at den dårlige advokaten bryter regler. En informant mener at dersom det forekommer at advokater bryter regler, kan det påvirke folk flest til å få mindre respekt for lover og regler:

Jeg er jo redd at det kan påvirke folks holdninger hvis de ser at advokater er sånn halvslomsete med sannheten og ikke er så nøye på det, da er det jo lett å tenke at da behøver ikke vi være så nøye heller når til og med advokater driver og tråkker litt over regler så kan jo vi gjøre det også. Jeg syns at advokater bør være et slags forbilde når det gjelder å opptre i henhold til lover og regler, og hvis ikke de gjør det kan man knappst forvente at andre gjør det. Det vil ha en veldig sånn dårlig påvirkningseffekt når det gjelder hvilken respekt folk flest skal ha for lover og regler. Jeg syns dommere og advokater har et særskilt ansvar for å opptre lovlydig og ha høy etikk og moral.

I dette sitatet beskrives to typer advokater: en advokat som er uærlig og bryter regler, og en advokat som er lovlydig og har 'høy etikk og moral', en advokat som er et forbilde for andre. Med det teoretiske begrepsapparatet kan dette beskrives som den lastefulle og regelbrytende advokat, og den dydige eller verdiorienterte advokaten. Last er i et nyaristotelisk perspektiv en dårlig egenskap, det motsatte av dyd, som er knyttet til evne til adekvat fornuftig overveielse og valg av en god handling i den konkrete situasjon. Den lastefulle advokaten vil ha en dårlig evne til fornuftig overveielse, og ikke velge handling ut fra et mål om å fremme det overordnet gode i situasjonen, men ut fra en mer snever egeninteresse. Taylor (1996) peker på at personens selvrespekt kan bli skadet ved besittelse av laster, på grunn av laster og dyders emosjonelle basis.²⁶³

Det mest opplagte eksempel på en lastefull og dårlig advokat er advokaten som arbeider for å øke sin egen fortjeneste, og som neglisjerer klientens interesser:

---

for en rimelig salærfastsettelse se: Halvorsen, H. (1997): *Advokatvirksomhet – betingelser og krav*. S. 201. Eller Ringdal, F. (1994): *Etiske regler – Salærpolicy*.

²⁶² Leer-Salvesen, P. (2002): "Preludium: Arven fra Hippokrates", i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. S. 14.

²⁶³ Taylor, G. (1996): "Deadly Vices?" i: Crisp, R. (red.): *How should one live? Essays on the virtues*.

Jeg ser min oppgave som å være en rådgiver for en klient for at han kan komme frem til best mulig resultat fortrest mulig til lavest mulig kostnad. Og det er mitt utgangspunkt. Men jeg vet jo om enkelte andre advokater som har uttalt helt eksplisitt at selv om de vet at klienten vil tape, og burde frarådet klienten å kjøre saken, så sier vedkommende advokat at ja så har jeg noe å leve av med den saken der. Så jeg fører den. Da begynner advokaten å tenke på seg selv, for han skal tjene nok penger, etter min oppfatning totalt uetisk.

En annen informant påpeker at media er mer kritiske nå enn tidligere:

I et mediasamfunn har man fått et mer kritisk lys på advokater, og det har vært en del sånne overtramp sånn som har vært tatt opp i mediene med god grunn. Og det har jo vært litt sammenheng med at advokater har vært mer opptatt av å tjene penger enn man har vært tidligere. Og det er jo kommet inn at grådighetskulturen som gjør seg gjeldende overalt i samfunnet påvirker advokater også. (...) Tidligere var man ikke så opptatt av business og det er klart at verdiene har jo endret seg litt sånn sett. Man er mye mer opptatt av (...) at suksess er å tjene mye penger. Det er det som er viktig her i livet.

Informantene forklarer som nevnt enkelte advokaters fokus på inntjening med at det er en trend at vekt på økonomisk fortjeneste dominerer i samfunnet generelt. En informant antyder at et inntjeningspress fra kolleger eller ledelse kan forekomme noen steder.

Det er gjennomgående at informantene beskriver de dårlige advokatene som 'noen der ute', enkelttilfeller som befinner seg et stykke unna og ikke i informantens firma eller nære omgivelser. De dårlige advokatene arbeider med det mål for øye å oppnå økonomisk fortjeneste, og det går på bekostning av hensynet til klienten, men også hensyn til rettssystemet og samfunnet generelt. Med begreper fra MacIntyre (1984) kan man si at de dårlige advokatene ikke har blick for de interne godene i advokatpraksisen, men arbeider kun for de eksterne.

MacIntyre presenterer skillet mellom interne og eksterne goder i en praksis i sitt sentrale verk *After Virtue* fra 1981.²⁶⁴ Praksisbegrepet blir definert som et sosialt konstituert samarbeid mellom mennesker, som skal fremme interne goder som ingen andre typer praksiser kan fremme. Resultatet av at deltagerne i praksisen fremmer de interne godene ved å strebe etter å leve opp til etiske og ferdighetsmessige standarder som praksisen tradisjonelt setter, er at deltagerens dyder blir systematisk utviklet og styrket.

---

²⁶⁴ MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 181-203. Se også delkapittel 2.5.

En praksis involverer standarder for dyktighet, lydighet mot regler og arbeid mot å utvikle goder. Å bli med i en praksis innebærer å akseptere disse standardenes autoritet og være villig til å bli vurdert i forhold til disse standardene. Standardene er en del av en tradisjon og derfor ikke immune mot kritikk, men uansett kan man ikke bli initiert i en praksis uten å anerkjenne autoriteten til de beste standardene man har kommet fram til så langt.

Deltagelse i en praksis vil handle om å fremme to typer goder, skriver MacIntyre: For det første de goder som er vilkårlig knyttet til praksisen, i yrkessammenheng for eksempel knyttet til lønn eller prestisje. Det finnes alltid andre måter å oppnå slike goder på enn ved å delta i praksisen: Forholdet mellom praksisen og denne typen goder er eksterne. For det andre er det goder som er eksklusivt knyttet til praksisen, som ikke kan oppnås på noen andre måter enn ved å delta i praksisen. For en lærer vil et slikt gode for eksempel kunne være gleden ved å se at elevene forstår og blir begeistret over det hun formidler.²⁶⁵ MacIntyre kaller disse godene interne av to grunner: De kan bare spesifiseres ved hjelp av ord fra praksisen selv, og de kan bare bli identifisert og gjenkjent av aktører med erfaring fra deltagelse i praksisen. "Those who lack the relevant experience are incompetent thereby as judges of internal goods."²⁶⁶

Begrepene om eksterne og interne goder tydeliggjør hvordan de dårlige advokatene er lastefulle advokater, som ikke er engasjert i sin praksis som advokater, men setter eksterne goder som økonomisk fortjeneste som primært mål for arbeidet. Informantene som forteller om de dårlige advokatene, uttrykker sinne i forhold til dem; i dette perspektivet er det forståelig at en advokat som er engasjert i sin praksis og arbeider for å fremme de interne godene som er unike for praksisen, vil føle sinne mot advokater som gjennom sitt arbeid uttrykker manglende engasjement og forståelse for de interne godene i praksisen.

Et annet aspekt ved den dårlige advokaten som ikke er engasjert i de interne godene i sin egen praksis, men fokuserer på de eksterne, er at hun ikke tar tilstrekkelig hensyn til de andre deltagerne i praksisen. Informantene forteller at enkelte representanter for typen 'den dårlige advokaten' lyver og prøver å lure sine kolleger. En informant beskriver de dårlige advokatene

---

²⁶⁵ Man kan her reise spørsmålet om lærerens glede ved å se at elevene tilegner seg ny kunnskap, er et internt gode eller et eksternt gode. Jeg mener gleden ved å mestre arbeidet sitt er et eksternt gode på den måten at det kan oppnås ved ulike typer arbeid, men at det også er et internt gode på den måten at det er noe unikt ved lærerens glede over å formidle kunnskap, som ved tømmermannens glede over å se treet forme seg, eller sjakkspillerens ved å spille sjakk.

²⁶⁶ MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 189.

som et hinder for godt samarbeid fordi de ikke er konstruktive og løsningsorienterte, men er konfliktorienterte og upålitelige.

En informant forteller at de dårlige advokatene som han må være påpasselig overfor, har et annet etisk nivå enn de konstruktive advokatene. De dårlige advokatene kan man ikke vise tillit, sier han, og antyder at de dårlige advokatene kan utgjøre en trussel mot advokatpraksisens funksjonsdyktighet. Han hevder dette med utgangspunkt i en beskrivelse av advokaters praksis som en virksomhet der advokater utveksler informasjon for å få løst en sak så raskt og godt som mulig. Informanten sier at dersom man ikke kan stole på at den andre advokaten behandler denne informasjonen med sensitivitet og diskresjon, vil det gjøre at prosessen tar lengre tid, kvaliteten på løsningene kan bli dårligere, og hele prosessen blir vanskeligere.

En annen informant forteller at han har en fast strategi dersom en advokat han ikke stoler på, tar kontakt. I slike situasjoner krever han å kommunisere med vedkommende skriftlig, fordi muntlige diskusjoner kan bli gjenfortalt feil eller tolket ulikt. Det profesjonsetisk relevante temaet her er betydningen av tillit eller mangel på tillit mellom advokatkolleger. Det går frem at mangel på tillit svekker kvaliteten på advokatenes arbeid, blant annet fordi arbeidsprosessen blir mindre effektiv.

Er det sakssvarende å forstå kollegial tillit mellom advokater som et internt gode i advokatpraksisen? I MacIntyres framstilling er interne goder eksklusivt knyttet til praksisen, de kan ikke oppnås på noen andre måter enn ved å delta i praksisen, de kan bare spesifiseres ved hjelp av ord fra praksisen selv, og de kan bare bli identifisert og gjenkjent av aktører med erfaring fra deltagelse i praksisen. MacIntyre mener at både eksterne og interne goder er gjenstand for konkurranse, men til forskjell fra eksterne goder kommer utviklingen av interne goder hele fellesskapet til gode. Det sentrale poeng hos MacIntyre er imidlertid at bare de dydige aktørene vil fullt ut sette pris på og fremme de interne godene i praksisen. Grunnen til det er at praksisens interne goder bare kan oppnås dersom man underordner seg de beste foreliggende standarder for praksisen, og det fordrer ifølge MacIntyre blant annet mot, rettferdighetssans og ærlighet. Den lastefulle praksisdeltager vil ifølge MacIntyre fokusere mest på de eksterne godene som ikke er spesifikke for praksisen, som penger og prestisje.

Jeg tror man kan si at tilliten mellom advokatene er et internt gode i advokatpraksisen. Den er spesifikk for praksisen, bare aktørene forstår fullt ut dens betydning, og den kommer hele profesjonen til gode både internt og i møte med samfunnsfelleskapet. Dessuten er den viktig for en velfungerende advokatverden, med MacIntyres ord er den en standard de definerer sine profesjonelle relasjoner med.²⁶⁷

Å lære advokatyret i praksis

Hvordan lærer man å bli advokat, utover den teoretiske grunnutdannelsen? Felles for informantene er at de lærte av kolleger. Flere sier de savnet mer praksisbasert kunnskap da de kom ut i arbeidslivet etter endt studium. En informant forteller at han følte seg dum i begynnelsen:

Du måtte spørre om de mest banale ting, grave og spørre om alt for du kunne jo ingenting praktisk. Du kunne det teoretiske, men du skulle jo helst kunne det praktiske og, og det lærer du ingenting om. Så jeg følte meg dum og til en byrde den første tida.

I større firmaer har de formalisert opplæringen, og gitt prinsipalene spesielt ansvar for en eller flere fullmektiger.²⁶⁸ Det er rimelig å anta at denne typen tiltak bedrer tilgangen til læringsressursene i praksis for nybegynnere.²⁶⁹

Et annet tema som går igjen, er at den eller de advokater som gir dem opplæring den første tida, får stor innflytelse på hva slags valg de selv etter hvert tar, særlig i forhold til avveininger om økonomiske resultater versus andre hensyn. En informant påpeker at nyutdannede ikke vet hvor grensen går. Som ung er man usikker på hva som er 'normalt', sier hun, og man følger oftest standarden som er satt av advokaten man jobber for:

Det er stor forskjell på å være ny og eldre i forhold til valg, du vet ikke hvor grensene går når du er fersk, og da er du prisgitt hvilken advokat du jobber for. Det er nytt, man

---

²⁶⁷ Jf. *Regler for god advokatskikk* punkt 5.1 om kollegial tillit.

²⁶⁸ Temaet opplæring av ansatte medhjelpere og fullmektiger tas opp i Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 213-215.

²⁶⁹ Læringsressurser i utvikling av praktisk kunnskap kan være veiledere og andre kolleger, redskaper, rutiner og konkrete praktiske situasjoner. Nielsen, K. og Kvale, S. (2003): "Introduktion", i: Nielsen, K. og Kvale, S. (red.): *Praktikkens læringslandskap: at lære gjennom arbejde*. Se også Mesel, T.: *Profesjonelle i klemme*. Mesels avhandling tar utgangspunkt i en kvalitativ undersøkelse av legers erfaringer med etiske dilemmaer. Et sentralt tema i avhandlingen er legers læring av forbilder i praksis. Avhandlingen kommer vår 2008.

har lite om det på studiet hvilke valg man skal stå overfor, og man blir preget av sine omgivelser så hvis alle sier 'det er helt normalt', så gjør man det man tror er riktig. Og da skal det være ganske ekstremt tror jeg før man som nyutdannet skjønner at det er feil.

Hva slags grense sikter informanten til? En informant forteller at de nye lærer 'hva som er rett og galt og fornuftig og ikke'. Det ser ut til at opplæringen handler en del om etiske valg:

Det er jo vårt ansvar å lære opp nye, for et sted må man jo lære hva som er rett og galt og fornuftig og ikke. For eksempel hvordan man håndterer en sak på en hensiktsmessig måte, hvordan man skal håndtere egen klient i forskjellige sammenhenger, hvordan man skal opptre sånn utad og i forhold til motpart og i retten. Når det gjelder etikken har man jo et sett regler som alle skal forholde seg til, det er jo det objektive, men internt i et advokatfirma kan det godt være forskjellige holdninger tror jeg til hvordan man forholder seg til å fakturere for eksempel.

Sosiale og strukturelle forhold har stor betydning for de profesjonelles erfaringer av hvor stor frihet de har i overveielser og valg. Her er sjefen og kollegene særlig sentrale. En informant forteller for eksempel at sjefens overveielser og valg er avgjørende for om hun har rom til å velge ut fra hva hun syns er 'åltreit':

Sjefen min er helt super. Her er det rom for å ta valg ut fra hva man føler er åltreit selv, trenger ikke gjøre noe man ikke syns er åltreit. Og det gjelder egentlig valg av type saker og etiske valg. Så om man føler at det er noe som er på kanten så sier man fra. Jeg vet jo at mange føler seg mye mer presset at det er resultatorientert og sånn.

Informantene forteller at de lærer advokatrollen av kolleger i praksis, og at hva man lærer, avhenger av hvem man lærer av. Dette poenget kan virke trivielt, men har profesjonsetisk relevans hvis den man lærer av, for eksempel prioriterer økonomisk fortjeneste fremfor hensynet til klientens interesse.

I praksis lærer nybegynnerne ulike begreper om advokatens rolleutførelse. En rolle kan betraktes som et sett normer og forventninger om hvordan man skal overveie og velge i en bestemt sosial posisjon.²⁷⁰ Individet lærer normene for rollen fra andre, internaliserer og reproducerer dem. En rolleforståelse innebærer et begrep om hva som er etisk forsvarlig og ikke forsvarlig for en person å gjøre i rollen, man kan dermed si at en rolleforståelse i en profesjon uttrykker et regulativt ideal for profesjonen.

---

²⁷⁰ Se delkapittel 2.5.

Lesningen av intervjuene viser at informantene vurderer advokater som prioriterer økonomisk fortjeneste på bekostning av hensyn til klient og andre etiske hensyn, som dårlige advokater, som ikke kan beskrives som regulative idealer for advokatprofesjonen. Man kan tenke seg at dersom fullmektiger lærer rolleforståelsen i praksis av advokater som kan beskrives som dårlige advokater, vil det føre til at de dårlige advokatene blir flere fordi deres rolleforståelse blir videreført av nye advokater.

Oppsummering av delkapittel 4.3

I dette delkapittelet har jeg undersøkt informantenes refleksjoner om forholdet til kolleger, arbeidsplass og advokatbransjen generelt. På dette feltet var det dominerende temaet enkelte eksempler på advokater som skaper problemer for advokatbransjens omdømme. Denne typen advokater har visse kjennetegn som er beskrevet som trekk ved typen 'den dårlige advokaten'. Den dårlige advokaten blir i intervjuene beskrevet som en advokat som prioriterer økonomisk fortjeneste og egen interesse i snever forstand på bekostning av hensynet til klient og andre etiske hensyn. Den dårlige advokaten bryter med *Regler for god advokatskikk*, og realiserer dårlige egenskaper eller laster som for eksempel uærlighet. I perspektivet fra MacIntyre (1984) fokuserer den dårlige advokaten på å utvikle eksterne goder, og opprettholder dermed ikke utviklingen av interne goder og arbeidet med å oppnå profesjonens standarder for dyktighet.

Ifølge Sullivan (2005) kan profesjonelle som setter eksterne goder som økonomisk fortjeneste og snever egeninteresse først, på bekostning av hensynet til klient og samfunnsfelleskapet, betraktes som en trussel mot idealet om at profesjonelle er forpliktet i forhold til en 'kontrakt' med samfunnet der de leverer ekspertise som er nødvendig for visse allmenne goder i bytte mot en beskyttet posisjon og høy status.²⁷¹ Sullivan peker på at profesjonenes autoritet historisk har vært avhengig av begrepet om samfunnskontrakten, og at det vil svekke profesjonenes legitimitet i samfunnet dersom idealet om kontrakten mellom profesjonelle og samfunnet blir redusert eller borte. De viktigste midlene for å hindre en slik utvikling er ifølge Sullivan vekt på å styrke profesjonelles verdibaserte overveielse og valg, og økt fokus på gode etiske forbilder i de profesjonelles organisasjoner og i utdannelsen av profesjonelle.²⁷²

---

²⁷¹ Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*.

²⁷² Sullivan peker på at profesjonell utdanning i dag er effektiv med henblikk på å formidle teoretisk kunnskap, men svakere på å lære bort praksiskunnskap og verdibasert profesjonell identitet, og argumenterer for at den

4.4 Hvordan beskriver advokatene relasjonen til klientene?

Dette delkapittelet er delt i to. Den første delen dreier seg om advokaters refleksjoner om klientens menneskeverd. Tydeligst kommer dette frem i informantenes refleksjoner om de vanskeligst stilte klientene, de som på en eller annen måte er falt utenfor samfunnet. I del to er temaet informantenes refleksjoner om forholdet mellom klientens egne ønsker eller krav, og advokatens oppfatning om hva som er den beste løsningen. Den sentrale profesjonsetiske problemstillingen her har jeg kalt 'paternalismeproblemet'.

Begrepet om menneskeverd eller menneskets verdighet (*dignity*) er nært relatert til et annet sentralt etisk prinsipp, autonomi-prinsippet. Verdighetsbegrepet fanger inn alle menneskers uendelige verdi uavhengig av evner og prestasjoner, mens autonomiprinsippet er knyttet til menneskets frihet og selvbestemmelsesrett. Autonomiprinsippet er relevant for informantenes diskusjoner rundt temaet advokatens paternalisme versus klientens ønsker. De teoretiske perspektivene som brukes i fortolkningen av intervjuene, foreligger i delkapittelet Makt, paternalisme og autonomi.

Advokaten og klientens menneskeverd

Mennesker som kommer i konflikt med rettsapparatet, kommer ofte fra såkalt underprivilegerte grupper i samfunnet, og en del forsvarsadvokater ser sin jobb som å beskytte menneskeverdet og rettighetene til de svake i møte med et mektig offentlig rettssystem. Forsvarer Tor Erling Staff uttaler for eksempel i et intervju med *Natt&Dag* desember 2004: "Jeg har svært lite tiltro til myndighetene, hører heller på hva tiltalte har å si (...) Jeg synes de såkalt svake utstråler en helt annen varme enn de entydig samfunnsnyttige. Annerledesmennesket har krav på respekt. (...) Uansett hva du gjør, menneskeverdet må være det samme." I intervjuet kommer det fram at Staffs ideal om menneskeverd bygger på hans kjennskap til bakgrunnen for forbrytelser: "Jeg har lært at selv det nydeligste menneske kan

---

praksisbaserte kunst-lignende kunnskapen må få status på linje med den abstrakte teknisk-analytiske kunnskapen. Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. S. 200ff.

komme til å begå noe fatalt. Og at alvorlige forbrytelser nesten alltid har en helt konkret bakgrunn, som regel en helt grunnleggende mangel på trygghet.”

Forsvarsadvokat Tor Erling Staff er opptatt av menneskeverd og at alle mennesker har samme krav på respekt. Staff er ikke medlem av Den Norske Advokatforening, og han er kontroversiell, men hans syn på sine klienter deles av flere strafferettsadvokater. I et intervju med forsvarsadvokat Heidi Bache-Wiig i *KK 48/2004* uttaler hun: ”Jeg blir alltid overrasket når jeg møter de kaldblodige personene jeg leser om i avisen. De er ikke overskrifter. De er ofte fortvilte mennesker med fortvilte historier.” Om sitt menneskesyn sier hun: ”Jeg tror at alle mennesker er genuint gode. (...) Det er min erfaring etter 20 år i yrket. Min tro på menneskene er styrket gjennom jobben som forsvarsadvokat, fordi jeg får anledning til å se bak handlingene. Ofte står en ugjerning i forhold til hva du har opplevd tidligere i livet. (...) Uansett hvor alvorlig en forbrytelse er, er det alltid en grunn til at den er begått.”

En informant som arbeider som forsvarer i strafferetten, formidler en lignende respekt for sine klienter:

Du står stadig overfor nye utfordringer med at du skal forsvare folk som veldig mange synes er avskummet altså dritten. Jeg blir litt skremt av og til når jeg hører hva vanlige folk mener om folk som begår kriminalitet. Jeg synes det er en voldsomt sånn fordømmende holdning, hvis du kommer litt under huden på masse av disse folkene så er veldig mange av de fryktelig fortvila, de ser sin egen situasjon, de prøver så godt de kan. Og når du ser mange av de og ser assen de faktisk har prøvd og prøvd og virkelig kjempet for dette og de har gått på trynet gang på gang og likevel forsøker de igjen, det står faktisk respekt av det mange av de har gjort altså. Jeg synes av og til jeg er privilegert som får lov til å oppleve det, for du får se verden fra en litt annen synsvinkel enn det du gjør ellers. Jeg behandler de kort og godt som du behandler vanlige mennesker, med respekt - du behandler alle med respekt og om de sier noe dumt så hører du på det de sier, og lar de få lov å snakke ut, og du møter de med respekt for at de tross alt er mennesker, om de har det dårligere enn det jeg har det så skal jeg likevel møte de med den samme respekten som jeg møter mine venner. Det har de krav på, å føle at de er noe, å føle at de betyr noe, og ikke at de bare føler at de er en sak ikke sant, en sak blant hundre.

Disse strafferettsadvokatene beskriver klientene som mennesker som har vært uheldige og trådt feil av ulike årsaker, som er fortvilte, og som fortjener å bli behandlet med respekt på like fot med andre mennesker. Staff trekker inn begrepet menneskeverd som en begrunnelse for sine overveielser og valg i arbeidet som advokat, og dette gir også mening til de andre utsagnene.

Menneskeverdbegrepet knyttes i moderne etikk først og fremst til Kants kategoriske imperativ. 'Menneskeverd' uttrykker en oppfatning om at hvert enkelt menneske er unikt og egenartet. Et utfyllende begrep er 'uerstattelig': Det dreier seg om en grunnleggende erfaring av at hvert enkelt menneske, i motsetning til enhver ting eller teknikk, er uerstattelig, og ikke uten videre kan byttes ut med et annet menneske.²⁷³ Dette innebærer at menneskets verd ikke måles ut fra evner eller fornuft, fordi det dreier seg om en ikke-målbar størrelse; en kvalitet som tilhører alle medlemmer av menneskeheten.

I utsagnet gjengitt ovenfor er informanten opptatt av å møte klienten som en venn og en som betyr noe, til forskjell fra å møte klienten som en sak blant hundre.²⁷⁴ Dette synspunktet kan tolkes som et fokus på klientens menneskeverd, forstått som klientens uendelige verdi som han innehar i kraft av å være menneske. Benhabib (1987) kritiserer imidlertid menneskeverdbegrepet for å vektlegge det fellesmenneskelige for eksempel i form av fornuft, på bekostning av åpenheten for det fremmede og ukjente hos den andre.²⁷⁵ På bakgrunn av kritikken innfører hun et skille mellom den generaliserte og den konkrete andre. Den generaliserte andre er et menneske definert ut fra fellesmenneskelige trekk som fornuft og autonomi, mens begrepet den konkrete andre fordrer at man betrakter hvert menneske som et konkret og unikt individ, forskjellig fra alle andre.²⁷⁶ Benhabibs poeng er at det universelle begrepet om menneskeverd forutsetter en anerkjennelse og et fokus på den konkrete andres moralske identitet.²⁷⁷ I perspektivet fra Benhabib blir overveielse ut fra persepsjon av den konkrete andre en forutsetning for å ivareta personers universelle menneskeverd. Med andre ord er informantens beskrivelse av sitt syn på klienten som unik og egenartet, et uttrykk for ivaretagelse av klientens menneskeverd i praksis.

Kemp (2000) fremhever at prinsippet om menneskeverd ikke er en regel for moralsk adferd, men uttrykker et verdifullt aspekt ved det gode liv som moralske normer kan utledes fra.²⁷⁸ Prinsippet om menneskets verdighet kan ikke reduseres til en prosedyre, men uttrykker en

---

²⁷³ Kemp, P. (1991): *Det uerstattelige: en teknologi-etikk*. S. 11.

²⁷⁴ Er et vennskapsforhold å oppfatte som en parallell til advokat-klientrelasjonen? Se delkapittel 4.4.

²⁷⁵ Benhabib, S. (1987): "The Generalized and the Concrete Other The Kohlberg-Gilligan Controversy and Moral Theory", i: Kittay, E.F. og Meyers, D. (red.): *Women and moral theory*. S. 154-177.

²⁷⁶ Samme sted s. 164.

²⁷⁷ Samme sted s. 169.

²⁷⁸ Kemp, P. (2000): "Four ethical principles in biolaw", i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 2 Four Ethical Principles*. S. 14.

oppfatning om hva som er en grunnleggende og iboende verdi i menneskets tilværelse; hva som er verdt å beskytte mot destruksjon.

Ifølge Kemp (2000) henger prinsippene om verdighet og autonomi sammen, men de er likevel ulike. Autonomibegrepet uttrykker en selvbestemmelse eller frihet til å velge. I Kants perspektiv er autonomi ikke bare frihet fra andre menneskers maktbruk, men menneskets medfødte evne til selv å lage moralske lover: ”autonomy is the will that is free from physical constraints in order to determine the ethical dimensions in human life.”²⁷⁹ Autonomiprinsippet vektlegger i større grad menneskets frihet og evne til å velge, og prinsippet om menneskeverd er derfor nødvendig for å understreke at alle medlemmer av menneskeheten har krav på respekt og beskyttelse.

Forsvarsadvokatenes respekt for klientens menneskeverd kan involvere et kritisk syn på måten straffen praktiseres på i det norske samfunnet. En informant kaller straffen en ’søppelkasse’: ”Jeg er litt opptatt av at straffen ikke bare skal være en straff. Fordi at det er så lett å straffe. Straffen har flere funksjoner og en av funksjonene kan kalles en søppelkassefunksjon. Altså du åpner søppelkassen så hiver du personen oppi og lar han bli der.” Når personen sitter i fengsel, er han ikke til bry for samfunnet, sier informanten, men han peker på at problemene sjelden blir løst i fengselet:

Man bruker veldig mye penger og ressurser på at folk skal straffes, men det jeg er litt opptatt av er at når de kommer ut kommer de ofte med en søppelpose over skuldra der de har tøyet sitt og så får de noe penger som de har tjent i fengslet da og så kommer de ut igjen så har de ikke jobb, ikke bolig, mange kan ikke gå hjem til familien sin, og hvor er det da de går jo de går der de kan få lov til å sove på en sofa, og det er i det gamle miljøet hvor de kommer fra og da er de ute på'n igjen altså. Fordi at det er ingenting som står utenfor og venter på de når du kommer. Det virker som at det skal det ikke bevilges penger til. Det er egentlig helt skeivt og jeg hadde en sånn utekontakt i fengslet han sa det så greit i retten om en ung mann: han er her i dag og skal få en dom. Så sitter han inne noen måneder, og så kommer han ut igjen med en søppelpose full av tøy og 200 kroner i lomma også er det ingen som forstår hvorfor han kommer inn igjen. Jeg er opptatt av de skal ha et liv etter straffen. Dette med å si stadig lenger og lenger straffer det er greit nok, men det er som et rundt hjul du utsetter bare. Alle kommer ut igjen. Vi utsetter bare selve tidspunktet for det.

Et sentralt poeng for informanten er at mennesker som havner i fengsel, ofte mangler sosiale og økonomiske ressurser: ”Og dette er jo ofte de aller svakeste som det går utover. Folk med

---

²⁷⁹ Samme sted. S. 16.

ressurser har det ikke sånn. Men de som er aller svakest, er de det går utover. Det syns jeg ikke er riktig.”

Informantens kritikk av straffesystemet blir støttet blant annet av rettssosiologisk forskning som viser at fengsel ikke virker rehabiliterende, snarere det motsatte.²⁸⁰ En relatert kritikk fra idehistorisk hold problematiserer grunnlaget for tildeling av fengselsstraff, nemlig strafferettens bruk av kriterier for skyld. Schaanning (2002) spør: Hva vet vi om vårt handlingsliv, og påpeker at disiplinene som søker å besvare dette; filosofi, sosiologi, psykologi og psykiatri, ikke uttrykker verken oversikt eller konsensus mht. dette spørsmålet.²⁸¹ Strafferetten skiller mellom objektiv og subjektiv skyld: objektiv skyld er knyttet til stor grad av sikkerhet mht. bevis for at en person har begått en lovstridig handling, men ingen blir dømt til straff om ikke vedkommende er ”subjektivt” skyldig, det vil si at tiltalte ”kunne noe for” sin handling. De to hovedformer av subjektiv skyld er forsettighet (hvorvidt handlingen er tilsiktet eller villet) og uaktsomhet (handlingens er ikke i tråd med det en kyndig og omtenkssom person ville gjort, den bryter med en objektiv norm for forsvarlig oppreden).²⁸² Schaanning mener at strafferetten med begrepet om subjektiv skyld bygger på at man kan vite noe sikkert om menneskets indre liv – om hvordan og i hvilken grad tanker, motiver, hensikter, forsett osv. ligger til grunn for handlinger. Det kritiske spørsmålet han reiser, er om det faktisk er mulig å vite noe om dette med den grad av sikkerhet som bør være nødvendig for å kunne idømme straff uten rimelig tvil.

På bakgrunn av dette argumenterer Schaanning for at straffen som pine bør erstattes med en annerledes straffetenkning, som ser straff som et oppgjør for å skape en bedre fremtid. Et lignende perspektiv på straff finner vi hos Leer-Salvesen (1991), som ved hjelp av teologen Karl Barth argumenterer for at straffen bør være en form for omsorg: ”Poengtet for Barth er å tillegge straffen dens rette plass, i *tjeneste* for det menneske som har forbrutt seg og dette menneskes nære omgivelser, og langt borte fra en lære om nødvendig statlig gjengjeldelse.”²⁸³ Leer-Salvesen mener at Barths antropologiske grep gjør det mulig å beholde gjerningspersonen som en del av det menneskelige fellesskap der alle trenger omsorg.²⁸⁴

---

²⁸⁰ Mathiesen, T. (2001): *Retten i samfunnet: en innføring i rettssosiologi*. S. 39f.

²⁸¹ Schaanning, E. (2002): *Kampen om den forbryterske sjel: kriminal- filosofiske vitenstrekk*. S. 172ff.

²⁸² Andenæs, J. (1998): *Alminnelig strafferett*. S. 193-235.

²⁸³ Leer-Salvesen, P. (1991): *Menneske og straff: en refleksjon om skyld og straff som et bidrag til arbeidet med straffens etikk*. S. 316.

²⁸⁴ Innenfor omfanget av denne avhandlingen kan jeg ikke gå videre med denne diskusjonen om straffens etikk. Imidlertid kan en mulig innvending mot perspektivene fra Schaanning og Leer-Salvesen være at de i for stor

Informantene og andre som jobber med strafferett, er opptatt av klientens menneskeverd. På bakgrunn av sin kjennskap til mennesker som begår straffbare handlinger, fremhever de at klienten som har begått en forbrytelse, først og fremst har vært uheldig, og fortjener respekt på lik linje med alle andre. Som vi har sett, er denne oppfatningen i noen tilfeller knyttet til en skepsis til straffesystemet og tradisjonell tenkning om straff i vårt samfunn, og en solidaritet med klientens perspektiv og posisjon i rettssystemet.

Klientens autonomi og advokatens paternalisme

I kapittel 2 gjenga jeg følgende paradigmatisk eksempel på paternalisme: Person A er paternalistisk dersom hun griper inn i Bs frihet begrunnet med Bs eget beste, det vil si for å beskytte eller fremme Bs helse, økonomi eller moralske liv.²⁸⁵ Man kan skille mellom aktiv paternalisme der paternalisten handler aktivt i strid med klientens preferanser, og passiv paternalisme der paternalisten avstår fra å handle i samsvar med klientens preferanser, og mellom sterk paternalisme og svak paternalisme, der den sterke paternalisten handler i strid med klientens autonome ønsker, mens den svake paternalisten handler i strid med ønskene til en klient med klart svekket autonomi (eksempelvis en klient hvis evne til fornuftig overveielse og valg er svekket av sykdom).²⁸⁶

Hvordan beskriver informantene situasjoner de mener reiser spørsmålet om paternalisme? En informant forteller at advokatens rolle som klientens rådgiver kan oppleves slik:

”Rådgivningen kan bli veldig paternalistisk, jeg vet best om dette, fordi jeg er advokat.” Han argumenterer likevel for at det å være paternalistisk i en viss forstand er advokatens ’sure jobb’:

Det er min sure jobb å innta den paternalistiske rollen for å si sånn er det, og du må ikke finne på å gjøre noe annet for det går dårlig. Det er en sur jobb fordi det kan være dårlige nyheter til klienten, det er irettesettende overfor klienten, og er du så overbevist om det standpunktet må du heller ikke gi deg før du har overbevist klienten.

---

grad vektlegger et bilde av gjerningspersonen som offer, og at gjerningspersonens ofre får for lite oppmerksomhet.

²⁸⁵ Husak, D.N. (2003): ”Legal paternalism”, i: LaFollette, H. (red.): *The oxford handbook of practical ethics*. S. 387-412.

²⁸⁶ Bremberg, S. (2004): *Paternalism in general practice – physician’s power and patient’s autonomy*. S. 14. Som drøftet i kapittel 2.5 kan premisset for skillet mellom autonome personer og personer med svekket eller manglende autonomi problematiseres.

Kan det informanten beskriver her, betegnes som aktiv paternalisme, det vil si en situasjon der advokaten aktivt handler i strid med klientens preferanser? (Til forskjell fra passiv paternalisme, der advokaten avstår fra å handle i samsvar med klientens preferanser.) Det er vel ikke helt treffende: Informanten forteller at han arbeider for å overbevise klienten, han handler ikke i strid med klientens ønsker, men prøver å endre ønskene. Imidlertid kan man tenke seg at situasjoner der klienten nekter å endre sine preferanser, kan ende med aktiv paternalisme der advokaten aktivt handler i strid med klientens ønsker av hensyn til sine vurderinger av klientens beste. Man kan tenke seg at i noen tilfeller vil dette kunne dreie seg om svak paternalisme, der advokaten handler i strid med ønskene til en klient med svekket autonomi.

En annerledes situasjon oppstår der advokaten ikke er fullstendig overbevist om en vurdering eller et handlingsvalg, der flere handlingsalternativer kan være gode:

Så kan det være situasjoner der det ikke er så klart, der det er rom for å velge det ene eller det andre, og kanskje uansett hva du velger så er det en risiko eller man kjenner ikke helt utfallet. Og da er det mye vanskeligere å være fullt så paternalistisk fordi man har ikke det samme grunnlaget for det. Og da syns jeg det er viktig å bruke tid med klienten og synliggjøre nettopp dette at jeg vet ikke helt hva som er riktig å velge for jeg vet ikke helt hvordan dette går, men vi kan tenke oss ulike situasjoner ikke sant. Og da synes jeg det er viktig å trekke opp de alternativene, trekke opp risikoen og så si dette er så langt jeg kommer, nå må du foreta valget. For det er jo klientens sak, og det er klientens liv.

Advokaten forteller her om en situasjon der det er vanskelig å være paternalistisk fordi hun selv ikke er overbevist om at ett handlingsalternativ er det beste. Denne typen situasjon faller etter min mening utenfor paternalismedefinisjonen gjengitt ovenfor – her viser advokaten klienten ulike alternative valg og deres mulige konsekvenser, men ønsker ikke å velge for klienten, fordi ”det er klientens liv”.

Men hva hvis klienten ikke ønsker å velge, for eksempel ut fra en følelse av usikkerhet? Informanten forteller at en del spør: ”Hva ville du valgt?” Og at han da svarer dersom det gjelder økonomi eller andre ikke-personlige forhold, men at dersom det gjelder et valg med store menneskelige implikasjoner, svarer han ikke på klientens spørsmål: ”Da presser jeg på at det valget må du ta selv.” Informanten begrunner dette med at klienten er den som må leve med konsekvensene av sitt valg:

Jeg tenker sånn at det er dette mennesket som skal leve med konsekvensene av det vi gjør, og da må det også være dette mennesket som foretar valget. Det jeg tror man kan gjøre som advokat er å si at her er en handling, dette er en mulig og sannsynlig konsekvens. Sånn er det jo, på mange nivåer i livet. Og det mener jeg at i disse avgjørende valg som mennesker står overfor, der de har advokatbistand, syns jeg advokaten skal være forsiktig med å gå inn i den type valg fordi det nettopp etter sin karakter ikke finnes et riktig eller galt svar, det er et dilemmavalg, og det syns jeg det mennesket skal ta som skal leve med situasjonen.

Informanten kaller klientens valg mellom ulike omtrent like gode eller dårlige handlingsalternativer for 'et dilemma-valg'. I kapittel 2 definerte jeg et dilemma som en situasjon der kvalitativt ulike verdier som ikke kan erstatte hverandre, kommer i konflikt med hverandre. Hursthouse (1999) skiller mellom dilemmaer som kan løses, og dilemmaer som ikke kan løses. Et uløselig dilemma er en situasjon der handling x og handling y er like etisk sett (det vil si at det foreligger to etiske fordringer som begge teller like mye), men der personen må velge enten handling x eller handling y, mens et løselig dilemma er en situasjon der en etisk fordring klart overskygger den andre.²⁸⁷ Et tragisk dilemma er en gruppe uløselige dilemmaer der kvalitativt ulike verdier kommer i konflikt med hverandre, og der det ikke er mulig å handle godt, det vil si der begge handlingsalternativene er dårlige.²⁸⁸

Informanten beskriver i utsagnet ovenfor en situasjon der klienten står overfor et uløselig dilemma, der det ikke er klart hvilket handlingsalternativ som er best. Og her går grensen for advokatens villighet til å være paternalistisk og velge for klienten: det vil si, dersom det dreier seg om et valg med store menneskelige implikasjoner for klienten.

En informant mener det er en del av jobben å la klienten få viljen sin i enkelte tilfeller, selv mot advokatens overbevisning:

Det er klart at rollen som advokat forutsetter at det er ting som du gjør litt av hensyn til klienten fordi klienten ønsker at det er forhold som skal komme frem og få de belyst, men du selv kanskje ikke syns det er så relevant, men det er litt for å tilfredsstille klienten, for at klienten skal slå seg til ro med et resultat.

Beskriver utsagnet en situasjon som ikke involverer paternalisme? Jeg mener det, fordi paternalisme begrepsmessig dreier seg om situasjoner der man griper inn i en annen persons frihet ut fra en vurdering av hva som er personens beste. Informanten begrunner sine 'ikke-

---

²⁸⁷ Hursthouse, R. (1999): *On virtue ethics*. S. 43-87.

²⁸⁸ Som redegjort for tidligere vil den moralfilosofiske posisjonen kommensurabilisme ikke konseptuelt anerkjenne at uløselige dilemmaer eksisterer, i motsetning til ikke-kommensurabilisme. Se delkapittel 2.3.

paternalistiske' overveielser og valg her med klientens beste, nemlig at klienten skal få en emosjonelt tilfredsstillende behandling av saken sin for å kunne 'slå seg til ro'. En informant vektlegger at klientens synspunkter er viktige for advokaten:

Klienten skal komme frem med det vedkommende har på hjertet, du må ikke overstyre klienten på den måten at klienten sitter der og føler at han ikke har kontroll. I den forstand at det er klart at det er advokaten som bestemmer saken og hvordan den skal legges opp og hva man skal prosedere på, men det må skje i samarbeid med klienten, så klienten forstår det og føler at det han syns er viktig kommer frem.

Denne balansegangen mellom å fremme sine egne oppfatninger overfor klienten og samtidig ivareta klienten og være lydhør overfor hennes synspunkter, er et sentralt tema i intervjuene. En informant skiller mellom å fremme en klients oppfatning som er åpenbart urimelig og ikke vil få gjennomslag i retten, og å foreslå et argument som kan gi medhold til klienten.

Informanten fremhever at dette er klientens valg:

Jeg er opptatt av: Jeg skal ikke ta valgene for klienten, men jeg skal synliggjøre risikoen klienten løper ved å si det ene eller det andre. Det er to etiske standarder: Skal klienten stå og si det som hun mener er riktig, men som ikke vil få medhold, eller skal klienten si det som er taktisk lurt. Og så lader jeg kanskje rådet slik at klienten skal si det som er taktisk lurt, men så mener du i virkeligheten noe annet. Og det er da man kommer inn på den situasjonen, enten så lyver klienten, eller hun velger av taktiske grunner å innta et annet standpunkt, og da er du ved en advokatetisk grense som er vanskelig, ikke absolutt, men vanskelig. Men da kan advokaten introdusere et tredje alternativ, nemlig at klienten kan si at jeg i prinsippet mener det urimelige, men for å bilegge denne striden vil jeg ikke gjennomføre det i praksis. Da snakker klienten sant, og risikerer ikke et standpunkt som er sånn at hun kan bli avslørt at hun er uetterrettelig i det hun formidler. Så advokaten må åpne den muligheten.

Informanten skiller mellom tre alternativer: at advokaten råder klienten til å si det som er taktisk lurt, men usant, si sannheten og ikke være taktisk lur, eller si sannheten men samtidig si at klienten avstår fra å praktisere det hun mener fordi hun innser at saken hennes ikke vil få en god løsning da. Jeg forstår informanten som at han mener at det å råde en klient til å lyve er en "advokatetisk grense" eller noe man som advokat ikke bør gjøre.

En informant mener at det av og til forekommer at advokaten er for lite paternalistisk og ikke korrigerer klienten, men blir en forlengelse av klientens argumentasjon. Han påpeker derimot at advokaten skal være korrigerende, at det er det som er oppgaven: "Å gi råd det betyr jo at

man ikke forholder seg passiv. Vi får jo ikke oppdrag for å være passiv, vi får oppdrag for å være aktive.” Informanten forklarer noen advokaters passivitet med latskap eller mangel på mot, eller eventuelt at advokaten har en egeninteresse i saken av økonomisk eller personlig art. En annen forklaring kan være mangel på erfaring: ”Det kommer med erfaring at man får større frihet i å veilede klienten med egen rettsfølelse, og hvis ikke de tåler det, får de gå til en annen advokat. Når man er helt fersk, er man mer usikker og mer opptatt av å gjøre klienten tilfreds ut fra klientens umiddelbare ønsker.”

Utdragene fra intervjuene viser at advokatene forholder seg til klientens synspunkter og ønsker på mange ulike måter avhengig både av person og av situasjon. Jeg synes det virker som noen er mer komfortable med henblikk på det å være paternalistisk i forholdet til klienten enn andre. I det følgende vil jeg undersøke ulike posisjoner i den teoretiske diskusjonen om advokatens overveielse og valg i forhold til klientens ønsker og synspunkter.

En mulig måte å dele inn ’klientens ønsker og synspunkter’ på, kan være at disse både kan dreie seg om et mål og midlene for å oppnå dette målet. Man kan tenke seg et skille mellom et lovlig, men uetisk mål, og lovlige, men uetiske midler for å oppnå målet.²⁸⁹ Et eksempel fra intervjuene er advokaten som ble bedt om å hjelpe klienten til å oppnå et mål som advokaten opplevde som klart uetisk, blant annet fordi klienten konkluderte på bakgrunn av feil fakta og slik ville skade andre urettmessig. Klientens ønsker eller mål er imidlertid lovlig.

Det forekommer også eksempler på at advokater bruker uetiske, men lovlige midler for å oppnå et mål. En informant mener for eksempel at det forekommer at strafferettsadvokater påvirker vitner eller skjuler bevis. Dette er straffbare handlinger, men poenget er at gråsonen mellom ulovlig og uetisk er stor: ”Da er du faktisk med å skjule en forbrytelse, da går du for langt. Men det er jo en hårfin balanse og det er sikkert forskjellige meninger om hva det er å gå for langt.” En annen informant nevner det å lyve om muntlige avtaler som eksempel på uetiske men ikke ulovlige midler en advokat kan bruke for å fremme en klients mål.

En informant forteller at enkelte oppdrag ønsker hun ikke å påta seg, nettopp fordi klientens mål oppleves som uetisk:

---

²⁸⁹ Haskell, P.G. (1998): *Why lawyers behave as they do*. S. 36-81.

Vi tolker jo regler, og hvis man strekker seg lenger enn det man bør vil det få meg til å føle meg dårlig. Samtidig som du også ønsker å få de beste resultatene for klienten din, det er bare noe som skjer fordi det blir klienten din. Du skal hjelpe dem best mulig og da er det om å gjøre å finne en balanse mellom hva det er og hva det er å være litt sleipere enn det du ønsker å være. Da er det kanskje noen typer saker du ikke har lyst til å ta fordi du hører på oppdraget at det ligger for mye spekulativt i det. Man skal liksom tenke ut hvordan man skal klare å lure noen, det er ikke noe særlig.

Er det akseptabelt for en advokat å ikke påta seg et oppdrag han oppfatter som uetisk? Ifølge Davis (2002) er svaret bekreftende: En advokat er ikke forpliktet til å være rådgiver eller talsmann for enhver person som ønsker å være hans klient.²⁹⁰ Dette gjelder også norske advokater.²⁹¹ I en diskusjon om advokaters mulighet til å avvise et oppdrag argumenterer imidlertid Wilhelmsen og Woxholth i innføringsboka *Juristetikk* (2003) for at verken i straffesaker eller sivile saker skal advokaten sensurere klientens interesse: ”Det er mulig at noen advokater vil stå tilbake for å sloss for slike interesser, men de opptrer ikke av den grunn noe mer i samsvar med kravet om god advokatskikk enn de advokater som påtar seg slike oppdrag.”²⁹² Dette tolker jeg som at advokater som vurderer klientens mål ut fra et etisk perspektiv, ikke vurderes som ’mer etisk adekvate’ advokater enn dem som ikke gjør det. Man kan på grunnlag av dette tenke seg følgende hypotetiske eksempel: En advokat som forsvarer en klients lovlige rett til å forurense et vassdrag, er like ’etisk adekvat’ ifølge *Regler for god advokatskikk*, som en advokat som jobber for å fremme FNs menneskerettigheter internasjonalt.

Wilhelmsen og Woxholth peker likevel på at det finnes en grense for hvilke oppdrag advokaten kan påta seg: ”En advokat opptrer uetisk dersom han lar seg tvinge til å forsvare sin klients interesser på grunnlag av det rene tøv.”²⁹³ Poenget deres er imidlertid at advokatens rolle ikke er å ta objektivt stilling til en sak, advokaten er klientens talerør, og det viktige er ikke ”å ha rett, men å få rett”.²⁹⁴

---

²⁹⁰ Davis, M. (2002): *Profession, code, and ethics*. S. 63-80.

²⁹¹ ”De etiske rammer omkring advokatens aksept av oppdrag er meget vide. Det avgjørende er først og fremst om advokaten selv mener å kunne opptre med den nødvendige uavhengighet, at han har den nødvendige tid og at han har det tilstrekkelige engasjement til å forsvare klientens interesser.” Wilhelmsen, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. S. 65.

²⁹² Samme sted s. 62.

²⁹³ Samme sted s. 64.

²⁹⁴ Samme sted s. 66.

Den tradisjonelle begrunnelsen for synspunktet som Wilhelmsen og Woxholth forsvarer, er at advokatens oppgave er å fremme klientens interesser, og at rettssystemet er avhengig av at noen besitter denne rollen. Haskell (1998) formulerer dette argumentet slik:

If the law allows a citizen to pursue an immoral objective, he is entitled to a lawyer to advice him and guide him. The proper function of our system of law dictates this. In the moral scales, the good of the effective functioning of the fundamentally just system outweighs the moral wrong of the lawyer's participation in the pursuit of the objective.²⁹⁵

Haskell mener imidlertid at det finnes to hovedmåter for en advokat å utføre denne rollen på, som blir betegnet som to typer advokater. Den ene typen, 'leid pistol' (*hired gun*), arbeider for å fremme klientens mål, med de midler som er tillatt innenfor lovens rammer. 'Hired gun' tar ikke i betraktning etiske hensyn utover hensynet til klientens autonomi. Den andre typen, 'moralisk aktivist' (*moral activist*), har en mer korrigerende framferd i forhold til klienten, og avviser i enkelte tilfeller å påta seg oppdrag der målet eller midlene som klienten ønsker blir anvendt, er uetiske.

Haskell argumenterer for at advokater uavhengig av etiske hensyn bør fremme klientens mål dersom de er lovlige. Han er imidlertid mer kritisk til bruk av uetiske midler, fordi det kan underminere selve rettssystemet.²⁹⁶ Haskell konkluderer med at advokater som opererer ut fra rolleforståelsen 'hired gun', er til skade for advokatstandens anseelse og rettssystemet, og foreslår at advokaten isteden skal betrakte seg selv som et instrument for rettferdighet: "Analogous truth-seeking and justice-seeking should be extended to all areas of practice. Only then will the lawyer be dedicated to achieve what the law allows his client, no more and no less."²⁹⁷ Haskell mener altså at advokatens arbeid for å fremme klientens interesser innenfor lovens rammer bør bli veiledet av etiske verdier som rettferdighet og sannhet.

Gordon (2000) argumenterer på en lignende måte for at advokaters rolle er todelt. Han mener at advokaten både skal fremme klientens mål og interesser, og samtidig handle på vegne av det felles rammeverk av institusjoner, skikker og normer som er grunnlaget for individuell frihet.²⁹⁸ Dette kaller Gordon det offentlige eller allmenne aspektet ved advokatens

---

²⁹⁵ Haskell, P.G. (1998): *Why lawyers behave as they do*. S. 37.

²⁹⁶ Samme sted s. 75.

²⁹⁷ Samme sted s. 81.

²⁹⁸ Gordon, R.W. (2000): "Why Lawyers can't just be hired guns", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. S. 42-58.

forpliktelser (*the public side of lawyer's obligations*).²⁹⁹ Den allmenne siden av advokatens forpliktelser innebærer at han må se sitt arbeid for klientens interesser i relasjon til andre interesser: "The aim is to make a good deal for one's clients *in the context of an ongoing relation with other interests*, not to extract everything possible for one's own side."³⁰⁰

En relatert diskusjon i intervjuene dreier seg som vist tidligere om forholdet mellom klientens autonome ønsker og oppfatninger og advokatens oppfatning av hva som er i klientens interesse. Her er ikke spørsmålet om advokaten skal vurdere klientens mål og midlene for å oppnå det fra et etisk perspektiv, men snarere en problemstilling om forholdet mellom advokatens paternalisme og klientens autonomi. Autonomi kan som tidligere drøftet defineres som klientens frihet og selvbestemmelsesrett.

Nicholson og Webb (1999) formulerer dette problemet som et spørsmål om hva som er den passende grad av paternalisme fra advokaten i forhold til klientens rett til autonomi.³⁰¹ De spør: "are lawyers entitled to override their client's wishes to act in what *they* see as their client's best interests?"³⁰² Nicholson og Webb skiller mellom svak paternalisme, der klientens ønsker og oppfatninger er irrasjonelle og ikke sammenfallende med de ønsker og oppfatninger som et informert og rasjonelt individ ville hatt, og sterk paternalisme, der advokaten har rett til å gjøre paternalistiske intervensjoner selv om klienten er fornuftig, blant annet begrunnet med forebygging av skade på klientens liv eller verdier.³⁰³

Nicholson og Webb peker på tre grunner til at advokater ofte er paternalistiske og handler i strid med klientens ønsker av hensyn til klientens beste: for det første fordi klienten ofte er uvitende om eller ikke i stand til å utøve egne rettigheter, og advokatens hjelp kan i slike tilfeller betraktes som en støtte til klientens autonomi. For det andre fordi advokater besitter informasjon som klienten ikke har, og derfor er det vanlig å slutte at advokaten vet klientens beste generelt. For det tredje fordi at ulike strukturelle trekk ved advokat-klient-forholdet kan hindre gjensidig dialog og meningsutveksling som kunne fått klienten til å skifte oppfatning om sine ønsker og bli enig med advokaten om hva som er hennes beste. Disse strukturelle trekkene er for eksempel den økonomiske prisen for klientens bruk av advokatens tid,

---

²⁹⁹ Samme sted s. 45.

³⁰⁰ Samme sted s. 52.

³⁰¹ Nicholson, D. og Webb, J. (1999): *Professional legal ethics: critical interrogations*. S. 123.

³⁰² Samme sted.

³⁰³ Samme sted s. 126.

kulturelle forskjeller mellom advokat og klient, og klientens oppfatning om at advokatens jobb er å fatte beslutninger for henne.

Bør advokaten være paternalistisk i betydningen vurdere og evaluere klientens ønsker og oppfatninger ut fra et etisk perspektiv? Nicholson og Webb kaller, som Haskell, oppfatningen om at det er rett å begrense en annens autonomi for å beskytte andre eller bevare moralske verdier, for moralsk aktivisme.³⁰⁴ Den moralske aktivisten overveier og velger ikke kun ut fra klientens ønsker og interesser, men også ut fra hensynet til et videre fellesskap.

Nicholson og Webb foreslår ulike strategier en advokat som ønsker å være en moralsk aktivist, kan anvende i møte med klienter som har umoralske mål, eller ønsker å anvende umoralske midler for å oppnå et mål. En mulighet er 'moralisk dialog' mellom advokat og klient for å påvirke klienten til å ha mer moralske interesser. Nicholson og Webb påpeker at 'moralisk dialog' oftest har begrenset effekt, og at den kan utgjøre en trussel mot klientens autonomi.

En annen mulighet er at advokaten kan avvise et oppdrag av moralske grunner. En innvending mot dette alternativet er at klienten kan få problemer med å finne en advokat. En tredje mulighet er 'kvalifisert representasjon', der advokaten representerer klienten, men avstår fra moralsk tvilsomme handlinger. Advokaten må her informere sin klient om sine etisk motiverte begrensninger, slik at klienten kan finne en annen advokat dersom hun ønsker å kjenne til for eksempel juridiske muligheter til å utnytte hull i skatteloven, eller presse vitner på en krenkende måte.³⁰⁵

Et argument mot den moralske aktivisten er at hun kan bli for paternalistisk i betydningen ikke anerkjenne klientens autonome valg. Dette impliserer imidlertid en forståelse av autonomi som jeg tidligere har vist er problematisk.³⁰⁶ Et skarpt skille mellom å fremme klientens autonomi eller selvbestemmelsesrett ('klientens ønsker og mål') og klientens interesser slik advokaten vurderer det juridisk og eventuelt etisk ('paternalisme'), er i praksis vanskelig å opprettholde fordi de i raffinert form begge involverer en dialektikk mellom at

---

³⁰⁴ Samme sted s. 129.

³⁰⁵ Nicholson, D. og Webb, J. (1999): *Professional legal ethics: critical interrogations*. S. 219.

³⁰⁶ Se delkapittel 4.1.

advokaten lytter og aksepterer klientens egne ønsker og oppfatninger, og at advokaten presenterer juridisk informasjon og vurderinger av klientens muligheter juridisk sett.

Oppsummering av delkapittel 4.4

Analysen av informantenes utsagn om relasjonen til klientene viser at to temaer er særlig fremtredende: for det første informantenes uttalte respekt for klienter som har det vanskelig, knyttet til et ønske om å møte klienten som en konkret og unik person og ikke kun som en sak blant mange, for det andre forholdet mellom klientens ønsker og oppfatninger og advokatens oppfatninger, som i noen tilfeller kan komme i konflikt med hverandre.

En del forsvarere, informanter i denne undersøkelsen og andre, forteller hvor viktig det er for dem at 'annerledesmennesket', det vil si de som regnes som mindre verdt i samfunnet, eller som står nederst på samfunnsstigen materielt og sosialt, møtes med respekt.³⁰⁷ Med et sentralt begrep fra Kant kan man si at de ønsker å ivareta disse klientenes menneskeverd eller uendelige verdi, som alle mennesker har uavhengig av evner og prestasjoner. I nyere etikk blir det fremhevet at ivaretagelsen av et universelt menneskeverd i praksis involverer åpenhet for den andres konkrete egenart og moralske identitet.

Prinsippet om menneskeverd er ifølge Kemp (2005) ikke en regel for moralske handlinger, men representerer en grunnleggende verdi i det gode liv for mennesket, som normer kan utledes fra. En annen sentral verdi er enkeltmenneskets autonomi eller frihet til selvbestemmelse og egne valg. Som beskrevet i kapittel 2 er den tradisjonelle forståelsen av autonomi i etikken de siste tiår blitt nyansert og supplert med begreper om menneskets sårbarhet og avhengighet av nære relasjoner. En fornyet forståelse av menneskets autonomi vil vektlegge menneskets selvbestemmelse og frihet, men samtidig inkludere menneskers erfaring av at alle menneskers frihet og selvbestemmelse må ses i sammenheng med avhengighet og sårbarhet. Det er ikke sakssvarende å skille skarpt mellom autonome og ikke-autonome personer, alle er både autonome og sårbare i ulik grad i de ulike livsfasene. Dette poenget er profesjonsetisk særlig relevant fordi det gir et mer nyansert bilde av forholdet mellom klient og profesjonell: Både den profesjonelle og klienten lever i spenningen mellom

---

³⁰⁷ Denne oppfatningen er i noen tilfeller knyttet til ulike typer kritikk av straffesystemet i Norge i dag.

autonomi og sårbarhet, og denne innsikten bør være et incitament for den profesjonelle til å møte klienten med ydmykhet og respekt.

Autonomiprinsippet er profesjonsetisk særlig relevant i situasjoner som involverer paternalisme fra den profesjonelles side. Paternalisme defineres her som at A er paternalistisk hvis hun griper inn i Bs frihet begrunnet ut fra hensyn til Bs beste. Noen informanter forteller at de opplever seg som paternalistiske når de arbeider for å overbevise klienten om at advokatens synspunkter er de beste for klienten. Dersom denne prosessen skjer i en dialog der klienten blir lyttet til og vist respekt, og denne dialogen ender med at klienten blir enig med advokaten, vil dette imidlertid ikke gjelde som paternalisme ut fra definisjonen overfor.

Informantene forteller at i noen tilfeller arbeider advokaten for å fremme klientens ønsker uten å korrigere klienten. Dette kan for eksempel være saker der det dreier seg om viktige livsvalg for klienten som hun må leve med.

I den internasjonale samtalen om advokaters etikk skiller man mellom en klients mål og ønsker som kan være uetiske, men innenfor lovens rammer, og midlene en advokat anvender for å oppnå klientens mål, som kan være uetiske men lovlige. Haskell (1998) argumenterer i forhold til dette spørsmålet for at advokaten bør fremme klientens ønsker og mål dersom det er lovlig.³⁰⁸ Derimot er han kritisk til at advokatene skal anvende uetiske midler for å fremme klientens mål, fordi det kan svekke rettssystemets velfungering. Et noe mer radikalt synspunkt foreligger hos Nicholson og Webb (1999), som kan tolkes som at de mener at advokaten også bør vurdere klientens mål ut fra etiske verdier som rettferdighet og sannhet. Denne forståelsen av advokatrollen blir kalt den moralske aktivisten. En innvending mot den moralske aktivisten er at hun kan utgjøre en paternalistisk trussel mot klientens autonomi.

4.5 Beskriver advokatene en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?

I dette delkapittelet vil jeg undersøke om advokatene beskriver et kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk syn på verdier. Et kommensurabilistisk syn på verdier kan i praksis

medføre at man overveier og velger utelukkende ut fra konsekvensene av handlingen: Dersom konsekvensene av en handling fremmer det beste eller nyttigste resultat for flest mulig, er det den korrekte handling.

Et annet kjennetegn på en kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier kan være at man ikke aksepterer at det kan forekomme det jeg har definert som uløselige dilemmaer. Som nevnt er et uløselig dilemma en situasjon der handling x og handling y er like etisk sett (det vil si at det foreligger to etiske fordringer som begge teller like mye), men der personen må velge x eller y, mens et løselig dilemma er en situasjon der en etisk fordring klart overskygger den andre.³⁰⁹ En gruppe uløselige dilemmaer er tragiske dilemmaer, det vil si situasjoner der kvalitativt ulike verdier kommer i konflikt med hverandre, og der det ikke er mulig å handle godt, det vil si der begge handlingsalternativene er dårlige. En kommensurabilistisk oppfatning med henblikk på verdier representerer en mulighet til å redusere forvirring og usikkerhet i møte med kvalitativt ulike verdier som kan stå i strid med hverandre, og en mulighet til å redusere spørsmål om fornuftig overveielse og valg til et valg mellom ulike mengder av samme verdi.

Et ikke-kommensurabilistisk syn på verdier innebærer derimot en oppfatning om at virkeligheten består av kvalitativt ulike plurale verdier som ikke kan erstatte hverandre, og som i visse situasjoner kan komme i konflikt med hverandre, og dette betyr at ikke-kommensurabilisme åpner for at uløselige dilemmaer og tragiske dilemmaer kan forekomme. Dette innebærer ikke at valget ikke skal tas, men at det blir erkjent at en viktig verdi går tapt ved dette handlingsvalget.³¹⁰ En person med et ikke-kommensurabilistisk syn på verdier vil ikke overveie og velge kun ut fra handlingens konsekvenser, men ut fra kvaliteter ved handlingen i seg selv, kvaliteter som kan beskrives med dydsetiske termer som rettfærdig, sannferdig eller modig.

---

³⁰⁸ Jf. at det er "en grunnleggende rett for enhver å kunne få bistand av en advokat." Harlem, H. (2002): "Advokaten som samfunnets tjener", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 10.

³⁰⁹ Hursthouse, R. (1999): *On virtue ethics*. S. 43-87.

³¹⁰ "Frequently leaders, like private citizens, will be confronted with unpalatable moral choices, choices in which there is no loss-free, and perhaps even no guilt-free course available. We want leaders who will be able to make tough necessary choices in such situations (...). But we also want them to preserve and publicly display enough of the Aristotelian intuitions of the ordinary private person that they will say, here is a situation in which we are violating an important human value." Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 65.

Etiske dilemmaer

Et sentralt tema i intervjuene er forholdet mellom hensynet til klientens ønsker og oppfatninger og andre etiske hensyn som for eksempel andre personer eller etiske verdier mer generelt. Noen av informantene formidler en erfaring av at dette forholdet kan representere en spenning eller motsetning, mens andre beskriver det som mer uproblematisk. En informant beskriver en opplevd konflikt mellom klientens ønsker og egne etiske verdier på denne måten:

Hvis man tar valg man syns er dårlige, blir urettferdige. Det som er et typisk dilemma hos advokater er å komme i en konflikt du ønsker å løse for klienten, og så blir du så opptatt av å løse konflikten at du strekker deg lenger enn du bør gjøre. Vi tolker jo regler, og hvis man strekker seg lenger enn det man bør vil det få meg til å føle meg dårlig. Samtidig som du også ønsker å få de beste resultatene for klienten din, det er bare noe som skjer fordi det blir klienten din. Du skal hjelpe dem best mulig og da er det om å gjøre å finne en balanse mellom hva det er og hva det er å være litt sleipere enn det du ønsker å være. Da er det kanskje noen typer saker du ikke har lyst til å ta fordi du hører på oppdraget at det ligger for mye spekulativt i det. Man skal liksom tenke ut hvordan man skal klare å lure noen, det er ikke noe særlig. (...) Av og til føler man seg presset av klientens forventninger, så man sluker mer enn man egentlig vil. Så ser man det gjerne i ettertid, og det blir sånn fordi man ønsker så veldig å hjelpe.

Utsagnet framstiller en situasjon der dilemmaet er at personen må velge mellom å hjelpe klienten og fremme klientens ønsker og interesser og å ta hensyn til andre verdier han er engasjert i som for eksempel rettferdighet, sannferdighet og redelighet. Informanten beskriver et handlingsrom der man kan velge ulike løsninger: ”vi tolker jo regler”, og forteller at han har opplevd å velge bort egne verdier til fordel for et best mulig resultat for klienten. Dette begrunner han med en annen personlig og profesjonell verdi, ønsket om å hjelpe klienten best mulig.

Jeg tolker informanten som at denne typen erfaringer har fått han til å vurdere mulige nye oppdrag mer kritisk, fordi han ikke ønsker å ”tenke ut hvordan man skal klare å lure noen”. Beskriver informanten et uløselig eller løselig dilemma i utsagnet overfor? Et uløselig dilemma er et valg mellom to handlingsalternativer der begge er like gode eller dårlige. Dersom det er et tragisk uløselig dilemma, vil valget av det ene alternativet medføre et tap av

en verdi som er en essensiell del av et godt menneskeliv. På tross av at begrepet om tragisk dilemma virker noe dramatisk, mener jeg det kan passe på situasjonen informantene beskriver. Han må velge mellom å hjelpe klienten og å ivareta rettferdighet og sannhet, og for han fremstår alle disse kvalitative verdiene som essensielle i et godt liv. I denne situasjonen er de imidlertid uforenlige (ikke-kommensurable), og han må derfor velge bort noe som har iboende verdi for han. Denne typen situasjon ønsker han ikke å havne i igjen, og derfor har han blitt mer kritisk i sine vurderinger av eventuelle nye oppdrag.

Utsagnet illustrerer en av de to advokattypene som ble introdusert i forrige delkapittel, nemlig den moralske aktivisten, som i motsetning til advokaten leid pistol kombinerer arbeidet for å fremme klientens interesse med et etisk vurderende perspektiv på klientens mål og midlene for å oppnå dette målet.³¹¹ Den moralske aktivisten kan beskrives som en advokat som overveier og velger ut fra et rikt og omfattende verdiskjema, til forskjell fra en leid pistol, som opererer ut fra et mer selektivt eller snevert verdiskjema, som regel et formalt begrep om klientens interesser.³¹²

I forhold til betegnelsen leid pistol (*hired gun*) oppfatter jeg den som for tendensiøs og tilpasset amerikanske forhold. Denne advokattypen i norsk sammenheng er ikke først og fremst en 'leid pistol', men en advokat som i stor grad setter likhetstegn mellom prinsippet om å fremme klientens interesser i *Regler for god advokatskikk*, og adekvat yrkesetisk overveielse og valg. Dette er bakgrunnen for at jeg fra nå av vil betegne advokattypen den moralske aktivisten for 'den verdiorienterte advokaten', mens advokattypen leid pistol betegnes som 'den klientorienterte advokaten'.³¹³ Dette innebærer imidlertid ikke at den verdiorienterte advokaten ikke er opptatt av klientens interesser, poenget er at hun i tillegg til hensynet til klientens interesser også tar flere etiske verdier eller hensyn i betraktning, og slik

---

³¹¹ Haskell, P.G. (1998): *Why lawyers behave as they do*. S. 85ff.

³¹² Begrepet om et rikt verdiskjema foreligger hos Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. S. 7.

³¹³ Den verdiorienterte advokaten er en advokat som anvender et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg, mens den klientorienterte advokaten anvender et tynt begrep om fornuftig overveielse og valg. Det tykke og det tynne er profesjonsovergrepene og generelle begreper, og i forhold til den enkelte profesjon vil jeg av pedagogiske grunner anvende begreper som er mer relatert til måten de profesjonelle beskriver sine overveielser og valg på.

har et mer omfattende og komplekst begrep om adekvat yrkesetisk overveielse og valg enn den klientorienterte advokaten.³¹⁴

Den verdiorienterte advokaten vil som den klientorienterte advokaten være engasjert i klientens interesser, men vil begrunne det med verdier som for eksempel rettferdighet. En informant sier for eksempel: ”Advokaten avlaster klienten, tar ansvar for saken, hjelper klienten (...) Vi tar saker for de svake, de som har lidd et rettstap. (...) Det er ikke pengene som står i sentrum, men det å få til rettferdige løsninger.” I dette utsagnet begrunner informanten sin ivaretagelse av klientens ønsker og interesser både med en henvisning til rettferdighet og en oppfatning om at klienten er svak og trenger hjelp for å oppnå rettferdighet.

Det at den verdiorienterte advokaten overveier og velger ut fra flere etiske verdier enn klientens interesser og ønsker, er den avgjørende ulikheten mellom den verdiorienterte advokaten og den klientorienterte advokaten, som fokuserer på å fremme klientens ønsker og interesser, og betrakter andre etiske verdier eller hensyn som mindre relevante for sin yrkespraksis.

En informant beskriver en slik situasjon i neste sitat. Konkret mener han at rettferdighet er noe man oppnår ved å betrakte en situasjon på avstand, slik at man kan se alle sidene ved saken. Informanten mener ikke at det å fremme rettferdighet er hans jobb, han skal ivareta klientens interesser, også om det går på bekostning av det som er rimelig eller rettferdig.

Det er klart det går en sånn etisk moralsk grense et eller annet sted. For all del. Men resultatet er jo ikke alltid rettferdig. Altså - rettferdighet - da snakker jeg om et sånt der man står ovenfra og ned og ser på et eller annet som skal løses om det er konflikt eller forhandling eller et eller annet sånt og ser hva er et rimelig resultat. Det og det er rettferdig. Men det er jo ikke til å komme bort fra at man i visse situasjoner utnytter sin ferdighet eller overtak eller et eller annet til å få et resultat for klienten som er kanskje noe bedre enn hva som er rettferdig.

---

³¹⁴ Syse (2005) betegner den dydige jurist som vektlegger rettferdighet og sannferdighet, som 'den sokratiske jurist'. Den sokratiske jurist oppfyller ”sin generelle moralske plikt til å virkeliggjøre sannferdighet, rimelighet og rettferdighet i sin fremferd, også når man representerer en part som kjemper mot en annen.” Dette innebærer at man ser etikken som en komponent i hva det vil si å være en dyktig jurist, ikke bare som et tillegg eller krydder. Syse, H. (2005): ”Den sokratiske jurist”, i: Fanebust, A. mfl.: *Juss og etikk*. S. 13.

Den klientorienterte advokaten tar ikke i betraktning flere verdier enn omsorg for sin klients interesser når han foretar sine yrkesetiske overveielser og valg. Dermed blir ikke potensialet for verdikonflikt så stort som for den verdiorienterte advokaten.

Den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten: Har de ulike normative oppfatninger om yrkesetikk?

Min tolkning av intervjuene kan tyde på at noen advokater i sin yrkesrolle ser det som riktig å overveie og velge både ut fra det som oppfattes som personlige verdier og hensyn, og ut fra yrkesetiske verdier og hensyn slik de foreligger i kodeksen, mens andre advokater definerer personlige verdier og hensyn som mindre relevante for yrkesetisk overveie og valg, og forholder seg kun til kodeksen i snever forstand.³¹⁵

Denne formuleringen er imidlertid upresis, fordi *Regler for god advokatskikk* som vist ovenfor kan tolkes på ulike måter: den yrkesetiske kodeksen for advokater har rom både for den verdiorienterte advokaten som tar flere verdier i betraktning enn klientens interesser, og den klientorienterte advokaten som kun tar klientens ønsker og interesser i betraktning i sine profesjonelle overveielser og valg.³¹⁶ Det er mer presist å si at den verdiorienterte advokaten og den klientorienterte advokaten representerer ulike normative begreper om advokaters yrkesetikk. Den verdiorienterte advokaten inkluderer flere og kanskje mer allmenne verdier i sine overveielser, mens den klientorienterte advokaten ikke gjør dette.

Forholdet mellom mer allmenne etiske verdier eller hensyn og den profesjonelles spesielle ansvar for sin klient er det kanskje mest sentrale spørsmål i profesjonsetikken generelt. Et eksempel på denne diskusjonen blant norske advokater finner vi i artikkelen ”Når sannhet og etikk kolliderer”.³¹⁷ Artikkelen tar utgangspunkt i at norske advokater blir kritisert for skammelig moral, for eksempel på grunn av asyladvokatenes omgang med klienter og salærer, og det som kan fremstå som enkelte forsvareres overdrevne identifikasjon med klienten.³¹⁸ Dagbladets daværende politiske redaktør Thor Gjermund Eriksen uttaler: ”Før

---

³¹⁵ Jf. en leder i tidsskriftet *Kritisk Juss*, der det trekkes et skille mellom advokatetikk i snever forstand, som bygger på hva som er tillatt ut fra *Regler for god advokatskikk*, og et etikkbegrep for advokater som er forankret i allmenmoraliske hensyn til rettferdighet og korrekthet. Se: Leder. *Kritisk Juss*. Nr. 3. 2004 (30). S. 213-216.

³¹⁶ Se også delkapittel 4.8.

³¹⁷ *Aftenposten* 8/2 2003.

³¹⁸ Samme sted.

tok en god jurist utgangspunkt i jusens idealer. Nå tar en god jurist utgangspunkt i klientens interesser og ser hvor langt lovens grenser kan presses.”

Journalisten har intervjuet advokat Brynjar Meling, som beskrives som 'en kyniker' i forhold til sannheten. Meling uttaler: ”Hva er jusens idealer? (...) Jus og rettferdighet er ikke engang brødre, de er ikke engang fjerne slektninger.” Meling mener at strafferettsadvokatens oppgave ikke er å få fram sannheten, det er påtalemyndighetens oppgave. Strafferettsadvokatens oppgave er å se om bevisbyrden mot klienten er oppfylt. I forhold til det er det til syvende og sist uinteressant om klienten snakker sant eller ei.

Dersom Meling forstår at klienten lyver om sin uskyld, vil han likevel forsvare han: ”Mange advokater vil si at det kunne de ikke gjort. Men hva om jeg selv unngår å legge frem det løgnaktige hendelsesforløpet? Kan jeg, hvis jeg slipper å lansere en teori mot bedre vitende, gjøre jobben min og fokusere på politiets bevisbyrde? Og i tillegg prosedere på frifinnelse? Etter min oppfatning kan jeg det. (...) Så sant jeg ikke tvinges til å ljuge.” Melings poeng er at rettssystemet er bygd opp slik at domstolene skal avgjøre. Strafferettsadvokatens oppgave er ikke å finne sannhet, men å se om bevisbyrden er oppfylt. Når journalisten innvender at dette er å skyve ansvaret for skyldspørsmålet fra seg, svarer Meling: ”Det jeg sier er at det er andre som er tildelt den rollen. Kanskje må vi forsvarsadvokater tenke slik for å overleve.”

Er konklusjonen at for advokaters yrkesetikk er det man kan kalle allmenmoralens begrep om sannhet irrelevant? Ulike autoriteter responderer i artikkelen forskjellig på dette spørsmålet. Jussprofessor Anders Bratholm refererer til forsvarsadvokaten Olav Hestenes, som i sin tid mente at advokaten nettopp burde finne ut om klienten hans var skyldig eller ikke. Bratholm er uenig: ”Jeg ser det ikke som god advokatetikk å finne ut om klienten er skyldig eller ikke. En forsvarer må bygge på klientens fremstilling. Man skal ikke finne ut hva som er sant, men legge fram argumenter for rettens syn. Skyldspørsmålet er det retten som skal avgjøre.” Statsadvokat Inger Wiig påpeker: ”Hvis man positivt vet at det foreligger skyld, må det være svært vanskelig å forsvare etisk å prosedere på frifinnelse.” Kristian Andenæs, professor i rettssosiologi mener at både forsvarer og påtalemyndighet tidligere var mer opptatt av objektivitet, mens det nå er to motstridende parter som står ett hundre prosent mot hverandre i rettsalen. Haakon I. Haraldsen, formann i Advokatforeningens etikutvalg, fremhever at advokaten skal fremme rett og hindre urett, og aldri må gå på akkord med sin profesjonelle standard for å tekkes sin klient. Vi kan her se antydninger til både den

klientorienterte (Bratholm) og den verdiorienterte (Hestenes, Wiig, Haraldsen) advokatens normative begreper om advokaters yrkesetikk.

Det er viktig å merke seg at den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten er *typer*, og at advokater flest vil representere kombinasjoner av disse teoretisk rendyrkede posisjonene. Jeg tror imidlertid på bakgrunn av intervjuene at de fleste vil være mer av den ene enn av den andre typen. Hva vil være forskjellen på hvordan den verdiorienterte opplever sin yrkesrolle i forhold til den klientorienterte?

Ovenfor beskrev jeg den verdiorienterte advokaten som en profesjonell som overveier og velger ut fra et mer omfattende verdiskjema enn den klientorienterte advokaten. Et innledende poeng er at personen med et rikt verdiskjema ofte vil oppleve seg som mangelfull og utilstrekkelig, fordi engasjement i mange verdier vil føre til mange potensielle konflikter mellom verdiene. Personen med et snevert eller selektivt verdiskjema vil derimot ha flere muligheter til å være fornøyd med sine overveielser og valg, rett og slett fordi hennes verdiskjema gjør at potensialet for verdikonflikter er langt mindre. I praksis vil dermed den verdiorienterte advokaten kunne fremstå som mer ydmyk og mindre skråsikker på egne etiske vurderinger enn den klientorienterte advokaten.

Den verdiorienterte advokatens omfattende verdiskjema kan for eksempel bestå av profesjonsetiske verdier slik de er nedfelt i *Regler for god advokatskikk* (som for eksempel rett, hederlighet, sannferdighet, mot og integritet). Disse verdiene kunne imidlertid like gjerne vært presentert som tradisjonelle allmenne etiske verdier i et vestlig samfunn. Den klientorienterte advokaten vil antagelig forstå disse verdiene som utfyllende og ikke korrigerende for 'advokatrolleverdiene' i streng eller snever forstand (fremme klientens interesse osv.), mens den verdiorienterte advokaten som beskrevet tidligere vil åpne for mulige konflikter mellom de ulike verdiene. Dette kan medføre at den verdiorienterte opplever arbeidet som spenningsfylt med henblikk på ulike etiske verdier, mens den klientorienterte ikke gjør det i samme grad.

Den verdiorienterte advokatens opplevelse av konflikt mellom ulike verdier kan betegnes som en rollekonflikt. I kapittel 2 ble rollebegrepet definert som normer og forventninger om hva man skal gjøre, og hvordan man skal oppføre seg når man er i en bestemt sosial posisjon. En

rollekonflikt oppstår dersom rollen er slik utformet at det rettes motstridende normer og forventninger til hva rolleinnhaveren skal gjøre.

Et perspektiv som kan kaste ytterligere lys over forskjellen på den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten, foreligger hos B. Williams.³¹⁹ Williams skiller mellom profesjonelle disposisjoner og generelle disposisjoner, og påpeker at man kan tenke seg en konflikt mellom handling ut fra generelle versus handling ut fra profesjonelle disposisjoner. Profesjonelle har da tre alternative måter å forholde seg til den potensielle verdikonflikten på: For det første kan de spontane generelle disposisjonene endres av profesjonell trening slik at den profesjonelle ikke lenger reagerer på denne måten i profesjonell sammenheng (spesifikk profesjonell tilpasning). For det andre kan den profesjonelle venne seg til å utføre profesjonelle handlinger som strider med deres allmenne disposisjoner, og dermed leve med et visst nivå av konflikt eller spenning i sin profesjonelle identitet. For det tredje kan den profesjonelle mangle eller ha svake generelle disposisjoner (ikke-spesifikk profesjonell tilpasning). Den ikke-spesifikke profesjonelle tilpasningen vil skille seg fra den spesifikke tilpasningen ved at den spesifikke tilpasningen skjer i profesjonell sammenheng, mens den ikke-spesifikke tilpasningen gjelder generelt.

Man kan tenke seg at den verdiorienterte advokaten med sitt komplekse og potensielt motsetningsfylte verdiskjema kan beskrives som en profesjonell som ivaretar både generelle og profesjonelle disposisjoner i en profesjonell kontekst, mens den klientorienterte advokaten kan betraktes som en spesifikt tilpasset profesjonell som overveier og velger ut utelukkende profesjonelle disposisjoner i en profesjonell sammenheng. Williams mener at de profesjonelle som overveier og velger både ut fra generelle og profesjonelle disposisjoner (og derfor erfarer mange rollekonflikter), kan reagere på dette på ulike måter: De generelle disposisjonene kan bli endret over tid til å bli sammenfallende med de profesjonelle disposisjonene, eller den profesjonelle venner seg til å utføre profesjonelle handlinger som strider mot deres generelle disposisjoner.

Ifølge Williams vil tradisjonell profesjonsopplæring være rettet mot å endre den profesjonelles generelle disposisjoner slik at de er irrelevante i en profesjonell kontekst. Ut fra det empiriske materialet som er utgangspunktet for denne avhandlingen, kan jeg ikke si om

---

³¹⁹ Se delkapittel 2.5.

dette er treffende for norske advokaters profesjonsopplæring. Mulige kjennetegn på en profesjonsopplæring som søker å endre den profesjonelles generelle disposisjoner, kan være at man får mange profesjonelle som ikke opplever etiske dilemmaer i sitt arbeid i nevneverdig grad, som er trygge på at fasiten på eventuelle etiske problemer står i den yrkesetiske kodeksen, og som generelt fremstår som lite ydmyke i forhold til etisk ladet kritikk fra utenverden.

Problemet med en profesjonsopplæring som vil endre de profesjonelles generelle disposisjoner til å bli sammenfallende med de profesjonelle disposisjonene, er ifølge Williams at profesjonen kan bli moralsk fremmedgjort i forhold til samfunnet. Dette skyldes at de generelle disposisjonene eller mer allmenne etiske verdiene ivaretar et verdifelleskap med samfunnet ellers, mens de profesjonelle disposisjonene eller yrkesetiske verdiene i snever forstand er vanskeligere å se i sammenheng med samfunnsfelleskapets verdigrunnlag. Dette kan føre til at profesjonelle blir betraktet som lastefulle og umoralske personer, og hvis det går langt nok, kan det underminere respekten for profesjonen som helhet. Williams mener derfor at profesjonsopplæring bør ta sikte på å utvikle profesjonelle som lever med verdikonflikter i sitt profesjonelle liv uten å redusere eller eliminere vekk den rollekonflikt det kan medføre.

Hittil i delkapittelet har jeg behandlet temaet verdikommensurabilisme og ikke-kommensurabilisme på et overordnet nivå, ved hjelp av utsnitt fra intervjuene, etiske perspektiver og et utdrag fra den offentlige norske debatten om advokaters yrkesetikk. Fokuset har vært temaet etiske dilemmaer eller verdikonflikter i advokaters arbeid. I det følgende vil jeg konkretisere denne overordnede problemstillingen i forhold til to verdier som er sentrale i både *Regler for god advokatskikk* og i vestlige samfunns verdigrunnlag: sannhet og integritet. Materialet her er intervjuene med advokater og sentrale arbeidere i den internasjonale samtalen om advokatetikk.

Advokatenes forhold til verdien sannhet

Spørsmål om advokatens forhold til sannhet er tema i flere av intervjuene. Dette handler for eksempel om opplysningsplikten, forholdet til klientens skyld, og annet. Den såkalte opplysningsplikten eller plikten til å opplyse saken og få fram faktum dreier seg om

advokaten kan eller skal legge frem opplysninger som han vet er av betydning i en sak, når det ikke vil tjene hans klients interesser.³²⁰ I forhold til dette spørsmålet er det selvsagt en klar forskjell på praksis i strafferetten og sivilretten. I sivilretten har advokaten en plikt til å opplyse saken, men det er et stort felt der overveielse og valg vil være overlatt til advokatens selvstendige overveielser og valg: Bør for eksempel en advokat gjøre sin motpart oppmerksom på anførsler han bør fremsette, eller på relevante rettskilder som motparten ikke gjør bruk av? Wilhelmsen og Woxholth svarer klart nei på det første spørsmålet, men er mer tvilende til det andre.³²¹ Når det gjelder bevismidler som kan opplyse saken, mener Wilhelmsen og Woxholth at det er uetisk å underslå bevis som motparten ikke kjenner til, selv om beviset går mot egen klients interesser.

Innenfor strafferetten er advokatens oppgave mer ensidig å være forsvarer, ikke å opplyse saken.³²² Erkjenner klienten skyld, har advokaten rett og plikt til å ikke gå videre med opplysningen. Også for en strafferettsadvokat vil det imidlertid forekomme etiske problemstillinger knyttet til forholdet mellom sannhet og klientens interesse, der svaret ikke er opplagt. Et eksempel er hensynet til etterforskningen versus hensynet til egen klients interesser.³²³

En informant beskriver denne forskjellen på strafferettsadvokaten og advokaten i en sivil sak slik:

Strafferettsadvokater har jo en litt mer sånn subjektiv rolle holdt jeg på å si, hvor de skal trekke fram alt som er i klientens interesse og om han da ikke prosederer på frifinnelse skal man jo prosedere på mildeste straff og da skal man jo trekke fram alt som er i favør av din klient. Men i sånne sivile saker så har man liksom en plikt til å

---

³²⁰ Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyret", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 258. Jf. *Regler for god advokatskikk* § 4.2: "Enhver sak skal opplyses ved åpen og saklig bevisførsel og ved prosedyre for den samlede rett. (...) En advokat skal ikke bevisst gi uriktige eller villedende opplysninger til retten."

³²¹ Wilhelmsen, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. S. 70f.

³²² Jf. *Retningslinjer for forsvarere* § 4.2: "Forsvareren skal vise respekt for domstolen og aktørene, og med frimodighet og selvstendighet ivareta klientens interesser. Han skal påse at klientens prosessuelle rettigheter blir ivaretatt, og at forhandlingene blir ledet objektivt og i samsvar med kontradiktoriske prinsipper. § 4.3 Forsvarerens redegjørelse for retts spørsmål skal være redelig." Se også § 2.3 "Forsvareren skal utad lojalt tilkjennegi samme standpunkt til faktum som klienten gjør, men skal gi klienten sin vurdering av bevisene i saken og om nødvendig gi råd med hensyn til skyldspørsmålet. En skylderkjennelse er ikke nødvendigvis bindende for forsvareren." Samtidig må ikke forsvareren bidra til uredlighet: § 2.4 "Forsvareren må ikke tilskynde eller på annen måte medvirke til uriktig forklaring, falske bevis eller annen form for uredlighet." www.jus.no

³²³ Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyret", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 260.

opplyse saken. Man kan jo velge å legge fram opplysninger og la være å legge fram, men man skal ikke direkte skjule ting, man har jo en plikt å opplyse saken sånn noenlunde korrekt for retten. Men som sagt i straffesaker har man liksom en litt annen posisjon. Så jeg ser jo for meg at det er en litt annen type jobb man har som strafferettsadvokat (enn som andre typer advokater).

En informant forteller at han opplevde at avgjørende opplysninger kom fram i sluttdelen av en sivil sak, og han valgte å presentere disse for retten på tross av at de talte mot hans klient. Ellers ville han ”påført en annen et urettmessig tap”, og dette er ikke korrekt i en sivil sak: ”så langt går ikke den oppgaven man har for klienten at man skal la det skje.” Dette sitatet representerer en verdiorientert advokat, som vil ivareta klientens interesser samtidig som han mener at hensynet til klientens interesser er begrenset av hensynet til å ikke skade motparten urettmessig.

En informant beskriver en etisk problemstilling som kan oppstå i forhold til etterforskning av en sak:

En ting er at man i forbindelse med en rettssak ikke kan holde tilbake viktige opplysninger, man har plikt til å opplyse om det og det man sier må være sant. Et litt mer vanskelig spørsmål er: I hvilken grad har man undersøkelsesplikt? Altså plikt til å undersøke hvordan faktum er. Gå inn og søke og lete. Det er klart at det kan være en vanskelig avveining i hvilken grad man har det. Men vanlig aktsomhet har man jo selvfølgelig plikt til å utvise, og en viss sånn undersøkelse må man jo også utføre på grunn av yrkesmessige krav.

I en slik situasjon tenker jeg at en verdiorientert advokat vil være mer engasjert i å opplyse sakens faktum enn en klientorientert advokat.

Forsvarere i strafferettssaker skal i utgangspunktet forsvare sin klients sak uavhengig av skyldspørsmålet. En informant forteller at han løser dette ved å si til klienten at han vil høre den historien som han skal forsvare i retten. Noe annet vil han ikke høre, fordi det kan føre til at han gjør en dårligere jobb.

Vi diskuterer saken, hva er det han mener han har gjort og hva er det han mener han ikke har gjort, og det er da mitt utgangspunkt for å komme i retten og forsvare han på bakgrunn av hva det er han sier han har gjort av ting. (...) Jeg skal ha den versjonen de mener er riktig og den skal jeg kjempe for at vi får gjennomslag for. Har de noe annet å fortelle så vil ikke jeg høre det. Fordi at jeg skal forsvare den personen og da vil ikke jeg gå og gjøre en god jobb hvis personen sier han er uskyldig og så sier han hør her, egentlig så har jeg gjort det likevel. Da får de finne seg en annen en, fordi at da vil

ikke jeg gjøre en god nok jobb, for det vil ligge i bakhodet mitt hele tida at her står jeg egentlig og prater ting som jeg selv vet ikke er riktig.

Dette synet er utbredt i spørsmålet om forsvareren og klientens skyld: Det sentrale er ikke om forsvareren kjenner til om klienten er skyldig eller ei, men om han er i stand til å utføre sin jobb som forsvarer på en god nok måte. Advokat Tor Martin Kindem uttaler for eksempel i et intervju med *Advokatbladet* at det er viktig at forsvarsadvokater balanserer mellom å ha interesse for klienten og omsorg for hans situasjon, samtidig som han ikke engasjerer seg personlig i klientens skyld eller uskyld.³²⁴ Forsvarsadvokaten bør ikke ha noen personlig oppfatning av om klienten er uskyldig eller skyldig. Lagdommer Peter Lauritz Bernhardt fremhever at det ikke er uetisk å prosedere på at påtalemyndigheten ikke har oppfylt beviskravene for tiltaltes skyld. Derimot er det uetisk dersom forsvareren trekker seg fra oppdraget på en slik måte at klienten framstår i et mistenkelig lys.³²⁵

En tilsvarende argumentasjon finner vi i neste sitat. Informanten, som arbeider som forsvarer i strafferetten, understreker at det er ikke hans oppgave å dømme klienten, det er rettens oppgave. Informanten beskriver sin oppgave som å få frem sin klients versjon, og 'koble ut det andre':

Det er retten som skal dømme han. Hvis det kommer tre vitner og sier han gjorde det og han sier han ikke gjorde det, så er det min plikt å forsvare han at han ikke gjorde det. Det er ikke min oppgave å dømme personen. Jeg skal ha den versjonen og jobbe ut fra den versjonen, så kobler jeg ut det andre. Det er min jobb å finne svakheter i de andres argumentasjon, og prøve å få frem at min klients versjon er den riktige versjonen. Det er min jobb.

Dette utsagnet er karakteristisk for den klientorienterte advokaten, som overveier og velger ut fra klientens interesser. Denne forståelsen av advokatrollen er som nevnt særlig relevant og adekvat for forsvarere i strafferetten. Et annet viktig element i utsagnet er rollefordelingen informanten beskriver mellom retten og advokaten ('retten skal dømme ham, jeg skal forsvare ham').³²⁶

³²⁴ Jus nr. 1: Advokatens forhold til klienten. www.jus.no/?id=43857

³²⁵ Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyret", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 260.

³²⁶ Dette temaet utdypes i delkapittel 4.6.

Utdragene fra intervjuene og den mer teoretiske diskusjonen om advokaters etikk viser hvordan advokatenes forhold til verdien ærlighet eller sannhet er en balansegang, i et landskap der det er mange valgmuligheter og gråsoner. Vi ser at både i intervjuene og i mediedebatt om advokaters profesjonsetikk finner vi forsvarere av å kombinere generelle og profesjonelle disposisjoner (den verdiorienterte advokaten), og dem som mener at advokatens rolle er å handle ut fra profesjonelle disposisjoner (den klientorienterte advokaten). Disse to posisjonene blir enda klarere i det neste delkapittelet om integritet, som munner ut i en drøfting av hvorvidt advokater bør være verdiorienterte og overveie og velge ut fra både generelle og profesjonelle disposisjoner, eller om de bør være klientorienterte og kun velge ut fra profesjonelle disposisjoner.

Advokatenes syn på integritet

Begrepet integritet er et tema for de fleste informantene. Som tidligere vist er integritet også et viktig punkt i *Regler for god advokatskikk*: ”I sin virksomhet er advokaten avhengig av tillit som bare kan oppnås når advokatens hederlighet og integritet er hevet over tvil.”

Ifølge Haraldsen (2005) er integritet knyttet til prinsippet om uavhengighet, og integriteten forutsetter at advokaten ikke lar seg påvirke av andre hensyn enn hensynet til egen klient.³²⁷

I det følgende vil jeg undersøke ulike forståelser av begrepet integritet i intervjuene. Alle informantene viser til integritet som noe som veileder dem i deres profesjonelle overveielser og valg, men jeg mener å se to ulike måter å forstå integritet på i intervjuene. For det første integritet som evnen til å stå i mot ytre press og egne interesser, og kun fokusere på hensynet til klientens interesser. Dette kan beskrives som en mer formal forståelse av begrepet integritet. For det andre integritet som knyttet til begreper om rettferdighet og rett, dette er et mer substansielt eller innholdspreget begrep om integritet. Jeg vil belyse disse to posisjonene i empirien med perspektiver fra den moralfilosofiske diskusjonen om integritet, og avslutningsvis argumentere for at integritet må forstås substansielt som en karakterforankret egenskap som innebærer at personen forholder seg aktivt og responderende til den konkrete situasjon, og evner å fastholde og håndtere eventuelle motstridende verdier og hensyn.

---

³²⁷ Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 46.

En informant beskriver integritet som veiledende eller bestemmende i forhold til *Regler for god advokatskikk* sitt punkt om uavhengighet. Det vil si å ikke ha noen egne interesser i det man gjør, være veldig klar på at man jobber for en klient og at det er dennes rettigheter man skal ta seg av, ikke ha noen sideblikk til at man selv kan oppnå noen fordeler med det man gjør, ikke ha noen bindinger til andre sånn at man tar andre hensyn enn klientens interesser:

Det går jo på integriteten at man må stå imot alle andre påvirkninger som man kan ha egen interesse av eller at man gjennom andre kan ha interesse av et spesielt utfall eller la seg påvirke av noen andre i saken for at andre skal oppnå fordeler mens man egentlig har en klient man jobber for som man må være helt klar på at det er vedkommendes interesser man ivaretar, ingen andre, ikke seg selv. Det mener jeg er utrolig viktig for advokaten. Det er jo nedfelt i advokatetiske regler og så videre at man ikke skal ha noen interesser i utfallet av en sak.

Ifølge en annen informant kan brudd på regelen for uavhengighet for eksempel skje ved at en advokat sitter i styret for bedriften vedkommende representerer som advokat. Hypotetisk kan man tenke seg advokatens integritet i slike tilfeller motvirker at hun lar sine egne interesser styre på bekostning av interessen til bedriften som er hennes klient:

Noe som pågår nå som det har vært mye om i avisen er denne koblingen mellom styreverv og advokatvirksomhet, det er jo noe man bør unngå i en del tilfeller. Sitter man som styre i en bedrift og samtidig skal være advokat for bedriften så sitter man der kanskje som advokat og skal forsvare sine egne beslutninger som styremedlem. Og da får man en egeninteresse i å gjøre det, som ikke behøver å være sammenfallende med bedriftens interesser hvis den beslutningen er gal. Eller man får da en avhengighet, og det gjelder ikke bare advokater, men også andre som sitter i styret og kjøper tjenester av firmaet og man får en avhengighet i administrasjonen, og som medlem av styret er det en viktig oppgave nettopp å kontrollere administrasjonen. Hvordan skal du kunne gjøre det hvis du da har et forhold til dem som kunder eller leverandør, det er klart at det lar seg ikke helt forene.

Integritet er her en etisk grense eller en markør som forhindrer brudd på hensynet til advokatens uavhengighet av andre hensyn enn klientens interesser. En informant beskriver integritet som knyttet til selvstendighet:

Jeg tror disse reglene (om uavhengighet og avstand til klient) brytes litt på grunn av tankeløshet, at folk ikke er seg dette bevisst, det kan også være at det er et eller annet økonomisk motiv. Man kan tenke som så 'ja ja dette med uavhengighet betyr ikke så mye, jeg er liksom så selvstendig og klar, jeg lar meg ikke påvirke, jeg har såpass stor integritet at det er ikke noe farlig'.

Implisitt forstås integritet her igjen som et vern eller markør for advokatens brudd med hensynet til klientens interesser til fordel for egne økonomiske interesser. Det er ikke urimelig å anta at nettopp advokatens eget eller kollegers press (for eksempel i større advokatfirmaer) for å oppnå økonomisk fortjeneste i praksis er den mest sentrale trussel mot advokaters integritet.

Hovedtemaet i utsagnet ovenfor er imidlertid henvisning til egen integritet som et dekke for selvbedrag. Informanten antyder at en del brudd med prinsippet om uavhengighet skyldes ulike former for selvbedrag: 'tankeløshet', 'folk er seg det ikke bevisst', 'jeg lar meg ikke påvirke', 'jeg har såpass stor integritet at det er ikke noe farlig.' Koppang (2001) beskriver selvbedrag som en ubevisst mekanisme som medfører "omskrivning av realiteter" og en dertilhørende "lettelse (...) avlastning og eventuelt avledning fra en tyngende indre konflikt."³²⁸ Selvbedraget betyr at man ikke må konfronteres med sin etiske utilstrekkelighet, man kan opprettholde sin identitet som et godt menneske selv om man rent faktisk bedrar seg selv og andre. "Det selv-bedrag med tanke på etikk muliggjør, er at selv-bedrageren blir i stand til – i eget påsyn og påhør – å *legitimere en uetisk handling som etisk*."³²⁹

Koppang mener at selvbedrag ikke er mulig å velge fullstendig bort, og at det kan fungere som "et naturlig og nødvendig forsvar for enhver aktør".³³⁰ Selvbedraget opphører imidlertid å være en positiv ressurs dersom det truer personens ansvarlighet: 'jo mer selv-bedrag, jo mindre kan vi være ansvarlige aktører'.³³¹ I utsagnet sitert ovenfor, mener jeg vi ser illustrert hvordan selvbedrag kan svekke personens ansvarlighet. Advokater som overveier og velger i strid med kravet om uavhengighet under dekke av at de har integritet nok til at det ikke er noe problem, tar ikke ansvar for de reelle etiske implikasjonene av egne overveielser og valg.

I utsagnet ovenfor beskrives en hypotetisk situasjon der en advokat forteller seg selv at han ikke har økonomiske motiver for sine overveielser og valg i en bestemt sak, mens det i virkeligheten foreligger en interessekonflikt der advokaten står i fare for å sette økonomisk egeninteresse foran hensynet til klientens interesser. Dette er et eksempel på en type

---

³²⁸ Koppang, H. (2001): *Selvbedrag og etikk: om den begrenset rasjonelle og den ubegrenset selv-bedrageriske aktør*. S. 7.

³²⁹ Samme sted s. 8.

³³⁰ Samme sted s. 189.

³³¹ Samme sted.

interessekonflikt som ifølge *Regler for god advokatskikk* kan forstyrre advokatens evne til profesjonsetisk adekvate overveielser og valg.

Disiplinærorganenes praksis viser at saker om interessekonflikter forekommer relativt ofte, og at man tidligere i en del tilfeller overså problemet eller anså samtykke fra klient som problemløsende.³³² Det sentrale temaet i *Regler for god advokatskikk* i forhold til interessekonflikter, er avveininger mellom advokatens økonomiske interesse og på den andre siden ivaretagelsen av klientens interesser. Hovedregel punkt 3.2.1 om interessekonflikter er at advokaten ikke må påta seg et oppdrag som kan medføre risiko for brudd på advokatens lojalitet og fortrolighet overfor klientene, eller brudd på advokatens plikt til uavhengighet. Det er altså tilstrekkelig at det foreligger risiko for interessekonflikt.^{333 334}

Det første utsagnet i delkapittelet uttrykte et begrep om integritet som fokuserer på at advokaten skal motstå alle andre påvirkninger som man kan ha egen interesse av, det er klientens interesser advokaten skal ivareta, ingen andre, ikke seg selv. Denne forståelsen av integritet representerer den første posisjonen i empirien som jeg ovenfor beskrev som mer formel og rettet mot å fremme klientens interesser uavhengig av egne interesser eller ytre press.

Et mer folkelig eller uformelt begrep som brukes i noen intervjuer for å beskrive evnen til å fremme klientens interesser uavhengig av press fra motpart og andre, er 'tøffhet'. Jeg leser intervjuene som at 'tøffheten' representerer en form for integritet hos advokaten. En informant beskriver evnen til å stå imot ytre press som det å være 'tøff': "Og det er klart skal man være advokat så må man være tøff innimellom altså. Tøff i forhandlinger og en del sånne ting, det er ikke det at man ønsker å være tøff, men det er jo noen ganger man må være litt tøff

---

³³² Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 102.

³³³ Samme sted s. 104.

³³⁴ De utfyllende reglene om interessekonflikter sier at advokaten ikke må representere to eller flere klienter i samme sak hvis det kan oppstå eller er motstridende interesser mellom dem (punkt 3.2.2 dobbeltrepresentasjon), advokaten kan representere en klient mot en annen klient kun hvis det må anses som klart ubetenkelig (punkt 3.2.3 klientkollisjon), og advokaten skal være varsom med å ta oppdrag mot tidligere klient (punkt 3.2.4 oppdrag mot tidligere klient). Endelig fremheves betydningen av klientens samtykke i saker der det foreligger en mulighet for interessekonflikt. Imidlertid kan ikke advokaten handle på grunnlag av samtykke fra klienten dersom plikten til lojalitet, fortrolighet eller uavhengighet derved blir brutt. Det fremheves også at et samtykke fra klient kun er gyldig dersom det er informert, det vil si "dersom det er gitt på grunnlag av en henvendelse fra advokaten som gir klienten fullstendig og oppriktig opplysning om hva interessekonflikten består i." RGA punkt 3.2.5. Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 119.

og få satt ting på plass.” Informanten sier at det er ikke det at han ønsker å være tøff, men at han av og til må være det, selv om det er ubehagelig er det en slags forpliktelse.

Hva slags situasjoner fordrer at han er tøff? Informanten trekker først fram situasjoner der han må korrigere klienten for å oppnå et bra resultat for klienten. En annen situasjon der han må være tøff, er i vanskelige forhandlinger. Her beskriver han tøffheten mer som et virkemiddel for å oppnå det resultatet han ønsker.

Hvis den egenskapen informanten betegner som 'tøffhet' kan forstås som integritet knyttet til fokus på å fremme klientens interesser, er det tydelig hvordan advokatens integritet kan involverer korrigerende av klientens ønsker og oppfatninger (’få klienten til å skjønne at han kanskje ikke har rett’), og at det kan dreie seg om å stå imot press fra motpart og motpartens advokater.

Jeg tolker tøffheten som et begrep som kan gi innhold til den første måten å forstå integritet på, som det å fremme klientens interesser uavhengig av ytre press og egne personlige interesser for eksempel i form av økonomiske interesser, eller i form av et behov for å unngå ubehag i harde forhandlinger. Informanten framstiller evnen til å være tøff som en nødvendig egenskap for en advokat, en nødvendig forutsetning for å kunne følge de uformelle reglene for praksisen til advokater.

Integritet på jobben betyr ifølge Solomon (1997) at en person følger reglene og praksisen som definerer jobben, i motsetning til det å bli distrauert og beveget eller påvirket (*swayed*) av midlertidige fristelser.³³⁵ Det er ikke urimelig å anta at distraksjoner og fristelser for en advokat kan være personlige interesser knyttet til økonomisk fortjeneste, som for eksempel det å ta en sak til retten, selv om den ikke er adekvat begrunnet, for å kunne få økt fortjeneste på saken.

Begrepet om integritet som det å følge reglene for ens profesjonelle praksis, er et formalt begrep om integritet. Jeg mener det kan betraktes som en mer abstrakt utgave av den empiriske forståelsen av integritet som det å fremme klientens interesser uavhengig av andre

---

³³⁵ Solomon, R.C. (1997): "Corporate Roles, Personal Virtues", i: Statman, D. (red.): *Virtue ethics: a critical reader*. S. 215.

hensyn. En sentral innvending mot denne forståelsen av integritet kan være at man kan tenke seg tilfeller der en advokats integritet konseptuelt medfører et brudd med reglene for ens profesjonelle praksis. Jeg sikter her til den andre forståelsen av integritet som foreligger i empirien, begrepet om integritet som får innhold fra begreper om rettsfølelse og rettferdighet. Mer konkret beskrives integritet som en *grense* for hva advokaten vil gjøre for å fremme klientens interesser, med andre ord, en måte å kritisk vurdere klientens interesser fra et etisk perspektiv på.

Et eksempel er en konkret sak der klientens ønsker sto i motsetning til advokatens rettsfølelse. Klienten ønsket hjelp til å oppnå et uetisk, men ikke ulovlig mål. Informanten påpeker at i slike situasjoner kan ikke advokaten hindre klienten i å velge det han ønsker, advokaten kan snakke grundig med klienten om hvorfor han ønsker å ta de valgene, men kan ikke hindre han å velge: ”Ønsker de å gjøre slemme ting så hjelper vi dem liksom.”

Informanten sier imidlertid at i en eventuell rettsak ville han sagt det som det var, under forutsetning at han ble løst fra taushetsplikten.³³⁶ Dette ville kommet motparten til gode og begrenset muligheten for at hans klient skulle oppnå sitt mål. Han begrunner denne overveielser og valget med ’egen rettsfølelse og integritet’, og et ønske om å ikke lyve, men være ærlig:

Hvis man først er løst fra taushetsplikten er man løst fra det som kreves i henhold til yrkesetikken, da er det hva man føler ut fra rettsfølelse og rettferdighet som gjelder. Og hvis jeg ikke er nødt vil ikke jeg på bekostning av egen rettsfølelse og integritet stå og lyve eller fordreie sannhet, da ville jeg vært lettet over å kunne si det som det er. Hvis ikke vi hadde blitt løst fra taushetsplikten ville jeg valgt å ikke si noe.

Utsagnet beskriver en potensiell konflikt mellom yrkesetikken regel om taushetsplikt og advokatens egen rettsfølelse. Denne konflikten representerer et etisk dilemma eller en verdikonflikt mellom hensynet til klientens ønsker og interesser (autonomi) og hensynet til rettferdighet. Man kan tenke seg at en advokat som definerer integritet som det å ivareta klientens interesser, i mindre grad ville oppfattet denne situasjonen som en verdikonflikt enn advokaten som knytter integritet til begreper om egen rettsfølelse og rettferdighet.

---

³³⁶ Om konfidensialitet og fortrolighet, jf. RGA 2.3.

Hva mener informantene når de anvender begrepet rettsfølelse? Som i utsagnet ovenfor er det i intervjuene ofte knyttet til et begrep om rettferdighet, en informant kaller det rettferdighetssans: ”Jeg tror veldig mange advokater har sterk rettferdighetssans, og tok studiet fordi de har det, og da er det om å gjøre å være bevisst og lære av sine erfaringer.”

En informant mener at rettferdighet er knyttet til konkrete vurderinger, og er en slags medfødt følelse: ”En følelse man bare har, medfødt, av hva som føles rett og galt. Det er å se saken i helhet, fra begge sider.” Utsagnet beskriver rettferdighet som ’å se saken i helhet, fra begge sider’. En lignende forståelse av rettferdighet finner vi hos en annen informant: ”Altså rettferdighet - da snakker jeg om et sånt der man står ovenfra og ned og ser på et eller annet som skal løses om det er konflikt eller forhandling eller et eller annet sånt og ser hva er et rimelig resultat. Det og det er rettferdig.” Informanten beskriver rettferdighet som noe han ser ovenfra. Det tolker jeg som at han mener rettferdighet er knyttet til en slags *helhetsvurdering* av situasjonen: Når man ser situasjonen ovenfra, blir det mulig å se alle sider av en sak. Blikket er ikke begrenset til ett perspektiv, det blir mer allestedsnærværende. Samtidig forutsetter det å se noe ovenfra en *avstand* til situasjonen.

Utsagnene viser en forståelse av rettferdighet som knyttet til en upartisk vurdering av situasjonen som helhet, der man tar alle parter syn i betraktning. Samtidig kan man tenke seg at advokatene som arbeider for å fremme klientens interesse uavhengig av andre hensyn, også forstår seg selv som forsvarere av rettferdighet, selv om de i sitt arbeid ikke ivaretar mer enn ett perspektiv eller en part.

Et perspektiv som kan kaste lys over rettferdighet forstått som upartiskhet og en helhetlig vurdering av situasjonen versus en mer partikulær forståelse av rettferdighet, foreligger hos Scheffler (2001).³³⁷ Scheffler skiller mellom relasjoner preget av generelle ansvar og relasjoner preget av spesielle ansvar. Det generelle ansvaret foreligger i forhold til mennesker generelt, mens spesielle ansvar eller forpliktelser kan være knytte til kontraktsrelasjoner, eller mer personlige relasjoner. Man kan tenke seg at dersom en advokat føler et generelt ansvar i forhold til alle parter i en sak, kan dette komme i konflikt med det spesielle ansvaret i forhold til klientens ønsker og interesser.

---

³³⁷ Se delkapittel 2.5.

Hva gjør det legitimt for advokaten å risikere og skade andre parter fordi det er i samsvar med klientens ønsker eller klientens interesser? Eksempler på dette kan være advokaten som fremmer klientens mål på tross av at dette urettmessig vil skade andre parter i saken, eller advokaten som utnytter sin erfaring for å oppnå et bedre økonomisk resultat for klienten enn det som er rettferdig ut fra en upartisk vurdering av situasjonen.

Et mulig svar på dette spørsmålet er at de profesjonelle har fått i oppgave av samfunnet å ivareta interessene til sine klienter, og at de profesjonelle dermed utfører en oppgave som kommer hele samfunnet til gode: Idet de ivaretar sitt spesielle ansvar, ivaretar de også sine generelle ansvar, så og si. Det er imidlertid ikke så enkelt som at det å ivareta klientens interesser alltid er tilstrekkelig for profesjonsetisk adekvat overveielse og valg. Harlem (2002) peker på det samme poenget:

På mange måter er det enkelt for advokaten hvis han eller hun bare behøver å holde fast ved en rettesnor – hva hjelper min klient best. Da er det tilsynelatende rett fram, og man kan til enhver tid argumentere med at det er andre som er satt til oppgaven å ivareta samfunnets og andres interesser. Å velge en annen vei – der advokaten er nødt til å nyansere og tenke gjennom hvor langt man ensidig skal la seg styre av klientens interesser, når man på veien i så fall skader andre legitime interesser, - enten det er andre personer eller samfunnet i vid forstand, er vanskeligere. (...) Å holde igjen er alltid vanskelig, fordi utviklingen drives fram av enkeltpersoner som er villig til å gå lenger, og derved presser fram tilsvarende utvikling hos andre.³³⁸

Harlem mener at advokatens overveielser og valg må ivareta flere etiske verdier og hensyn enn ivaretagelsen av klientens interesser. Med andre ord, i situasjoner der det foreligger konflikt mellom de profesjonelles generelle ansvar og spesielle ansvar, blir spørsmålet til profesjonelle hvordan de kan behandle sitt spesielle ansvar i relasjon til klient og kolleger, uten å neglisjere hensynet til relasjonene preget av generelle ansvar og mer allmenne samfunnsverdier som rettferdighet og solidaritet.

Integritet gis ifølge den substansielle forståelsen av integritet innhold ved hjelp av begreper om rettsfølelse og rettferdighet. Et perspektiv fra Aristoteles' etikk kan kaste lys over mulige tolkninger av disse begrepene. Aristoteles la stor vekt på rettferdighet som dyd, idet han beskrev den som den mest sentrale av dydene: "Det er den mest fullstendige dyd fordi den er

---

³³⁸ Harlem, H. (2002): "Advokaten som samfunnets tjener", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. S. 19f.

den fullstendige dyd i bruk.”³³⁹ Aristoteles mener at rettferdighetssans er knyttet til en adekvat respons på det partikulære. Dette viser han ved å fremstille rettferdighetssans som en komplettering av legal rettferdighet (tolkning av generelle lover og regler).

Rettferdighetssansen kan imidlertid også komme i konflikt med legal rettferdighet.³⁴⁰

Grunnen til at rettferdighetssans kan foreligge som en motsetning til legal rettferdighet, er at loven taler i generelle termer og dermed begår to feil: Den etterlater tomrom som må fylles opp av partikulære vurderinger, og den tar av og til feil. Dette skyldes ikke lovgiveren, men saksforholdet; menneskelivets karakter. Partikulære vurderinger er adekvate fordi de er fleksible i møte med kompleksiteten i en konkret situasjon.

Ifølge Aristoteles er dyden rettferdighet den viktigste veileder for overveielse og valg i det partikulære, en veileder som gir hjelp i møte med nye og uforutsigbare situasjoner: “If there were no such guidelines and no such sense of being bound to a character, if the ‘eye of the soul’ saw each situation as simply new and non-repeatable, the perceptions of practical wisdom would begin to look arbitrary and empty.”³⁴¹ Den rettferdighetsforankrede integriteten er i dette perspektivet en etisk grense for hvilke mål advokaten kan fremme for klienten, og hvilke midler hun kan anvende. Dette blir illustrert ved følgende hypotetiske eksempel fra en informant. Hun forteller at det finnes en gråsoner der reglene ikke strekker til, og der advokaten har alternative valgmuligheter:

En klient kan for eksempel ønske å unngå å betale skatt, og ber advokaten finne mulighet for å unngå skatt, og da er det jo sånn der grensegang for å utnytte reglene så langt råd er, men ikke gå over de, ikke finne på noe som er så lurt at det er i strid med reglene. Men advokaten må jo vite hvor grensene går og da gjelder det å si til klienten at så langt kan vi gjøre dette, men ikke lenger, da er man over på det som ikke er lov. (...) Advokaten må vite hvor grensene går hvis man er en god skatteadvokat vet man det. Og det er jo en problemstilling at klienten da kan ønske at man er enda mer kreativ og da må man jo ha mot og integritet nok til å si at det kan hvert fall ikke jeg hjelpe med. Så langt, men ikke lenger.

Integriteten veileder advokaten i forhold til hva hun kan hjelpe klienten med. Dette integritetsbegrepet er substansielt og gis innhold med begreper om rettsfølelse og rettferdighet. Den andre måten å forstå integritet på er et begrep om integritet som kobler det til å følge regelen om å fremme klientens interesser uavhengig av andre hensyn. Dette

---

³³⁹ Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. Bok V 1129b31.

³⁴⁰ Samme sted. Bok V 1137b8-34. For Nussbaums lesning av dette temaet hos Aristoteles se Nussbaum, M. (1999): *Sex and social justice*. S. 154-183. Se for utdypning delkapittel 6.5.

begrepet om integritet har jeg tolket ved hjelp av informantenes ord 'tøffhet'. Det dreier seg om å forfølge ett mål (ivaretagelse av klientens interesser) uten å la seg påvirke av andre hensyn.

De to ulike begrepene om integritet kan betraktes som uttrykk for de to advokattypene som er framstilt tidligere. Den verdiorienterte advokaten vil forstå integritet som bestemt av begrepet om rettferdighet, mens den klientorienterte advokaten vil knytte integritet til å fremme klientens interesser uavhengig av andre hensyn eller ytre press.

Spørsmålet blir hvordan regelen i *Regler for god advokatskikk* om at advokaten skal besitte integritet kan fortolkes. Innebærer integritet for advokaten at han kun skal overveie og velge ut fra klientens interesser og ønsker (innenfor lovens grenser), og se bort fra alle andre hensyn – det være seg økonomisk egeninteresse eller hensyn til personlige etiske verdier og prinsipper? Eller medfører integritet at advokaten overveier og velger ut fra et kompleks av etiske hensyn og verdier som kan omfatte både klientens interesser og egne personlige verdier og prinsipper?

I litteraturen om integritetsbegrepet foreligger alternative forståelser av integritet som kan kaste lys over dette spørsmålet. Ett sentralt begrep om integritet knytter integritet til en persons identitet, som betraktes som en narrativt basert helhet som ikke må skades: "That which must not be hurt, damaged, or altered, but which should be respected and protected."³⁴² Dette integritetsbegrepet fanger konseptuelt inn den etymologiske betydningen av integritet, som kommer fra det latinske *integrare*. *Integrare* er en kombinasjon av å berøre (*tangere*) og det personlige eller private *in*. Denne forståelsen av integritet peker i retning av at den profesjonelles integritet ikke kan bli skadd uten konsekvenser for personens identitet og personlige moral.

Et annet viktig begrep om integritet er referert tidligere, det dreier seg om en forståelse av at integritet for eksempel i profesjonell sammenheng krever at den profesjonelle følger reglene

---

³⁴¹ Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. S. 306.

³⁴² Kemp, P. (2000): "Four ethical principles in biolaw", i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 2 Four Ethical Principles*. S. 20.

for praksisen.³⁴³ Dette er ikke et identitetsbasert begrep om integritet, men et regelorientert perspektiv på integritet i profesjonell sammenheng.

Begge disse begrepene om integritet kan kritiseres for å være for statiske eller rigide. Det identitetsbaserte begrepet om integritet bygger på et narrativt identitetsbegrep som framstiller menneskets identitet som konstituert av dets egen livshistorie og historiene mennesket er født inn i (familiens, slektens, nasjonens).³⁴⁴ Riktignok er ikke subjektet i dette perspektivet en uforanderlig substans, men subjektet må kunne redegjøre for sine handlinger og erfaringer i en kontinuitet og meningsfull sammenheng. Dette begrepet kan kritiseres for å vektlegge kontinuitet og helhet i for stor grad. Begrepet om integritet som regelfølgning kan oppfattes som at personen må følge reglene uavhengig av endringer i situasjoner og omstendigheter. Integritet blir her et formalt begrep om solid helhet og prinsippfasthet, uavhengig av den konkrete situasjon.

Et alternativ til det identitetsbaserte og det regelorienterte begrepet om integritet er et begrep om integritet som et dynamisk grep på motstridende verdier og hensyn.³⁴⁵ Cox mfl. (2003) argumenterer for at integritet ikke handler om at en persons verdikonflikter er integrerte og løste, men om evnen til å takle slike konflikter og leve med dem. Integritet dreier seg heller ikke om å holde fast ved prinsipper og verdier uavhengig av den konkrete situasjon, men om å forholde seg til det konkrete på en aktiv og responderende måte, uten å bli overgitt til situasjonen:

It (integrity) involves a capacity to respond to change in one's values or circumstances, a kind of continual remaking of the self, as well as a capacity to balance competing commitments and values and to take responsibility for one's work and thought. (...) Rather than presenting integrity as a merely formal quality characterizing the 'good order' or 'well-functioning' of a person's psychology, we take it to be a complex and thick virtue term.³⁴⁶

---

³⁴³ Solomon, R.C. (1997): "Corporate Roles, Personal Virtues", i: Statman, D. (red.): *Virtue ethics: a critical reader*. S. 215.

³⁴⁴ For utdypning om et narrativt identitetsbegrep se for eksempel Hovland, B. (1999): *Å bli fortalt hvordan en skal handle: bibelbruk i nåtidig etisk debatt sett i et narrativt perspektiv*. S. 238. Og Skei, H. (1995): *På litterære lekeplasser: studier i moderne fiksjonsdiktning*. S. 133-154.

³⁴⁵ Cox, D. mfl. (2003): *Integrity and the fragile self*.

³⁴⁶ Samme sted s. 41.

Begrepet om integritet som dyd innebærer at integritet verken er skråsikkerhet med hensyn til å følge regler, eller beslutningsvegring og ambivalens i møte med den konkrete situasjon.

Integritet er veiledende for hvordan en person overveier og velger dersom det oppstår situasjoner som fører til konflikt mellom personens verdier, prinsipper og ønsker: "Integrity involves a frequent, if not constant, reordering or reprioritizing of commitments."³⁴⁷

Besittelsen av integritet som dyd forutsetter at personen har selvinnsikt, og Cox mfl. mener at selvbedrag er et kjennetegn på svekket eller manglende integritet.³⁴⁸ Utviklingen av kunnskap og innsikt i seg selv forutsetter omsorg for selvet og et bevisst fokus på styrkingen av oppmerksomheten på selvet.³⁴⁹ Integritet som dyd har fellestrekk med det identitetsbaserte begrepet om integritet presentert ovenfor, men vektlegger i større grad persepsjonen av det partikulære som normativt for korrekt overveielse og valg.

Begrepet om integritet som en evne til å forholde seg aktivt og responderende til den konkrete situasjon, og prioritere og ordne sine ulike verdier og prinsipper ut fra hva som fremmer det overordnede gode i situasjonen, innebærer etter min mening at den klientorienterte advokatens begrep om integritet som å fastholde og fremme klientens interesser uavhengig av andre hensyn blir svekket. Begrepet om integritet som dyd er en støtte til den verdiorienterte advokatens begrep om integritet, som forholder seg til klientens interesser, men også inkluderer andre etiske verdier og hensyn i overveielse og valg.³⁵⁰

Advokater bør utvikle integritet som dyd, forstått som evnen til å ha et dynamisk grep på motstridende verdier og hensyn. Dette kan styrke advokaters evne til å se at situasjoner kan medføre risiko for interessekonflikter, og motvirke tendenser til selvbedrag. Det er imidlertid viktig å fremheve at advokaters utvikling av integritet som dyd ikke bare handler om individuelle valg. En grunnleggende oppfatning i denne avhandlingen er at den enkelte

---

³⁴⁷ Samme sted s. 4.

³⁴⁸ Cox mfl. definerer selvbedrag i samsvar med definisjonen jeg redegjorde for tidligere: en ubevisst mekanisme som medfører en omskriving av realiteter og en dertilhørende lettelse og avlastning fra en tyngende indre konflikt.

³⁴⁹ Cox, D. mfl. (2003): *Integrity and the fragile self*. S. 8.

³⁵⁰ May (1996) formulerer poenget om at profesjonell integritet forutsetter en kombinasjon av engasjement i profesjonelle verdier og regler med engasjement i personlige og samfunnsmessige verdier på denne måten: "All of this requires, sometimes, a difficult balancing act, rather than slavish conformity to one principle or a narrow set of principles. The chief reason for this is that professional life is a part of larger personal and societal life, not a realm in which an individual is alone with his or her conscience." May, L. (1996): *The socially responsive self: social theory and professional ethics*. S. 122.

profesjonelles fornuftige overveielser og valg utvikles og opprettholdes i et sosialt rom konstituert av kollegaer, profesjonen som helhet, og samfunnet mer generelt.³⁵¹

Et tilsvarende synspunkt foreligger hos May (1996), som mener at individets moralske integritet og solidariteten i fellesskapet individet tilhører, henger sammen.³⁵² Imidlertid argumenterer May for at dette medfører at de etiske standardene ikke kan settes for høyt, særlig dersom den profesjonelle ikke har stor moralsk støtte fra sin profesjon i forhold til å leve opp til standardene. Jeg mener Mays synspunkt er et eksempel på hvordan vekt på profesjonell integritet og ansvar er sosialt konstituerte fenomener kan svekke fokuset på individets personlige moralske ansvar for sine profesjonelle overveielser og valg.

Det er avgjørende å ha to tanker i hodet samtidig: Den profesjonelle og dennes integritet er sosialt konstituert, men den enkelte personens ansvar er ikke uttømt med normene i den sosiale gruppen vedkommende befinner seg i. Historisk har man sett hvordan institusjoner eller politiske regimer har påvirket sine medlemmer til å utføre grusomme handlinger blant annet på grunn av faktorer som økonomisk usikkerhet, lojalitet som blind regelfølgning, trussel om tap av personlig autonomi, og svekkelse av begreper om personlig ansvar. Det er ingen tvil om at mennesker kan sosialiseres til blind konformisme eller insensitivitet for andre menneskers lidelser, men sosialt press eller ytre påvirkning kan ikke være en begrunnelse for å ikke ta et personlig ansvar for sine overveielser og valg.

Poenget om at den profesjonelle påvirkes i avgjørende grad av sine kolleger og sin profesjon, viser at det er vesentlig at sammenslutninger av profesjonelle etablerer gode forbilder og normer for profesjonelle overveielser og valg. Utdannelsen og de profesjonelle sammenslutningene (Den Norske Advokatforening) har ansvar for å gjøre etikken viktig for advokatene. Dette blir i dag blant annet gjort gjennom å formidle kunnskap om gjeldende etiske regler. Diskusjonen om tolkningen av integritetsbegrepet viser at det også er viktig å bidra til at advokatene utvikler sin moralske karakter og evne til å forholde seg dynamisk til motstridende verdier og hensyn.

---

³⁵¹ Jf. en empirisk undersøkelse av advokaters etiske normer hos Blomquist, H. (2000): *Lawyers' ethics: the social construction of lawyers' professionalism. Danish practicing lawyers and some pre-conditions for their ethics*. Blomquist argumenterer for at advokaters etiske normer blir konstruert gjennom påvirkning fra den sosiale konteksten som advokatene deltar i.

³⁵² May, L. (1996): *The socially responsive self: social theory and professional ethics*. S. 119.

En innvending mot denne oppfatningen kan være: Er begrepet om integritet som dyd i det hele tatt realistisk for en advokat? Integritet som dyd medfører at den profesjonelle ikke kan skille skarpt mellom personlige og profesjonelle overveielser og valg, men overveier og velger ut fra et kompleks av ulike verdier og hensyn som kan stride mot hverandre. Er ikke advokaten i sin rolleutførelse nødt til å forankre sin profesjonelle integritet i hensynet til klientens ønsker og interesser? Er det realistisk å kreve at advokaten ikke skal skille skarpt mellom profesjonell og personlig integritet, og forholde seg til flere verdier og hensyn enn dette ene?

I en kjent artikkel formulerer Fried (1986) spørsmålet slik: "Can a good lawyer be a good person?"³⁵³ Kan et tradisjonelt begrep om 'advokaten som kriger for klienten' forenes med idealet om 'moralsk renhet', det vil si et liv som er moralsk høyverdig og som fortjener respekt? "The lawyer is conventionally seen as a professional devoted to his client's interests and as authorized, if not in fact required, to do some things (though not anything) for that client which he would not do for himself."³⁵⁴ Spørsmålet er hvorvidt en moralsk sensitiv person kan handle i henhold til det tradisjonelle begrepet om klientlojalitet og fremdeles tro at det han holder på med, er moralsk akseptabelt.

Frieds oppfatning er at det både juridisk og moralsk er rett at en advokat fremmer sin klients interesser.³⁵⁵ Han mener at det tradisjonelle begrepet om klientlojalitet uttrykker et moralsk gyldig begrep om menneskelig atferd, og at personen som følger det, i den forstand er en god person. Dette synspunktet bygger på at det å vektlegge noen nære relasjoner på bekostning av generelle relasjoner til større grupper, eller samfunnet nasjonalt og globalt, regnes som moralsk riktig ifølge utbredte moralske intuisjoner.³⁵⁶

Oppfatningen om at det er moralsk korrekt å favorisere nære eller spesielle relasjoner i forhold til generelle relasjoner, fører til at Fried foreslår å betrakte relasjonen mellom advokat og klient som et vennskapsforhold. Analogien mellom advokat-klient-forholdet og et vennskapsforhold kan kritiseres, både fordi at relasjonen ikke kan sies å oppstå som et

---

³⁵³ Fried, C. (1986): "The Lawyer as Friend", i: Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. S. 132.

³⁵⁴ Samme sted s. 132.

³⁵⁵ Samme sted s. 135.

³⁵⁶ Frieds argument for at det er moralsk korrekt å favorisere nære relasjoner, bygger ikke på en utilitaristisk analyse av typen 'det fremmer de beste konsekvensene for flest mulige dersom man tar seg av de man er

vennskap vanligvis oppstår, og fordi det er en ensidig relasjon i motsetning til de fleste vennskap. Argumentet for å betrakte advokat-klient-forholdet som et vennskap, er imidlertid at klienten trenger advokatens bistand for å ivareta sin autonomi og integritet.³⁵⁷

Begrepet om advokaten som klientens venn forklarer hvorfor en person mottar mer enn sin del av omsorg fra en annen, poenget er at omsorgen kan gis av advokaten hvis den gis som en vennskapshandling og mottas slik av klienten.³⁵⁸ Men er dette argumentet tilstrekkelig til å vise at advokaten som hjelper sin klient, er en god person? Fried bekrefter dette. Advokaten som fremmer sin klients interesser, opptrer etisk adekvat fordi "he helps to preserve and express the autonomy of his client vis-à-vis the legal system".³⁵⁹ Det å hjelpe andre å forstå og fremme sine juridiske rettigheter er alltid 'morally worthy'.

En situasjon der det kan oppstå etiske dilemmaer for en advokat, er situasjoner der klientens interesser er i konflikt med interessene til motparten. Hvordan bidrar vennskapsanalogien om klienten ber advokaten gjøre noe ulovlig eller uetisk?³⁶⁰ Fried's svar på dette spørsmålet er at advokatens ivaretagelse av klientens autonomi innenfor lovens grenser er etisk adekvat selv om dette involverer overveielser og valg som kan betraktes som umoralske i forhold til andre parter eller samfunnet.

Fried fremhever imidlertid at vanskelige etiske problemstillinger kan oppstå hvis advokaten blir bedt om å arbeide for et for advokaten uetisk (men lovlig) mål eller anvende uetiske midler for å oppnå et mål.³⁶¹ I slike tilfeller kan advokaten avvise oppdraget, så lenge klienten har mulighet til å finne en annen advokat som vil gjøre "the morally nasty but legally permissible thing for him".³⁶² Dersom personlig integritet ligger til grunn for advokatens vennskapsforhold med en klient, da vil advokatens integritet også begrense hva hun kan gjøre innenfor vennskapet. Advokaten må overveie og velge mellom konkurrerende etiske verdier

---

nærmest, han poengterer at det å favorisere nære relasjoner (inkludert selvrelasjonen) har en iboende verdi, og viser til erfaringen av at hensyn til andre tar utgangspunkt i den andres partikularitet. Samme sted s. 136-138.

³⁵⁷ "When I say the lawyer is his client's legal friend, I mean the lawyer makes his client's interests his own insofar as this is necessary to preserve and foster the client's autonomy within the law. This argument does not require us to assume that the law is hostile to the client's rights. All we need to assume is that even a system of law which is perfectly sensitive to personal rights would not work fairly unless the client could claim a professional's assistance in realizing that autonomy which the law recognizes." Samme sted s. 140f.

³⁵⁸ Samme sted s. 141.

³⁵⁹ Samme sted.

³⁶⁰ Samme sted s. 146.

³⁶¹ Samme sted s. 147f.

³⁶² Samme sted s. 148.

eller hensyn, nemlig hensynet til klientens autonomi versus hensynet til det hun oppfatter som personlige etiske verdier.³⁶³ Fried vektlegger likevel som viktigst hensynet til klientens autonomi innenfor lovens rammer.³⁶⁴ Poenget er at advokaten må skille mellom umoralske handlinger som et rimelig rettferdig rettsystem tillater, og uetiske handlinger advokaten selv velger: "The lawyer is not morally entitled, therefore, to engage his own person in doing personal harm to another, though he may exploit the system for his client even if the system consequently works injustice."³⁶⁵

En innvending mot Fried's begrep om advokaten som klientens venn er ifølge Postema (1986) at lojalitet mot en venn nettopp ikke fordrer at man ignorerer sine personlige verdier og idealer i samhandling med vennen.³⁶⁶ ³⁶⁷ Fried kan tolkes dit hen at advokaten ikke har et etisk ansvar for å vurdere klientens interesser så lenge de ikke er ulovlige, og dette innebærer at advokaten ikke konfronterer klienten som et moralsk subjekt:

Unable to draw from the responses and relations of ordinary experience, the lawyer is capable of relating to the client only as a client. He puts his moral faculties of reason, argument and persuasion wholly at the service of the client, but simultaneously disengages his moral personality. He views himself not as a moral actor but as a legal technician. In addition, he is barred from recognizing the client's moral personality. The moral responsibilities of the client are simply of no interest to him.³⁶⁸

Postema mener at dette kan få uheldige konsekvenser for advokatens integritet, og for forholdet mellom advokat og klient. Han forsvarer derfor et begrep om advokatrollen som inkluderer overveielse ut fra personlig moralsk ansvar og verdier.³⁶⁹ Dette skal motvirke at advokaten legger ansvaret for sine handlinger på klienten eller rettsystemet.³⁷⁰

---

³⁶³ Samme sted s. 149.

³⁶⁴ "My general notion is that a lawyer is morally entitled to act in this formal, representative way even if the result is an injustice, because the legal system which authorizes both the justice (...) and the formal gesture for working it insulates him from personal moral responsibility." Samme sted s. 149.

³⁶⁵ Samme sted s. 151.

³⁶⁶ Postema, G. (1986): "Moral responsibility in professional ethics", i: Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. S. 170.

³⁶⁷ Postema kritiserer også Fried for å ikke skille mellom juridiske rettigheter og moralske rettigheter. Samme sted s. 174.

³⁶⁸ Samme sted s. 170.

³⁶⁹ Samme sted s. 171f.

³⁷⁰ "How can an action done within an institutional setting be morally appropriate, perhaps even morally required, when it is *wrong*? Fried suggests that responsibility shifts because the action is the action of the system – the institution – and not of the individual lawyer. (...) But, while it is important, for purposes of correction, to trace "institutional wrongs" back to the source, it does not follow that only the system may be blamed, or that the only possible action is to seek institutional reform. It is a mistake to insist that either the system is to blame or the individual agent is to blame. (...) To rest blame with just one or the other suggests that when the system is to blame, there is nothing the individual can do about it but work to change the system, or the offending part of it.

Oppsummering av delkapittel 4.5

Delkapittelet undersøker spørsmålet om informantene fremmer kommensurabilisme eller ikke-kommensurabilisme med henblikk på verdier. Den sentrale forskjellen på disse to posisjonene er at kommensurabilismen involverer at verdikonflikter eller motsetninger mellom ulike etiske hensyn alltid kan løses på den måten at ett alternativ er bedre enn det andre, mens ikke-kommensurabilismen medfører at verdikonflikter kan være uløselige eller tragiske dilemmaer der valg mellom to handlinger innebærer at man velger bort en verdi eller bryter med et etisk hensyn som er nødvendig for et godt menneskelig liv.

Informantenes refleksjoner kan tyde på at begge posisjonene forekommer i praksis. Noen informanter er opptatt av hvordan for eksempel ivaretagelse av klientens interesser kan stride mot andre etiske hensyn og utgjøre et uløselig dilemma, mens noen ser på dette som en verdikonflikt som kan løses på den måten at advokatens oppgave alltid er å fremme klientens interesser. Førstnevnte tenkemåte har jeg kalt den verdiorienterte advokaten, mens sistnevnte er den klientorienterte advokaten. Disse teoretisk rendyrkede (men empirisk adekvate) advokattypene tenker forskjellig både om hva advokatens integritet innebærer, og om advokatens forhold til sannhet. I den internasjonale samtalen om advokatetikk vil forsvarerne av den klientorienterte advokaten fremheve at advokatens oppgave er å fremme klientens interesser (autonomi) innenfor lovens rammer, mens forsvarere av den verdiorienterte advokaten vil peke på at advokaten ikke kan unndra seg sitt moralske ansvar for situasjonen som helhet og legge det på klienten eller rettssystemet.

4.6 Anvender advokatene universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?

I dette delkapittelet skal jeg undersøke om informantene overveier og velger ut fra universelle og generelle regler og prinsipper eller ut fra det partikulære. Som fremstilt i kapittel 2 er det tynne begrepet om fornuft kjennetegnet av en oppfatning om at det universelle og generelle

---

But that is not true: one can also avoid exploiting the defects of the law to the injury of others.” Postema, G. (1986): “Moral responsibility in professional ethics”, i: Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. S. 175f.

har forrang i forhold til persepsjonen av det partikulære i etisk overveielse og valg. Dette innebærer at generelle og universelle prinsipper og regler er mer normativt styrende for fornuftige valg enn emosjonell og tankemessig persepsjon av den konkrete situasjonen, i motsetning til det tykke begrepet om fornuft, der emosjonell og kognitiv persepsjon av den konkrete situasjon er grunnlaget for korrekt overveielse og valg.

I møte med en konkret situasjon vil personen som anvender et tynt begrep om fornuft, fokusere på hvilke generelle prinsipper og regler som er etisk relevante i situasjonen, og deretter overveie og velge på grunnlag av prinsippene og reglene. Dette innebærer at reglene blir normative for persepsjonen, de blir autoritative størrelser som riktigheten av det partikulære valg blir vurdert i forhold til. Personen som anvender et tykt begrep om fornuft, vil derimot ikke betrakte universelle og generelle regler og prinsipper som normative for overveielse og valg, men som veiledende regler eller retningslinjer som er gyldige kun i den grad de korrekt beskriver adekvat persepsjon.

Den institusjonelle unnskyldningen: en universell og generell standard i advokatenes overveielse og valg?

Inntrykket fra intervjuene er at universelle og generelle elementer er noe mer sentrale i advokatenes refleksjoner om sine fornuftige overveielser og valg enn det partikulære. Særlig fremtredende er dette når det gjelder advokaten som overveier og velger ut fra klientens ønsker og interesser, og begrunner dette med advokatens rolle i rettssystemet. En karakteristisk måte å argumentere på finner vi hos en informant som jobber som strafferettsadvokat, som beskriver sin jobb som å forsvare klienten og få fram at klientens versjon av virkeligheten er den riktige: Arbeidsfordelingen er at det er retten som skal dømme klienten, og advokaten skal forsvare klienten.

Denne oppfatningen om advokatens rolle i rettssystemet kalles i den internasjonale samtalen om etikk for advokater for 'den institusjonelle unnskyldningen' (*the institutional excuse*).³⁷¹ Den institusjonelle unnskyldningen innebærer at advokaten begrunner og legitimerer sin rolleutførelse ut fra rettssystemets oppbygging. Det vil si en oppfatning om at advokatens

---

³⁷¹ Luban, D. (1984): "The Adversary System Excuse", i: Luban, D. (red.): *The good lawyer: lawyers' roles and lawyers' ethics*. S. 83-122.

rolle er å ivareta ett perspektiv (klientens interesser), og at ansvaret for resultatet som helhet hviler på systemet.³⁷²

En annen betegnelse på 'den institusjonelle unnskyldningen' som forekommer i den internasjonale samtalen om advokatetikk, er 'rolledifferensieringstesens'.³⁷³

Rolledifferensieringstesens begrunner hvorfor advokaten kan overveie og velge på vegne av klienten uavhengig av etiske hensyn som ville vært relevante i en annen rolle: "it is the nature of role-differentiated behavior that it often makes it both appropriate and desirable for the person in a particular role to put to one side considerations of various sorts – and especially various moral considerations – that would otherwise be relevant if not decisive."³⁷⁴ Poenget med rolledifferensieringstesens er at advokaten skal kjempe for klientens interesser innenfor lovens rammer, uavhengig av etiske hensyn:

Once a lawyer represents a client, the lawyer has a duty to make his or her expertise fully available in the realization of the end sought by the client (...). Provided that the end sought is not illegal, the lawyer is, in essence, an amoral technician whose peculiar skills and knowledge in respect to the law are available to those with whom the relationship of the client is established.³⁷⁵

Mitt inntrykk er at den forståelsen av advokatrollen som 'den institusjonelle unnskyldningen' og 'rolledifferensieringstesens' representerer, er utbredt blant norske advokater, først og fremst knyttet til forståelsen av forsvarerrollen. Dette framgår for eksempel av en kronikk i *Dagbladet* 15/7 2006, skrevet av daværende leder i Advokatforeningen Anders Ryssdal og advokat Frode Sulland. Fokuset her er strafferettsadvokaten. Ryssdal og Sulland beskriver forsvarerens oppgave slik:

Forsvareren skal være tiltaltes ombudsmann i vid forstand og ivareta siktedes interesser fullt ut fra etterforskning til dom inkludert straffeutmålingen. Forsvareren skal være en prosessuell motvekt til påtalemyndigheten. Han skal med styrke og klokskap påpeke den tvil og usikkerhet som knytter seg til rettslige og faktiske spørsmål.

---

³⁷² Luban formulerer det sentrale profesjonsetiske spørsmålet slik: "Can a person appeal to a social institution in which he or she occupies a role in order to excuse conduct that would be morally culpable were anyone else to do it? Plausibly, examples exist in which the answer is yes: we do not call it murder when a soldier kills a sleeping enemy, although it is surely immoral for you and me to do it. There are also cases where the answer is no, as in the job "concentration camp commandant" or "professional strike-breaker". Here, we feel, the immorality of the job is so great that it accuses, not excuses, the person who holds it." Samme sted s. 87.

³⁷³ Wasserstrom, R. (1986): "Lawyers as professionals: Some Moral Issues", i: Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. S. 114-131.

³⁷⁴ Samme sted s. 115.

³⁷⁵ Samme sted s. 117.

Forsvarerens samfunnsoppdrag og mål er å arbeide for klientens frifinnelse eller lavest mulig straff for klienten. Ryssdal og Sulland fremhever imidlertid at en del midler som kan bli anvendt for å oppnå dette målet (som å påvirke presentasjon av bevis og alibier, eller hjelpe til med å lage forklaringer), er i strid med de etiske retningslinjene. De sier dermed at forsvarere ikke bør anvende etisk problematiske midler for å oppnå målet, som er å forsvare klientens interesser. Poenget deres er imidlertid at forsvarerens rolle ikke er å ivareta rettferdigheten som helhet, men å være part eller ha en bestemt rolle i rettssystemets streben etter riktige dommer: "Målet er riktigst mulige dommer, men det er påtalemyndigheten som skal utrede, domstolen som skal dømme og forsvareren som skal påpeke tvil. Det er disse ulike innspillene som samlet skal "hjelp rettferdigheten."

En informant formulerer dette poenget slik:

Det er flere former for rettferdighet, rettferdighet er først at du skal ikke dømmes for ting du ikke har gjort, og så skal du få en rettferdig behandling det vil si at rettssystemet skal fungere på en sånn måte at du føler at du er kommet til med ditt og så bør reaksjonsformen være rettferdig altså stå i tråd med den gjerningen du faktisk har gjort. Så rettferdighet det er så mangt og hvis du kan definere rettferdighet på den måten synes jeg at jeg tjener rettferdigheten ja. Sammen med andre, politiet, og dommerne. Så der er vi flere aktører i å sørge for at disse tingene blir gjort på en rett måte synes jeg.

En sentral innvending mot 'den institusjonelle unnskyldningen' og 'rolledifferensieringstesens', er at disse i noen tilfeller kan føre til at advokater bruker uetiske midler i sin ivaretagelse av klientens interesser, fordi de plasserer ansvaret for et helhetlig begrep om rettferdighet på retten eller systemet. En informant peker på dette problemet. Eksemplene hun nevner er ulovlige, men poenget er at hun fremhever at det er en stor gråsonen før et middel er klart ulovlig:

Særlig i forhold til strafferett tror jeg en del blir veldig kreative i forsvaret sitt og kan finne på å påvirke vitner, skjule bevis. Da er du faktisk med å skjule en forbrytelse, jeg synes det er helt forkastelig, da går du for langt. Men det er jo en hårfin balanse og det er sikkert forskjellige meninger om hva det er å gå for langt. Jeg er glad jeg ikke driver med strafferett, der er det flere vanskelige etiske problemstillinger, og konsekvensene for klienten er mer dramatiske.

Et annet viktig poeng for kritikerne av 'den institusjonelle unnskyldningen' og 'rolledifferensieringstesens' er at disse brukes i favør av *alle typer* advokater kun skal

overveie og velge ut fra klientens interesser. Denne begrunnelsen anvendes altså ikke bare i forhold til strafferettsadvokaters overveielser og valg (der den er rimelig adekvat), men advokater på alle felt.³⁷⁶

I praksis kan advokater som opererer ut fra roledifferensieringstesens, fremstå som konfliktorienterte. De forsvarer sin klients interesser uten å skjele til andre etiske hensyn, og dette kan for eksempel gi seg utslag i at man utnytter feil motparten gjør, eller uerfarenhet hos motpartens advokat til vinning for sin klient, eller at man generelt opptrer hensynsløst overfor motparten.

Roledifferensiering innebærer som nevnt ovenfor at den profesjonelle skiller skarpt mellom seg selv som profesjonell og seg selv som person. I perspektivet fra Williams (1995) kan dette beskrives som en spesifikk profesjonell tilpasning.³⁷⁷ En spesifikk profesjonell tilpasning innebærer at de etiske hensyn som er relevante for den profesjonelle i ikke-profesjonell kontekst, er irrelevante for overveielser og valg i den profesjonelle konteksten. Williams peker på at spesifikk profesjonell tilpasning kan føre til at den profesjonelles personlige moral blir skadet, og at man får en ikke-spesifikk profesjonell tilpasning der den profesjonelles generelle disposisjoner er svekket.

I undersøkelsen av roledifferensieringstesens og den institusjonelle unnskyldningen i det videre, er det viktig å huske at advokatbransjens etiske problemer i dag ikke primært skyldes advokater som overveier og velger ut fra klientens interesser, men advokater som ikke setter klientens interesser først. En informant påpeker for eksempel at hans jobb er å ivareta klientens synspunkter, i motsetning til advokater som setter hensynet til økonomisk fortjeneste i første rekke. Advokater som overveier og velger ut fra egeninteresse, har jeg tidligere beskrevet som 'den dårlige advokaten'.³⁷⁸

Jeg har nå kort presentert 'den institusjonelle begrunnelsen' og 'roledifferensieringstesens', og introdusert to sentrale innvendinger mot denne måten å forstå advokatrollen på: for det første at advokaten kan ty til uetiske midler i sitt forsvar for klientens interesser dersom hun

---

³⁷⁶ Luban, D. (1984): "The Adversary System Excuse", i: Luban, D. (red.): *The good lawyer: lawyers' roles and lawyers' ethics*. S. 90-93. Luban mener at forsvareres rolle dreier seg om å beskytte klientens rettigheter i konflikter med staten, mens advokatrollen generelt dreier seg om å fremme rettferdighet.

³⁷⁷ Se for utdypning delkapittel 2.5.

³⁷⁸ Se delkapittel 4.3.

betrakter hensynet til en helhetlig rettferdighet som mindre relevant for sitt arbeid. For det andre at denne rolleforståelsen, som er mest adekvat for forsvarere i strafferetten, kan påvirke alle deler av advokatbransjen til å bli mer konfliktorientert og mindre orientert av verdier som for eksempel rettferdighet. I det videre vil jeg presentere mer detaljert den internasjonale samtalen om begrepet om advokatrollen som 'den institusjonelle unnskyldningen' og 'rolledifferensieringstenen' representerer.

I den internasjonale samtalen om advokatetikk kalles rettssystemet for 'the adversary system'. Dette kan oversettes med et kontradiktorisk preget system.³⁷⁹ Luban (1984) skiller mellom 'the adversary system' i snever forstand, og i vid forstand.³⁸⁰ I snever forstand er det en metode for domfellelse som består av tre elementer: en upartisk domstol av en definert domsmyndighet, formelle regler for prosedyre, og parter som har ansvar for å forsvare sin egen sak og utfordre motstanderens sak (kalles også kontradiksjonsprinsippet). En advokats oppgave i dette systemet er utelukkende å forsvare sin klients interesser. I vid forstand strukturerer 'the adversary system' advokatpraksisen på en slik måte at advokaten blir klientens lojale forsvarer og talerør også i forhold til advokatarbeid utenfor domstolene.

Begrepet om 'the adversary system' stammer fra rettssystemet i USA. Ifølge Menkel-Meadow (2000) er 'the adversary system' konsistent med et samfunn der statens makt er begrenset og individualistiske rettigheter teller mer enn brede sosialdemokratiske verdier.³⁸¹ 'The adversary system' blir tradisjonelt framstilt som forskjellig fra den europeiske inkvisitoriske rettsmodellen. Hovedforskjellen har blitt beskrevet som at inkvisitoriske systemer har en mer aktiv og deltagende domsmyndighet, som derfor har mer makt enn tilsvarende instans i amerikansk rett.³⁸² Menkel-Meadow mener imidlertid at disse to rettssystemene etter hvert har nærmet seg hverandre, blant annet fordi europeiske advokater i stadig større grad inntar en 'adversarial', argumenterende rolle.³⁸³ Dette betyr at samtalen om advokaters yrkesetikk i

---

³⁷⁹ Ebervall (2002) oversetter 'the adversary system' med 'det akkusatoriska systemet', et system preget av muntlighet, umiddelbarhet og kontradiksjon. Ebervall, L. (2002): *Försvarens roll: ideologier och gällande rätt*. S. 68.

³⁸⁰ Luban, D. (1984): "The Adversary System Excuse", i: Luban, D. (red.): *The good lawyer: lawyers' roles and lawyers' ethics*. S. 90f.

³⁸¹ Menkel-Meadow, C. (2000): "The Limits of Adversarial Ethics", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. S. 125.

³⁸² Samme sted.

³⁸³ Samme sted.

samfunn med kontradiktoriske rettssystem er relevant også for europeiske og norske forhold.³⁸⁴

Poenget med å forankre et begrep om advokatrollen i rettssystemets oppbygging er å argumentere for at ansvaret for det endelige resultatet av en sak ligger på systemet, mens advokatens funksjon er å ivareta klientens perspektiv innenfor lovens rammer. Det sentrale etiske hensynet som dette begrepet om advokatrollen ivaretar, er hensynet til klientens autonomi.

I kapittel 2 beskrev jeg de etiske prinsippene om autonomi og verdighet som relaterte, men likevel ulike.³⁸⁵ Autonomibegrepet involverer menneskets selvbestemmelse eller frihet til å velge. Det dreier seg både om frihet fra andre menneskers maktbruk og menneskets medfødte evne til selv å lage moralske lover. Begrepet om menneskets verdighet vektlegger alle menneskers uendelige verdi uavhengig av evner og prestasjoner, og understreker dermed at alle medlemmer av menneskeheten har krav på respekt og beskyttelse.

Henvisning til klientens autonomi og verdighet som bestemmende for advokatens overveielse og valg er del av et argument som fremhever at rettssystemet er laget for å beskytte individet mot staten, og advokatens oppgave er å beskytte klientens juridiske rettigheter, uavhengig av andre etiske hensyn som for eksempel sannhet.³⁸⁶ Advokaten skal bidra med sin juridiske kompetanse for at klienten skal kunne ivareta sine rettigheter på best mulig måte.

I dette perspektivet er rettssystemets oppgave å komme fram til et så sant og rettferdig resultat som mulig. Den kjente amerikanske jurist og etiker Monroe H. Freedman argumenterer for at et system som lar to motstandere forsvare hver sin versjon av en sak foran en upartisk eller objektiv instans, er den beste måten å sikre et sant resultat på:

That system proceeds on the assumption that the best way to ascertain the truth is to present to an impartial judge or jury a confrontation between the proponents of

---

³⁸⁴ På tross av rettskulturelle, prosessuelle og konstitusjonelle forskjeller i nordeuropeiske og amerikanske rettssystemer finnes de samme grunnleggende profesjonsetiske problemene i advokaters praksis. Se for utdypning Ebervall, L. (2002): *Försvararens roll: ideologier och gällande rätt*. S. 34.

³⁸⁵ Se delkapittel 2.3 og 2.5.

³⁸⁶ Et kjent eksempel på denne tenkemåten foreligger hos Freedman, M.H. (1975): *Lawyer's ethics in an adversary system*.

conflicting views, assigning to each the task of marshalling and presenting the evidence in as thorough and persuasive way as possible.³⁸⁷

En innvending mot Freedmans oppfatning er at den impliserer en overdreven tillit til rettssystemets evne til å produsere resultater som er rettferdige og sanne. Webb (2004) peker på at det er noe paradoksalt i antagelsen om at retten får tilgang til sannheten gjennom en prosedyre der to parter legger fram motsatte oppfatninger av faktum.³⁸⁸ Nicholson og Webb mener at et rettssystem preget av 'motstander' eller konflikttenkning ikke nødvendigvis gir de mest sanne eller rettferdige resultater: "There is no more reason to suggest that true versions of events will emerge from the clash of two false versions than that overall confusion will reign, or some third false version will emerge."³⁸⁹

Begrepet om at advokaten ensidig skal forsvare sin klients interesser innenfor lovens rammer, blir begrunnet med at denne partiske rollen blir balansert av de andre rollene i rettssystemet.³⁹⁰ Dette synet blir kritisert fordi det kan medføre at advokaten ikke har et etisk ansvar utover å forsvare sin klients interesser, og at advokaten dermed overlater til systemet å bøte på eventuelle skader og urettmessigheter på andre parter som skjer som følge av advokatens arbeid for sin klient.³⁹¹ Et alternativt begrep om advokatrollen vektlegger advokatens ansvar for et bredere begrep om rettferdighet enn utelukkende å ivareta sin klients interesser.

En innvending mot oppfatningen om at advokater bør overveie og velge ut fra et mer helhetlig begrep om rettferdighet, er at den bygger på en overdreven idealistisk og kanskje naiv oppfatning av virkeligheten. Verden er en kamp, og advokatens oppgave er å kjempe for sin klients interesser med alle legale midler. Det er urealistisk og sentimentalt å reflektere rundt andre etiske verdier som advokaten bør ta i betraktning, det er vanskelig nok for advokaten å fokusere på klienten uten å skjule til egne personlige interesser for eksempel i form av økonomiske hensyn. Virkeligheten er kort sagt ikke ideell nok til at en annen rolleforståelse enn den klientorienterte advokaten kan fungere i praksis.

---

³⁸⁷ Samme sted s. 4.

³⁸⁸ Webb, D. (2004): "Civil advocacy and the dogma of adversarialism", i: *Legal ethics*. Vol. 7 del 2. S. 215.

³⁸⁹ Nicholson, D. og Webb, J. (2000): *Professional legal ethics: critical interrogations*. S. 188.

³⁹⁰ Luban, D. (1984): "The Adversary System Excuse", i: Luban, D. (red.): *The good lawyer: lawyers' roles and lawyers' ethics*. S. 101.

³⁹¹ Samme sted.

Denne oppfatningen foreligger for eksempel hos Hazard (2000), som argumenterer for at dyder som sannferdighet og rettferdighetssans ikke kan praktiseres i advokaters arbeid, fordi advokaters praksis karakteristisk er 'machiavellisk'.³⁹² Hazard beskriver de machiavelliske premissene for advokaters praksis slik: En advokat kan ikke være upartisk eller fokusere på et helhetlig begrep om rettferdighet fordi hennes jobb er å representere en klient, og hun er dermed forpliktet til å beskytte sin part på andre parter bekostning. Det betyr at i overveielse og valg er verdier som rettferdighet og sannferdighet langt mindre relevante enn målet om å beskytte klienten og ivareta klientens interesser.³⁹³

Profesjonsetikk for advokater må ifølge Hazard bygge på premisset om 'det machiavelliske' ved advokaters praksis, og peke på grensene for den machiavelliske praksisen, ikke forby den machiavelliske praksisen. Jeg er enig med Hazard i at en profesjonsetikk for advokater ikke bør være så idealistisk og utopisk at den ikke kan fungere i advokatenes hverdag. Dette er imidlertid ikke det samme som å si at profesjonsetikken for advokater må belage seg på å opprettholde status quo dersom status quo ikke er tilfredsstillende etisk sett.

Et perspektiv hentet fra MacIntyre (1984) kan tydeliggjøre det utilstrekkelige i 'den institusjonelle unnskyldningen' og 'rolledifferensieringstenen'.³⁹⁴ Poenget er at ansvaret i etisk forstand ikke kan flyttes fra det enkelte individ til et ytre system uten at noe helt vesentlig går tapt. Som vi husker er de sentrale begrepene i perspektivet fra MacIntyre eksterne goder og interne goder. Praksisdeltagernes dyder er konstituerende for å utvikle interne goder, som er praksisspesifikke. Interne goder i advokaters praksis kan være for eksempel en klient som gjennom advokathjelp får løst sin sak på en god måte, eller et godt samarbeid mellom advokater preget av kollegial tillit. Eksterne goder er derimot ikke praksisspesifikke og produseres uavhengig av praksisdeltagernes dyder. Eksempler på eksterne goder er makt og økonomisk fortjeneste.

---

³⁹² Hazard, G.C. Jr. (2000): "Law practice and the limits of Moral Philosophy", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. S. 75. Adjektivet 'machiavellisk' viser til den berømte boken *Fyrsten* av italieneren Machiavelli, som arbeidet som diplomat i Firenze i renessansen. Machiavelli argumenterer for en oppfatning om at lederen for et samfunn bør gi folket inntrykk av at han er menneskevennlig og dydig, men at han likevel i det skjulte kan sette seg utover alle moralske normer for å oppnå sine politiske mål. *Politikens filosofileksikon* (1995).

³⁹³ Hazard, G.C. Jr. (2000): "Law practice and the limits of Moral Philosophy", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. S. 90.

³⁹⁴ Se delkapittel 2.5.

Det foreligger et viktig skille mellom praksiser og institusjoner. MacIntyre mener at institusjoner karakteristisk vektlegger eksterne goder, mens praksisene (som er avhengig av institusjonene for å overleve) utvikler interne goder som motvirker institusjonenes korruperende fokus på eksterne goder: "the ideals and the creativity of the practice are always vulnerable to the acquisitiveness of the institution, in which the cooperative care for common goods of the practice is always vulnerable to the competitiveness of the institution."³⁹⁵

Perspektivet fra MacIntyre viser at institusjonen eller et ytre system ikke kan bære det etiske ansvaret, men at utviklingen av interne goder er avhengig av at den enkelte praksisdeltager (profesjonelle) kontinuerlig arbeider for å utvikle og opprettholde sine dyder for å bidra til å styrke praksisens og institusjonens etiske standarder. En lignende argumentasjon rettet spesielt mot advokater finner vi hos Gordon (2000), som hevder at advokaters arbeid på vegne av klienter fordrer at advokaten også vedlikeholder den offentlige sfære, rettssystemet og de kulturelle konvensjoner som samfunnet bygger på.³⁹⁶ Gordons poeng er at advokaters rolle er todelt: De skal både fremme klientens interesser og samtidig handle på vegne av det felles rammeverk av institusjoner, skikker og normer som er grunnlaget for individuell frihet.³⁹⁷ Dette argumentet vektlegger advokatens ansvar for et helhetlig etisk perspektiv på den konkrete situasjon, veiledet av dyder som rettferdighet og sannferdighet. Motsetningen vil her være at advokaten overveier og velger ut fra et generelt og kontekstløst begrep om at rettferdigheten blir ivaretatt så lenge hun forsvarer sin klients interesser innenfor lovens rammer.

Etiske hensyn og juridiske hensyn

Advokaten som forsvarer sin klient innenfor lovens rammer og ikke inkluderer etiske vurderinger av klientens mål eller midler for å oppnå målet, fremstår som en etisk sett nøytral advokat, hennes oppgave er å selge sin juridiske kompetanse, hun er en klientorientert 'tekniker' som selger kunnskap uavhengig av hva klienten vil bruke kunnskapen til. En informant beskriver seg for eksempel som en butikkekspeditor: "Vi er tross alt en

---

³⁹⁵ MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 194.

³⁹⁶ Gordon, R.W. (2000): "Why Lawyers can't just be hired guns", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in Practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulations*. S. 42.

³⁹⁷ "The aim is to make a good deal for one's clients in the context of an ongoing relation with other interests, not to extract everything possible for one's own side." Samme sted s. 52.

servicebedrift. Folk kommer til oss fordi de spør om en ting de vil ha hjelp til. Som en butikkekspeditor, bare at vi har det rent teoretisk. Jeg selger meg selv, den kunnskapen jeg har.”

Sullivan (2005) peker på at begrepet om en profesjonell som en nøytral ekspert og tekniker (‘teknisk profesjonalisme’) kan betraktes som motsetningen til begrepet om en profesjonell som en person med et ansvar for realiseringen av viktige verdier i samfunnet.³⁹⁸

Profesjonelles legitimitet og autoritet har tradisjonelt vært knyttet til et ideal om at de gjennom en kontrakt med samfunnet leverer viktige sosiale goder eller verdier i bytte med høy status og stor frihet.³⁹⁹ Sullivan er kritisk til teknisk profesjonalisme for det første fordi profesjonelle karakteristisk bringer tekniske ferdigheter inn i sfæren av moralsk mening og sosialt formål: “Professions thus stand on the boundary of interaction between systems of technical capacity and the moral and political processes that aim to integrate these powers into humanly valuable forms of life.”⁴⁰⁰ Og for det andre fordi profesjonenes utvikling av viktige samfunns-goder er en forutsetning for profesjonenes legitimitet.⁴⁰¹

Hvis man antar at begrepet om en advokat som en tekniker som selger sin juridiske kunnskap uavhengig av videre etiske hensyn, er relevant i dagens advokatprofesjon, hvordan kan vi forstå dette? En mulig innfallsvinkel er å se på kunnskapstradisjonen advokatyret bygger på, nemlig jussen.

Professor i rettslære ved Københavns Universitet Henrik Zahle mener at jurister ofte fremstår som noe fremmedgjort for eksempel i forhold til begrepet om rettferdighet, og reiser spørsmålet om dette kan skyldes den rettspositivistiske tradisjonens skarpe skille mellom etikk og juss.⁴⁰² Zahle diskuterer dette i forbindelse med en observasjon - hans erfaring er at når man snakker om rettferdighet blant jurister, kommer fort kommentarer om at rettferdighet er en subjektiv størrelse som avhenger av den enkeltes personlighet og erfaringer, og at rettferdighetsbegrepet derfor er irrelevant. Zahle forklarer avvísningen av begrepet om rettferdighet dels med jussens forsinkede oppgjør med den dominerende rettspositivistiske

---

³⁹⁸ Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. S. 9 og 144-160.

³⁹⁹ Begrepet om de profesjonelles samfunnskontrakt involverer en politisk bestemt regulering av profesjoners arbeidsmål og arbeidsmåte.

⁴⁰⁰ Samme sted s. 181.

⁴⁰¹ Samme sted s. 183.

⁴⁰² Zahle, H. (2003): *Omsorg for retfærdighed: essays om retlig praksis*.

tradisjonen, dels med at rettferdighet er et så allment og sentralt begrep at det blir umulig å definere: ”Retfærdighed er blot så grundlæggende, så dybtsiddende, om man vil, at den ikke sanses i det daglige.”⁴⁰³ Zahle erkjenner det paradoksale i at han på den ene siden vil betone at retten innebærer en omsorg for rettferdigheten, på den andre siden ikke kan svare på hva han forstår med rettferdighet i denne sammenhengen.

Zahles hypotese er altså at rettspositivismen kan betraktes som den historiske bakgrunnen for at enkelte jurister uttrykker skepsis til begreper om rettferdighet. Ifølge Blandhol (2004) har rettspositivisme og rettsrealisme dominert skandinavisk rettsfilosofi de siste par hundre år.⁴⁰⁴ Rettspositivismen sprang ut av Uppsalafilosofien og hadde likhetstrekk med den logiske empirismen, med et skarpt skille mellom utsagn om fakta og utsagn om verdier. Poenget var at utsagn om verdier ikke har forankring i virkeligheten, og at rettsvitenskapen kun skulle beskjeftige seg med fakta, og analyse av rettens grunnbegreper.

Rettsrealismen og rettspositivismen er blitt utsatt for kritikk de siste tiår.⁴⁰⁵ En sentral innvending er at rettsrealismen og rettspositivismen setter likhetstegn mellom rett og makt, og skiller jussen fra etikken. Høilund (1995) mener for eksempel at det rettsrealistiske vitenskapsidealet ’den rene juss’, der rettsanvenderen betraktes som nøytral, har ført til at begreper om rettsfølelse eller etisk dømmekraft er ukjent i juridisk litteratur.⁴⁰⁶ Høilund argumenterer for at rettsfølelsen er på spill i alle rettsavgjørelser, og at hvis vi forneker den betyr det kun at den unndras bevissthetens kontroll og får mulighet til å styre oss uten vår viten om det. Rettsfølelsen er avgjørende fordi den bygger på menneskets sans for det allmenne og fellesskapsstiftende.

Zahles tese om at det kan foreligge en sammenheng mellom den rettspositivistiske tradisjonens dominans og enkelte juristers syn på begreper om rettferdighet, støttes av Simon (1986), som også er kritisk til begrepet om advokaten som en nøytral selger av juridisk

---

⁴⁰³ Samme sted s. 163.

⁴⁰⁴ Blandhol, S. (2004): *Nordisk rettspragmatisme: Savigny, Ørsted og Schweigaard om vitenskap og metode*.

⁴⁰⁵ Sentrale skandinaviske kritikere er P. Høilund, som forsvarer en form for tilbakevending til naturretten, og E.F. Fæhn og K. Bergho, som henholdsvis forsvarer en tilbakevending til naturretten og en tekstbasert nyformalisme. Andre kritikere er S. Blandhol, som argumenterer for rettspragmatismen fordi den kan gi rom for både naturrettslige og rettspositivistiske elementer, og J.F. Bernt og D. Doublet, som beskriver diskusjonen som en motsetning mellom rettspositivisme og nynormativisme. Bernt, J.F. og Doublet, D. (1993): ”Norsk rettsteori mellom rettspositivisme og ny-normativisme”, i: Blume, P. mfl. (red). *Retlig polycentri*.

⁴⁰⁶ Høilund, P. (1995): *Rettsanvendelsens etik: om dømmekraft*.

kompetanse.⁴⁰⁷ Simon foreslår et alternativ, en forståelse av at en advokat skal overveie og velge ut fra en 'personlig etikk' forankret i det felles menneskelige: "Personal ethics involve both a concern for one's own integrity and respect for the concrete individuality of others."⁴⁰⁸ Jeg oppfatter Simons begrep om 'personlig etikk' som noe uklart, men jeg mener at han har rett i sitt sentrale poeng om at advokaten bør inkludere hensyn til egen integritet og andre personers individualitet i profesjonelle overveielser og valg.

Det sentrale poeng er at verken det å følge juridiske regler eller *Regler for god advokatskikk* i snever forstand kan regnes som tilstrekkelig for etisk sett gode overveielser og valg. *Regler for god advokatskikk* er ikke uttømmende: "De både må og kan suppleres av uskrevne regler."⁴⁰⁹ Etske hensyn er ofte mer omfattende enn juridiske hensyn, og i noen tilfeller kan juss og etikk stå i spenning til hverandre.⁴¹⁰ Halvorsen (1997) skriver: "Å trekke grensen mellom de tilfelle der etikken påbyr større hensynsfullhet enn loven krever og de tilfelle der etikken ikke gjør det, våger jeg ikke, fordi grensen mellom rett og plikt – skikk og bruk – ofte kan være ubestemt og derfor vanskelig å trekke."⁴¹¹ Halvorsen fremhever at advokatetikken krever at man opptrer innenfor loven, men den krever også at lovens regler ikke misbrukes. Reglene må praktiseres på en tilbørlig og forsvarlig måte. Det er grenser for hvor langt en advokat kan gå for å fremme sin klients interesser. Halvorsen mener at selv om klienten har retten på sin side, kan det være misbruk av rett å utnytte den, og i så fall bør advokaten ikke være behjelpelig.⁴¹²

Oppsummering av delkapittel 4.6

Delkapittelet undersøker om informantene overveier og velger ut fra universelle og generelle regler og prinsipper, eller ut fra persepsjon av det partikulære, det vil si en regelorientert versus en person- eller situasjonsorientert overveielse (tynt versus tykt begrep om overveielse og valg). I møte med en konkret situasjon vil personen som anvender et tynt begrep om fornuft, fokusere på hvilke generelle prinsipper og regler som er etisk relevante i situasjonen,

---

⁴⁰⁷ Simon, W.H. (1986): "The Ideology of Advocacy: Procedural Justice and Professional Ethics", i Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. S. 216-272.

⁴⁰⁸ Samme sted s. 254.

⁴⁰⁹ Halvorsen, H. (1997): *Advokatvirksomhet – betingelser og krav*. S. 190. Se også Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. S. 9.

⁴¹⁰ Se delkapittel 6.5 for utdypning av temaet juss og etikk.

⁴¹¹ Halvorsen, H. (1997): *Advokatvirksomhet – betingelser og krav*. S. 223.

⁴¹² Samme sted s. 224.

og deretter overveie og velge på grunnlag av prinsippene og reglene. Dette innebærer at reglene blir normative standarder som korrektheten til det partikulære valg blir vurdert i forhold til. Personen som anvender et tykt begrep om fornuft, vil derimot ikke betrakte universelle og generelle regler og prinsipper som normative for overveielse og valg, men som veiledende retningslinjer.

Min lesning av intervjuene peker i retning av at universelle og generelle begrunnelser er noe mer fremtredende i advokatenes refleksjoner om overveielser og valg enn partikulære elementer. En sentral generell begrunnelse for valg er for eksempel at advokaten skal fremme klientens interesse uavhengig av andre hensyn. Denne rolleforståelsen har to sentrale aspekter: for det første at dette er advokatens rolle i rettssystemet (den institusjonelle unnskyldningen), for det andre at advokater skal skille skarpt mellom seg selv som profesjonell og sin person (rolledifferensieringstesens). Denne rolleforståelsen har jeg tidligere betegnet som den klientorienterte advokaten. Den alternative rolleforståelsen er den verdiorienterte advokaten, som overveier og velger ut fra klientens interesser samtidig som hun tar i betraktning hensynet til andre parter og til bredere etiske verdier som rettferdighet og sannhet.

4.7 Inkluderer advokatene emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?

I intervjuene med advokatene opplevde jeg at temaet 'følelsenes betydning i jobbsammenheng' var mer motstandsfylt å samtale om enn de fleste andre temaer i samtalen. Informantene nølte med å ta tak i temaet, det kunne for noen virke som at det skapte et ubehag, for andre at de opplevde det som irrelevant i forhold til arbeidet som advokat generelt og advokaters yrkesetikk spesielt. Jeg vil her peke på to mulige forklaringer på denne tendensen. For det første kan det skyldes at flertallet av informantene var menn mellom 40 og 60 år som enten ikke er vant til å snakke om følelser, eller som ikke likte å fortelle en ung fremmed kvinne om sine følelser knyttet til jobben. Den andre forklaringen kan være at advokatenes profesjonsutdanning i teori og praksis lærer dem til å ekskludere emosjoner fra sine fornuftige overveielser og valg i profesjonell kontekst, med andre ord at advokatene

tradisjonelt anvender et tynt begrep om fornuftig overveielse og valg som ekskluderer emosjon og fantasi.

Som beskrevet i kapittel 2 ekskluderer et tynt begrep om fornuftig overveielse og valg emosjoner og fantasi, fordi emosjoner og fantasi betraktes som subjektivt orienterte fenomener. Subjektivt orienterte fenomener er i dette perspektivet ikke troverdige som operative i etisk overveielse og valg fordi slike valg bør være preget av upartiskhet eller emosjonell nøytralitet. Motsetningen til et tynt begrep om fornuft som ekskluderer emosjoner og fantasi, er et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg, som er delvis konstituert av fantasi og emosjon. Fantasi er i dette perspektivet betegnelsen på den aktive og selektive delen av persepsjonen, det som fokuserer på det partikulære som noe bestemt, og som kan forme nye situasjonsbilder ved å sette sammen kjente elementer på nye måter. Emosjoner er kombinasjoner av tanke og følelse som er nødvendige forutsetninger for en adekvat persepsjon av den konkrete situasjon, og veiledende for de etiske valg i situasjonen. Dette kognitive begrepet om emosjoner innebærer at emosjoner er tilgjengelige for danning og utvikling for eksempel gjennom språkliggjøring.

Et sentralt tema i intervjuene med henblikk på emosjoner er at noen informanter forteller at de må undertrykke dem eller se bort fra dem i profesjonell sammenheng. En informant som har klienter som står anklaget for alvorlige forbrytelser, forteller for eksempel at han må skille mellom sin profesjonelle rolle og sine personlige følelser for å gjøre en god jobb for klienten. Han sier at han har lært seg å 'lukke igjen glidelåsen' etter jobb, slik at han ikke tar jobben med seg hjem: "Du må ha egenskapen til å koble ut. Hvis ikke så tørner du." Informanten blir tydelig opprørt når han snakker om dette temaet, og vektlegger at det profesjonelle og det private må være to helt forskjellige områder for ham, ellers blir det vanskelig å arbeide som advokat.

En annen informant forteller også at han skiller skarpt mellom personlige følelser og sin profesjonelle rolle. Han forteller at han har vært nødt til å bli 'hardhudet': "I dette yrket så må man bli litt sånn hardhudet etter hvert. Det er en nødt til." Et eksempel på en situasjon der man må være 'hardhudet', er forhandlingssituasjoner, der man må stå imot press fra motparten for å oppnå et bra resultat for sin klient. Denne informanten argumenterer imidlertid for at en advokat må kunne vise emosjoner i visse situasjoner, for eksempel dersom klienten har det vondt.

En annen informant beskriver et langt mer harmonisk forhold mellom det profesjonelle og det personlige:

Det har jo med profesjonen å gjøre at man har en sak og skal fremme klientens rettigheter, og nettopp fordi man ikke har noe personlig engasjement i det så er det liksom lettere å ta parti og gjøre en jobb for klienten. (...) Man har jo alltid seg selv med, men det er jo en sånn rolle og så man kan spille seg selv litt annerledes enn man gjør privat. Men jeg har ikke følt at det går helt på tvers av hva jeg ville gjort ellers, hvis jeg skulle følt på det at det gikk liksom helt på tvers av min natur da måtte det være at man ble presset på noe man følte var uetisk, hvis man føler at man presses til å gjøre noe man ikke kan stå inne for. (...) Hvis jeg opplevde at dette kan jeg ikke gjøre fordi jeg føler det ikke er riktig så måtte jo det være da fordi jeg følte at det var i strid med advokatetikken å gjøre det (...) at det ikke var i tråd med reglene eller etisk riktig.

Utsagnene viser at informantene opplever forholdet mellom profesjonell praksis og personlige emosjoner ulikt: Noen opplever en spenning, andre opplever harmoni. Man kan tenke seg at dette er knyttet til hva slags oppgaver og klienter de har som advokat, og også hva slags personer de er.

Koble ut, lukke igjen glidelåsen, bli hardhudet og stålet seg. Disse uttrykkene er noen av informantenes beskrivelser av hva de må gjøre med sine spontane følelser for å kunne gjøre en god jobb. Dette kan med et begrep hentet fra den amerikanske sosiologen Arlie Hochschild betegnes som emosjonelt arbeid (*labour*).⁴¹³ Emosjonelt arbeid er en administrering av følelser som skal skape et offentlig observerbart kroppslig uttrykk som blir solgt for lønn, og dermed har utvekslingsverdi.⁴¹⁴ Begrepet impliserer at visse emosjoner er mer spontane og 'autentiske' for en person enn andre emosjoner, og at emosjonelt arbeid skjer for å fremtvinge eller undertrykke følelser fordi dette har en nytteverdi profesjonelt.

Det emosjonelle arbeidet kan foregå ved å endre det ytre (kroppslige) uttrykket for en følelse eller arbeide for å endre selve følelsen.⁴¹⁵ Personen blir veiledet i sitt emosjonelle arbeid av

---

⁴¹³ Hochschild, A. (2003): *The managed heart: commercialization of human feeling*.

⁴¹⁴ Hochschild utvikler disse begrepene i klassikeren *The Managed Heart* fra 1983 for å vise hvordan et typisk trekk ved det moderne samfunn er at følelser utnyttes som en kommersiell vare. (Dette er et begrep om følelser som ligner det kognitive begrepet om følelser redegjort for tidligere.) For eksempel kabinpersonale i flyselskaper utfører emosjonelt arbeid på den måten at de får lønn for å være hyggelige eller serviceinnstilt mot flypassasjerene. En vesentlig forskjell på advokater og flyvertinner er at advokater ikke får betalt primært for sitt følelsesuttrykk, men for å bidra med sin juridiske kompetanse. Likevel mener jeg det er sakssvarende å bruke begrepet emosjonelt arbeid om advokatenes administrering av sine følelser i jobbsammenheng.

⁴¹⁵ Hochschild, A. (2003): *The managed heart: commercialization of human feeling*. S. 35f.

følelsesregler, det vil si regler for hvilke følelser det er legitimt å ha, og uttrykksregler, det vil si hvilke følelser som er legitimt å uttrykke. Man får kunnskap om følelsesregler og uttrykksregler primært gjennom egne og andres vurderinger av følelser.

Den profesjonelle som bruker emosjonelt arbeid i sitt yrkesliv, kan bli konfrontert med spørsmål om hvordan han skal takle forholdet mellom det profesjonelle og det private, og hvordan man kan bevare sin selvrespekt og ikke bli kynisk når man må endre sine spontane følelser for å passe til sin profesjonelle rolle. Ifølge Hochschild kan den profesjonelle som jevnlig må utføre emosjonelt arbeid i jobben sin, enten ende opp med å identifisere seg for mye med jobben og risikere utbrenthet, eller opprettholde et klart skille mellom det profesjonelle og det private. Denne siste løsningen kan for noen medføre skyldfølelse fordi man 'jukser' med følelsene på jobben.

Man kan tenke seg at den profesjonelle som utfører et så vellykket emosjonelt arbeid at hun ikke har kontakt med de mer spontane eller personlige følelsene i jobbsammenheng, vil miste en mulighet til å korrigere sine profesjonelle overveielser og valg. Eller for å si det på en annen måte, den profesjonelles mer spontane følelser kan fungere som et stoppskilt når etisk problematiske situasjoner oppstår.

Et eksempel på dette er en informant som forteller at hun blir hindret i å strekke seg for langt for å fremme klientens interesse av en 'dårlig følelse', som hun knytter til begreper om rett og rettferdighet. Følelsen blir et tegn på at en etisk grense er truet.

I perspektivet fra Nussbaum illustrerer dette eksemplet hvordan emosjoner veileder personen i tolkning av situasjonen og overveielser om valg i situasjonen. Følelser spiller en viktig rolle for fornuftens vurdering av hvilke valg som er korrekte i situasjonen, fordi emosjonene er måter å forstå og se situasjonen på: "Emotions are composites of belief and feeling, shaped by developing thought and highly discriminating in their reactions. They can lead or guide the perceiving agent, "marking off" in a concretely imagined situation the objects to be pursued and avoided."⁴¹⁶ Ifølge Nussbaum er emosjonene kognitive og involverer vurderinger av hvilke objekter og verdier som er viktige for meg i mitt liv. Man kan tenke seg at informanten

---

⁴¹⁶ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 78.

som føler seg dårlig om hun bryter med hensynet til det hun oppfatter som sine egne personlige verdier, setter disse verdiene høyt i sitt eget liv.

Oppsummering av delkapittel 4.7

Delkapittelet undersøker spørsmålet om informantene inkluderer emosjoner og fantasi i sine profesjonelle overveielser og valg. Dette temaet var imidlertid ikke så fremtredende i samtalen med advokatene, jeg oppfattet det som at de synes det var mindre relevant for sin jobb, eller muligens at det var ubehagelig å snakke om.

Et viktig poeng er imidlertid at noen av informantene forteller at de i profesjonell sammenheng må undertrykke sine personlige følelser, både for å beskytte seg selv og for å gjøre en god jobb. De bruker uttrykk som ”koble ut, lukke igjen glidelåsen, bli hardhudet og stålsatte seg” for å beskrive hvordan de arbeider med følelsene for å holde dem unna på jobben. Med et begrep fra Hochschild kan disse uttrykkene representere emosjonelt arbeid. Emosjonelt arbeid foregår i jobbsammenheng, og innebærer at man ved hjelp av ulike teknikker kontrollerer eller endrer sine personlige følelser for å gjøre en bedre jobb. Man endrer med andre ord sine spontane følelser for å passe til sin profesjonelle rolle. Jobber som krever mye emosjonelt arbeid, vil ofte medføre at personen skiller skarpt mellom det profesjonelle og det personlige.

4.8 To regulative idealer for advokater: Den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten

I analysen av intervjuene har jeg ved hjelp av teoretiske perspektiver løftet frem og tydeliggjort to ulike måter å overveie og velge på som advokat. Den ene har jeg kalt den klientorienterte advokaten. Den klientorienterte advokaten er kjennetegnet av at fokuset er å fremme klientens ønsker og interesser så langt det er mulig innenfor lovens rammer. Den klientorienterte advokaten vurderer ikke klientens mål eller midlene for å oppnå målet etisk sett. Dette fører til at hun skiller skarpt mellom seg selv som profesjonell og sine personlige følelser og etiske verdier.

Den andre måten å overveie og velge på som advokat har jeg kalt den verdiorienterte advokaten. Den verdiorienterte advokaten er opptatt av å fremme klientens ønsker og interesser, men tar også andre etiske hensyn i betraktning, som for eksempel hensyn til verdier som sannhet og rettferdighet. Den verdiorienterte advokaten skiller ikke skarpt mellom seg selv som profesjonell og sine personlige verdier og følelser. Vi ser at en viktig forskjell på den klientorienterte og den verdiorienterte advokaten er at den klientorienterte har et begrep om yrkesetikk knyttet til å følge *Regler for god advokatskikk* i snever forstand, mens den verdiorienterte inkluderer mer allmenne etiske verdier og gode personlige egenskaper i sitt begrep om en adekvat profesjonsetikk for advokater.

Som understreket tidligere er den klientorienterte og den verdiorienterte advokaten teoretisk rendyrkede advokattyper. Informantene i denne undersøkelsen, og antagelig de aller fleste andre virkelige advokater, vil være en kombinasjon av den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten. Kanskje noen faser av karriereløpet som advokat er mer preget av den ene enn den andre typen, kanskje vekslingene skjer oftere.

I kapittel 2 definerte jeg et regulativt ideal som et begrep om en adekvat etisk standard som en person har internalisert i sin personlighet, på en slik måte at personen kan tilpasse sin motivasjon og sine handlinger slik at disse er i samsvar med dette idealet. Med andre ord er et regulativt ideal et etisk forbilde personen har internalisert slik at det veileder personens fornuftige overveielser og valg. Det regulative idealet kan både fungere som et veiledende ideal og som en grense for hva som er etisk akseptabelt. De veiledende idealene og etiske grensene som konstituerer en profesjons regulative ideal, er bestemmende for hva som er å handle innenfor og hva som er å handle utenfor den profesjonelle rollen.

Den klientorienterte og den verdiorienterte advokaten kan begge betegnes som regulative idealer for advokater, i motsetning til den dårlige advokaten, som kan beskrives som motstykket eller negasjonen til de regulative idealene. Informantene beskriver den dårlige advokaten som en person som setter hensynet til egen økonomisk fortjeneste som mål, på bekostning av klientens interesser, og på bekostning av etiske hensyn til verdier som sannhet og rettferdighet. Den dårlige advokaten har ingen dyder, og produserer derfor ikke interne goder i advokatpraksisen, men fokuserer på å utvikle eksterne goder for eksempel i form av økonomisk fortjeneste.

Den svenske rettsfilosofen Lena Ebervall anvender to lignende idealtyper for å belyse ulike normative begreper om forsvarerrollen i Sverige. På bakgrunn av omfattende studier av gjeldende rett og gjeldende advokatnorm mener Ebervall at det foreligger to ulike forsvarerideologier, det vil si oppfatninger om hvordan en god forsvarer forholder seg.⁴¹⁷ Disse ideologiene kaller hun våpendragerideologien og veiviserideologien, manifestert i idealtypene våpendrageren og veiviseren.⁴¹⁸ Våpendrageren har det vesentlige felles med den klientorienterte advokaten, mens veiviseren har det vesentlige felles med den verdiorienterte advokaten.

Ifølge Ebervall betrakter våpendrageren seg selv som ”ett instrument i klientens hand”.⁴¹⁹ Det innebærer at advokaten som privatperson er skarpt adskilt fra advokaten som profesjonell, og at advokaten ikke har eller gir uttrykk for personlige oppfatninger om oppdrag eller klient. Rettsprosessen er i dette perspektivet en kamp, som advokaten ønsker å vinne, i noen tilfeller med uetiske midler.⁴²⁰ Ebervall mener at det idemessige grunnlaget for våpendrageren er antipaternalisme og respekt for klientautonomi, moralsk nøytralitet, og tillit til at rettssystemet fungerer tilfredsstillende.⁴²¹

Veiviseren betrakter seg ikke som et instrument i klientens hender, men inntar en mer autoritær stilling. Hun tar hensyn til andre interesser enn klientens (for eksempel interessene til rettssystemet, andre parter i saken, eller samfunnsinteresser mer generelt), og balanserer disse i sin yrkesgjerning: ”Vägvisaren väger in sin egen moraliska känsla för rätt och fel när hon skall ta ställning till svåra dilemman. Hon eftersträvar den materiella sanningen i målet och tar sitt ansvar för hela rättskedjan, inte bara för sin lilla ’pusselbit’.”⁴²² Ebervall oppgir det idemessige grunnlaget for veiviseren som at hun ved hjelp av sin moralske autoritet skal være klientens beskytter, og at hun har ansvar for at rettssystemet skal fungere godt. Dette innebærer for eksempel at advokatens ivaretagelse av klientens autonomi ikke tolkes som å skulle fremme klientens synspunkter eller interesser i snever forstand, men derimot å korrigere klienten fra et etisk perspektiv:

---

⁴¹⁷ Ebervall, L. (2002): *Försvarens roll: ideologier och gällande rätt*. S. 25.

⁴¹⁸ Samme sted s. 39.

⁴¹⁹ Samme sted s. 55.

⁴²⁰ Samme sted s. 58f.

⁴²¹ Samme sted s. 60-70.

⁴²² Samme sted s. 70f.

Fullständig klientautonomi skulle enligt vägvisartänkandet kunne medföra att advokaten förlorar kontrollen över både klienten och målet – ytterst över hela sitt yrkesliv. Advokaten skall verka för materiell rättvisa och inte medverka till eller uppmuntra klientens eventuella tendenser till lögnaktighet och strävan efter mer eller mindre dunkla mål.⁴²³

Ebervall mener at både veviseren og våpendrageren er etisk sett forsvarlige idealer for forsvarere, og at de begge har rom innenfor advokatenes yrkesetiske regler i Sverige.⁴²⁴ Dette stemmer overens med min lesning av de norske *Regler for god advokatskikk*, med inntrykket fra intervjuene, og fra den norske debatten om advokaters etikk: Både den klientorienterte og den verdiorienterte advokat er aksepterte regulative idealer i advokatprofesjonen, men den klientorienterte advokaten er kanskje noe mer utbredt som regulativt ideal enn den verdiorienterte advokaten.⁴²⁵

Et kjønnsperspektiv på de regulative idealene

Jeg har beskrevet to ulike regulative idealer som gjør seg gjeldende i intervjuene: det tykke regulative idealet som overveier ut fra dyder og verdier i tillegg til *Regler for god advokatskikk*, og det tynne regulative idealet som overveier ut fra reglene i mer snever forstand, uavhengig av personlige egenskaper og verdier. I dette delkapittelet spør jeg: Er det ene regulative idealet et mer typisk kvinnelig ideal enn det andre?

Innledningsvis vil jeg understreke at spørsmålet ikke involverer en oppfatning om at man kan slutte fra biologisk kjønn til bestemte 'naturlige' væremåter. Et sentralt poeng er at kjønn er knyttet til de betydninger man kulturelt sett gir biologisk kjønn.⁴²⁶ Historisk sett er kjønn knyttet til forestillinger om at menn og kvinner er to vesensforskjellige grupper, ordnet i et hierarki der det kvinnelige er underordnet det mannlige, det vil si at mannen behandles som norm og kvinnen som avvik fra normen (kvinnen blir den Andre).⁴²⁷

---

⁴²³ Samme sted s. 79.

⁴²⁴ Samme sted s. 393-399.

⁴²⁵ Ebervalls oppfatning er at våpendrageren ('den klientorienterte advokaten') har de mest bærekraftige argumentene for sin forsvarerideologi. Dette blir blant annet begrunnet med hensynet til klientens autonomi. Hun peker imidlertid på at en viss ideologisk pluralisme i advokatstanden er av det gode, både fordi at man ellers må detaljregulere advokaters adferd i langt større grad enn i dag, og fordi det bidrar til at den rettsøkende allmennhet kan finne en advokattype de kan akseptere. S. 398f.

⁴²⁶ Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) (2006): *Kjønnsforskning: en grunnbok*.

Advokatyret har tradisjonelt vært mannsdominert. Ved utgangen av år 2000 er 21 % av de aktive medlemmene i Advokatforeningen kvinner.⁴²⁸ I et perspektiv på et par tiår vil det antagelig finne sted en utjevning mellom kjønnene, på grunn av en økende kvinneandel blant studenter og yngre jurister.⁴²⁹ I dette delkapittelet vil jeg undersøke om informantene mener at kjønn er en faktor som påvirker advokaters profesjonelle overveielser og valg.

Et av spørsmålene i intervjuguiden var hvorvidt informantene mener at det er forskjell på kvinnelige og mannlige advokater i deres utførelse av arbeidet. Informantene svarte med å fortelle hvordan de oppfatter kvinner i forhold til menn. Dette kan forstås som at et underliggende premiss er at menn er 'normen' eller det normale. Dette kan skyldes måten spørsmålet ble stilt på, eller det faktum at advokatyret er såpass mannsdominert. I et kjønnsperspektiv er det imidlertid viktig å registrere hvordan 'det maskuline' ofte fungerer som en standard eller norm for 'det normale' i vår kultur.

Kvinnelige advokater kan ha vanskeligheter med å være tøffe nok, mener en informant. Han føyer imidlertid til at dette også kan gjelde menn:

Det jeg har opplevd (i fht. kvinnelige advokater) er de har litt problemer med å være tøffe nok. Dette har jeg også opplevd at menn har, at de ikke passer til å være advokat. Og det er klart skal man være advokat så må man være tøff innimellom altså.

En annen informant sier noe lignende om kvinner, at de kan være 'mer forsiktige' enn menn: "Kvinner kan gjøre dette like bra som menn og kanskje bedre. Kvinner er litt mer forsiktige enn menn ofte, og det kan nok være en ulempe. På den annen side er jo kvinner også veldig pliktoppfyllende og grundige og alltid godt forberedt og sånn."

Forsiktige, pliktoppfyllende kvinner som ikke er like 'tøffe' som menn. Dette bildet av den kvinnelige advokaten kan selvsagt være misvisende. Et tilsvarende stereotypisk bilde av den mannlige advokaten kan være 'den følelseløse krigeren'.

---

⁴²⁷ Bondevik, H. og Rustad, L. (2006): "Humanvitenskapelig kjønnsforskning", i: Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.): *Kjønnsforskning: en grunnbok*. S. 49f

⁴²⁸ Bahus, M. (2001): *Advokatstanden i Norge: en rettsosnologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. S. 35.

⁴²⁹ Samme sted s. 39.

Hva sier de kvinnelige informantene om dette temaet? En mener at kvinner som blir advokater, er ”manneaktige”. En annen informant forteller at hun synes det er enklere å kjempe for klientens sak enn på egne vegne. I et kjønnsperspektiv kan dette ses som uttrykk for den tradisjonelle kvinnerollens ’forbud’ mot selvhevdelse og aggresjonsutfoldelse på egne vegne.

Dersom menn og kvinner tradisjonelt blir opplært til å uttrykke ulike egenskaper, kan dette medføre at de velger eller får ulike profesjonelle oppgaver. En informant antyder at en kvinnelig advokat oftere har saker som krever omsorg og (ubetalt) tid, enn en mannlig advokat.⁴³⁰

Det går jo på personlige egenskaper igjen, men en problemstilling er jo hvorfor det ofte er kvinnelige advokater som har skilsmisene og barnefordelingssakene og sånn? Man kan ofte få inntrykk av at kvinner har overvekt av den type klienter man ikke kan fakturere så rått. Men ellers så føler jeg at det ikke har vært noe problematisk å være kvinne. Det kan jo godt være det er jenter som er helt rå til å fakturere og synes det er helt uproblematisk, men jeg synes ikke det. Samtidig vil jeg på en måte ha sånne klienter, det gir meg liksom noe å føle at jeg kan hjelpe dem.

Informantens observasjon av at kvinner og menn synes å fordele seg på ulike arbeidsområder, blir bekreftet av forskning også innenfor andre profesjoner.⁴³¹

En kvinnelig informant mener at det kan være vanskelig for kvinnelige advokater å gjøre karriere på lik linje med menn blant annet fordi kvinner tradisjonelt har mer ansvar hjemme, og fordi lange fravær i forbindelse med fødsler begrenser kvinnelige advokaters karrieremuligheter. En annen ser temaet i et historisk perspektiv, og peker på at kvinner ikke har tradisjon for å være autoriteter i det offentlige rom. Med andre ord, det vil være vanskeligere for kvinner å få anerkjennelse for å innta en rolle som innebærer autoritet i det offentlige rom, fordi det ikke er noen tradisjon for dette i vestlig kultur.⁴³²

---

⁴³⁰ Bahus (2001) skriver at det er tradisjon for å påstå at kvinnelige advokater arbeider mye med ’mykjus’, det vil si familie-, arv-, og skifterett. Denne ’mykjustesen’ er søkt både bekreftet og avkreftet. Mye taler imidlertid ifølge Bahus i favør av ’mykjustesen’. Bahus, M. (2001): *Advokatstanden i Norge: en retts sosiologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. S. 120, 272.

⁴³¹ For en kortfattet oversikt over forskning på kjønnets arbeidsfordeling i norsk sammenheng, se Støkken, A.M. (2002): ”Profesjoner: kontinuitet og endring”, i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. S. 30-33.

⁴³² En norsk kvantitativ undersøkelse blant advokater viser at så mye som 35 % mente at det ikke er lik mulighet til å gjøre karriere for kvinner og menn i advokatyrket. En tredjedel av dem som mente det ikke er lik mulighet for kvinner og menn, begrunnet dette med fordommer mot kvinner. Bahus, M. (2001): *Advokatstanden i Norge: en retts sosiologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. S. 204-241.

Informantenes refleksjoner kan tyde på at kjønn kan påvirke hvordan advokater overveier og velger i sin yrkespraksis. En mulig tendens kan være at kvinnelige advokater i større grad enn menn vektlegger relasjonelle hensyn i arbeidet sitt, både ved at de er mindre tøffe og mer forsiktige enn menn, og fordi de får klientene som sannsynligvis vil trenge relasjonell ivaretagelse og omsorg. Denne tentative observasjonen får støtte av en empirisk studie fra USA som sammenligner mannlige og kvinnelige advokaters forståelse av advokatrollen.⁴³³ Jack og Jack (1989) konkluderer på grunnlag av 36 kvalitative intervjuer med 50/50 mannlige og kvinnelige advokater at det foreligger forskjeller i måten kvinner og menn forstår advokatrollen på.

Intervjuene dreide seg om advokatenes 'moral vision', det vil si deres forståelse av hva det vil si å handle moralsk. Jack og Jack finner to typer 'moral vision': en rettighetsorientert med vekt på menneskets autonomi, rettigheter og plikter og et abstrakt begrep om rettferdighet, og et omsorgsorientert med vekt på menneskets relasjonalt, omsorg og emosjoner og et kontekstuellt og holistisk begrep om rettferdighet.⁴³⁴ De understreker at dette ikke er dikotomier, men tendenser i ulike retninger, og at de fleste av informantene har begge tendenser.

Informantene ble spurt om å vurdere hypotetiske yrkesetiske dilemmaer, og å fortelle om dilemmaer fra virkeligheten og hvordan de vurderte dem. I tillegg ble de spurt om generelle temaer som rettferdighet, selvforståelse og hvordan personen følte seg formet av utdanning og yrkespraksis. Jack og Jack mener at den generelle delen av intervjuet i større grad åpnet for informantens personlige moralske vurderinger, uavhengig av advokatrollen. I denne delen av intervjuet uttrykte en signifikant del av informantene omsorgsorienterte vurderinger. Når intervjuet dreide seg om mer spesifikt yrkesetiske problemstillinger, ble mange informanter mer rettighetsorienterte: "The more the interview fixed attorneys in their legal role, the more they talked like lawyers and the less care thinking was visible."⁴³⁵

---

⁴³³ Jack, R., og Jack, D.C. (1989): *Moral vision and professional decisions: the changing values of women and men lawyers.*

⁴³⁴ Samme sted s. 11.

⁴³⁵ Samme sted s. 54.

Et viktig funn var at dobbelt så mange kvinner som menn uttrykte relasjonelle og omsorgsorienterte responser på spørsmålene i undersøkelsen.⁴³⁶ Kvinnene var også dem som endret orientering mest fra den generelle delen av intervjuet til den yrkesspesifikke. Jack og Jack mener at advokatrollen tradisjonelt er forstått som rettighetsorientert og ikke relasjonelt orientert, og at dette forklarer hvorfor kvinner i større grad enn menn må begrense sine personlige moralske vurderinger i en profesjonell sammenheng.

En kommentar til denne studien er at den peker i retning av en mulig forklaring på hvorfor færre kvinner enn menn blir advokater sett i forhold til kjønnsfordeling på juss-studiet. Dersom advokatrollen tradisjonelt er utformet slik at den passer til måten menn vanligvis blir opplært til å overveie og velge på, vil det rett og slett medføre større vanskeligheter for kvinner å tilpasse seg advokatrollen enn for menn. Eller sagt på en annen måte, dersom de profesjonelle idealene for advokater og menns tradisjonelle væremåter er overlappende, kan advokatyret forstås som en praksis med maskulint fortegn. Dette poenget er relevant også for andre tradisjonelt mannsdominerte yrker, og selvsagt også (i omvendt versjon) for menn i de tradisjonelle kvinneyrkene.

Studien kan også kaste lys over kjønnsaspektet ved de regulative idealene den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten. Den verdiorienterte advokaten har klare fellestrekk med den omsorgsorienterte moralske visjonen som vektlegger menneskets emosjoner og et holistisk og kontekstuel begrep om rettferdighet, mens den klientorienterte advokaten minner om den rettighetsorienterte moralske visjonen som fokuserer på menneskets autonomi, rettigheter og plikter og et abstrakt begrep om rettferdighet. Som nevnt oppfatter jeg den klientorienterte advokaten som det mest anerkjente regulative idealet for advokater i Norge, og dette funnet får støtte av Jack og Jacks oppfatning om at advokatrollen tradisjonelt er rettighetsorientert og ikke omsorgsorientert.

---

⁴³⁶ Samme sted s. 55.

Kapittel 5: Barnevernsarbeiderne

Dette kapitlet er en analyse av kvalitative intervjuer med seks saksbehandlere i førstelinja i den kommunale barnevernstjenesten i Norge. Informantene arbeider i byer eller på små steder, har ulik alder og bakgrunn og er av begge kjønn. Både informantene og eventuelle klienter de forteller om, er fullstendig anonymiserte etter gjeldende forskningsetiske retningslinjer.⁴³⁷

Det analytiske hovedspørsmålet til det empiriske materialet er i dette kapitlet problemstilling 1: *Hva slags begreper om fornuftig overveielse og valg kan vi finne i intervjuene med de profesjonelle?*

Denne problemstillingen har jeg presisert og supplert med fem forskningsspørsmål:

- hvordan beskriver barnevernsarbeiderne relasjonen til klientene?
- hvordan beskriver barnevernsarbeiderne relasjonen til kolleger og arbeidsplass?
- beskriver barnevernsarbeiderne en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?
- anvender barnevernsarbeiderne universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?
- inkluderer barnevernsarbeiderne emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?

Forskningsspørsmålene strukturerer analysen av empirien.

5.1 Barnevernstjenestens lovgrunnlag og arbeidsoppgaver

Barnevernstjenesten skal ifølge *Barnevernloven* § 1-1 sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. *Barnets beste* skal stå i sentrum for barnevernstjenestens arbeid. Verken i lovens forarbeid eller i loven er det fastsatt hva 'barnets beste' konseptuelt betyr, det blir et spørsmål om vurderinger i den konkrete situasjon (i barnevernsfeltet kalt skjønn).

Barnevernloven er skjønsmessig utformet fordi det skal være mulig å fatte vedtak tilpasset situasjonsspesifikke forhold i enkeltsaker. Under forarbeidene til den nye *Barnevernloven* fra 1992 var det debatt om kriteriene for omsorgsovertagelse, som ble kritisert for å være for vagt definert. Samtidig er det bred enighet om at skjønnelementet i vurderingen av om kriteriene er oppfylt er nødvendig, både fordi kriteriene må gi rom for konkrete vurderinger av komplekse saksforhold, og fordi at definisjoner av omsorgssvikt er gjenstand for kontinuerlig rekonstruksjon i samfunnet.⁴³⁸

Barnevernsarbeideren tenker og handler på grunnlag av verdier, lov, fag og strukturelle og økonomiske rammebetingelser.⁴³⁹ Disse ulike forutsetningene er ikke statiske, men derimot i rask utvikling: Både yrkesetikk og verdier, lovverk, faglig kunnskapsgrunnlag og økonomiske/strukturelle rammebetingelser er i stadig endring.⁴⁴⁰

Konkret vil saksgangen i barnevernet som regel begynne med en henvendelse enten fra foreldre og barn selv, eller – mer vanlig – fra andre instanser som for eksempel skole, helsesøster e.l.⁴⁴¹ En slik melding til barnevernet blir enten henlagt eller fører til en undersøkelse. De meldingene som ikke faller inn under barnevernet, blir formidlet videre til et differensiert tiltaksapparat.⁴⁴² Undersøkelse må utføres innen tre måneder, og saken blir etter dette enten henlagt, eller det blir iverksatt tiltak.⁴⁴³ Tiltak omfatter både frivillige tiltak og tvangstiltak.⁴⁴⁴ Hjelpetiltak kan for eksempel være støttekontakt, barnehage og avlastning i hjemmet. Dersom barnets behov ikke kan løses ved tiltak i hjemmet, kan barnet få plass i fosterhjem eller institusjon. Omsorgsovertagelse er tiltaket som representerer størst inngrep i

---

⁴³⁷ Se delkapittel 3.11.

⁴³⁸ Iversen, O. (2000): "Hvorfor griper barnevernet inn, og hvilken hjelp hadde barna fått?", i: Falck, S. mfl. (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. S. 114f.

⁴³⁹ Havik, T. mfl. (2004): "Innledning", i: *Barnevernet: forutsetninger og gjennomføring*. S. 10.

⁴⁴⁰ For historiske perspektiver på barnevernets utvikling i Norge se for eksempel: Marthinsen, E. (2003): *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. S. 53-88. Larsen, M.Y. (2004): "Historikk, utviklingen i barnevernlovgivningen", i: Havik, T. mfl. (red.) *Barnevernet: forutsetninger og gjennomføring*. S. 15-18. Eide, S.B. og Skorstad, B. (2005): *Etikk – utfordringer til ettertanke i sosialt arbeid*. S. 13-27.

⁴⁴¹ Grinde, T.V. (1993): *Kunnskapsstatus for barnevernet*. S. 79f.

⁴⁴² Nyere brukerinnflytelsesorienterte metoder i barnevernet skiller ofte ikke så tydelig mellom melding, utredning og tiltak som her. Schjelderup, L. mfl. (2005): "Mot et nytt barnevern", i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. S. 40.

⁴⁴³ Befring, E. (2000): *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. S. 36f.

⁴⁴⁴ Samme sted s. 29f.

foreldreansvaret, og det er fylkesnemnda som fatter vedtak om omsorgsovertagelse etter forslag fra den kommunale barnevernstjenesten.⁴⁴⁵

Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere

I det følgende framstilles en analyse av barnevernsarbeidernes felles yrkesetikk, vedtatt i 2002 på kongressen til Fellesorganisasjonen (FO) som organiserer barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere.⁴⁴⁶ Det viktigste fortolkende perspektivet som blir brukt i analysen, er begrepene om tykk fornuft og tynn fornuft som ble framstilt i kapittel 2. Den tykke fornuften er kjennetegnet av fokus på den handlende personens gode egenskaper eller dyder og emosjonell og tankemessig persepsjon av den konkrete situasjon, mens den tynne fornuften er karakterisert ved vekt på generelle og universelle eller allmenne regler og standarder for korrekt handling. I profesjonsetisk sammenheng kan dette beskrives som en personorientert (tykk) og en regelorientert (tynn) yrkesetikk. Spørsmålet er om *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere* kan beskrives som en tykk eller tynn yrkesetikk.

Målsettingen for *Yrkesetisk grunnlagsdokument* (punkt 1.2) angir to hovedmål: for det første at grunnlagsdokumentet skal ha en positiv funksjon som kilde til yrkesetisk bevissthet og identitet, refleksjon, veiledning og handling; for det andre en potensielt mer kritisk funksjon: Klientene skal ha innsyn i profesjonenes etiske grunnlag, og dokumentet skal bidra til et kritisk søkelys på disse yrkesgruppenes arbeid, og dessuten være grunnlag for eventuelle klager til yrkesetisk råd.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁵ Falck, S. (2000): "Hvorfor fylkesnemnd?", i: Falck, S. mfl. (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. S. 13-32. Se for utdypning Høyland, J. (2003): "Saksbehandlingen i fylkesnemnda", i: Tjomsland, S. (red.): *Barnevern og omsorgsovertagelse*.

⁴⁴⁶ *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere* fra 2002 ligger på nettsiden www.fobsv.no. Her ligger også tekstene *Sosialt arbeids etikk – prinsipper og normer* fra 1998, og *Ethics in Social Work - Statement of principles*, vedtatt på International Federation of Social Workers verdenskongress i 2004. FO er som medlem av IFSW forpliktet av dette internasjonale dokumentet, sammen med en rekke andre internasjonale grunnlagsdokumenter (se *Yrkesetisk grunnlagsdokument* punkt 2.1).

⁴⁴⁷ For en grundig gjennomgang av prinsippene i *Yrkesetisk grunnlagsdokument* se Eide, S.B. og Skorstad, B. (2005): *Etikk – utfordringer til ettertanke i sosialt arbeid*. S. 165-181.

Etikk defineres som ”ideologier, verdier, normer, holdninger og handlinger”.⁴⁴⁸ Dette er en bred og inklusiv definisjon av etikk som omfatter både kognitive og emosjonelle komponenter. Definisjonen kan tyde på at *Yrkesetisk grunnlagsdokument* er ment mer som et grunnlag for diskusjon og overveielse om etiske spørsmål enn som et sett regler for yrkesetisk adferd. Jamfør at et hovedpoeng er at profesjonsetikken ”gir grunnlag for handling og velbegrunnede verdivalg i yrkesutøvelsen”. Det yrkesetiske grunnlagsdokumentet fremstilles dermed som et felles reservoar for etiske og verdimeslige begrunnelser i barnevernsarbeidernes overveielser og valg.

Dokumentets hoveddel omfatter tre felter: forpliktende verdier; relasjon mellom yrkesutøver og klient; og relasjon til kolleger, arbeidsgiver og samfunn. I delen ”Verdier som forplikter” angis først internasjonale grunnlagsdokumenter (ulike FN-konvensjoner) og den internasjonale yrkesetikken for sosialarbeidere. Deretter kommer en liste på 11 prinsipper. Prinsippene skal danne et felles etisk grunnlag for de tre yrkesgruppene i FO (barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere).

Er prinsippene ment som grunnlaget for det korrekte valg på den måten at de skal anvendes på den konkrete situasjon (et tynt etisk perspektiv), eller er de ment som tentative veiledere for etisk overveielse og valg (et tykt etisk perspektiv)? På bakgrunn av dokumentets inklusive etikkdefinisjon, og det faktum at de 11 prinsippene omfatter både plikter eller forbud (taushetsplikt) og verdier eller dyder (tillit, åpenhet, redelighet, omsorg og nestekjærlighet), kan man anta at dette ikke er et tynt etisk perspektiv, men tenderer i retning av et tykt etisk perspektiv.⁴⁴⁹ Et tykt etisk perspektiv medfører et fokus på persepsjon og tolkning av ulike verdier og hensyn i den konkrete situasjon som avgjørende for korrekt overveielse og valg, til forskjell fra fokus på etiske regler eller prinsipper som foreligger forut for det partikulære.

---

⁴⁴⁸ *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere* punkt 1.3.3.

⁴⁴⁹ Ifølge Eide og Skorstad (2005) er *Yrkesetisk grunnlagsdokument* fra 2002 klart forskjellig fra retningslinjene på 1990-tallet, som var mer preget av regler enn basis for refleksjon. Eide, S.B. og Skorstad, B. (2005): *Etikk – utfordringer til ettertanke i sosialt arbeid*. S. 163. Lingås (1994) beskriver utviklingen av yrkesetikken for sosialt arbeid på 1990-tallet som markert av et oppgjør med et begrep om etikk som detaljerte forskrifter og plikter. Den nye yrkesetiske modellen erstatter detaljerte forskrifter med et sett verdier og understrekning av den enkeltes personlige ansvar for overveielser og valg. Poenget er å øke bevisstheten om verdigrunnet for sosialt arbeid, og ikke framstå som fasit på hva som er rett og galt. Lingås, L.G. (1994): *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. S. 68f.

Mange av prinsippene er variasjoner over et kantiansk inspirert prinsipp om menneskeverd og individets unikhet og uerstattelighet: alle menneskers ukrenkelige verdi; respekt for enkeltindividets frihet; alle menneskers likeverd; rettferdig fordeling og solidaritet; og likhet for loven eller rettssikkerhetsprinsippet. I tillegg kommer taushetsplikten; yrkesutøverens varslingsansvar og hans individuelle ansvar for egne handlinger og det faglige nivået på arbeidet.

Et punkt som ikke er formulert som prinsipp, er ”Tillit, åpenhet, redelighet, omsorg og nestekjærlighet”. Disse begrepene er til dels dyder eller karaktertrekk rettet mot å realisere det gode i den konkrete situasjon (redelighet, åpenhet), dels fenomener som i et nærhetsetisk perspektiv er konstituerende for den menneskelige tilværelse (tillit, omsorg, nestekjærlighet).⁴⁵⁰ Ifølge teologen K. E. Løgstrup er tilliten en spontan livsyttring som tydeliggjør menneskets utleverthet til andre, *interdependensen*.⁴⁵¹ Dette punktet kan dermed tolkes som en markering av et menneskesyn som vektlegger menneskets relasjonalitet eller avhengighet av andre.

Punkt tre i dokumentet retter fokuset mot relasjonen mellom yrkesutøver og bruker. Arenaen er møtet mellom mennesker (3.1), og i denne delen av *Yrkesetisk grunnlagsdokument* konkretiseres hvilke typer situasjoner som kan reise etiske problemstillinger. Eksempelvis beskrives hverdagen for yrkesutøverne som motsetningsfull; både på den måten at de ofte må velge mellom forskjellige parters interesser (3.2), og i forhold til spenningen mellom hjelpefunksjonen og kontrollfunksjonen til den profesjonelle (3.3, 3.4, 3.5). Til slutt i delen som handler om relasjon mellom profesjonell og klient, gjentas taushetsplikten, og det fremheves at skjønn og dømmekraft er en forutsetning for helse- og sosialfaglig arbeid.

Skjønn blir definert som ”å kunne overveie ulike sider ved sammensatte og vanskelige situasjoner, og kunne avveie mellom ulike interesser og hensyn”.(3.6). Dette poenget peker i retning av en ikke-kommensurabilistisk posisjon, som involverer muligheten av uløselige og tragiske dilemmaer. Dette punktet er viktig fordi yrkesetikken dermed ikke fremstår som en fasit på etiske problemer, men snarere et grunnlag for overveielse som den enkelte

---

⁴⁵⁰ Kan man kreve at en profesjonell innehar og realiserer nestekjærlighet i sitt arbeid? Dette spørsmålet berører i hvor stor grad man kan kreve eller forutsette at profesjonelle realiserer personlige dyder i sitt arbeid. Denne diskusjonen kommer jeg tilbake til i delkapittel 6.7.

⁴⁵¹ Løgstrup, K.E. (2000): *Den etiske fordring*.

profesjonelle har ansvar for å foreta i den konkrete situasjon. Fokuset på mulige konflikter mellom etiske verdier og hensyn er for øvrig gjennomgående i dokumentet. (Punkt 3 og 4.)

Det kan se ut som det i dokumentet foreligger et skille mellom skjønn og dømmekraft, der skjønnnet dreier seg om å tolke situasjonens ulike verdier og hensyn, mens dømmekraft involverer å foreta valg og fatte beslutninger ut fra fag og yrkesetikk. Det blir fremhevet at slike overveielser krever dydene ydmykhet, lydhørhet og mot. Både begrepene skjønn og dømmekraft i dokumentet kan betraktes som betegnelser på et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg, som innebærer at personen ut fra dyder og persepsjon i den konkrete situasjon overveier og velger mellom potensielt motstridende verdier eller hensyn.

Yrkesetisk grunnlagsdokument del fire omhandler den profesjonelles relasjon til kolleger, arbeidsgiver og samfunn. Her finner vi tre punkter: samarbeid, lojalitet og igjen varslingsansvar. Lojalitetsbegrepet har forgreininger inn i punktet om samarbeid idet *Yrkesetisk grunnlagsdokument* fremhever at lojalitet mot kolleger ikke må hindre en åpen faglig diskusjon. Gjennomgående i punkter som omhandler hvilke interesser eller parter den profesjonelle først og fremst skal være lojal overfor, fremhever *Yrkesetisk grunnlagsdokument* den mest utsatte part. Grunlaget for etisk overveielse og valg blir dermed i praksis en vurdering av hvilken part i saken som er mest sårbar, svak og avhengig av hjelp. Dette viser etter min mening at *Yrkesetisk grunnlagsdokument* er et eksempel på en kodeks som fokuserer på å beskytte klientene, til forskjell fra yrkesetiske kodekser som setter beskyttelse av profesjonen det gjelder i sentrum.⁴⁵²

Punkt fem i *Yrkesetisk grunnlagsdokument* er en kortfattet beskrivelse av prosedyre for klager på eventuelle brudd med dokumentet. Det kommer imidlertid svært få henvendelser til rådet i forhold til barneverntjenestens arbeid.⁴⁵³ Det er så vidt jeg vet ikke utført forskning på hvorfor det ikke forekommer klager til Yrkesetisk råd i forhold til barnevernstjenesten. Kan det skyldes dårlig informasjon om ordningen? At barnevernets klienter ikke klager på denne måten, eller ikke klager i det hele tatt? En sterk kollegaloyalitet? Mangel på yrkesetisk refleksjon innad i barnevernstjenesten? Man kan tenke seg at alle disse forklaringene til en viss grad gjør seg gjeldende.

---

⁴⁵² For utdypning se delkapittel 1.1 om ideologisk bruk av profesjonsetiske kodekser.

⁴⁵³ Kilde: Mailutveksling med leder for Yrkesetisk råd i FOBSV Bente Moseng, oktober 2006.

En innvending mot *Yrkesetisk grunnlagsdokument* er at det framstår som uklart at det omfatter mange prinsipper (11) uten at relasjonen mellom dem klargjøres i nevneverdig grad. Dersom *Yrkesetisk grunnlagsdokument* skal fungere som grunnlag for overveielse og adekvat begrunnede verdivalg i yrkesutøvelsen, mener jeg man med fordel kunne hatt færre prinsipper og heller lengre utdypende forklaringer om hvert prinsipp.

Jeg mener også at det fremstår som uklart at punktet om skjønn og dømmekraft (3.6) ikke er plassert blant prinsippene. Dette kan fremstå som at prinsippene er mer grunnleggende for korrekte etiske valg enn skjønnet (et tynt etisk perspektiv), samtidig som dokumentets etikkdefinisjon peker i retning av et tykt begrep om overveielse og valg. Jeg mener også at poenget om at hensyn til den mest utsatte eller sårbare part må veie tyngst når det foreligger motstridende interesser, burde komme enda klarere frem, fordi dette kan betraktes som et helt sentralt veiledende prinsipp for etiske overveielser og valg.

5.2 Hvordan beskriver barnevernsarbeiderne relasjonen til klientene?

I dette delkapittelet skal jeg analysere og fortolke informantenes utsagn om relasjonen til klientene. De viktigste fortolkende perspektiver og begreper som blir brukt i analysen, er fremstilt i kapittel 2.

Relasjonen til barna

Barnevernstjenestens klienter er barnet eller ungdommen og deres familier. Dersom det foreligger motsetning mellom foreldres og barnets interesser og behov, skal det legges avgjørende vekt på hensynet til barnet.⁴⁵⁴ Derfor er det interessant at det tema jeg synes er mest usynlig i samtalen, sett i forhold til hvor fremtredende temaet er i barnevernstjenestens grunnlagsdokumenter, er barnet. Eller mer presist: Barnet blir snakket om i intervjuene som gjenstand for et arbeid, men barnets stemme som subjekt med egne følelser, synspunkter og erfaringer er i mindre grad et tema.

Jeg leser intervjuene som at temaet 'barnets stemme' er lite fremme i samtalen. En kritisk bemerkning til dette er at jeg som intervjuer la føringer på samtalen med den enkelte informant. Det betyr at bakgrunnen for at visse temaer ikke er til stede i intervjuene, godt kan være at mine spørsmål ikke åpnet for det. Jeg mener likevel at intervjuguiden og samtaleformen jeg la opp til, var fleksibel og åpen nok til at informantene kunne komme med de temaene de selv ønsket.

En informant mener at for lite lytting til barnets egen stemme kan være et generelt problem i barnevernstjenestens arbeid:

Det blir fryktelig mye kontakt med voksne, med foreldre, og kanskje litt for lite kontakt med barna. Man hører stadig ungdommer si at dette her er ikke noe barnevern, det er et foreldrevern. Man snakker mye med foreldre, litt avhengig av alder på barna. Når det gjelder mindre barn er vi kanskje ikke flinke nok til å snakke veldig mye med de. Det er nok noe vi kunne vært. Jeg vet ikke helt hvorfor. Altså vi burde egentlig vært trent eller skolert til det å kunne snakke med barn ikke sant, men så blir det ikke alltid at vi gjør det likevel. Vi snakker med foreldrene om hvordan barnet har det, og med skole og barnehage, men ikke nødvendigvis med barnet.

Informanten mener at dette kan skyldes frykt for å sette barnet i en lojalitetskonflikt i forhold til foreldrene. En annen informant forklarer det slik:

I noen saker så er det jo veldig greit, for da har barn og foreldre sammenfallende interesser i forhold til hva det er vi mener og ønsker. Men i andre saker kan det jo hende at vi mener at barn og foreldre har motstridende interesser, og da er det jo ikke like enkelt. Men vi prøver jo så godt vi kan å ha fokus på ungene, og hva som er best for dem, men man er jo voksen selv, så det er mye lettere å sette seg inn i mors situasjon enn det er å sette seg inn i barnets situasjon.

Den voksne barnevernsarbeideren kan lettere identifisere seg med de voksne foreldrene enn med barna. Dessuten er det kanskje mest synd på foreldrene?

Det kan føles brutalt, det er noe med at man sympatiserer alltid med de foreldrene som mister omsorgen for barna sine av en eller annen grunn. Det er jo det som blir dradd fram i media også, hvor synd det er på foreldrene som mister barna sine. Og det tror jeg de fleste av oss gjør ubevisst, så glemmer man kanskje litt det barnet som ikke har det så bra.

---

⁴⁵⁴ Ohnstad, B. (2001): *Juss for helse- og sosialarbeidere*. S. 204.

Det finnes selvfølgelig unntak fra tendensen til at barnas følelser og erfaringer er litt usynlige i intervjuene. En informant uttrykker for eksempel bekymring for at hans spørsmål til barna i en undersøkelsesfase kan skade barnet, fordi spørsmålene kan rippe opp i vonde erfaringer, uten at barnevernstjenesten nødvendigvis hjelper barnet med å bearbeide disse:

Klarer vi å plastre det igjen? Altså en del ting prøver vi å ha lagt plasterlapper på ikke sant, og så prøver de å la det gro, og så kan vi rykke av de plasterlappene. Og så klarer vi ikke å gjøre noe med det. Så lar vi de gå ut herfra og alle andre plasser med tingene oppe i dagen igjen. Vi håper jo vi klarer å plastre igjen også, men det kan godt hende at vi bommer med plasterlapper at de kommer på siden og ikke der det faktisk gjør vondt.

Til forskjell fra barna som subjekter med egne synspunkter og følelser, er foreldrenes synspunkter og følelser et tema som er mer fremme i samtalene. For eksempel er informantene opptatt av hva som kreves av dem for å få til et bra samarbeid med foreldrene. De beskriver sin jobb som å skulle endre foreldrenes måte å forholde seg til barna på, og dette krever for eksempel respekt og lydhørhet i møte med foreldrenes synspunkter, og å ta utgangspunkt i det de selv er motivert for å endre på.

Hvis det er slik at enkelte barnevernsarbeidere kunne vært flinkere til å etterspørre barnets opplevelse av dets egen situasjon, hvordan kan vi forklare det? Informantene tolker, som vi har sett, dette på litt ulike måter: Saksbehandlerne er ikke tilstrekkelig skolert i å snakke med barnet, det er lettere å identifisere seg med foreldrene fordi de er voksne som saksbehandleren selv, barnet kan komme i en lojalitetskonflikt i forhold til foreldrene, og det kan skade barnet å rippe opp i vonde opplevelser.

Den norske barnevernsforskeren Sveinung Horverak (2006) mener at empirisk forskning på barnevernets arbeid i Norden viser at en stor andel av barna i liten grad blir spurt om sin mening om hjelpetiltak og hvordan de opplever sin situasjon.⁴⁵⁵ Om de blir hørt, så synliggjøres det ikke i dokumentene. Dette tolker Horverak i lys av blant annet tradisjonell utviklingspsykologi sin framstilling av barnet som avhengig og passivt, og mer generelt at synet på barnet som subjekt historisk sett utviklet seg først på 1600-tallet.⁴⁵⁶ Endringene i synet på barnet blir reflektert i lovverket, der man ser en endring fra et begrep om barnet som

---

⁴⁵⁵ Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* S. 20f. og s. 170-175. Se også Sandbæk, M. (2004): "Barn i hjelpeapparatet – kompetente og sårbare aktører", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 2 Vol. 24. S. 98-109.

⁴⁵⁶ Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* S. 26f. og s. 79f.

objekt for disiplin og straff, via barnet som objekt for behandling, til barnet som sosial aktør.⁴⁵⁷

Klientens autonomi og sårbarhet i møte med den profesjonelle

Analysen av intervjuene peker i retning av at informantene enten snakker lite om barnets synspunkter og følelser, eller bekymrer seg for om de snakker for lite med barna. Forskning på barnevernets arbeid kan som nevnt tyde på at dette kan være en tendens med en viss utbredelse i barnevernet.

Hva sier jussen om dette? *Barnevernloven* § 1-1 sier at barnevernstjenesten skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. Indirekte kan dette tolkes som en lovfestelse av at barnet må bli lyttet til, fordi en nødvendig forutsetning for å ivareta barnets beste er å lytte til barnas synspunkter og erfaringer. Ifølge *Barnevernloven* § 6-3 har barnet rett til å bli hørt fra fylte sju år (dette gjelder også yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter) og utøve selvstendige partsrettigheter fra fylte 15 år.⁴⁵⁸ Generelt er det altså lovfestet at de litt større barnas mening om egen situasjon har betydning i saksbehandlingen.⁴⁵⁹

Hva sier *Yrkesetisk grunnlagsdokumentet*? Temaet 'betydningen av klientens synspunkter og erfaringer' er gitt mye plass i dokumentet, for eksempel i form av prinsipper om alle menneskers ukrenkelige verdi og respekt for enkeltindividets frihet, selvbestemmelse og livsverdier. Ordene brukermedvirkning, selvbestemmelse og myndiggjøring er sentrale i dokumentet. Myndiggjøring (*empowerment*) defineres slik (punkt 3.3):

Myndiggjøring innebærer at bruker/klient får hjelp til å mobilisere og ta i bruk egne ressurser, slik at de opplever mestring og har innflytelse og styring over eget liv. Sentrale begreper er verdighet og respekt. Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere skal opplyse bruker/klient om den enkeltes rettigheter, muligheter og tilbud som kan gis. Myndiggjøring kan innebære at faglig innflytelse og kontroll blir svekket til fordel for bruker/klients egen makt, ansvar og kontroll.

---

⁴⁵⁷ Samme sted s. 80-99.

⁴⁵⁸ Ohnstad, B. (2001): *Juss for helse- og sosialarbeidere*. S. 229.

⁴⁵⁹ Samme sted s. 204.

Myndiggjøring er en særlig utfordring i arbeidet med brukere som ikke selv kan gi uttrykk for ønsker og behov, ikke forstår konsekvensen av egne valg eller har urealistiske mål. Utvikling av selvbestemmelse er viktig i dette arbeidet.

Myndiggjøring betyr å hjelpe klienten til å få et redusert behov for hjelp og bli selvstendig, slik leser jeg dokumentet.⁴⁶⁰ Dette forutsetter ifølge grunnlagsdokumentet at den profesjonelle lytter til klientens beskrivelse av egne problemer og spør etter forslag til løsninger. Av og til innebærer myndiggjøring å avgi makt til klienten.

Hva innebærer myndiggjøring av barna i barnevernstjenestens arbeid? Jeg gjengir et utsagn som jeg mener er en god beskrivelse av meningen med begrepet myndiggjøring, selv om informanten ikke bruker selve begrepet. Informanten fremhever at barnet må få en god nok barndom til å kunne ha mulighet til å bli selvstendig som voksen:

Det er en del ting barn har krav på som går på det her med trygghet, og forutsigbarhet. Barn er små og forsvarsløse og kan ikke fremme egne krav, og da er det noen som må fremme kravene for dem. Det handler om å gi barn et litt bedre utgangspunkt enn det hadde da for å klare seg videre. Og det er jo faktisk et mål at de fleste av oss skal bli voksne og selvhjulpne og gode borgere og gode skattebetalere, man skal klare seg selv ikke sant, og det er et gode å klare seg selv. Barnet skal ha det bra med seg selv. Det er fort gjort å trekke fram sånne idealer at barn skal utnytte sine potensialer til fulle ikke sant, er man kjempesmart så bør man hjelpes til å bli lege eller noe sånt, men det er kanskje ikke så mye det det handler om, men at man kan få en viss grad av valgfrihet, det handler litt om det. At man har et utgangspunkt hvor man faktisk til en viss grad kan velge hva man vil med livet sitt. Få muligheter, det er viktig, ellers får man for store sånne belastninger, så ligger det kanskje og sperrer litt for en da. Hvis man har for mye uforutsigbarhet gjennom hele oppveksten sin så er det selvfølgelig noen barn som klarer seg allikevel, men mange barn gjør ikke det og havner uti et eller annet med kriminalitet eller rusproblemer eller innen psykiatrien, og klarer aldri å få seg en utdanning eller en jobb eller blir sosialklienter eller blir avhengig av noe ikke sant.

Hva står på spill her i et profesjonsetisk perspektiv? Hvilke etiske begreper kan brukes som verktøy i overveielse og valg om relasjonen mellom den profesjonelle og klienten? Et etisk perspektiv med klargjøring av relevante begreper kan vise hvilke etiske problemstillinger som er sentrale i forholdet mellom den profesjonelle og klienten.

---

⁴⁶⁰ For utdypning se for eksempel Faureholm, J. (1999): *Forældrekompentence i udsatte familier: empowerment i praksis*. Her foreligger blant annet følgende definisjon av 'empowerment': "Empowerment er en aktiv proces der mindsker magtesløshed og forsterker det enkelte individs muligheder for selv at træffe bestemmelse over forhold, der vedrører egne eksistensielle hverdagsvilkår. Empowermentprocessen skaber personlig vækst, øget kontrol over eget liv og ændring af hverdagslivet, gennem opnåelse af mestringsfærdigheder, der erhverves ved aktivt at fremme deltagelse og indflydelse i fællesskaber, organisationer og det omgivende samfund." S. 52.

I første omgang vil jeg peke på at det dreier seg om den profesjonelles makt over klienten. Barnevernsarbeiderne har makt til å velge og lytte til barnets stemme, eller ikke gjøre det. Likeledes kan de velge å lytte til foreldrenes stemmer, eller ikke gjøre det.

Begrepet om 'normativ makt' eller 'modellmakt' kan brukes til å beskrive hva slags makt barnevernsarbeiderne har over klientene.⁴⁶¹ Normativ makt eller modellmakt besittes av personer som kan bestemme eller definere hvilke verdier og virkelighetsoppfatninger som er akseptable eller legitime og riktige. En modell kan tolkes som en ramme eller et kart over virkeligheten som brukes til å gi virkeligheten mening og sammenheng.

Barnevernsarbeiderens fagkunnskap og verdier kan beskrives som en modell som gir svar på hva slags barndom og hva slags væremåter som er akseptable eller legitime.⁴⁶² Denne modellen er gitt institusjonell makt gjennom lovverk og offentlige instanser. Jeg mener at barnevernsarbeideren med nødvendighet har modellmakt over klienten, fordi den profesjonelle besitter den riktige eller anerkjente måten å beskrive virkeligheten på, og representerer institusjonen som gjennomfører sanksjonering og belønning med hensyn til anvendelse av modellmakten.

Barnevernsarbeideren har mer modellmakt enn klienten fordi den profesjonelle definerer hva slags barndom som er god nok. Slik må det nødvendigvis være dersom vi skal ha et offentlig barnevern i Norge. Men hvilke etiske begreper kan veilede i overveielse og valg slik at denne makten ikke skader klienten? Intervjuene jeg har foretatt, og forskning på barnevernet generelt, kan som nevnt tyde på at klientene, særlig de yngre barna, i noen tilfeller ikke blir lyttet til i tilstrekkelig grad. Dette kan beskrives som uheldig med henblikk på barnets autonomi.

---

⁴⁶¹ Se delkapittel 2.5.

⁴⁶² Dette poenget støttes av en empirisk undersøkelse som viser hvordan barnevernets praksis kan tolkes som arbeid for å bidra til å fremme visse væremåter hos barn og foreldre: "Sosialt arbeid i barnevernet søker med utgangspunkt i sin væremåte på vegne av fellesskapet å påvirke barnas hjem, motivert ut fra forestillinger om en dannelse som gagnar det gode samfunn." Marthinsen, E. (2003): *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. S. 5.

Prinsippet om autonomi er helt sentralt i moderne moralfilosofi.⁴⁶³ Autonomibegrepet er relatert til menneskets frihet og selvbestemmelse. Tradisjonelt i profesjonsetikken er voksne, rasjonelle personer betraktet som autonome, mens barn, gamle, funksjonshemmede og lignende ikke har den frihet og handlekraft som er karakteristisk for den rasjonelle voksne. De siste tiårene er imidlertid dette begrepet om autonomi blitt kritisert fordi det tilslører at ingen mennesker er helt autonome i betydningen frie og uavhengige av andre. Autonomibegrepet er derfor blitt presisert og supplert med et begrep om sårbarhet, som konseptuelt fanger inn det empiriske faktum at alle mennesker er kontinuerlig avhengige av andre.⁴⁶⁴ De reelle forskjellene mellom mennesker dreier seg kun om grader av autonomi.

Autonomibegrepet som er supplert med et begrep om sårbarhet, viser at selv om barnet ikke er fritt og selvstendig som en voksen normalt er, kan det ikke skilles skarpt mellom barn og voksne med henblikk på autonomi. Også barn må bli lyttet til, også barns stemmer må bli hørt, også barns følelser, erfaringer og synspunkter må være sentrale for barnevernsarbeiderens fornuftige overveielser og valg. Denne oppfatningen støttes blant annet av den norske barnevernsforskeren Mona Sandbæk (2004), som på bakgrunn av en empirisk studie av barn og foreldre i møte med hjelpetjenester mener at det er uheldig at barn i liten grad får informasjon om hva hjelpetjenestens arbeid innebærer for dem, og at barnas egne vurderinger i liten grad blir etterspurt.⁴⁶⁵ Hennes konklusjon er at praksisfeltet i større grad bør legge til rette for at barn kan fremstå som aktører på en måte som anerkjenner deres vurderinger, samtidig som barnas sårbarhet og omsorgsbehov blir ivarettatt.⁴⁶⁶

Klientens forskjellighet og den profesjonelles paternalisme

Barnevernsarbeiderens modellmakt kan føre til at klientens autonomi blir skadelidende. Klientene, både barnet/ungdommen og foreldrene, kan folkelig sagt oppleve seg som

---

⁴⁶³ Se delkapittel 2.5.

⁴⁶⁴ Kemp, P. (2000): "Four ethical principles in biolaw", i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 2 Four Ethical Principles*. Se også Hov, D. (2002): *Sårbarheten og det gode liv: et perspektiv på et problem i bioetisk diskurs*.

⁴⁶⁵ Sandbæk, M. (2004): "Barn i hjelpeapparatet – kompetente og sårbare aktører", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 2 Vol. 24. S. 98-109.

⁴⁶⁶ For utdypende forskning på dette temaet se for eksempel: Aamodt, L.G. (2003): "Sosialt arbeid og anerkjennelse. En problematisering av grunnlagstenkningen i sosialt arbeid", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 3 2003. S. 154-161. Oterholm, I. (2004): "Deltakelse og beslutninger i barnevernet", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 4. 2004. S. 217-223. Jf. familierådslag som metode, se: Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* Se også Befring, E. (2000): *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. S. 71-72 om barnets selvstendige rettigheter.

'overkjørt' i møte med barnevernstjenesten.⁴⁶⁷ Dette problemet blir kanskje særlig presserende der den profesjonelle spesielt og barnevernstjenesten generelt har ulik bakgrunn i forhold til klientene med henblikk på for eksempel kultur eller økonomiske levevilkår.

Barnevernstjenesten skal arbeide for å fremme barnets beste. Men kriteriene for hva som er barnets beste og en god nok barndom, er ikke gitt i lovverket, de er situasjonsspesifikke. Dette er alle informantene opptatt av. En informant peker på at det foreligger gråsoner der det er vanskelig å vite eksakt hva som er det beste for barnet, for eksempel i forhold til økonomiske ulikheter mellom familier, og spørsmålet om hva materielle forhold betyr i en god barndom:

Det går fint an å tenke seg at du har et hjem der alt det ytre er på plass, men hvor barnet ikke får kjærlighet. Og er det da godt nok? Og så kan du ha det der alt detter ned rundt hodet på folk, men der du faktisk har en ekte forbindelse mellom foreldre og barn som veldig god. Så må du kanskje lære ungene struktur og sørge for at de blir dusjet, på et annet vis enn å flytte dem. Eller kan man flytte dem og likevel ta vare på det positive i den kontakten? Sånne avgjørelser vil aldri bli lett. Derfor bruker vi mye tid på det.

En annen informant er bekymret for hva som skjer dersom barnevernsarbeiderne bruker sin egen erfaring og bakgrunn som normativ standard for hva som er en god nok barndom. Et konkret problem som kan oppstå ved omsorgsovertagelse for barn, er det flere informanter kaller 'klassereise', der fosterhjemmet er velstående til forskjell fra den biologiske familien:

Jeg tror nok av og til at man kan ha litt høye forventninger. At man ønsker å legge lista høyt man ser på seg selv og de rundt seg, og ønsker at sånn hadde det vært kjempeflott hvis de hadde hatt det. Så er det ikke sikkert at de hadde hatt det kjempebra hvis de hadde vokst opp med meg heller. Sånn er vi forskjellige. Man ser jo også i forbindelse med flytting til fosterhjem for eksempel, så kan det bli sånn klassereise altså. Det er mange som kommer fra hjem med dårlig økonomi, økonomien er sånn gjennomgangsgreie i hele barnevernstjenesten tror jeg. Til du kommer til sånn fine og strigla hjem der ting har sin plass. Og det er veldig vanskelig å forholde seg til. Altså de er vant til kaoset, det er kaoset som er trygt. Og de kommer til der ting er rolig og avbalansert. Så er det kjempevanskelig å forholde seg til.

Poenget med økonomiske forhold i vurderinger av hva som er en god nok barndom, er viktig nettopp fordi at barnevern i stor grad er relatert til foreldrenes ressurstilgang materielt og sosialt.⁴⁶⁸

---

⁴⁶⁷ Begrepet 'overkjørt' brukes i Aamodt, L.G. (2003): "Sosialt arbeid og anerkjennelse. En problematisering av grunnlagstenkingen i sosialt arbeid", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 3. S. 154.

Det kontekstuelle ved begrepet om 'barnets beste' og oppfatninger av hva som er en god nok barndom, blir satt på spissen i møtene mellom det norske barnevernet og familier med utenlandsk eller ikke-vestlig kulturbakgrunn. En informant forteller at det kan være vanskelig å skille mellom kulturspesifikke elementer i barneoppdragelsen (som underforstått ikke er for dårlig omsorg) og for dårlig omsorg fra foreldrene:

De tenker litt på en annen måte og så tenker de litt sånn som vi gjør og når tenker de sånn som vi gjør, og når gjør de ikke og er dette her sært eller er det ikke sært? Mye kan man jo se var sånn i Norge for et par generasjoner siden ikke sant.

Informanten synes det er vanskelig å se hva som er 'sært', og hva som ikke er det, i møte med klienter av ikke-norsk opprinnelse. Spørsmål om hva som er normal barneoppdragelse i en annen kultur, og hva som er for dårlig omsorg, blir satt på spissen.⁴⁶⁹ Det går fram av intervjuene at klienter med en annen kulturbakgrunn må lære seg å leve i Norge. Men hvor 'norske' må foreldrene bli for å kunne gi barna sine en god nok barndom?⁴⁷⁰ Eller mer generelt, hvor 'normale' må klientene være for å være akseptable for barnevernstjenesten?⁴⁷¹

Spørsmålet er om den overordnede profesjonsetiske problemstillingen som reises her, kan kalles paternalismeproblemet. I kapittel 2 ga jeg en vid definisjon av paternalisme:

En paternalistisk handling kan bli beskrevet som en situasjon der den profesjonelle handler til beste for klienten på tross av klientens ønske om at den profesjonelle ikke skal handle, eller dersom klienten ber den profesjonelle om å handle og den profesjonelle ikke gjøre det fordi det ikke vil føre til en fordel for klienten.

Er dette en treffende beskrivelse av hva som skjer dersom barnevernsarbeideren vurderer en familie med ikke-vestlig kulturbakgrunn negativt på grunn av kulturelle forskjeller og ikke på

---

⁴⁶⁸ Schjelderup, L. mfl. (2005): "Mot et nytt barnevern", i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. S. 13.

⁴⁶⁹ For utdypende perspektiver på hvordan begreper om normalitet konstitueres i en diskurs, og forholdet mellom 'normalitet' og begreper om 'det norske', se: Meyer, S. og Sirnes, T. (1999): *Normalitet og identitetsmakt i Norge*. For en drøfting av kulturelle forutsetningers betydning i vurderinger av adekvat omsorg for barn se også Buss, L.G. og Strauss, H. (2004): "Socialrådgiverprofesjonen", i: Moos, L. mfl. (red.): *Relationsprofesjoner: lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejersker, socialrådgivere og mellemledere*. S. 235f.

⁴⁷⁰ For utdypende litteratur om dette temaet se for eksempel Hagen, G. og Qureshi, N.A. (1996): *Etnisitet i sosialt arbeid: arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*.

⁴⁷¹ Cheetham (1982) mener på bakgrunn av forskning i USA at sosialarbeidere generelt ofte arbeider for å fremme middelklassestandarder. I møte med klienter med ikke-vestlig kulturbakgrunn spør barnevernsarbeiderne 'hva er kulturelt og hva er patologisk?' Et mer konstruktivt alternativt spørsmål er ifølge Cheetham 'hva er de

grunn av for dårlig omsorg i familien? Paternalismedefinisjonen gjengitt ovenfor fokuserer på at en paternalistisk handling kjennetegnes av at den profesjonelle ser bort fra klientens ønsker og oppfatninger, og handler ut fra en overbevisning om at hun vet best. Dette mener jeg fanger inn det sentrale i situasjoner der en familie blir vurdert negativt på grunn av kulturelt betingede verdier og valg. En informant sier for eksempel: ”Vi opplever nok at vi må oppdra foreldre litt på det.” Spørsmålet er om foreldrene må oppdras til å endre sine kulturelle verdier, eller om de må oppdras til å gi barna sine god nok omsorg?

Paternalisme kan være individuell paternalisme eller sosial paternalisme (i forhold til et individ eller en gruppe), og aktiv paternalisme (paternalisten handler aktivt i strid med klientens preferanser) eller passiv paternalisme (paternalisten avstår fra å handle i samsvar med klientens preferanser).⁴⁷² Hva slags paternalisme kan forekomme i møtet mellom barnevernstjenesten og klienter med forskjellig bakgrunn, for eksempel med henblikk på kultur? Dette vil for det første være i forhold til en gruppe: sosial paternalisme, og det kan være både aktiv og passiv paternalisme.

En informant forteller slik om sin opplevelse av paternalismeproblemet:

Det handler litt om å være ydmyk, at ikke man skal komme og belære. For hvem er egentlig jeg ikke sant? Sånn tenker jeg, mange har hatt en oppvekst som er helt forskjellig fra min. Hvis jeg da kommer frem med min situasjon og si nei sånn og sånn og sånn det er sikkert fint, så vil ikke det passe deres setting i det hele tatt.

Paternalismeproblemet er komplekst fordi barnevernsarbeiderens jobb faktisk er å vite best – samtidig som det er helt avgjørende å respektere og anerkjenne klientens verdier og livsvalg. Det kan være fruktbart å trekke et skille mellom negativ paternalisme der klienten blir skadet, og positiv paternalisme der klienten blir hjulpet. Informanten peker på ’ydmykhet’ som viktig for å motvirke ’negativ paternalisme’.⁴⁷³

Positiv paternalisme innebærer hjelp, men det utelukker ikke kontroll av klienten. Den norske barnevernsforsker og etiker Lars Gunnar Lingås (1993) beskriver dette feltet som spenningen

---

antatte fordelene med denne adferden og hva er risikoen?’ Cheetham, J. (1982): *Social work and ethnicity*. S. 143

⁴⁷² Se delkapittel 2.5.

⁴⁷³ Se delkapittel 5.7 om temaet ydmykhet som dyd.

mellom sosialarbeiderens yrkesfunksjon som hjelper og sosialarbeideren som kontrollør.⁴⁷⁴ Kontrollen for barnevernsarbeideren innebærer blant annet en subtil overføring av normer om akseptabel atferd og en byråkratisk kontroll av om vilkår for tiltak er oppfylt. I siste instans er barnevernsarbeiderens makt en juridisk begrunnet makt til å bruke tvang overfor klienten, for eksempel ved omsorgsovertagelse. Lingås' posisjon, som jeg vil støtte, er at det er etisk problematisk å ikke være bevisst at man som barnevernsarbeider besitter denne dobbeltrollen, og at det er vesentlig å være åpen på det overfor klienten.⁴⁷⁵

Oppsummering av delkapittel 5.2

Analysen av informantenes utsagn om relasjonen til klientene sett i lys av annen empirisk forskning på barnevernets arbeid, har avdekket at en mulig tendens kan være at barnevernsarbeiderne snakker lite med barna eller lytter til dem for lite, mens foreldrene får mer oppmerksomhet, kanskje fordi de som voksne er lettere å identifisere seg med? Man kan tenke seg at dette særlig er et problem i de tilfeller der foreldrenes og barnas interesser strider mot hverandre.

I et teoretisk perspektiv kan dette beskrives som et spørsmål om hvordan den profesjonelle forvalter sin makt over klienten. Dersom barnevernsarbeideren ikke gjør dette på en yrkesetisk adekvat måte, medfører det en trussel mot klientens autonomi. Barn regnes tradisjonelt ikke som autonome personer, men i lys av nyere kritikk av det tradisjonelle begrepet om autonomi, må også barn betraktes som 'kompetente og sårbare aktører' som må lyttes til, og hvis synspunkter på egen situasjon må tillegges vekt. Hvis ikke dette skjer, medfører det en mulighet for negativ paternalisme der klienten blir skadet, selv om barnevernstjenestens oppgave er å hjelpe (positiv paternalisme).

Hvordan bør den profesjonelle overveie og velge for å forvalte sin makt på en yrkesetisk adekvat måte, og slik ivareta klientens autonomi og fremme en positiv paternalisme? Uten å foregripe drøfting og konklusjoner i kapittel 6 vil jeg kort peke på at en relasjon til klienten som er preget av at den profesjonelle anvender 'hele seg' med både emosjoner, tanker og

---

⁴⁷⁴ Lingås, L.G. (1993): *Etikk i sosialt arbeid: fra regler til diskurs*. S. 168ff. For utdypning om dette temaet se også Skau, G.M. (2003): *Mellom makt og hjelp: om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*.

gode egenskaper, og er åpen for at situasjoner kan tolkes på ulike måter, og at uløselige verdikonflikter kan forekomme, antagelig vil gjøre en bedre jobb enn den profesjonelle som fokuserer på å følge et regelverk og ikke involverer emosjoner i overveielse og valg.

5.3 Hvordan beskriver barnevernsarbeiderne relasjonen til kolleger og arbeidsplass?

I dette delkapittelet skal jeg analysere og fortolke informantenes utsagn om relasjonen til kolleger og arbeidsplass. De viktigste fortolkende perspektiver og begreper som blir brukt i analysen, er plassert i kapittel 2.

Det er krevende å jobbe i barnevernstjenesten

Informantene beskriver sin jobbhverdag som meningsfylt og spennende, men kanskje mest av alt som krevende. En informant sier det slik: ”Jeg har aldri vært i en eneste sak der noen har sagt at barnevernet grep inn på akkurat riktig tidspunkt! Så det er ikke lett. Og det er bestandig noen som syns man burde gjort noe annerledes, enten fordi man gjør noe eller ikke gjør noe.” En annen informant peker på at det er høy ’turn-over’ i barnevernstjenesten; mange slutter etter et år eller to, og at dette kan skyldes at arbeidet er slitsomt.

Hvorfor oppleves arbeidet i barnevernstjenesten som krevende? En informant peker på at arbeidet er motsetningsfylt: ”Du har en hjelpefunksjon og en kontrollfunksjon ikke sant. I noen saker er det på en måte mer hjelp og mindre kontroll, og andre situasjoner mer kontroll.” En annen informant forteller om det å fremme en sak for fylkesnemnda: ”Jeg vet ikke om det er noen god måte å gjøre det på. Man får en veldig vanskelig rolle med både å være en sånn veldig myndighetsutøver ikke sant, også samtidig skal man da ivareta foreldrene i den situasjonen, så det er kjempevanskelig.”

---

⁴⁷⁵ Jf. *Yrkesetisk grunnlagsdokument 3.4*: ”Helse- og sosialfaglig arbeid innebærer utøvelse av makt, myndighet og sosial kontroll. Barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere har ansvar for å tydeliggjøre og vedkjenne seg maktforholdet i relasjonen med brukeren/klienten.”

Kan disse utsagnene tyde på at barnevernsarbeidernes rolle innebærer en rollekonflikt? I kapittel 2 definerte jeg en rolle som et sett av normer og forventninger om hva man skal gjøre, og hvordan man skal oppføre seg når man er i en bestemt sosial posisjon. Rollen kan både legge begrensninger på hva man kan gjøre, og løse fra normer som er relevante utenfor rollen. Repstad (2004) beskriver en normkonflikt som en situasjon der det dukker opp i bevisstheten to eller flere normer som ikke kan følges fullt ut samtidig.⁴⁷⁶ Hvis rollen er slik utformet at det rettes motstridende normer og forventninger til hva rolleinnhaveren skal gjøre, foreligger det en rollekonflikt.

I dette perspektivet er barnevernsarbeiderens arbeid preget av en rollekonflikt fordi hun både skal behandle og hjelpe familien og kontrollere dem, i alvorlige tilfeller med tvang. Mange steder er barnevernstjenesten organisert for å minimere denne konflikten, for eksempel ved at arbeidsoppgavene er spesialisert og fordelt på ulike grupper i barnevernstjenesten som for eksempel mottagelsesgruppe, utredningsgruppe, fosterhjemsgruppe.⁴⁷⁷ Opprettelsen av fylkesnemnder i 1992 kan også betraktes som et forsøk på å redusere barnevernsarbeidernes rollekonflikt, fordi fylkesnemnda fatter alle beslutninger om omsorgsovertagelse, både med og uten foreldres samtykke. I praksis er det imidlertid barnevernstjenesten som legger avgjørende premisser i saker om omsorgsovertagelse, fordi den fatter beslutninger om å framstille saker med forslag til vedtak om omsorgsovertagelse for fylkesnemnda.⁴⁷⁸

En annen forklaring på at arbeidet oppleves som slitsomt, er at barnevernsarbeiderne møter og har ansvar for mange mennesker, både barn og voksne, som har det vondt, og at det er krevende å forholde seg til, blant annet på grunn av knappe ressurser. På et vis er dette et strukturelt problem for alle som arbeider i barnevernstjenesten og andre offentlige instanser som skal vurdere hvordan offentlige goder og sanksjoner skal fordeles. Lipsky (1980) peker på at folks motivasjon for å arbeide i denne typen virksomhet ofte er å hjelpe andre, og at det kan være et sjokk at klientene er så mange og ressursene så knappe, i tillegg til usikkerhet med hensyn til hvilke faglige metoder som fører til adekvate resultater.⁴⁷⁹ Det er et faktum at det å opprettholde offentlige arbeidsoppgaver som kan være preget av ineffektivitet og dårlig kvalitet, kan bli en belastning for den individuelle saksbehandler.

---

⁴⁷⁶ Repstad, P. (2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. S. 55.

⁴⁷⁷ Voll, I. (1995): *Avgjørelse, angst og ansvar – barnevernsarbeideres vurdering av omsorgsovertagelse*. S. 13.

⁴⁷⁸ Samme sted s. 1.

⁴⁷⁹ Lipsky, M. (1980): *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. S. xii.

En tredje forklaring på at arbeidet i barnevernstjenesten blir beskrevet som krevende, er at barnevernsarbeiderne har et stort ansvar. Jeg leser intervjuene som at barnevernsarbeiderne i stor grad opplever ansvaret for klientene som sitt individuelle ansvar. En informant forteller at ledelsen sier at ansvaret for barna er kollektivt og hviler på hele kollegagruppen, men at hun blir påminnet om opplevelsen av et individuelt ansvar hver gang hun slår på datamaskinen:

Det er jo i utgangspunktet sånn det er jo ikke meg som har ansvar for saken, det sier de alltid, det er jo ikke du det er gruppa her som har ansvar for saken. Men hvis jeg setter på dataen min i vårt saksbehandlingssystem så kommer det "mine barn" øverst. Så er det egentlig ikke mine barn, for det er på en måte barnevernstjenesten som har ansvar for de, men samtidig får du påminnelsen. Det at barna er koblet direkte på deg og ikke på hele gruppa som sådan.

På tross av at saksbehandlere sjelden har ansvaret for vanskelige saker alene, men for eksempel jobber to og to i tillegg til at hele gruppa har et ansvar, ser det på grunnlag av intervjuene ut til at det individuelle ansvaret kan oppleves som så tungt at barnevernsarbeideren støtter seg på andre instanser, for eksempel en sakkyndig eller en liste med mulige tiltak.

En informant opplever at noen i barnevernstjenesten skyver fra seg ansvaret for barna, for eksempel fordi det er så mye ubehag knyttet til å flytte barna vekk fra foreldrene. Hun mener dette i noen tilfeller fører til at saken trekker for langt ut i tid, og dette går utover barnet.

En informant mener at bruk av sakkyndige er positivt fordi det reduserer 'synsingen' fra barnevernsarbeiderne.⁴⁸⁰ En annen informant forteller at bruken av hjelpetiltak kan bli en mekanisk pliktøvelse, der barnevernstjenesten setter inn alle mulige tiltak uten å ta ansvar for en selvstendig vurdering av hva som kan fungere godt:

Jeg er redd for at tiltakene blir en sånn pliktøvelse. Man kan jo aldri vite da, men man kan kanskje ha en kvalifisert antagelse om hvor stor sannsynlighet det er for å lykkes, og da tenker jeg at man må velge, at hvis sannsynligheten er så stor så må man kanskje

---

⁴⁸⁰ Bruken av sakkyndige i norsk barnevern er blitt kritisert. Et utvalg satt ned av Barne- og familiedepartementet mener at kvaliteten på rapporter fra sakkyndige i barnevernssaker ikke holder mål. Utvalget peker på at sakkyndige i dag noen ganger benyttes uten at det er saklig grunnlag for det. De trekker også frem at mangel på regelverk kan føre til at det utvikler seg bindinger mellom enkelte sakkyndige, oppdragsgivere og beslutningstakere som kan være uheldige. I rapporten peker utvalget også på at kvalitetssikringen av den enkelte sakkyndigrapporten er urovekkende svak. " - For rettsikkerheten i den enkelte sak er situasjonen ikke tilfredsstillende." *Aftenposten* 28/3 2006.

våge å ta en beslutning og si at dette her tror ikke vi har noen hensikt, så får man se om det holder. For barn som har det vanskelig kan ikke være med på mange pliktøvelser ekstra. Det er ikke nok at det fins et tiltak man ikke har prøvd, hvis man mener at barnet trenger et fosterhjem, og det har vært satt inn alle mulige tiltak, men aldri en støttekontakt, så betyr ikke det at man må bruke støttekontakt også, det må være tiltak som kan avhjelpe det som er i veien, det som må rettes opp.

Utsagnet om at barnevernsarbeiderne i noen tilfeller setter inn tiltak uten å ta et tilstrekkelig ansvar for å vurdere om tiltakene er nyttige og hensiktsmessige, kan også tolkes som at kunnskapsgrunnlaget for barnevernstjenestens arbeid er uklart og motsetningsfylt.⁴⁸¹ En informant fremhever at kunnskapsgrunnlaget ikke gir klare svar på hvilke tiltak som virker:

For en del type ting vet man jo egentlig ikke hva som hjelper heller. Forskning på barnevern, det er jo et nytt område, før havnet jo mange på barnehjem, så fant man at det var bedre på fosterhjem, men man vet for lite om hvilke faktorer det er i et fosterhjem som gjør at det holder og som gjør at det er et bra tiltak for et barn for eksempel. Og hvis man skal prøve å holde et barn hjemme istedenfor å flytte det, hva slags tiltak er det da som vil virke når det er en omsorgssviktsituasjon i hjemmet. Hva er det som faktisk vil gjøre at det er godt nok for det barnet? Og det der vet man faktisk ikke nok om. Det blir jo å prøve og feile. Noe vet man jo selvfølgelig.

Dette utsagnet kan tolkes som at kunnskapsgrunnlaget for beslutninger i barnevernstjenesten er usikkert. Det kan imidlertid også betraktes som en påpekning av at all kunnskap er begrenset, og at virkeligheten er uforutsigbar. Utsagnet tyder uansett på at det foreligger en usikkerhet om effekten av ulike tiltak.

Voll (1993) skriver at selv om man skulle anta at barnevernsarbeidere har tilstrekkelig juridisk og barnevernfaglig grunnlag for å fatte rimelig trygge beslutninger om tiltak i enkeltsaker, viser det seg ofte i praksis at barnevernsarbeidernes beslutningssituasjon er preget av usikkerhet blant annet knyttet til informasjonsgrunnlaget, faglige vurderinger og valg av tiltak.⁴⁸² Voll mener at man i noen tilfeller kan forstå beslutninger om hjelpetiltak som en mulig løsningsstrategi ved usikkerhet.⁴⁸³

---

⁴⁸¹ Jf. Eriksen, E.O. og Skivenes, M. (1997): *Legitimasjonsproblemer i barnevernet?* Notat 9705. S. 18. Eriksen og Skivenes argumenterer for at fagkunnskapens tilkortkommenhet når det gjelder å etablere et sikkert beslutningsgrunnlag for barnevernstjenestens arbeid, må føre til økt bruk av diskursteorier og metoder som vektlegger brukerinnflytelse eller et deltagerperspektiv i barnevernet.

⁴⁸² Voll, I. (1995): *Avgjørelse, angst og ansvar – barnevernsarbeideres vurdering av omsorgsovertagelse*. S. 28.

⁴⁸³ Samme sted s. 45.

Dersom opplevelsen av usikkerhet tar mye plass i barnevernsarbeidernes yrkeshverdag, kan det være en mulig forklaring på at det er krevende å jobbe i barnevernstjenesten. Et relatert poeng som er et tema i intervjuene, er at målet om 'barnets beste' oppleves som uklart eller tilnærmet umulig å oppnå. En informant sier det slik:

Så det er jo noen som sier at 'barnets beste'? Kutt ut det der 'barnets beste'. Det 'minst skadelige'. For det er ikke så voldsomt godt. (...) Forskningsresultatene viser ganske klart at jo det går litt bedre ikke nå går alt så meget bedre. (...) Hvis du får gråstein inn i en fabrikk, så kommer det altså gråstein ut i andre enden og. Polert og fin, men det er gråstein, ikke gull. Barn tåler mye, men de blir skadet og.

I et kulturanalytisk perspektiv kan målet om 'barnets beste' tolkes som uttrykk for en karakteristisk moderne optimisme med hensyn til hva en kan oppnå ved kunnskap og metodisk arbeid. I det senmoderne samfunnet har imidlertid forventningene til hva man kan oppnå med hjelp av objektiv kunnskap, blitt redusert.⁴⁸⁴ Dette kan ha påvirket barnevernsarbeidernes språkbruk og et skifte av ordbruk fra 'barnets beste' til 'det minst skadelige', eller 'godt nok', som en del av informantene også bruker som et alternativt mål for arbeidet sitt.

Et viktigere poeng er imidlertid at det rent faktisk eksisterer stor faglig uenighet om hvordan barnets beste skal tolkes. En informant sier: "Noen ganger er det lett å se at ungen har det godt nok. Men det er jo når man begynner å bli i tvil, for det er jo en gråsone." I NOU 2000:12 pekes det på at 'barnets beste' er en overordnet verdi for barnevernstjenestens arbeid, men at spørsmålet om hvordan det skal operasjonaliseres, er et komplisert spørsmål som krever et godt faglig skjønn.⁴⁸⁵

En sentral diskusjon i forbindelse med spørsmålet om hvordan 'barnets beste' skal tolkes, er den utviklingspsykologiske diskusjonen om relasjonell kontinuitet versus relasjonell stabilitet. I praksis arter dette seg ofte som en diskusjon om 'det biologiske prinsipp'. Dette prinsippet innebærer at den biologiske dimensjonen ved barnets relasjon til sine biologiske foreldre tillegges betydelig vekt, og at utgangspunktet er at det er barnets beste å vokse opp hos sine

---

⁴⁸⁴ Se for utdypning av dette temaet: Marthinsen, E. (2003): *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. S. 46-52. Eide, S.B. og Skorstad, B. (2005): *Etikk – utfordringer til ettertanke i sosialt arbeid*. S. 51-53.

⁴⁸⁵ Befring, E. (2000): *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. S. 70.

biologiske foreldre.⁴⁸⁶ Det biologiske prinsipp kommer klart til uttrykk i forarbeidene til barnevernloven, selv om det ikke er uttalt i teksten.⁴⁸⁷

En diskusjon i tidsskriftet *Norges Barnevern* i 2002 og 2003 viser etter min mening at flere sentrale barnevernsforskere mener at det biologiske prinsipp i praksis brukes for å gi innhold og retning til hva som er barnets beste.⁴⁸⁸ Et eksempel er Vigdis Bunkholdts (2002) argumentasjon for at det biologiske prinsippet er et ideologisk basert styringsredskap som er ment som en beskyttelse av barnets behov for relasjonell kontinuitet, men at dette for ofte strider mot barnets behov for relasjonell stabilitet.^{489 490} Bunkholdts hovedpoeng er at psykologisk og sosial relasjonell kontinuitet må ses uavhengig av biologisk relasjonell kontinuitet.⁴⁹¹ Poenget med å trekke frem denne diskusjonen her er at dersom sentrale deler av kunnskapsgrunnlaget for barnevernets arbeid helt faktisk er preget av lite konsensus og mange motstridende teorier, bidrar det til at barnevernstjenestens arbeid oppleves som krevende.

Oppsummerende har jeg funnet følgende grunner til at barnevernsarbeiderne oppfatter arbeidet sitt som krevende: For det første kan rollen involvere en rollekonflikt, fordi barnevernsarbeideren både skal hjelpe og kontrollere klientene. For det andre er det krevende å møte mange mennesker som har det vondt og trenger hjelp, når ressurser i form av tid og penger er begrensede. For det tredje er det faglige kunnskapsgrunnlaget for barnevernets

---

⁴⁸⁶ Eide, S.B. og Skorstad, B. (2005): *Ettikk – utfordringer til ettertanke i sosialt arbeid*. S. 90. Se også Eide, S.B. (2007): *Prinsipper og levde liv: samtaler om og oppfatninger av relasjonen mellom mor og barn i en barnevernkontekst*. Avhandling Universitetet i Oslo, som dreier seg om ulike syn på relasjonen mellom barnet og den biologiske moren i barnevernets diskurser og i utøvd barnevern.

⁴⁸⁷ Befring, E. (2000): *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. S. 69.

⁴⁸⁸ Jeg sikter til følgende artikler:

Backe-Hansen, E. (2003): "Biologi, barnevern og beslutninger: Kritisk refleksjon over det biologiske prinsippet", i: *Norges Barnevern*. Nr. 3. Bunkholdt, V. (2002): "Mellom relasjonell kontinuitet og relasjonell stabilitet: Et dilemma for barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Nr. 2. Bunkholdt, V. (2003): "Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet – hva skal ha størst plass.", i: *Norges Barnevern*. Nr. 1. Haugli, T. (2002): "Et dilemma for barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Nr. 3. Havik, T. (2003): "Barnets beste – har vi noen holdepunkter?", i: *Norges Barnevern*. Nr. 4. Sandbæk, M. (2003): "Verdier og faglige problemstillinger knyttet til det biologiske prinsippet i barnevernet.", i: *Norges Barnevern*. Nr. 3. Skivenes, M. (2003): "Et innlegg mot det biologiske prinsipp i barnevernstjenesten", i: *Norges Barnevern*. Nr. 1.

⁴⁸⁹ Bunkholdt, V. (2002): "Mellom relasjonell kontinuitet og relasjonell stabilitet: Et dilemma for barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Nr. 2.

⁴⁹⁰ "Relasjonell stabilitet betyr at de menneskene som skal skape og opprettholde relasjonene til og med barn er stabile i sin sensitivitet og forståelse av barns signaler, og i sin akseptering og bekreftelse av dem.(...) Stabil dekning av behov og stabil aksept av forutsetninger nedfeller seg i selvbilde og senere i identiteten som høyt egenverd, og positive forventninger til seg selv og andre." Samme sted s. 14

⁴⁹¹ Relasjonell kontinuitet innebærer å være omgitt av de samme nære menneskene gjennom oppveksten.

Begrepet om relasjonell kontinuitet bygger ifølge Bunkholdt på utviklingspsykologiske oppfatninger om at barn har behov for relasjonell kontinuitet for at selvbilde og identitet skal få en sunn utvikling, at barnet skal få "en sammenhengende livshistorie (...) Det blir en viktig kilde til identitet.". Samme sted.

arbeid til dels motsetningsfylt, her eksemplifisert med diskusjonen innenfor utviklingspsykologien om relasjonell stabilitet versus relasjonell kontinuitet.

Barnevernsarbeiderens individuelle ansvar kan oppleves som tungt, og dette kan føre til for eksempel at saksbehandlere bruker for lang tid på saker og ikke får tatt beslutninger, eller mekanisk bruk av hjelpetiltak uten adekvate selvstendige vurderinger av om tiltaket faktisk kan bøte på det som er problemet. I et profesjonsetisk perspektiv er det imidlertid essensielt at den profesjonelle erkjenner og våger å bære sitt individuelle ansvar for overveielser og valg, og dette gjelder særlig i situasjoner som involverer vanskelige valg som for eksempel uløselige og tragiske dilemmaer.⁴⁹²

Nybegynnerne lærer praksisen av kolleger

Informantene har ulike utdanningsbakgrunn – alt fra juss og samfunnsvitenskap til mer tradisjonelle sosialfaglige utdanninger. Felles for de fleste er en opplevelse av at jobben som barnevernsarbeider ble lært i praksis.

Noen av informantene beskriver med varme sin veileder eller mentor, som de arbeidet med den første tiden i barnevernstjenesten. Veilederne blir beskrevet som kloke, gode og faglig dyktige mennesker som har høy status i kollegafellesskapet.

Jeg var velsignet med en fantastisk god mentor (...). Det er noen relasjoner som jeg tenker blir litt skjellsettende for deg. De diskusjonene der man kan gå tilbake i situasjonen: Hva var det som skjedde, hva gjorde det med deg. Hvordan var det for foreldrene, hvordan gikk det? Jeg tenker det er en måte å lære et sånt praktisk fag på, og i sosialt arbeid er det satt i system, veiledning er den måten vi lærer fag på, det praktiske arbeidet. Jeg tror ikke man kan lese seg til å bli en god sosialarbeider.

Det ser ut til at de fleste informantene lærte arbeidet i praksis først og fremst ved å se hva andre gjør, stille spørsmål og diskutere ulike alternative svar og beslutninger med veiledere og kolleger. En informant forteller at hun lærte arbeidet ved å lese dokumenter fra tidligere saker.

En informant fremhever betydningen av livserfaring:

---

⁴⁹² Jf. *Yrkesetisk grunnlagsdokument 2.2* "Den enkelte yrkesutøver er ansvarlig for egne handlinger. Selv om en handling er pålagt av overordnet myndighet, er det den enkelte yrkesutøver som handler, gjør de etiske vurderingene og som står inne for konsekvensene av disse."

Jeg tror også man må ha litt livserfaring fordi at det er noe med å finne en slags felles forståelse av hva en krise er og hva er det som er alvorlig og hva er det som er bekymringsfullt. Det er mye som er bekymringsfullt. De fleste barn opplever vel en gang i sitt liv en eller annen form for omsorgssvikt. Nå er det veldig nyanser jeg snakker om altså. Men vi har jo heldigvis ikke alle de barna. Du vet i loven så står det jo at omsorgssvikt hvis man virkelig skal ta det til det ene ytterpunktet, handler om å ikke se barnets behov. Det gjør ikke alle foreldre alltid. Så det handler om å på en måte å kjenne temperaturen og stikke fingeren i jorden og hvem klarer seg selv og hvem skal få lov til å klare seg selv. Av klientene.⁴⁹³

En informant mener at det av og til får store konsekvenser at de erfarne barnevernsarbeiderne slutter og erstattes av 'de ferske':

Det er klart at som helt fersk gjør du jo ikke en like god jobb, altså du har det jo ikke like godt inne, det her med hvordan man håndterer folk og hvilke opplysninger er det som er viktig og hva skal man hente inn og hva slags tiltak kan man sette inn. Jeg tror jo også at en del omsorgsovertagelser skjer fordi det er en sånn utskifting. Det kan skje for seint fordi det er utskifting og så kan det også skje fordi at utskifting gjør at det stadig kommer inn nye folk som ikke får oversikt over hva som faktisk går an å få til og som ikke har nok kunnskap og erfaring til å tenke utradisjonelt og få til ting.

Informantene beskriver etter min mening en erfaringsbasert læringskultur der den enkelte tilegner seg praktisk viten gjennom å arbeide sammen med gode forbilder.⁴⁹⁴ Praktisk viten er kombinasjoner av erfaringsbasert og generell viten: "Den gode praktiker er kendetegnet ved at kunne vurdere, *hvilke* generelle regler og kundskaber der skal bringes i anvendelse for at løse et problem i en given partikulær situation."⁴⁹⁵ Ifølge Saugstad (2003) er den erfaringsbaserte praksiskunnskapen lite anerkjent i dag. Dette kan forklares blant annet med skriftkulturens dominerende posisjon.⁴⁹⁶

Praktisk kunnskap er kontekstuell, variabel og uforutsigbar, sier Saugstad, og dette kan oppleves som skremmende. I dette 'kaoset' blir veilederen den ferske profesjonelles faste

---

⁴⁹³ Killen, K. (1998): "Omsorgssvikt", i: Skaalvik, E.M. og Kvello, Ø. (red.): *Barn og miljø: om barns oppvekstvilkår i det senmoderne samfunn*. Ut fra et utviklingspsykologisk perspektiv deler Killen omsorgssvikt inn i fysiske overgrep, vanskjøtsel, psykiske overgrep og seksuelle overgrep. Omsorgssviktsituasjonen karakteriseres ved inadekvat behovsdekning, mener Killen. Hun peker på at vanlige reaksjoner fra den profesjonelle i møte med omsorgssvikt kan være overidentifisering, særlig med foreldrene, bagatellisering av faren for barnet, fordømmelse i fht foreldrene (mindre vanlig), tilbaketrekning og distansering. S. 315-318.

⁴⁹⁴ Saugstad, T. (2003): "Læring i skole og i praksis", i: Nielsen, K. og Kvale, S. (red.): *Praktikkens læringslandskap: at lære gjennom arbeide*. Kapittel 21. Se også Mesel, T.: *Profesjonelle i klemme*. Mesels avhandling tar utgangspunkt i en kvalitativ undersøkelse av legers erfaringer med etiske dilemmaer. Et sentralt tema i avhandlingen er legers læring av forbilder i praksis. Avhandlingen kommer vår 2008.

⁴⁹⁵ Samme sted s. 316.

punkt, og ifølge informantene vil de fleste akseptere veilederens standarder uten nevneverdig kritikk. Veilederne eller 'mentorene' er altså viktige *læringsressurser* for de nye barnevernsarbeiderne.⁴⁹⁷ Læringsressurser på en arbeidsplass kan i tillegg til relasjoner med kolleger omfatte redskaper, rutiner og de konkrete praktiske situasjoner.⁴⁹⁸

Veilederne eller de profesjonelle rollemodellene og forbildene informantene beskriver, er ifølge aristotelisk inspirerte teorier om moralsk dannelse (*moral education*) en av forutsetningene for å lære og bli en god profesjonell. Ifølge Aristoteles blir gode egenskaper eller dyder ervervet gjennom å praktisere dydige handlinger.⁴⁹⁹ Dette medfører at den lærendes tanker og emosjoner blir dannet til å rette seg mot å realisere visse verdier eller mål. Man kan tenke seg at i begynnelsen vil den lærende først og fremst bli motivert av ros eller kritikk fra veilederen, mens han etter hvert vil erverve seg en intern motivasjon eller fast disposisjon til å utføre gode overveielser og valg. De gode veilederne i profesjonen er i perspektivet fra MacIntyre eksempler på hvordan standardene for dyktighet i profesjonen eller praksisen kan realiseres.⁵⁰⁰

Ifølge Kvale og Nielsen er læring en prosess der eleven går fra å delta i praksisfellesskapet til å bli en ansvarlig deltager. Ansvar blir forstått som det å kunne stå inne for det man har gjort i møte med andre: "At have lært noget vil sige at kunne gøre noget *forsvarlig*."⁵⁰¹ Dette perspektivet på læring fremhever det sosiale ved læring og beskriver læring som det å bli kvalifisert til å ta ansvar i en gitt kultur.

Hvordan skjer læringen i praksisfellesskapet? Oftest indirekte, ved å delta i å løse de foreliggende arbeidsoppgaver. Læreprosessene på arbeidsplassen kan være temmelig usynlige, det å løse de daglige oppgavene kan fortone seg som rutine, det å imitere og identifisere seg med mer erfarne utøvere av faget finner ofte sted ubevisst. Læring i praksis skjer også gjennom ulike typer praksisevaluering, ofte helt uformelt. Anerkjennelsen kan

---

⁴⁹⁶ Samme sted s. 315.

⁴⁹⁷ Nielsen, K. og Kvale, S. (2003): "Introduktion", i: Nielsen, K. og Kvale, S. (red.): *Praktikkens læringslandskab: at lære gennem arbejde*.

⁴⁹⁸ Samme sted s. 18.

⁴⁹⁹ Sherman, N. (1989): *The fabric of character: Aristotle's theory of virtue*. S. 157ff.

⁵⁰⁰ Se delkapittel 2.5.

⁵⁰¹ Nielsen, K. og Kvale, S. (2003): "Introduktion", i: Nielsen, K og Kvale, S. (red.): *Praktikkens læringslandskab: at lære gennem arbejde*. S. 23.

komme for eksempel ved at eleven får oppgaver som innebærer større ansvar. Mulige hindringer for læring i praksisfellesskapet kan være dersom nybegynneren ikke får adgang til de læremessige ressurser på fagområdet. Dette kan skyldes flere ting: Det finnes ikke erfarne praktikere, eller man har ikke adgang til dem, elevene får ensartede og lite utfordrende arbeidsoppgaver, praksisevalueringen er fraværende eller motstridende. Et annet problem kan være for stort gap mellom formell teoriutdanning og profesjonell praksis.

Veilederne er viktige læringsressurser for de nye barnevernsarbeiderne. Informantene forteller imidlertid at kollegene fungerer som faste læringsressurser i arbeidet også for de erfarne barnevernsarbeiderne. En informant peker på at det er vanlig å samarbeide om saker, og å diskutere saker i en større gruppe jevnlig:

Men den flinke barnevernsarbeider er nok ikke bare en type, men en som klarer å bruke seg selv på en god måte. Vil ha forskjellige styrker. Det vi gjør her, er at vi er stort sett to på saker, spesielt i begynnelsen. For vi ser det at folk ser forskjellige ting og biter seg merke i forskjellige ting, det er greit både for å sikre at det skal bli en ordentlig behandling av saker og for å få med seg mer at man er to. Man henger jo opplysninger på knagger etter hvert som man får dem og så har alle forskjellige knagger, forskjellige måter å tenke på. Det er viktig. Og så har vi jo barnevernsgruppe hver uke hvor vi diskuterer saker.

Flere av informantene fremhever at en viktig del av arbeidet er å diskutere overveielser og valg i et kollegafellesskap. Et par informanter mener imidlertid at kollegafellesskapet er preget av for mye 'enighetskultur'. En sier for eksempel:

Jeg syns det er for mye enighetskultur. Hvis vi ser på gruppen mennesker som jobber sammen så er det noen mennesker som jeg tror jobber jevnt og trutt sånn litt ensomt. Jeg syns det er viktig at i en sånn gruppe er det noen mennesker som stiller de kritiske spørsmålene. Egentlig noen gnagsår, men de er verdifulle i en gruppe. Men de er og voldsomt utsatte, får mye kritikk, blick. De er verdifulle i en gruppe. For da gis vi en anledning til faktisk å reflektere over det vi holder på med. Vi må ta vare på dem, det er vanskelig. De må tas vare på, ellers blir vi enda mer sånn enstroende.

Hvorfor syns informanten at det er et problem at det er for mye enighet i kollegafellesskapet? Hun sier at uenighet gir anledning til å reflektere over sin praksis, og dette motvirker ensretting av synspunkter, at alle mener det samme. Informanten uttrykker en ambivalens i forhold til de som våger å være kritiske og stille ett spørsmålstegn ved flertallets tolkninger og oppfatninger: Hun sier både at de er verdifulle i en gruppe, og at de er noen 'gnagsår' som får kritikk og motstand.

Informantens refleksjoner tydeliggjør at kollegafellesskapet kan være en arena for drøftinger som styrker kvaliteten på den enkeltes overveielser og valg, men at kollegafellesskapet også kan svekke kvaliteten på overveieelse og valg dersom det blir en arena som viderefører vedtatte 'sannheter' uten å reflektere kritisk over dem.^{502 503}

Informanten beskriver en god gruppe som en gruppe med mye uenighet, der ulike synspunkter brynes mot hverandre. En annen informant peker på at det er bra med pluralisme i gruppa, sånn at folk har forskjellig bakgrunn, og han mener at variasjoner både i alder og kjønn er positivt:

Vi er den eldste gruppa - vi skulle få inn noe ungt blod og. Jeg tror at da gis vi mulighet til kanskje å tenke at de unge ser litt annerledes på det enn de eldre. Samtidig er de nyutdannet og har fått ferske oppdateringer. Pluralisme innenfor arbeidsstokken er bra, sånn sett skulle jeg ønske at det var flere menn.

En annen informant omtaler også uenighet i kollegagruppa som positivt. Hun mener at forskjellige synspunkter bidrar til å skape et bredere grunnlag for beslutninger:

Det er ofte litt forskjellige synspunkter ja, og det er jo en fordel syns jeg, da får man fram alle nyansene og et litt bredere grunnlag for å fatte en beslutning, så det er kjempepositivt. Man er jo ofte uenig om litt sånn småting da, ikke store ting som omsorgsovertagelse.

Det poeng at kvaliteten på overveielser og valg kan bli styrket dersom de inkluderer flere menneskers oppfatninger, er sentralt i Aristoteles' etiske metode. Aristoteles beskriver sin filosofiske metode slik:

---

⁵⁰² Jf. at forskning viser at organisasjonsmessige forhold virker inn på beslutningstagerens adferd både når hun samler informasjon, og når valg blir foretatt. Dette kan forklare at det utvikler seg ulike beslutningsmønstre fra kommune til kommune. Hyrve, G. (2005): "Meldingsmøte", i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. S. 78.

⁵⁰³ Jf. en undersøkelse av argumentene for omsorgsovertagelse i 16 typiske saker, der Backe-Hansen fant at saksbehandlerne enten konstruerte argumentasjonen rundt ett 'trumpf Kort' som saken står og faller med (for eksempel foreldrenes rusmiddelbruk), eller et 'puslespill' av argumenter knyttet til et kompleks av sakskjennetegn. Et fellestrekk ved argumentasjonen var at det som ble vektlagt, var argumentasjonen for forslaget, og at det ikke var rom for motforestillinger som kunne gi et mer nyansert bilde av barnas omsorgssituasjon. På bakgrunn av maktaspektet ved barnevernets arbeid mener Backe-Hansen at det er viktig med mer åpne og kritiske former for argumentasjon. Backe-Hansen, E. (2001): *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse: en beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. NOVA-rapport nr. 2.

Man må her som i andre tilfeller fastlegge sakens kjensgjerninger, og etter at man først har gått gjennom problemene, påvise sannheten i de gjengse oppfatninger om disse ting – aller helst alle disse oppfatningene, men hvis ikke det er mulig, de fleste og de viktigste. For hvis både vanskelighetene blir løst og de gjengse oppfatninger står tilbake, så har vi påvist saken tilstrekkelig.⁵⁰⁴

Ifølge Nussbaum (2001) betyr dette at Aristoteles for å komme frem til gyldige oppfatninger samler inn erfaringer, med særlig fokus på erfaringene til 'de fleste og de viktigste'.⁵⁰⁵

Aristoteles er ute etter "our shared interpretations", det vil si etter våre delte erfaringer og tolkninger av ulike elementer i menneskelivet.⁵⁰⁶ Etter å ha samlet de relevante erfaringene er neste steg å klargjøre problemene og konfliktene de uttrykker, og å ordne erfaringene ved hjelp av rasjonelle kriterier om ikke-kontradiksjon og konsistens. Formålet med systematiseringen er å vise hvilke oppfatninger som er korrekte, og hvilke som er falske. Kriteriene for hvilke erfaringer som må beholdes, og hvilke som må kasseres i arbeidet for å finne en gyldig oppfatning, kan være for det første at de allmenne erfaringene må beholdes, for det andre at alt som er nødvendig i arbeidet med å undersøke og argumentere, må beholdes.⁵⁰⁷

Fylkesnemndas avgjørelser påvirker informantenes overveielser og valg

Med den nye *Barnevernloven* er vedtak som gjelder tvang, flyttet fra lokale barnevernstjenester til statlige fylkesnemnder. Fylkesnemndenes ledere er jurister, og vedtak i full nemnd fattes med jurist, to sakkyndige og to lege domspersoner.⁵⁰⁸ Selv om barnevernet og nemndene forholder seg til samme lov og samme inngrepskriterier, vil det i hver sak inngå skjønn og avveininger av mange forhold. Grinde (2001) mener at vedtakene stort sett blir like i ekstremsaker, men at tvilssaker kan få ulikt utfall.⁵⁰⁹ Fylkesnemndenes medhold eller avslag påvirker den kommunale barnevernstjenesten.⁵¹⁰

---

⁵⁰⁴ Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. 1145b1ff.

⁵⁰⁵ Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. S. 240.

⁵⁰⁶ Samme sted s. 234.

⁵⁰⁷ En moderne slektning av Aristoteles' metode som er mye brukt i profesjonsetikken, er Habermas' diskursetikk. Se for eksempel Leer-Salvesen, P. (2002): "Profesjonsetiske perspektiver", i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. S. 187-190.

⁵⁰⁸ Grinde, T.V. (2001): "Utviklingstrekk og beslutninger i barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Nr. 2.

⁵⁰⁹ Samme sted s. 17.

⁵¹⁰ Samme sted s. 18.

Dette kan innebære at fylkesnemndas vedtak påvirker den enkelte saksbehandlers opplevelse av sitt handlingsrom. Dette blir bekreftet av en informant som forteller at vurderingen av inntakskriterier endrer seg etter de barnevernsfaglige trendene, og at avgjørelser i fylkesnemnda påvirker barnevern på lokalkontornivå. Hun beskriver hvordan det å tape en sak i fylkesnemnda kan endre praksis fordi det oppleves som en tabbe: ”Herregud, dette er jo en gedigen tabbe! Klart da går man ikke tilbake og gjør likedan!”

Samtidig mener informanten man burde fremme flere saker for fylkesnemnda, at man burde våge å tape saker: ”Jeg tror i større grad at man må våge å tape saker, våge å legge opp tvilstilfellene.” Jeg leser dette som at hun mener at kvaliteten på skjønnsutøvelsen i barnevernet vil bli styrket dersom man i større grad prøver den ut rettslig i fylkesnemnda.

Informantenes syn på budsjettene

Informantene beskriver gjennomgående barnevernstjenestens økonomiske rammer som stramme. Noen fremstiller dette i et positivt lys; for eksempel ved å peke på at billige tiltak ofte kan være vel så bra som dyre, eller at man blir mer kreativ i forhold til å finne løsninger når ressursene er små. Andre opplever økonomiske begrensninger som noe negativt, men likevel som noe man kan kjempe mot:

Dette med at man skal forholde seg til budsjetter og sånn, det syns jeg er litt verre. Men min mening er *Barnevernloven* er en rettighetslov. Det er ikke sagt helt klart og tydelig der at unger har krav på tiltak etter barnevernsloven sånn sett, men det er formulert slik at man kan si at det er en rettighetslov. Hvis et barn trenger å flytte fra hjemmet sitt og må ha en fosterhjems plass så må kommunen bare punge ut med de pengene. Så det har jeg i grunnen ment uansett hvor jeg har jobbet hen at min faglige vurdering står over kommunens budsjetter. Og det har jeg jo fått aksept for.

Informanten mener at *Barnevernloven* er en rettighetslov. Dette kan beskrives som en kontroversiell tolkning av loven. I utarbeidelsen av ny barnevernlov tidlig på 90-tallet ble det diskutert om det skulle nedfelles en rettighetsbestemmelse som gav barn et rettskrav på hjelp fra barnevernstjenesten. Retten til barnevern ble imidlertid ikke lovfestet, antagelig på grunn

av frykt for at det skulle bli reist erstatningskrav mot kommuner som ikke fulgte sitt lovpålagte ansvar i barnevernssakene.⁵¹¹

En informant som er kritisk til at budsjettet legger begrensninger på barnevernets arbeid, mener at mangel på økonomiske ressurser kan få negative konsekvenser for barna. Han opplever dette som såpass alvorlig at han har vurdert å slutte i barnevernstjenesten. En annen informant uttrykker sinne over at ledelsen (i kommunen) argumenterer med at man skal være lojal i forhold til budsjettet og sine overordnede. Hun etterlyser lojalitet andre veien, det vil si lojalitet fra ledelsen i forhold til saksbehandlerne som sitter der med ansvaret for barna. En tredje informant sier at han irriterer seg over at hans faglige overveielser og valg blir påvirket av budsjettssituasjonen:

Det er ikke min oppgave å ta vare på kommunens budsjett. Hos meg ligger mer begrensningen i at jeg vet jo at vi bruker mer penger enn vi har budsjett for. Og det begrenser. Det får vi informasjon om, og det i seg selv det begrenser meg, og det er sånn lite irritasjonsmoment som ligger hos meg, det er ikke meg som skal ta vare på denne økonomien. Bare den informasjonen så ligger det en tanke på penger. Det er et moment som kan virke på meg.

En informant peker på at det er mer økonomisk belastende for barnevernstjenesten å flytte et barn enn å etablere tiltak i hjemmet, og at dette nok påvirker litt i retning av at flytting av barn blir mindre brukt som tiltak:

Det blir strammet inn overalt i kommunal sektor. Og det kan være litt tungt, ikke sant for man har ikke friheten man hadde før til å bare handle, selv om det med økonomi ikke blir uttalt så klart så ligger det ganske langt fremme. Det er jo sånn at vi til en viss grad har handleplikt og i noen saker er det ikke spørsmål heller. Ved økonomiske innstramminger handler det jo om å si nei, og det er vanskelig. Handleplikt betyr at der vi må handle der må vi handle. Vi lar ikke være å plassere barn, det kan vi ikke. Men man må på en måte tenke alternativt først og det er jo politiske signaler som også går på andre ting, som også går på det med å la være å ta barn ut av hjemmet, fordi at det sier en masse teori og undersøkelser og sånt at det faktisk ikke er bra og det skal man begrense i størst mulig grad. Og så kan det nok hende at man i større grad prøver ut noe før man griper til det da, jobbe i hjemmet, og det kan være ganske sterke tiltak i hjemmet også. At man strekker det litt for langt kanskje. Men jeg tror ikke vi gjør en dårligere jobb for å si det sånn, jeg tror nok at vi gjør en vel så god jobb i de familiene, men at det krever mer av oss. Bruker mer fantasi.

---

⁵¹¹ Larsen, M.Y. (2004): "Barnets rettslige stilling i barnevernlovgivningen", i: Havik, mfl. (red.): *Barnevernet: forutsetninger og gjennomføring*. S. 19-22.

Jeg spør om det forekommer at saksbehandlerne blir opprørte og kritiserer de økonomiske rammene, og informanten svarer: ”Nei, vi er veldig bevisste på at dette her er tungt. Dessuten, hva skal vi gjøre opprør mot? Det er sånn overalt.”

I lys av perspektivet fra MacIntyre som ble fremstilt i kapittel 2, kan fokus på budsjetter og økonomisk balanse kalles fokus på et eksternt gode. Eksterne goder er vilkårlig knyttet til praksisen, det vil si at de ikke er en nødvendig følge av den spesifikke praksis, som for eksempel penger, makt, sosial status. Eksterne goder er karakteristisk noe man konkurrerer om, som det er begrenset mengde av. Ifølge MacIntyre er institusjoner karakteristisk fokusert på å fremme eksterne goder. Praksiser er avhengig av institusjoner for å overleve, men kan samtidig bli korrumpert av institusjonens fokus på eksterne goder.⁵¹²

Skillet mellom eksterne og interne goder er sentralt i perspektivet fra MacIntyre. Til forskjell fra eksterne goder er interne goder praksisspesifikke, det vil si at de er goder man kun kan oppnå ved å delta i den konkrete praksisen. Interne goder kan kun spesifiseres ved hjelp av termer og eksempler fra praksisen selv, og de kan bli identifisert og gjenkjent kun av personer med erfaring fra praksisen. Personer uten erfaring i praksisen kan dermed bare i begrenset grad vurdere kvaliteten på de interne godene i praksisen. Interne goder er også resultatet av konkurranse, men karakteristisk er det å oppnå dem et gode for hele praksisen.

Informanten som tolker *Barnevernloven* som en rettighetslov, og informanten som vil slutte dersom økonomiske hensyn skal telle mer enn barna, er motstandere av institusjonens fokus på eksterne goder, og kjemper for å utvikle de interne godene i praksisen. Hva er det interne godet informantene fokuserer på?

Det er nærliggende å tenke seg at det interne godet informantene vil fremme, er bedring av barnas levevilkår. Med et begrep som er sentralt i *Yrkesetisk grunnlagsdokument*, kan man betegne det som den myndiggjorte klienten, som på ulike måter har fått hjelp til å leve sitt eget liv slik at det er godt nok. Eller mer presist, barnet har fått hjelp til å utvikle seg slik at det i fremtiden kan ha en mulighet til å bli en selvstendig voksen person. Den myndiggjorte klienten er et internt gode fordi det er spesifikt for praksisen, det vil si at det ikke kan oppnås på andre måter enn ved å delta i praksisen, det kan identifiseres og spesifiseres ved hjelp av

---

⁵¹² MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 194.

begreper fra praksisen selv, og det identifiseres og gjenkjennes mest adekvat av de personene som har erfaring fra praksisen.

Ifølge MacIntyre er praksisdeltagernes evne til å fremme interne goder nødvendig for å begrense institusjoners korrumperte makt. Med andre ord er barnevernsarbeidernes arbeid for at hensynet til barna skal veie tyngre enn økonomiske hensyn, en nødvendig kamp dersom barnevernstjenesten skal fortsette å utvikle interne goder.⁵¹³

Hvordan beskriver informantene sitt ansvar og sin lojalitet?

I kapittel 2 definerte jeg ansvar og lojalitet som oftest i praksis sammenfallende størrelser: Dersom den profesjonelle svarer an til en bestemt stemme (for eksempel kollegenes eller ledelsens stemme) på bekostning av andre stemmer (for eksempel klientenes), kan dette henge sammen med at den profesjonelle har mest lojalitet i relasjonen til den stemmen. Mitt forskningsspørsmål til intervjuene er derfor: Hvem opplever barnevernsarbeiderne seg lojale i forhold til, og hvem svarer de an til? Er det faget og fagtradisjonen, klienten, egne etiske standarder, kollegene, yrkesetikken, nærmeste sjef, kommunen?

En informant definerer lojalitet slik:

Det betyr at det ligger noen faste rammer der som man skal jobbe innenfor, og det skal man på en måte gjøre med mindre dette her er helt feil, sånn at man faktisk må si ifra at jeg vil ikke gjøre dette her fordi at dette her er ikke lov for eksempel, det er straffbart e.l. Og så har man den andre siden hvor man kan si at dette her strider mot mine personlige holdninger, men da må man jo finne seg en annen jobb eller kanskje la være å ta noen avgjørelser hvis man kan det da. Men jeg tror ikke at det er noe stort problem her for å si det sånn. Men det er klart man kan jo være uenig i mange ting, men jeg tror vi har det ganske åpent her og er litt vare på hverandre liksom. Men jeg

---

⁵¹³ Et perspektiv på dette poenget foreligger hos Høiland, P. og Juul, S. (2005), som utvikler et begrep om institusjonell dømmekraft som fanger inn måten institusjonen eller systemet påvirker sosialarbeideres beslutninger i konkrete saker. De mener at den institusjonelle dømmekraft i velferdssektoren i dag er preget av en ubalanse mellom ulike normsystemer, som innebærer at etiske og juridiske hensyn til den enkelte borger har lav status i forhold til økonomisk regulering. Denne utviklingen må stoppes: "Eftersom den institutionelle dømmekraft setter dagsordenen for sosialarbeiderens handlemuligheter over for borgeren, bør sosialarbeiderne delta aktivt i kampen om den institutionelle dømmekraft, der truer med at underlægge sig det menneskesyn og de verdier, som det sociale arbejde traditionelt har været orienteret mot: omsorg, hjælp og medmenneskelighed." Høiland, P. og Juul, S. (2005): *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. S. 157.

tror på det nivået vi jobber at det skal mye til før noen sier at dette her vil jeg ikke eller dette her strider mot mine personlige meninger.

Dette utsagnet definerer lojalitet som det å holde seg til de faste rammene som er gitt av ledelsen. Informanten peker på to anledninger til å bryte lojaliteten til ledelsen og arbeidsplassen: for det første dersom man blir oppmerksom på noe straffbart (varslerproblematikk), for det andre dersom det man blir satt til å gjøre, strider mot ens personlige holdninger eller etikk. Hun mener at disse to anledningene til å bryte med lojaliteten til ledelse og arbeidsplass ikke er noe problem på hennes arbeidsplass.

I intervjuene mener jeg det er en gjennomgående tendens at barnevernsarbeiderne opplever en spenning mellom lojalitet til budsjett og lojalitet til klientene, og at dette kan oppleves som en trussel mot egne verdier og idealer:

Min frykt er at i den betraktningen om hva som er godt nok så blir økonomien blanda inn. Der man faktisk har det helt klart for seg at dette barnet hadde hatt det helt klart best en annen plass enn sammen med sine foreldre, så kan noen si at dette er så dyrt så vi prøver noe annet. Vi prøver mer inn i hjemmet for det vil antageligvis bli billigere ikke sant enn å ta barnet ut. Og da blir jeg litt sånn: da vet jeg ikke helt om det er dette jeg har lyst på.

En informant gjør det klart og tydelig at hennes lojalitet og ansvar er knyttet til barnet. I møte med stramme budsjetter forteller hun kommunen at hennes faglige vurderinger står over budsjettene uansett. Informanten sier at det handler om lojalitet:

Det handler jo om lojalitet, hvor man har lojaliteten sin. Hvis det er snakk om store ting og ting som har stor betydning for et barn eller en ungdom, så er jeg ganske klar på at lojaliteten min er hos barnet og hos familien. Jeg blir antagelig aldri noen leder, da må man jo forholde seg til budsjett på en annen måte. Jeg tror ikke jeg vil ha en jobb der det blir forventet budsjettlojalitet for eksempel. Selvfølgelig skal man ikke hive penger ut gjennom vinduet, men det handler mer om å se på hva som er virkelig nødvendig. Jeg har ikke mye tålmodighet med overordnede som ikke skjønner fagfeltet mitt. Jeg sparer tålmodigheten min til klientene.

Utsagnet beskriver en lojalitet knyttet til barnet, familien og faglige hensyn, og setter denne lojaliteten opp mot lojalitet til budsjetter og kommunen. Informanten forteller at hun er lei av at man blir pålagt å være lojal mot kommunen, og hun etterlyser kommunens lojalitet i forhold til saksbehandlerne i førstelinja i barnevernstjenesten:

Så skal de omorganisere oss stadig vekk og så skjønner de ikke at det er et fagfelt og at hvordan budsjettet skal være på dette området det er helt sånn direkte knyttet opp mot hver enkelt sak! Det er jeg litt lei av. Og så snakkes det bestandig om lojalitet, at man skal ha lojalitet til sine overordnede. Men det er jo ikke så mye lojalitet man opplever andre veien. Man skal være lojale, i mange kommuner skal man for eksempel ikke uttale seg til media. Men vi kan oppleve at budsjettene blir kuttet uten at vi får noe særlig forklaring på det, det opplevde jeg (et annet sted enn der hun jobber nå), at jeg ble bedt om å sette opp forslag, og så satt jeg der og regnet ut fra sak til sak, og så kom jeg fram til en sum, og så før det kom fram til kommunestyret var det redusert med flere hundre tusen. Og så begynner de å snakke om at man skal ha en lojalitet. Men de viste jo ingen lojalitet overfor meg, det var ingen som kom og spurte meg om jeg syns det var greit og hva ville jeg måtte endre og hvilke unger ville ikke få tiltakene sine. Så ting kommer litt sånn ovenfra og ned.

En annen informant betegner det å følge budsjettet som 'politisk korrekt'. Hun forteller at mange opplever det som problematisk, men at hun syns det fungerer greit, selv med knappe ressurser.

Jeg vet at det har vært veldig mye snakk om at vi ikke skulle plassere ungene for det har vi ikke råd til. Det er politisk korrekt, å holde oss til budsjettet. Jeg opplever ikke dette som noe problem for jeg tenker at plassering er ikke det vi skal etterstrebe. Vi skal finne løsninger i hjemmene.

Utsagnene viser etter min mening at informantene opplever seg som ansvarlige og lojale først og fremst i forhold til barn og foreldre og faglige hensyn, men at de får motstand på dette fra kommunen i form av stramme økonomiske rammer.

Med perspektivet fra Scheffler (2001) kan man beskrive informantenes forhold til budsjettet som et generelt ansvar, og forholdet til klienten som et spesielt ansvar.⁵¹⁴ Når barnevernsarbeideren dras mellom lojalitet mot budsjettet og lojalitet mot klienten, blir dette et karakteristisk eksempel på den potensielle spenningen mellom generelle og spesielle ansvar i profesjonell sammenheng. Det generelle ansvaret i denne sammenheng dreier seg om hensynet til økonomien i det offentlige generelt og i barnevernstjenesten spesielt. I tillegg kan det spesielle ansvaret for en klient stå i strid med ansvaret for andre klienter i barnevernstjenesten: Hva forsvarer for eksempel et kostbart hjelpetiltak til et konkret barn dersom det går på bekostning av tiltakene til andre barn?

---

⁵¹⁴ Se delkapittel 2.5.

Det å prioritere det generelle ansvaret (for et budsjett) vil med begrepene fra MacIntyre medføre å prioritere et eksternt gode, mens en prioritering av det spesielle ansvaret (for en konkret klient) involverer å prioritere utviklingen av et internt gode i praksisen. Dersom barnevernstjenesten blir dominert av profesjonelle som prioriterer eksterne goder på bekostning av interne goder, kan dette på lengre sikt føre til at profesjonen ikke lenger utvikler en adekvat mengde interne goder. Dette kan igjen føre til at barnevernstjenestens samfunnsoppgave ikke blir ivaretatt. Det er derfor av avgjørende betydning at barnevernsarbeidere prioriterer utviklingen av interne goder. Imidlertid kan ikke barnevernsarbeiderne uten støtte fra samfunnet i form av adekvate økonomiske ressurser opprettholde utviklingen av interne goder. Samfunnet og de politiske myndigheter kan ikke kreve en god barnevernstjeneste uten å bevilge de nødvendige midler til det.

Oppsummering av delkapittel 5.3

Analysen av informantenes refleksjoner om forholdet til arbeidsplass og kolleger har avdekket flere viktige temaer. Mange av informantene forteller at arbeidet oppleves som krevende. Dette kan skyldes flere ting: Arbeidet kan være preget av konflikter mellom ulike verdier eller etiske hensyn, oppsummert for eksempel som en konflikt mellom barnevernsarbeideren som kontrollør og barnevernsarbeideren som hjelper. Informantene fremhever også at de opplever et stort individuelt ansvar for klientene samtidig som de har knappe økonomiske ressurser, og at deler av kunnskapsgrunnlaget for barnevernstjenestens arbeid er preget av stor faglig uenighet.

Noen informanter beskriver kollegene som viktige læringsressurser, og kollegafellesskapet som en arena for diskusjon av overveielser og valg i de konkrete sakene. En informant fremhever betydningen av uenighet i kollegagruppen, at noen våger å argumentere mot flertallets oppfatninger, slik at det ikke blir en 'enighetskultur' der alle mener det samme uten en kritisk refleksjon og drøfting av de barnevernsfaglige vurderingene.

Informantene forteller at deres overveielser og valg blir påvirket av kollegagruppen og avgjørelser i fylkesnemnda. En annen viktig strukturell føring er økonomiske ressurser. Noen informanter opplever ressursene som så knappe at det kan innebære en trussel mot klientenes interesser, mens andre mener at knappe ressurser kan føre til positive faglige resultater for

eksempel i form av økt kreativitet ved bruk av tiltak. I et teoretisk perspektiv kan den profesjonelles ansvar for budsjettet beskrives som et generelt ansvar, og ansvaret for klienten et spesielt ansvar. Å holde budsjettet kan også beskrives som et eksternt gode, mens det å fremme klientens beste er et internt gode i barnevernstjenesten.

5.4 Beskriver barnevernsarbeiderne en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?

I dette delkapittelet vil jeg undersøke om barnevernsarbeiderne har et kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk syn på verdier. I kapittel 2 beskrev jeg kommensurabilisme som en kompleks posisjon som hevder at det gode er kvantitativt, det vil si at det kan måles. Kommensurabilisme er en posisjon som ikke ser verdier eller goder som plurale og kvalitativt ulike, men som ulike uttrykk for en og samme verdi, der mengde eller kvantitet er det som skiller verdiene. Denne posisjonen representerer dermed en mulighet til å redusere forvirring og usikkerhet i møte med kvalitativt ulike verdier som kan stå i strid med hverandre, og en mulighet til å redusere spørsmål om fornuftig overveielse og valg til et valg mellom ulike mengder av samme verdi. Et annet viktig kjennetegn ved den kommensurabilistiske posisjonen er at gode konsekvenser for flest mulig er kriterium for det korrekte handlingsvalg.

Den motsatte posisjonen, ikke-kommensurabilisme, innebærer at virkeligheten består av kvalitativt ulike plurale verdier som ikke kan erstatte hverandre, og som i visse situasjoner kan komme i konflikt med hverandre. Det medfører at ikke-kommensurabilisme åpner for situasjoner som kan beskrives som uløselige dilemmaer. Et uløselig dilemma er en situasjon der man på grunn av ytre omstendigheter er tvunget til å velge mellom distinkte verdier som begge er sentrale for et godt liv. Vi må velge mellom handling A og handling B, og begge er goder med iboende verdi:

For once we see that A and B have distinct intrinsically valuable goods to offer, we will also be prepared to see that a situation in which we are forced by contingencies beyond our control to choose between A and B is a situation in which we will be forced to forgo some genuine value.⁵¹⁵

---

⁵¹⁵ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 63.

Valget mellom A og B kan beskrives som et uløselig dilemma eller en verdikonflikt. Det moralske valget er mellom A og B, og det finnes ingen moralske grunner for å velge A framfor B. En sentral type uløselig dilemma er det tragiske dilemmaet. I et tragisk dilemma er personen nødt til å velge mellom A og B, men begge handlingene er dårlige eller til og med onde.⁵¹⁶ Et klassisk eksempel på et tragisk dilemma finner vi i romanen *Sophie's Choice* av W. Styron, der den jødiske kvinnen Sophie blir tvunget til å velge hvilket av hennes to barn som skal drepes i en nazi-konsentrasjonsleir.

De fleste profesjonelle overveielser og valg er selvfølgelig langt fra så dramatiske som i dette eksempelet. Man kan imidlertid tenke seg at profesjonelle ofte befinner seg i situasjoner som kan tolkes som at to etiske verdier eller hensyn står mot hverandre, og der den profesjonelle bare kan velge ett av dem. Ofte vil det kanskje være mulig å vurdere ett av hensynene som mer tungtveiende enn det andre, og dermed vil situasjonen representere et løselig dilemma. Men i noen tilfeller kan begge alternativene være like gode eller dårlige, slik at man står overfor et uløselig dilemma. Bruken av ordet uløselig medfører ikke at den profesjonelle skal gi opp, men viser at overveielser og valget vil være vanskelige, og fordre en grundig persepsjon og tolkning av de ulike hensyn i den konkrete situasjon, og diskusjon av overveielser i et kollegafellesskap. I profesjonell sammenheng kan overveielser og valg i slike dilemmasituasjoner bli veiledet av et substansielt begrep om profesjonens verdimål eller menneskelige nøkkelgode (se kapittel 6).

Beskriver barnevernsarbeiderne uløselige verdikonflikter, eller har de et mer harmoniserende syn på forholdet mellom verdier?

Ikke-kommensurabilismens vekt på muligheten for konflikter mellom verdier, til forskjell fra kommensurabilismens harmoniserende syn på forholdet mellom verdier, er bakgrunnen for det første forskningsspørsmålet til empirien i dette delkapittelet: *Beskriver barnevernsarbeiderne uløselige verdikonflikter eller har de et mer harmoniserende syn på forholdet mellom verdier?*

Innledningsvis vil jeg si at barnevernsarbeiderne gjennomgående beskriver sin jobbhverdag som preget av verdikonflikter, både verdikonflikter der man etter en overveielser kan vekte

---

⁵¹⁶ Hursthouse, R. (1999): *On virtue ethics*. S. 71-77.

den ene verdien eller hensynet som mer tungtveiende enn det andre, og verdikonflikter som kan beskrives som vanskelige eller uløselige dilemma. I møte med den virkeligheten de arbeider med, er det vanskelig å benekte at det finnes situasjoner der sentrale verdier er i konflikt med hverandre, og der det kan være tilnærmet umulig å finne en løsning uten å gi slipp på viktige verdier. En informant beskriver det hun opplever som en vanskelig etisk situasjon slik:

Jeg har en sak nå med en jente som bor i et fosterhjem, hun er sju år moren har krevd tilbakeføring, jenta har aldri bodd sammen med mor. Det har vært flere rettssaker, og jenta hun sliter så. Nå er det tilbakeføringssaker, og denne jenta er i en stor lojalitetskonflikt. Jeg er ikke i tvil om at denne jenta har det bedre i fosterhjemmet. Men denne moren setter jenta i en lojalitetskonflikt, jeg er blitt veldig usikker på om det beste er at hun får flytte dit. Hun dras så mellom disse partene at jeg er blitt veldig i tvil om hva som er riktig. Men det blir jo rettens oppgave. Det er kjempevanskelig. Jeg vet ikke hva som er barnets beste lenger. Det eneste jeg vet er at disse rettssakene må slutte.

Fosterhjem er det mest brukte alternativet når barnet ikke kan bo sammen med sine foreldre.⁵¹⁷ Fosterhjemsplasseringer er i prinsippet midlertidig. Det vil si at barnet skal tilbakeføres til foreldrene så snart de er i stand til å gi barnet tilstrekkelig omsorg.⁵¹⁸ Informanten peker på at dette er viktig fordi det skal sikre foreldrenes rettssikkerhet, men at tilbakeføringsprinsippet kan få negative konsekvenser for barnet i denne saken.

Er informantens fortelling et eksempel på et uløselig og tragisk dilemma? Hun beskriver et valg mellom handling A: å la jenta fortsette å bo i fosterhjemmet der hun har det bra og har bodd hele livet, eller B: å flytte henne til mor der omsorgen antagelig ikke vil være like bra som i fosterhjemmet. A kan virke som et opplagt valg, men informanten peker på at jenta er i en lojalitetskonflikt og lider under å trekkes mellom moren og fosterhjemmet. Dersom jenta forblir i fosterhjemmet, kan rettssakene fortsette til hun er 18 år. Derfor er ikke A et godt alternativ for jenta. Barnevernsarbeideren beskriver et valg mellom to handlingsalternativer der begge er utilfredsstillende eller dårlige. Derfor mener jeg dette er et eksempel på et tragisk dilemma: en situasjon der det ikke foreligger et korrekt handlingsvalg, og der personen som skal velge i den konkrete situasjon, må takle den tragiske virkeligheten som best hun kan.

---

⁵¹⁷ Befring, E. (2000): *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. S. 143.

⁵¹⁸ Samme sted s. 145.

En annen informant formidler en lignende opplevelse av arbeidet sitt, en følelse av at handlingsalternativene for barnevernstjenesten sjelden er helt gode:

Juristene sier vinne og tape saker. De bruker vinne når vi får medhold og tape når vi ikke får medhold. Barnevernet bruker ikke de begrepene. Vil ikke bruke de. Det er jo sørgelig når man tar omsorgen for et barn, plassere barn i fosterhjem.

Et relatert tema i empirien er som tidligere nevnt informantenes opplevelse av at 'barnets beste' uttrykker en utopi om at resultatet kan bli helt bra.⁵¹⁹ Dette fører til at en del av dem isteden bruker uttrykket 'godt nok' eller 'det minst skadelige'. I et kulturanalytisk perspektiv kan målet om 'barnets beste' betraktes som et produkt av det moderne prosjekt, forstått som å eliminere sårbarhet med vitenskapelige metoder.⁵²⁰ Barnevernsarbeiderne jobber i spenningen mellom dette målet og den senmoderne opplevelsen av at vitenskapens muligheter er begrenset, og ikke nødvendigvis kan bidra til et bedre samfunn.

Et annet sentralt poeng er at barnevernets arbeid i mange tilfeller handler om å kompensere for en mangel som er konstant, eller strukturell, som fattigdom:

Det som ikke er bra nok i hjemmet, det må endres. Men det er ting som du ikke kan endre, du kan bare kompensere for den mangelen som er konstant. For eksempel økonomi for mange. Vi har folk som er fattige, og så går de ikke på sosialkontoret og spør om hjelp for det gjør de hvert fall ikke. Mange av barnevernets klienter er fattige - mange enslige damer. Det er ikke så mange av den såkalte kjernefamilien med mamma og pappa og Volvo.

En informant forteller at det er vanskelig for barnevernet å oppnå et rettferdig resultat i betydningen like vilkår, fordi ulikhetene er strukturelle:

Jeg bruker nå å si til mine egne unger at verden er ikke rettferdig, venn dere til det, hvis de klager, verden er urettferdig. Vi møter jo en del familier som har for eksempel veldig dårlig økonomi, det er klart det er urettferdig at de her ungene ikke nødvendigvis kan være med på alt som alle andre, men vi vil jo aldri kunne kompensere fullt og helt for sånne ting, vi har ikke ressurser til det og det er ikke sikkert det er ønskelig heller, i og for seg. Fordi at på et eller annet punkt må jo støtten fra oss ta slutt, og da vil det kanskje oppleves enda verre. Så jeg mener faktisk at verden er ikke rettferdig, og det må man forholde seg til. Jeg er mer opptatt av det der

---

⁵¹⁹ Se kapittel 5.4.

⁵²⁰ Hov, D. (2002): *Sårbarheten og det gode liv: et perspektiv på et problem i bioetisk diskurs*. For en betraktning om betydningen av overgangen det moderne -det senmoderne for barnevernet spesielt, se: Eide, S.B. og Skorstad, B. (2005): *Etikk – utfordringer til ettertanke i sosialt arbeid*. S. 13-15. Eide og Skorstad mener at denne overgangen innebærer et skifte fra optimisme med hensyn til hva profesjonelle kan oppnå, til mer moderate forventninger.

med best mulig. Unger vil ikke få det likt på noe sett, men det må være godt nok. De er født av de foreldrene de er, og de er nødt til å lære seg til å forholde seg til dem. Man kan ikke velge bort familien sin, sånn sett. Man kan selvfølgelig velge at man ikke skal ha kontakt med dem, men det er nå dem man er født av uansett.

Utsagnet viser at det faktum at mennesker i Norge har ulike levevilkår økonomisk sett, fører til at informanten reduserer standarden til at situasjonen for barna må være 'god nok'. Hun begrunner dette med at 'verden er urettferdig'.

Hittil i delkapittelet har jeg fokusert på spørsmålet om barnevernsarbeiderne opplever verdikonflikter i form av dilemmaer og tragiske dilemmaer (ikke-kommensurabilisme), eller om de beskriver et harmoniserende syn på forholdet mellom verdier (kommensurabilisme). Et tentativt svar på spørsmålet er at hovedtendensen i intervjuene er at barnevernsarbeiderne beskriver et ikke-kommensurabilistisk syn på forholdet mellom verdier. Et annet forskningsspørsmål som kan avdekke om informantene inntar en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon, dreier seg om hvorvidt verdier eller 'det gode' kan måles.

Ifølge Nussbaum kalles kommensurabilisme 'science of measurement' fordi det dreier seg om et fornuftsbegrep som ser det gode som kvantitativt, det vil si noe som kan måles. Det kan måles på ulike måter: enten ved at man mener at i hver konkret valgsituasjon er kun en verdi felles for alle handlingsalternativer, eller ved at det i alle konkrete situasjoner foreligger samme målesystem. På bakgrunn av dette stiller jeg følgende spørsmål til empirien:

Kan verdier ('det gode') måles?

En informant snakker om dette i forbindelse med en diskusjon om hva slags metoder man bør bruke i sosialt arbeid:

Det er på en måte litt av problemet til sosialt arbeid som fag at det virker litt sånn diffust for andre. Det er ikke et fag som er basert på sånne objektive målemetoder for hva vi gjør. Nå blir det mer og mer bruk av adferdsterapeutiske og objektivistiske metoder. Og det tror jeg er sånn signal på det at man tenker at det er så uåtgripelig det de gjør, så hvis vi får inn noe annet som kan måles, så man kan telle respons, så er det greit. Og da kan man på en måte måle suksess, ikke sant? Man kan jo måle relasjoner i meter også, ikke sant, man kan måle relasjoner i antall blikk. Men jeg tenker at det er mulig å måle oppmerksomhetsspenn sånn i forhold til foreldres øyekontakt med barn eller antall klapp per time, eller antall slag per time. Det er mulig å dra den langt, men jeg tenker at den kan være hensiktsmessig på noen ting tror jeg, i

forhold til skoleskulk, i forhold til adferdsavvik, utageringer, bleieskift kanskje, men det er en del av virkeligheten som den ikke får tak i. Og det går på det med samspill, det går på det med nonverbal kommunikasjon, det går på det følelsesmessige. Og det er faktisk ikke irrelevant informasjon i forhold til oppdragelse av barn, jeg tenker at det er der det ligger.

Jeg leser utsagnet som en kritikk av 'objektivistiske' metoder som ifølge informanten streber etter å måle om relasjonen mellom barn og foreldre er god nok. Informanten nevner som eksempler MST og systemteori. MST er en multisystemisk terapi man anvender i forhold til barn og unge med adferdsproblemer.⁵²¹ Utsagnet kan betraktes som et innlegg i en aktuell barnevernsfaglig debatt om såkalt evidensbasert barnevernsarbeid.

Evidensbasert barnevernsarbeid defineres på ulike måter, men generelt dreier det seg om metoder som bygger på forskningsbasert eller vitenskapelig kunnskap.⁵²² Kritikerne av evidensbasert behandling peker blant annet på at et problem med den evidensbaserte kunnskapstradisjonen er at den ikke har blick for egne grenser og forskjellen på en vitenskapelig og en klinisk kontekst, og at den bygger på en verdimeisig problematisk tilnærming til sosialt arbeid, for eksempel betegnet som positivisme eller scientisme (poenget her er at generell kunnskap er vanskelig å tilpasse til en kontekstuell praksis), og at forpliktelser overfor manualer som beskriver metodens struktur og innhold, kan redusere den profesjonelles autonomi og frihet.⁵²³ Et sentralt argument til støtte for evidensbasert behandling er derimot at brukerne eller klientene har rett til å vite hvilken effekt sosialt arbeid kan gi, slik at de kan foreta informerte valg, og at den styrker profesjonaliseringen av sosialt arbeid.⁵²⁴ Dette deltager-/brukerperspektivet i en del evidensbaserte metoder viser at disse metodene kan involvere vekt på klientenes autonomi og myndiggjøring (*empowerment*).⁵²⁵

Diskusjonen om evidensbasert behandling er bare tema i det ene intervjuet utsagnet ovenfor er hentet fra, så det er vanskelig å si noe generelt om informantenes syn på denne typen metoder. Jeg vil imidlertid reise det generelle spørsmålet om det er slik at ulike typer barnevernsfaglige

---

⁵²¹ For utdypning se for eksempel Ogden, T. (2000): "Alvorlige atferdsproblemer hos barn og unge: Familie- og nærmiljøbaserte tiltak", i: *Norges Barnevern*. Nr. 1.

⁵²² Hansson, J.-H. (2003): "Om en kunnskapsbaserad socialtjänst", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 4. S. 194. Se også Rød, P.A. (2004): "Evidensbasert barnevernsarbeid: systematisk kunnskapsutvikling eller kunnskapsvridning systematikk?", i: Hole, G.O. og Sudmann, T. (red.): *Vitenskapsteoretiske refleksjoner*.

⁵²³ Se for eksempel Angel, B. (2003): "Evidensbaserte programmer – kunnskapsformer og menneskesyn i sosialt arbeid", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 2. Vol. 23, og Ekeland, T. (2001): "Evidensbaserte illusjoner?" i: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. Nr. 38.

⁵²⁴ Hansson, J.-H. (2003): "Om en kunnskapsbaserad socialtjänst", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr. 4.

metoder impliserer ulike oppfatninger om verdier og om hva som er viktig for en god relasjon. Man kan for eksempel tenke seg at dersom 'evidensbasert behandling' er ment å skulle sikre mer kontroll av effektene av sosialt arbeid, er dette en målsetting om å redusere det ukontrollerbare og komplekse ved virkeligheten. Og dette kan muligens beskrives som en kommensurabilistisk posisjon. En innvending mot denne tolkningen av verdisynet i evidensbasert arbeid er imidlertid at mer forskningsbasert kunnskap på et område vil øke respekten for det kompliserte og uforutsigbare.⁵²⁶

Oppsummering av delkapittel 5.4

Beskriver barnevernsarbeidere en profesjonell kontekst der de opplever at det forekommer vanskelige og av og til nesten uløselige verdikonflikter? Analysen av intervjuene viser at dette er et sentralt trekk ved informantenes refleksjoner. Hvilken profesjonsetisk relevans har det imidlertid at informantene forteller at de erfarer arbeidet som preget av uløselige eller vanskelige verdikonflikter? Ville det vært mer betryggende dersom informantene fortalte at arbeidet deres er enkelt, og at verdikonflikter er sjeldne?

På en måte avhenger svaret på dette spørsmålet av ens egen verdimeslige posisjon eller oppfatning. Dersom man selv mener at virkeligheten kan medføre vanskelige eller uløselige tragiske dilemmaer, vil man at profesjonelle skal erkjenne dette også, og ivareta den ydmykhet og forsiktighet som overveielser i slike situasjoner krever. Dersom man mener at vanskelige og uløselige dilemmaer ikke forekommer, men derimot er et spørsmål om at de profesjonelle får mer kunnskap eller økte økonomiske ressurser, vil man derimot at barnevernstjenesten skal styrke sin kompetanse og få økte økonomiske ressurser slik at alle situasjoner som tilsynelatende er vanskelige verdikonflikter, kan bli løst så effektivt som mulig.

---

⁵²⁵ Se artikler om blant annet metodene PMTO og MST i Schjelderup, L. mfl. (red.) (2005): *Nye metoder i et moderne barnevern*.

⁵²⁶ "Ju mer kunnskap som produceras för att belysa ett område desto mer respekt kan man få för det komplicerade, tvetydiga och oförutsägbara. (...) Kanske detta är forskningens viktigaste bidrag. De stora bristerna inom det sociala arbetet är inte osäkerhet och ovisshet om det bästa handlingssättet, om den bästa metoden. De verkliga tilkortkommandena är tryggheten när man inte ser, vissheten när man inte vet, övertygelsen som aldrig utmanas, resultatet som inte granskas." Hansson, J.-H. (2003): "Om en kunskapsbaserad socialtjänst", i: *Nordisk Socialt Arbeid*. Nr. 4. S. 198.

Uten å foregripe kapittel 6 vil jeg forsvare et begrep om den gode barnevernsarbeider som aksepterer at virkeligheten kan by på vanskelige eller uløselige, tragiske dilemmaer, og som utvikler sin ydmykhet og varsomhet i overveielser om slike situasjoner (dette utelukker imidlertid ikke et positivt fokus på økt kunnskap og ressurstilgang). Samtidig er det viktig å understreke at det som kan se ut som naturgitte dilemmaer eller medfødt menneskelig sårbarhet, ofte er et resultat av dårlig politisk samfunnsorganisering og urettferdig fordeling av ressurser, og at barnevernsarbeidere og sosialarbeidere har et ansvar for å kritisere samfunnsmessig urettferdighet som fører til at mennesker befinner seg i tragiske situasjoner.⁵²⁷

5.5 Anvender barnevernsarbeiderne universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?

I dette delkapittelet vil jeg undersøke om barnevernsarbeiderne bruker universelle og generelle eller partikulære standarder som normative for fornuftig overveielse og valg. I kapittel 2 beskrev jeg universelle og generelle standarder som allment gyldige. Det foreligger imidlertid et skille mellom det universelle og det generelle, idet en universell standard kan være meget konkret og relevant for alle tilfeller med bestemte relativt unike trekk, mens den generelle standarden vil dekke mange tilfeller og være relevant for tilfellene på grunnlag av ikke-konkrete trekk ved situasjonene.

I motsetning til personen som anvender universelle og generelle standarder, vil personen som overveier og velger ut fra det partikulæres prioritet, fremheve persepsjon av den konkrete situasjonens unike trekk som det normative for overveielse og valg. Persepsjonsbegrepet betyr i denne sammenheng en evne til engasjert åpenhet for den konkrete situasjon, en evne som omfatter kroppslig funderte følelser så vel som tanker. På bakgrunn av dette stiller jeg her følgende forskningsspørsmål til intervjuene: *Anvender barnevernsarbeiderne universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?*

---

⁵²⁷ Jf. Nussbaum, M. (2001): "Preface to the revised edition", i: *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. Nussbaum skriver blant annet: "For if one thinks at all well about the vulnerable elements of human life, one sees that a lot of human vulnerability does not result from the very structure of human life, or from some mysterious necessity of nature. It results from ignorance, greed, malice, and other various forms of badness. (...) Often the conclusion that tragic conflict must remain at the heart of a political

Innledningsvis kan jeg si at jeg finner mange partikulære elementer i barnevernsarbeidernes beskrivelser av sine overveielser og valg, både når de gjengir konkrete saker, og når de reflekterer mer generelt. Et eksempel er et utsagn jeg har drøftet tidligere, der barnevernsarbeideren overveier om et barn vil få det bedre hos den biologiske foreldrepersonen enn hos fosterfamilien.⁵²⁸ Hun vurderer dette ikke på grunn av at barnet ikke har det bra hos fosterfamilien, men på grunn av at barnet sliter med en lojalitetskonflikt.

Informanten forteller at hun er usikker, men at hun heller mot en oppfatning om at jenta vil ha det best hos moren fordi dette konkrete barnet i dette tilfellet tydelig lider i den lojalitetskonflikten hun befinner seg i. Men er dette en partikulær begrunnelse? Kan det ikke defineres som en meget konkret universell standard? Denne standarden kan for eksempel formuleres som 'dersom barnet lider i en lojalitetskonflikt, må dette veie tungt i overveielse og valg'?

Jeg leser utsagnet som at informantens tolkning av det partikulære er normativt for korrekt overveielse og valg. Hun fremhever unike trekk ved saken: blant annet at jenta har det bra i fosterhjemmet, at det har vært flere rettssaker og det kan komme mange flere hvis hun blir i fosterhjemmet, og hun viser de og de tegnene på at presset er for stort for henne. Det er mulig at informanten i sin overveielse lar seg veilede av oppsummeringer av barnevernsarbeideres erfaring med barn i lojalitetskonflikter, men dette er etter min mening et eksempel på en partikulær begrunnelse der persepsjon og tolkning av de unike trekkene ved saken er normative for korrekt overveielse og valg.

En annen informant forteller om hvordan hun så bort fra den generelle og universelle regelen om at alle barn *må* gå på skolen, for å finne en god løsning. En gutt var vanskelig å ha i klassen. Istedenfor å overveie ut fra regelen om at han må på skolen, valgte barnevernsarbeideren å finne alternative løsninger for en periode: "Det er liksom det å klare å bryte ut av det her med å si at han må jo gå på skolen, han må gå på skolen, men kan faktisk ikke være her i denne klassen, for ungene er redde."

---

order is drawn prematurely, before we think well about what good political planning can achieve. (...) Much needless suffering can be surmounted by a just political order." Samme sted s. xxx-xxxi.

⁵²⁸ Se delkapittel 5.4.

Dette utsagnet er igjen et eksempel på det partikulæres prioritet i fornuftig overveielse og valg. Informanten beskriver et unikt trekk ved saken: Et barn er vanskelig å ha i en klasse fordi barna er redde for han. Derfor var hun fleksibel og fant en løsning som passet både for gutten og for omgivelsene hans.

Mange av informantene er opptatt av at hver sak er ny og unik.

Hver familie er en ny familie, det går ikke an å standardisere at dette er en sånn sak så her gjør vi sånn og sånn, man må liksom høre på folk hva er det som de syns er eventuelle problemer og hva er det de er flinke på. Man kan ikke sette folk i båser, så sånn sett er hver ny sak en ny spennende ting å ta fatt på egentlig.

Dette utsagnet tolker jeg som at barnevernets arbeid dreier seg mye om å tolke det partikulære og overveie og velge ut fra den konkrete situasjon. En annen informant forteller noe lignende:

Hvis vi går inn i forhold til et barn så er det jo at fordi at barnet da på grunn av forhold i familien har behov for et ekstra bidrag i omsorgen sin. Det er på en måte det man skal hjelpe foreldre til, å bli bedre omsorgspersoner. Noen foreldre klarer å endre på en del ting gjennom råd og veiledning, mens i andre familier så går det sånn noenlunde hvis man gir dem litt avlastning. *Men det blir litt sånn fra sak til sak.* (Min utheving)

En informant sier at klientene han jobber med, er uforutsigbare: ”Jeg har enkelte ganger sagt at det eneste som er forutsigbart i min jobb, det er at de jeg jobber med er uforutsigbare.”

Opplevelsen av en uforutsigbar arbeidssituasjon i forholdet til klientene kan forklare at persepsjonen av det partikulære blir så viktig i informantenes overveielser og valg.

En informant beskriver sin tolkningsprosess i møte med den konkrete situasjonen slik:

Man begynner litt med blanke ark, og så har man et par tre sånne momenter der inne, og så etter hvert blir dette her en større helhet som man jobber med og reflekterer over. Jeg tror det handler om å tåle at du ikke har kontroll, du må tåle at ting hele tiden kan forandre seg. Må tåle at du møter med en oppfatning av hvordan det er, og så må du hele tiden være innstilt på at kanskje det er annerledes. Må ta med seg de nye bildene, la det endre helhetsoppfatningen. Du møter opp i et møte eller i en samtale eller et hjemmebesøk med en agenda, så du tenker det er noe du vil formidle, noe du tenker å ville ha med deg ut av ut derfra igjen, og så sitter familien der og er kanskje opptatt av noe helt annet enn du, for du ser jo gjennom dine ting siden sist, men i mellomtiden har de levd videre i sitt liv, og er kanskje opptatt av noe helt annet. Da må man på en

måte kunne være der. Så det handler om å justere seg og kommunisere det å kunne lese situasjonen, og jobbe i det.

Jeg leser utsagnet som en praktikers beskrivelse av en adekvat persepsjon av det partikulære. I kapittel 2 framstilte jeg persepsjon som en engasjert oppmerksomhet i den konkrete situasjon, en oppmerksomhet som omfatter kroppslig funderte følelser så vel som tanker.

Oppmerksomheten på det partikulære er en slags mental og kroppslig åpenhet for det førobjective eller førspråklige, et konstituerende blikk som ser verden som et mulighetsfelt som blir til omkring blikket, til forskjell fra et blikk som ser verden som allerede ordnet og kontrollert i faste objekter og kategorier. Informanten fremhever nettopp dette, at man må legge vekk forestillingene og kategoriene man kommer til situasjonen med, og være åpen for hvor klientene er der og da.

En annen informant beskriver det å være barnevernsarbeider som å besitte et blikk for det partikulære og kunne tolke situasjonen adekvat:

Jeg tenker på det, man går og utdanner seg ikke sant man går og blir barnevernspedagog. Og så skal man være klar. Men jeg tror at det man er klar da til det er at da har man redskapet der. Teknikken ikke sant. Jeg tenker at det er forstadiet. Så kommer etterutdanningen, praksisen. Så skal man lære seg å bruke det redskapet i praksis. Å virkelig se og lytte forsøke å forstå.

I kapittel 2 reiste jeg spørsmålet om persepsjonsevnen er presosial og foreligger uavhengig av omgivelsene, eller om den dannes i relasjon til andre. Et tentativt svar på dette komplekse spørsmålet er at det er vanskelig å skille skarpt mellom det presosiale og det intersubjektive ved persepsjonsevnen. Med andre ord, samspill med andre i relasjon er avgjørende for dannelse av persepsjonsevne, samtidig som den delvis er noe medfødt.

Poenget er at den persiperende person bringer til den partikulære situasjon sin historie og personlige karakter, som er delvis dannet av generelle begreper og generelle og partikulære relasjoner: "Perception, we might say, is a process of loving conversation between rules and concrete responses, general conceptions and unique cases, in which the general articulates the particular and is in turn further articulated by it."⁵²⁹ Dette viktige teoretiske poenget viser at overveielse og valg på grunnlag av persepsjonen av det partikulære normalt ikke er vilkårlig eller subjektiv i betydningen irrasjonell. Et interessant spørsmål er likevel om

barnevernsarbeidets partikulære karakter fører til at begrunnelsene for overveielse og valg kan fremstå som vilkårlige.

En informant etterlyser mer faglige og mindre 'synsete' begrunnelser i barnevernstjenestens arbeid. Jeg leser utsagnet som en implisitt kritikk av persepsjonsbasert overveielse og valg:

Jeg kan begynne personalmøtet og spørre for eksempel hvorfor bruker vi ikke adopsjon her? Og så er det vi mener at og de mener at og så er det ut fra det jeg mener, og da blir det fres i forsamlingen. Og noen ganger så blir diskusjonen mer hva du personlig står for, og på en måte så blir det kvalifisert synsing. Det blir jo en diskusjon om hva du syns i forhold til hva jeg syns i forhold til hva X syns. Og hadde det vært en privat sammenheng så hadde det vært greit, men det er ikke alltid den er like god på et faglig grunnlag på et barnevernskontor, hvor vi skal jobbe i forhold til lover og retningslinjer. Jeg skulle ønske vi kunne begrunnet det mye mer faglig.

Informanten mener at dersom barnevernsarbeiderne begrunnet overveielser og valg mer ut fra faglige og juridiske standarder, ville barnevernet få økt legitimitet og status i samfunnet, og kanskje til og med høyere lønn.

Er det generelt et problem i barnevernet at begrunnelsene for overveielse og valg i en del tilfeller fremstår som vilkårlige? Dette støttes av en empirisk undersøkelse utført av Per Arne Rød, som mener at barnevernets beslutningsarbeid i de mest komplekse sakene er preget av lite konkretisering og eksplisering av hva foreldrenes belastninger, barnas symptomer og omsorgssvikten går ut på, og at argumentasjonen er dominert av jussen og fylkesnemndas språk.⁵³⁰ Han peker på at beslutningsprosessene viser få spor av kunnskap fra faglitteratur, og at erfaringer fra tidligere saker benyttes lite. Rød etterspør tydeliggjøring av beslutningsgrunnlaget og eksplisering av hvilke trekk ved situasjonen som veier tyngst i overveielse og valg.⁵³¹

Spørsmålet om forholdet mellom universelle/generelle og partikulære begrunnelser kan betraktes som knyttet til diskusjonen om regler og skjønn i velferdsstaten. Fossestøl (2005) skriver at forvaltningen i etterkrigstidens aktive stat fikk store fullmakter til å fatte avgjørelser

---

⁵²⁹ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 95.

⁵³⁰ Rød, P.A. (2004): "Mellom analyse og argumentasjon", i: Hærem, E. og Aadnesen, B. (red.): *Barnevernets undersøkelse*.

⁵³¹ Se også Rød, P.A. (2005): "Tiltaksplaner – systematisk arbeid med oppfølging av hjelpetiltak, i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. S. 109-128. Rød argumenterer for at systematisk arbeid med tiltaksplaner kan sikre en mer målrettet bruk av barnevernstjenestens hjelpetiltak.

på grunnlag av et fritt og faglig skjønn.⁵³² Samtidig ble individets rettssikkerhet sikret ved at saksbehandlingen ble gjort likere den som fantes i domstolene. Imidlertid mener forvaltningsforskere nå at forvaltningens politiske redskapsfunksjon er blitt svekket de siste tiårene, og at ”spenningen mellom regler og skjønn fremstår nå som en spenning mellom folkevalgtes helhetlige og politiske skjønn og de bånd de pålegges gjennom rettighetslovgivningen, eller som en spenning mellom demokrati og velferdsstat”.⁵³³

Spørsmålet om forvaltningens skjønn i velferdsstaten omtales av Eriksen (2001) som ’demokratiets sorte hull’, fordi de profesjonelle i offentlig forvaltning fordeler goder på basis av skjønn uten å være demokratisk valgt.⁵³⁴ I forhold til barnevernet peker han på at barnevernet griper inn i den private sfæren med hjemmel i lov, det såkalte *legalitetsprinsippet*.⁵³⁵ Dette er fundamentet for rettssikkerheten i en rettsstat: Loven skal sikre likebehandling og forutsigbarhet i myndighetsutøvelsen. Imidlertid gjelder inngrep i den private sfære regulering av unike tilfeller, derfor er det vanskelig å etablere klare kriterier for lovanvendelse. I tillegg kommer at lovens begrep om ’barnets beste’ ikke gir konkret handlingsveiledning.⁵³⁶

Eriksen trekker fram to løsningsforslag som kan styrke kvaliteten på barnevernets arbeid.⁵³⁷ Den første løsningen er materiell, og dreier seg om å øke barnevernets kompetanse i juridiske og psykologiske fagdisipliner. Denne løsningen er imidlertid ifølge Eriksen preget av for stor tiltro til vitenskapelig kunnskap. Den andre løsningen er prosedural (diskursetisk), og tar sikte på å etablere regler for fremgangsmåte for å sikre rasjonelle beslutninger i barnevernet.⁵³⁸ Sentrale elementer i den prosedurale løsningen på barnevernets problemer er å inkludere alle berørte parter i beslutningsprosessen, opprette deliberative organer, og utjevne makt- og kompetanseulikhet.⁵³⁹

---

⁵³² Fossetøl, K. (2005): *Regler og skjønn i norsk forvaltnings- og velferdsforskning*. NIBR NOTAT 2005: 106.

⁵³³ Samme sted s. 5.

⁵³⁴ ”Utøverne av velferdsstatens yrker fordeler goder og byrder med store konsekvenser for den enkelte, og uten medvirkning fra dem det gjelder. (...) De bedømmer behov og vurderer hvilke krav som skal oppfylles og på hvilken måte. Deres handlinger og innstillinger har konsekvenser for hvordan den enkeltes behov blir ivarettatt, men påvirker også samfunnets verdier og normer og forståelsen og operasjonaliseringen av disse.” Eriksen, E.O.(2001): *Demokratiets sorte hull – om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. S. 15.

⁵³⁵ Samme sted s. 117-151.

⁵³⁶ Samme sted s. 121.

⁵³⁷ Samme sted s. 125.

⁵³⁸ Samme sted s.129f.

⁵³⁹ Eriksen mener at fylkesnemnda er et organ som ivaretar diskursetiske prinsipper. Et eksempel på en metode i barnevernet som kan sies å ivareta diskursetiske prinsipper, er familieråd. For utdypning om familieråd som

Som en respons til Eriksen uttaler Fossestøl at det er vanskelig å være uenig i at refleksjon og dialog med brukerne kan bedre kvaliteten på beslutningene. Han er imidlertid kritisk til den prosedurale løsningen: ”I den grad dette innebærer innføringen av en ny profesjon av deliberasjonseksperter som stiller krav til praktikerne om å argumentere på bestemte måter for at deres synspunkter skal kjennes gyldige, er jeg redd dette bare innebærer byråkratisering.”⁵⁴⁰ Fossestøl tar derimot til orde for å ta praktikernes egen kunnskap om skjønn og skjønnsutøvelse på alvor, og generelt øke lydhørheten i forhold til praksisfeltet.

Jeg mener at Fossestøls enkle poeng ’lytt til praksisfeltet!’ er svært viktig. Informantenes refleksjoner om det partikulæres betydning tyder på at barnevernet har en kompetanse i partikulære begrunnelser ut fra unike trekk ved den konkrete situasjon. Som Rød mener er det imidlertid vesentlig at de partikulære vurderingene konkretiseres og ekspliseres, og at de underbygges med fagkunnskap og erfaringer fra tidligere saker.⁵⁴¹

Barnevernsarbeiderens relasjon til klienten: den konkrete og den generaliserte andre

Et annet aspekt ved informantenes beskrivelser av det partikulæres betydning for fornuftig overveielse og valg er deres opplevelse av at arbeidet er svært personavhengig, og at barnevernsarbeiderens konkrete relasjon til klienten har en sentral betydning for om arbeidet vil bli vellykket. En informant sier det helt enkelt slik: ”For mye går jo på relasjonen man klarer å skape, ikke sant. At gjennom den så skjer det noe.” En annen informant forteller at mye handler om personkjemi mellom klient og saksbehandler, og at dette kan være problematisk. Hun mener imidlertid at arbeidet må være slik, barnevernsarbeideren kan ikke være en ’nøytral saksbehandlerperson’, fordi at dette ikke er ’byggesaker hvor man måler’:

Man er ikke like flink hele tida, for man treffer saksområder som pirker bort i ting hos seg selv, og så handler det om kjemi også, at det ikke er alle foreldre man kommer like

---

metode se for eksempel Schjelderup, L. og Omre, C. (2005): ”Familieråd – en ny modell for beslutninger i barnevernet”, i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. S. 52-73.

⁵⁴⁰ Intervju med sosiolog Knut Fossestøl februar 2006.

<http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?cid=1130177823641&pagename=vfo%2FPPage%2FHovedSide&site=vfo>

⁵⁴¹ Et spørsmål for videre forskning er om perspektiver knyttet til kasuistikk som saksbasert problemløsning kan være en ressurs for barnevernets arbeid. Se for eksempel Ruyter, K.W. (1995): *Kasuistikk som saksbasert problemløsning i medisinsk etikk: om medisinsk assistert befruktning*.

godt overens med. Det har noe å si. Det har noe med at man kan ikke være en sånn nøytral saksbehandlerperson, det er ikke byggesaker vi snakker om hvor ting er greit og man måler. Det er noe med at man har en motpart der eller samarbeidspartner, at det skjer noe i kjemien der.

Burde barnevernsarbeiderne strebe etter å være mer nøytrale saksbehandlerpersoner? La oss anta at det var en mulighet. Hva ville bli bedre og hva ville bli dårligere ved barnevernets arbeid dersom de var mer nøytrale i betydningen behandlet alle klienter ens, som om de alle var byggesaker hvor man kan måle om resultatet er godt nok med et vater?

Et mulig svar er at kriteriene for tiltak og inngrep ville bli klarere og mindre skjønnspregede. Terskelen for hva som er bekymringsverdig, ville bli likedan overalt. En informant peker på at det ikke er slik i dag: ”Jeg tror terskelen for hva man syns er bekymringsverdig varierer fra person til person. Fra tid til tid egentlig. Det høres ikke helt trygt ut, men jeg tror egentlig det er litt sånn likevel altså.” Forskning støtter informantens antagelse om at det er forskjeller mellom norske kommuner i forhold til terskler for inngrep.⁵⁴² Dette kan bety en trussel mot prinsipper om likebehandling og likhet for loven.

Et annet poeng er at saksbehandlerens subjektive situasjon ikke vil ha innflytelse på barnevernets arbeid dersom saksbehandlerne var helt nøytrale. En informant sier det slik:

Altså jeg er jo redd for at min dårlige dag på jobb skal få katastrofale følger for de andre jeg jobber for. Men så håper jeg jo at vi har rutiner og organiseringer som kan ta vare på det, at ikke vi på en måte på grunn av at vi hadde en dårlig dag flytta to barn ut fra det hjemmet og inn på et fosterhjem, og det er på en måte skrekken ikke sant.

Barnevernsarbeideren har personlig makt i en praksis der relasjonen mellom klient og saksbehandler har stor betydning.⁵⁴³ En annen informant beskriver sin bekymring for om hennes privatliv påvirker overveielser og valg på jobben slik:

Det bør nok brukes mer tid på å tenke sånn mer prinsipielt hva er bra og ikke bra, hvordan fungerer vi selv i dette. For jeg merker jo det at jobben preger en, og privatlivet preger jobben. Så lenge man er nødt til å bruke såpass mye av seg selv. Og da er en jo redd for at når det stormer hjemme så tar man med seg det kaoset. Og så blir man redd for at ikke man klarer å utføre jobben på den måten man ønsker. Sånn er

---

⁵⁴² For utdypning se: Grinde, T.V. (2004): *Nordisk barnevern: terskelen for barneverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk av tvang.*

⁵⁴³ Barnevernstjenestens evne til å samarbeide med foreldrene beskrives som en betydningsfull faktor i forhold til beslutninger i barnevernet. Se for eksempel Nordstoga, S. (2002): ... ”*det er så personavhengig*”: om barnevernsarbeiderens personlige makt. Forskningsserien nr. 34. S. 24.

det jo. Sånn er det jo for så vidt det å være menneske selv om man jobber i barnevernstjenesten.

Oppsummerende kan man si at dersom barnevernsarbeiderne hadde mulighet til å være mer nøytrale og se på klientene som objekter som kan måles, ville overveielser og valg bli mer like, og tilfeldigheter med henblikk på hva slags saksbehandler man har, ville ikke spille noen rolle.

Men vil en slik barnevernsarbeider være en god barnevernsarbeider? I forrige utsagn påpeker informanten at hun har gode dager og dårlige dager, men 'sånn er det å være menneske – selv om man jobber i barnevernstjenesten'. Mitt tentative inntrykk er at informantene mener at en god barnevernsarbeider er nettopp menneskelig, og ikke betrakter klientene utelukkende som saker eller tall, men som unike mennesker. En informant påpeker at man ikke blir glad i tall, men i mennesker:

Men man møter jo folk med den man er, ikke nødvendigvis med teoriene. Så møter man med den man er altså sårbarhet og full pakke, og så får man satse på at det man klarer å få ut av det, det fungerer. Jeg tenker sånn at når jeg møter noen så må jeg på en måte gi noe av meg selv. Altså jeg forventer hele tida at de skal gi noe til meg, altså de skal fortelle, og da syns jeg at jeg må gi noe av meg selv. Men samtidig så er man jo litt sånn lagelig til for hugg da ikke sant. Man involverer seg jo. Det er jo noen man blir glad i og noen man ønsker vel. Altså når man bruker seg selv så risikerer man en del. Men samtidig så er jeg jo for så vidt glad jeg ikke jobber i bank altså der man bare har tallene og ikke menneskene. For jeg tror ikke det er så lett å bli glad i tallene.

En annen informant fremhever at hun vil møte klientene som mennesker og ikke som nummer i et system:

Og hvis jeg møter folk på en elendig måte så er det vanskelig å få til noe tenker jeg i hvert fall. Ovenfra og ned, kynisk, da tenker jeg på at man nesten kobler ut mennesket. Og tenker sak og man tenker et nummer i et eller annet system. Og det er jeg redd for. Og det har jeg på en måte sagt havner jeg der hvis jeg klarer å skjønne det at jeg noen ganger er der så hopper jeg av, ikke sant, men det er kanskje ikke så lett å si når du først er der. Nei. Jeg tenker det er sånn fallgrube på den ene siden, og så har du den der snillistiske greia på den andre sida, bare der du godsnakker og sier ingenting som av de tinga som man ser kan være bekymringsfullt. Og sier at dette går så greit og dette går så fint og ikke tar tak i de tinga som man ser kunne vært noe.

Informanten beskriver to fallgruver i arbeidet sitt: på den ene siden å være kynisk, koble ut mennesket og se klienten som en sak eller et tall, og på den andre siden å være 'snillistisk' og ikke arbeide med problemene klienten har. Både det å se på klienten kun som en sak blant

mange og det å være 'snillistisk' og ikke ta tak i klientens problemer vil være å behandle klienten dårlig, og ikke *se* hans eller hennes situasjon.

Et perspektiv som kaster lys over hva det involverer å møte klienten som et unikt individ, er den amerikanske filosofen Seyla Benhabibs (1987) begrepspar den generaliserte og den konkrete andre.⁵⁴⁴ Den generaliserte andre er et menneske definert ut fra fellesmenneskelige trekk som fornuft og autonomi, mens begrepet den konkrete andre fordrer at man betrakter hvert menneske som et egenartet individ, forskjellig fra alle andre, med en konkret historie og identitet.⁵⁴⁵ Benhabib forsvarer en kombinasjon av den generaliserte og den konkrete andre:

From a meta-ethical and normative standpoint, I would argue, therefore, for the validity of a moral theory that allows us to recognize the dignity of the generalized other through an acknowledgement of the moral identity of the concrete other.⁵⁴⁶

I dette perspektivet blir overveielse ut fra persepsjon av den konkrete andre en forutsetning for å ivareta personers universelle menneskeverd.⁵⁴⁷

Jeg leser intervjuene som at en sentral tendens er at informantene ønsker å overveie ut fra det partikulære, og behandle klientene som konkrete andre. Dette kan imidlertid være krevende for barnevernsarbeiderne. En informant forteller for eksempel at hun er redd for å havne der at hun kobler ut mennesket, men sier: 'men det er kanskje ikke så lett å skjønne når du først er der'. Dette kan leses som en implisitt beskrivelse av hva som kan skje med saksbehandlere i førstelinja, som har et stort arbeidspress. Repstad (2004) peker på at i en presset arbeidssituasjon med stort rom for skjønn vil saksbehandlere ofte utvikle forenklerende strategier i møte med klienter.⁵⁴⁸ Et eksempel på en slik strategi er å rubrisere den enkelte klient i kategorier som ikke bygger på faglige kriterier, men mer i retning av 'klienter jeg har

---

⁵⁴⁴ Benhabib, S. (1987): "The Generalized and the Concrete Other The Kohlberg-Gilligan Controversy and Moral Theory", i: Kittay, E.F. og Meyers, D. (red): *Women and moral theory*. Jf. en intervju-undersøkelse blant barnevernets barn som viser at barna ønsker å bli behandlet som subjekter og ikke som objekter: Eide, S.B. (2001): "Hvordan opplever barnevernets barn at barnevernet ser på dem?", i: Repstad, P. og Ryen, A. (red): *Verneverdig: barnevern, forskning og etikk*. S. 197-216.

⁵⁴⁵ Benhabib, S. (1987): "The Generalized and the Concrete Other The Kohlberg-Gilligan Controversy and Moral Theory", i: Kittay, E.F. og Meyers, D. (red): *Women and moral theory*. S. 164.

⁵⁴⁶ Samme sted s. 169.

⁵⁴⁷ For utdypning se Aamodt, L.G. (2004): "En forskjell som gjør forskjell? "Den gode relasjonen" i et etisk perspektiv", i: Lundstøl, J. (red.): *I dannelsens tegn: profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker*. S. 47-69.

⁵⁴⁸ Repstad, P. (2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. 2. utg. S. 175f. Dette poenget bygger på M. Lipskys kjente bok *Street-level bureaucracy* fra 1980.

tillit til' versus 'klienter jeg har mistillit til'.⁵⁴⁹ Dette kan resultere i at de minst utsatte klientene får best oppfølging.⁵⁵⁰

Forholdet mellom juss og etikk

En viktig underproblemstilling med henblikk på universelle/generelle og partikulære standarder for overveielse og valg, er spørsmålet om forholdet mellom juridiske hensyn og faglige og etiske hensyn i barnevernets arbeid. Som tidligere nevnt er *Barnevernloven* en 'skjønnslov', det vil si at lovene inneholder få detaljerte bestemmelser, og det er forutsatt at lovene skal være gjenstand for fortolkninger – det skal kunne tas lokale hensyn ved anvendelse av lovene.⁵⁵¹ I et juridisk perspektiv består anvendelse av retten av tolkning av en regel bevisbedømmelse (klarlegge fakta) og subsumsjon (henføre fakta under regelen). Dersom betingelsene i loven er oppfylt, skal virkninger av regelen inntreffe. Skillet mellom tolkning og subsumsjon kan ofte være uklart, ofte kommer en skjønnsutøvelse i tillegg til rettsanvendelsen. Skjønnsutøvelse vil si å velge innenfor rammen av loven.

Hvordan kan vi forstå forholdet mellom juss og etikk? Ohnstad (2001) peker på at rettsregler tilhører et annet normsystem enn det etiske, selv om rettsreglene i stor utstrekning bygger på etiske regler.⁵⁵² Rettsregler er resultat av en formell, politisk beslutningsprosess, mens etikken oftest er uskrevet. En sentral forskjell på etikk og juss er at etikken vanligvis ikke kan sanksjoneres formelt (som vi har sett, er yrkesetikk et unntak fra dette).

En sentral oppfatning i denne avhandlingen er at etiske hensyn er mer grunnleggende og omfattende enn faglige og juridiske hensyn, fordi lovanvendelse og faglige vurderinger involverer andre mennesker og etisk overveielse om det gode livet i fellesskapet. Med andre ord: Lovanvendelse og faganvendelse omfatter alltid etiske overveielser, mens etiske overveielser generelt ikke må omfatte juss og fag. Dette synet på forholdet mellom juss og

---

⁵⁴⁹ For utdypning se Voll, I. (1995): *Avgjørelse, angst og ansvar – barnevernsarbeideres vurdering av omsorgsovertagelse*. S. 22-49. Voll viser på bakgrunn av en empirisk undersøkelse hvordan en løsningsstrategi for barnevernsarbeideren i møte med kompleksitet og usikkerhet kan være å innta en grunninnstilling av tillit eller mistillit i forhold til klienten.

⁵⁵⁰ Repstad, P. (2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. 2. utg. S. 175.f.

⁵⁵¹ Ohnstad, B. (2001): *Juss for helse- og sosialarbeidere*. S. 17.

⁵⁵² Samme sted s. 61.

etikk innebærer at det kan forekomme spenning eller motsetning mellom etiske hensyn og juridiske hensyn.⁵⁵³

Hva forteller informantene om forholdet mellom juridiske hensyn og faglige og etiske hensyn i arbeidet? En informant mener at lovregler skaper trygghet, forutsigbarhet og hindrer maktmisbruk. Samtidig er det en bekymring at regler kan skape et tungrodd system der barnevernsarbeiderens handlingsfrihet blir liten:

Jussen er rammen man jobber innenfor. (Spørsmål: Skulle du ønske det var flere regler?) Jeg vet ikke. Noen sier regler skaper trygghet, men samtidig på en måte hindrer de jo noe av skjønnets på en måte. At det blir veldig sånn snevert. Jeg har jo vært i militæret, og da er jo en klassiker at hvis du sykler og holder på å dette så er det regler for hvordan du skal gjøre det. Du skal velte kontrollert til høyre. Og det er jeg redd for i barnevernet for å sette det på spissen. Jeg er litt sånn redd for å bli bundet på hender og føtter. Det er vel noe med at situasjoner forandrer seg, og det som var veldig ille den ene dagen kan faktisk være veldig mye bedre den andre dagen. Og det å ikke gjøre en veldig sånn bombastisk forhasta handling den ene dagen når ting kunne vært veldig greit om en uke altså. Når du blir regelstyrt eller systemet blir tungrodd - men samtidig så kan en og si at er det masse regler så kan jo det være forutsigbart igjen, og det hindrer jo kanskje den der makt overgrepene som jeg snakket om. Regler kan hindre at man ikke gjør som man skal gjøre pga. at da er det sånn, er det rot på gulvet skal sånn og sånn skje ikke sant. At da er det klare og tydelige regler for hvordan man skal gjøre det. Sånn som det er nå så må man på en måte tenke og vurdere og løfte opp hele situasjonen og tenke er det bra nok eller ikke. Hva skal til for at det blir bra nok, eller hvordan kan det bli bedre. Og hvis du har en klar regel på det så kan det hende at du bikker innenfor eller utenfor og da må du gjøre et eller annet. Litt kjappere. Så kan det være pluss og minus med det.

Utsagnet reflekterer hovedargumentene i diskusjonen om et tynt begrep om fornuftig overveielse og valg versus et tykt begrep om fornuft som vektlegger det partikulære. Argumentene for universelle/generelle standarder kan være at man reduserer forvirring og usikkerhet og gir et fast utgangspunkt for overveielse og valg, unngår relativisme og subjektive (irrasjonelle) valg, og man får et allment tilgjengelig grunnlag for etisk overveielse og valg. Argumentene for et begrep om overveielse og valg som ser persepsjon av det partikulære som grunnlaget for korrekt overveielse og valg er for det første at den praktiske virkelighet er flytende og kan ikke fikseres. For det andre, konkrete situasjoner er ubestemmelige og udefinerbare, og for det tredje, konkrete situasjoner kan omfatte helt nye og ukjente elementer som kan være etisk avgjørende.

---

⁵⁵³ Dette temaet behandles utdypende i delkapittel 6.5.

En annen informant fremhever også at loven er en ramme gitt av de folkevalgte politikerne:

Det er det som er faget tenker jeg, sosialt arbeid er på en måte å kunne loven og de forvaltningsmessige rammene som er gitt av politikerne som vi faktisk jobber under, du må forholde deg til det, og de setter veldig strenge grenser for hva som er lov og ikke lov, det går ikke an å ha et privatisert barnevern. Så det skjønnnet ligger egentlig innenfor veldig stramme rammer. Det er ikke mulig å liste opp hva som skal til i omsorgssvikt for å utløse de forskjellige reaksjonene, det må på en måte bli litt rundere.

En informant beskriver et fleksibelt forhold til loven, der hun anvender den lovparagrafen som passer til hennes tolkning av det partikulære:

Jeg hadde en sak i retten som var lagt opp etter to paragrafer, 4.12 som handler om for dårlig omsorg fra foreldrene, så var den lagt opp etter 4.24 som handler om adferd hos barnet. Jeg vurderte at det beste var at vi la den opp bare etter adferd hos barnet. Ikke fordi jeg ikke syns det var omsorgssvikt fra mor. Men fordi at jeg vurderte at barnet hadde utvikla en negativ avhengighetsproblematikk til mor og far som barnet også trengte. Det er ikke alltid selv om barnet har det vondt hjemme så er det ikke alltid at man kan ta ut det barnet av hjemmet og plassere det et annet sted og få et godt resultat. Fordi barnet har knytta seg til foreldrene, og blitt avhengig og lært seg opp til en ramme som barnet er avhengig av å ha en viss tilknytning til fremdeles. Hadde vi lagt den opp etter 4.12 hadde vi måttet skjære av alle båndene til familien mer eller mindre. Og jeg tror det barnet hadde blitt sykere av det. Selv om jeg så at vi fylte opp kriteriene i loven, at barnet var utsatt for omsorgssvikt, så kom vi på en måte inn for seint. Hva er dårlig omsorg? Hvis et barn er vant til dårlig omsorg, så vant til det at det er det eneste barnet kan? Noen ganger så må man vurdere sånn.

Jeg leser dette utsagnet som et eksempel på fornuftig overveielse og valg ut fra persepsjon av det partikulære. Informanten argumenterer med at barnet vil bli sykere dersom hun flytter det vekk fra foreldrene, på tross av at kriteriene for omsorgssvikt var oppfylt.

Fungerer det biologiske prinsipp som en universell og generell standard i barnevernets arbeid?

Det biologiske prinsippet dreier seg om at tilknytning til de biologiske foreldrene i seg selv er en ressurs for barnet.⁵⁵⁴ Dette kan tolkes som å implisere en oppfatning om at et barns biologiske identitet har en særskilt psykologisk betydning. Tidligere har jeg referert til en diskusjon om det biologiske prinsippet i tidsskriftet *Norges Barnevern*, der en del av

forskerne argumenterer for at det biologiske prinsippet i for stor grad styrer bruken av hjelpetiltak, og at dette kan føre til for seine omsorgsovertagelser.⁵⁵⁵

Til forsvar for det biologiske prinsippet sier for eksempel Haugli (2002) eksplisitt at kriteriet 'barnets beste' uten tilleggskriterier åpner for et uakseptabelt vidt skjønnsbruk, og at ideologi i form av ordnende og motiverende ideer som et samfunn er avhengig av, sikrer rettssikkerhet og likebehandling i barnevernet.⁵⁵⁶

Hva forteller informantene om det biologiske prinsippet? En informant er svært kritisk til prinsippet, til at man har vedtatt at 'barn pluss foreldre er sant':

Altså barnets beste hadde vært helt greit. Men det biologiske prinsipp, knyttet til at man har vedtatt at barn pluss foreldre er sant. Hvis vi hadde adoptert disse barna vekk allerede ved fødselen for eksempel, hadde det barnet hatt det bedre, fått større muligheter, kanskje blitt et helt fullstendig menneske uten sine foreldre. Og det biologiske prinsipp drøftes jo blant fagfolk. Altså utenlandsadopsjon, da er det jo ikke spørsmål, da kan man stille spørsmålet om hvis det er så viktig det biologiske prinsippet burde vi jo ikke tillatt adopsjon fra fremmede land i det hele tatt.

Jeg spurte informanten om han opplevde at kollegafellesskapet mener det samme om dette spørsmålet, men han svarte at de er veldig uenige om dette.⁵⁵⁷ Informanten antyder videre at det biologiske prinsippet blir for dominerende for eksempel i forhold til lovens 'tilbakeføringstanke', det vil si at barn som er i fosterhjem skal forsøkes tilbakeført til sine biologiske foreldre. Informanten forteller at han er uenig i dette, og han peker på at det er annerledes praksis for eksempel i Storbritannia.

Barnevernet skal følge nøye med på hvordan foreldrenes utvikling er, med tanke på at ungene skal jo tilbake igjen. Altså barnevernsloven legger ikke opp til noe permanent, det ligger en tilbakeføringstanke i det vi gjør. Noen har vedtatt at barn pluss foreldre er sant. Det står i loven, det må vi forholde oss til. Jeg er nok litt uenig i det. Noen forskningsresultater tyder på at det går best med adopterte barn i forhold til fosterhjemsbarn. Da kan du si at hvorfor ikke adoptere dem vekk med en gang? Det er

---

⁵⁵⁴ Befring, E. (2000): *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. S. 69.

⁵⁵⁵ Se delkapittel 5.3.

⁵⁵⁶ Haugli, T. (2002): "Et dilemma for barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Nr. 1.

⁵⁵⁷ Se for utdypning om temaet adopsjon Backe-Hansen, E. (2000): "Adopsjon som barneverntiltak: Faglig godt men likevel ikke ønsket?", i: *Norges Barnevern*. Nr. 3-4. S. 36-49. Backe-Hansen påpeker at det er mulig å frata foreldrene foreldreansvaret med sikte på å frigi deres barn for adopsjon (*Barnevernloven* § 4-20), men at muligheten ikke brukes ofte i Norge. Backe-Hansen viser til forskning som viser at adopsjon er et faglig godt barneverntiltak, og hun mener at den kunnskapen som foreligger om fordelene ved adopsjon som ordning, bør bli brukt til å eliminere noen av ulempene ved fosterhjems plassering som ordning. Samme sted s. 46.

det ikke tradisjon for her i Norge, mens i England brukes det mer, og de er litt overrasket over at de ikke brukes i Norge. Vi kan hvert fall snuse på andre mulige måter å tenke på. Det er ikke sikkert at det vi tror og mener er det universelt riktige. Selv om noen mener det.

Jeg synes det er interessant at informanten anvender begrepet 'det universelt riktig'. Jeg leser utsagnet som at han etterlyser mer ydmykhet i bruken av et prinsipp som kan fremstå som 'universelt riktig'. Som en kontrast til 'det universelt riktige' biologiske prinsippet setter informanten en oppfatning om at hvert barn er unikt og enestående:

Kanskje barnet har egenverdi som barn. Det å være barn er unikt og enestående. Vi har utrolige muligheter. Derfor skal jeg kanskje ønske at som barn skal jeg som barnevernsarbeider gi deg de beste mulighetene til å bli deg selv. Og da tror jeg at jeg hadde kuttet ut noen av foreldrene ja. Da hadde det blitt mer adopsjon i mitt system sånn tankemessig. Når de har vært rusmisbrukere og psykiatriske pasienter i ti-femten år og har overhodet ikke noe tegn på at de har forandret noe av livsførselen sin så er det vel illusjon å tro at noe blir forandret.

Jeg mener dette er et eksempel på en opplevd spenning mellom en generell og universell standard (det biologiske prinsipp) og persepsjon av det partikulære som unikt og egenartet.

Hvorfor bruker barnevernet i Norge lite adopsjon? Informanten vitser med at med økt bruk av adopsjon ville det blitt mer negativ medieomtale: "Da hadde vi sikkert fått VG og Dagbladet: "X kommune, høyeste andel av overtagelser i Norge – på høyde med land vi ikke vil sammenlignes med."

Det er vel ikke helt urimelig å tenke seg at tanken på eventuell medieoppmerksomhet har noe betydning for barnevernets praksis. Ifølge Ask (2000) viser en empirisk undersøkelse av betydningen av medieoppmerksomhet for barnevernets praksis at barnevernsarbeiderne har begrenset tro på at det nytter å føre en mediedebatt som kan yte rettferdighet til de komplekse barnevernssakene.⁵⁵⁸

En annen informant kaller praksisen med å forsøke å la barnet forbli hos sine foreldre som 'det politisk korrekte'. Hun er imidlertid enig i 'det biologiske prinsipp', og mener at ulike tiltak og plassering i fosterhjem ofte kan handle mer om barnevernsarbeiderens behov for å 'gjøre noe' enn om barnets beste:

---

⁵⁵⁸ Ask, T. (2000): *Barnevernet i det offentlige rom: en kvalitativ studie av barnevernsarbeideres møter med media*.

Jeg tenker at plassering er ikke det vi skal etterstrebe. Jeg tenker at det heldigste er ikke å ta barnet ut av hjemmet. (...) Så jeg vet ikke hvorfor noen opplever den politiske korrektheten som litt sånn stor konflikt. Jeg tror at man veldig fort føler man har veldig press på seg fra instanser og fra klienter om å gjøre noe. Så har man en forståelse av at det å gjøre noe handler faktisk om å skrive et vedtak om å plassere, finne en institusjon, men det å gjøre noe kan like mye handle om å være der. Møte vedkommende igjen og igjen og sitte og snakke med vedkommende. Selv om det ikke blir snakka om noe nytt. Men bare om å være der og bruke seg selv. Jeg er veldig opptatt av de formelle måtene. Absolutt. Men jeg tror det er ganske stor variasjonsmulighet i det.

Det biologiske prinsippet er ikke eksplisitt tema i de andre intervjuene. Mer indirekte forteller noen av informantene at det kan være emosjonelt tungt å flytte et barn vekk fra foreldrene.

Oppsummering av delkapittel 5.5

Analysen av informantenes refleksjoner om universelle eller allmenne versus partikulære overveielser, kan tyde på at barnevernsarbeidernes overveielser og valg ofte bygger på persepsjon av det partikulære, mens allmenne og generelle standarder er sekundære og veiledende for persepsjon. En viktig grunn til dette er at barnevernsarbeiderne opplever kvaliteten på relasjonen til den konkrete klient som avgjørende for om arbeidet blir vellykket. Et annet sentralt poeng er at *Barnevernloven* er skjønnsmessig utformet nettopp fordi det skal være mulig å fatte vedtak tilpasset situasjonsspesifikke forhold i enkeltsaker.

Det universelle eller allmenne kan bli representert i barnevernsarbeideres overveielser og valg gjennom lovregler og faglige standarder. Argumenter for disse er at regler kan skape trygghet, forutsigbarhet og hindre maktmisbruk, mens argumenter mot allmenne og generelle standarder er at de kan føre til rigiditet og reduksjon av barnevernsarbeidernes handlingsrom i den konkrete situasjon.

Mitt inntrykk fra intervjuene og den barnevernsfaglige samtalen i Norge er at det biologiske prinsippet i praksis fungerer som en generell og allmenn standard for barnevernets overveielse og valg. Noen av informantene er positive til dette, andre etterlyser større vekt på det partikulære og mer kritikk av det biologiske prinsippet.

Et interessant trekk ved nyere metodeutvikling innenfor barnevernet er at visse metoder kan betraktes som forsøk på å fastlegge allmenne og generelle prosedyrer for å ivareta en adekvat persepsjon av det partikulære. Et eksempel på dette kan være familieråd.⁵⁵⁹ Horverak (2006) forsvarer metoden familieråd i sin avhandling. Horveraks utgangspunkt er sosiologen Nils Christies berømte tese om at konflikter bør eies av folket og ikke av staten, og han konkluderer avhandlingen slik:

Dette kan bekrefte Christies påstand om at konflikter kan brukes konstruktivt dersom de bringes tilbake til dem som i utgangspunktet eier dem. Barnevernet kan ikke overføre sin formelle makt til familien, men ved å la dem få større ansvar for å jobbe med sine konflikter og problemer, viser det seg at både barn, foreldre og nettverk fremstår som relativt kompetente aktører. Med dette argumenterer jeg for at vi trenger et barnevern som i større grad er relasjonelt og kontekstuel orientert. Det bør legges mer vekt på forholdet mellom aktørene, og deres oppfatning av situasjonen, og mindre vekt på troen på generelle forklaringer om barnets beste. Flertallet av ungdommene som er intervjuet i denne avhandlingen beskriver seg selv som subjekter, i den forstand at de legger mer vekt på seg selv som endringsagent enn som offer.⁵⁶⁰

Metodene som skal ivareta persepsjon av det partikulære, kan være verktøy for å holde oversikt i saker som preges av sammensatt problematikk.⁵⁶¹ Dette kan bidra til å sikre noe forutsigbarhet i det uforutsigbare, og hjelpe barnevernsarbeiderne i en stressende hverdag. Det er imidlertid avgjørende at bruken av metodene ikke får et rigid eller instrumentelt preg.⁵⁶² Bruken av en metode kan ikke være fasiten på en vellykket arbeidsprosess, men fungere som et verktøy i den kompliserte prosess det er å overveie og velge ut fra det partikulære.

5.6 Inkluderer barnevernsarbeiderne emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?

I dette delkapittelet vil jeg undersøke om barnevernsarbeiderne inkluderer emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg. I kapittel 2 beskrev jeg et tykt og et tynt begrep om

---

⁵⁵⁹ Familieråd er en metode som vektlegger involvering av den utvidede familien og barnet selv i å finne gode løsninger på problemer i barnets hverdag. Iniativ til familieråd tas vanligvis av barnevernstjenesten, deretter organiseres møter der fagfolk får komme med innspill, men der familien skal drøfte forslag til tiltak. Deretter skal planen godkjennes av barnevernet. Schjelderup, L. og Omre, C. (2005): "Familieråd – en ny modell for beslutninger i barnevernet", i: Schjelderup, L. mfl. (red.) (2005): *Nye metoder i et moderne barnevern*. S. 52-73.

⁵⁶⁰ Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* S. 245f.

⁵⁶¹ Jf. Rød, P.A. (2005): "Tiltaksplaner – systematisk arbeid med oppfølging av hjelpetiltak", i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. S. 125.

⁵⁶² Samme sted s. 126.

fornuftig overveielse og valg. Det tynne begrepet om fornuftig overveielse og valg inkluderer ikke emosjoner og fantasi. Bakgrunnen for det er en oppfatning om at emosjoner er irrasjonelle, på linje med naturfenomener som blindt beveger personen uavhengig av hvordan personen tolker verden. Denne oppfatningen kan knyttes til en erfaring av at emosjoner kan oppleves som ukontrollerbare.

Det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg vil derimot inkludere emosjoner og fantasi. Fantasi er i dette perspektivet betegnelsen på den aktive og selektive delen av persepsjonen, det som fokuserer på det partikulære som noe bestemt, og som kan forme nye situasjonsbilder ved å sette sammen kjente elementer på nye måter. Emosjoner betraktes som essensielle for persepsjonen av det partikulære, og sentrale veiledere for personen med henblikk på hva i den konkrete situasjonen som er etisk relevant, og hvilke verdier som bør fremmes. I dette perspektivet er altså både intellekt og emosjoner/fantasi deltagende i fornuftig overveielse og valg. De to ulike oppfatningene om emosjonenes og fantasiens betydning for fornuftig overveielse og valg er bakgrunnen for mitt forskningsspørsmål til empirien: *Inkluderer barnevernsarbeiderne emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?*

Jeg leser intervjuene som at det er en generell tendens til at barnevernsarbeiderne inkluderer emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg. En informant beskriver det hun kaller 'magefølelsen', som et orienteringspunkt for sin yrkesutøvelse, en indre instans som veileder henne i profesjonelle vurderinger. Magefølelsen gir retning til bekymring eller fravær av bekymring. Dette er 'taus kunnskap', og hun forteller at det er vanskelig å beskrive hva den består av:

Man skal jo ikke satse på den magefølelsen på alt, det er jo ikke nok det, men noen ganger så har jeg en følelse av at dette her vil holde, og når man har en veldig sånn sterk følelse av at ting er bra, og brikkene er på en måte lagt og det ikke er altfor mange som er løse, så tror jeg det kan flyte godt i lang tid. Jeg har mange erfaringer på det. Og så er det andre ganger hvor du har en ordentlig sånn at du bare kjenner at dette her er helt feil, dette her holder ikke, her har vi ikke kontroll, her vet vi egentlig ikke hva det er som skjer, og så kan det gå bare en kort stund og så smeller det. Så kommer det en eller annen hendelse som er kanskje den verste antagelsen ikke sant, og det er ganske guffent. Det er ikke noe behagelig (dårlig magefølelse), men det gir retning til bekymring eller fravær av bekymring, hvis du skjønner hva jeg mener. Nå er jeg inni den der tause kunnskapen vi snakker om, det er så vanskelig å beskrive.

Informanten bruker her begrepet 'taus kunnskap', som ble utviklet av den ungarske filosofen Michael Polanyi.⁵⁶³ Polanyis utgangspunkt er at 'vi kan vite mer enn vi kan si'.⁵⁶⁴ 'Taus kunnskap' refererer imidlertid ikke bare til det en vet, men også til aktiviteten å vite, og de mentale evnene som er involvert i denne aktiviteten.⁵⁶⁵ Et eksempel på taus kunnskap er ifølge Polanyi forskeren som får øye på et problem:

Det er allment kjent at all forskning må begynne med et problem. (...) Men hvordan kan man se et problem, et hvilket som helst problem, for ikke å snakke om et godt og originalt problem? For å se et problem er å se noe som er skjult. Det er å ha en anelse om en sammenheng mellom deler som en ennå ikke har oppfattet. (...) Platon har påvist denne selvmotsigelsen i *Menon*. Han sier at det er absurd å søke løsningen på et problem; for enten vet du hva du ser etter, og da er det ikke noe problem, eller du vet ikke hva du ser etter, og da kan du ikke forvente å finne noe.⁵⁶⁶

Taus kunnskap kan beskrives som 'anelsen om noe skjult som vi likevel kan avdekke', sier Polanyi. Den tause kunnskapen gjør rede for gyldig kjennskap til problemer, evnen til å forfølge problemet ledet av en følelse om å nærme seg en løsning, og en gyldig forventning om en løsning med ennå ubestemte implikasjoner.⁵⁶⁷ Dette viser at tause kunnskapsevner er et uunnværlig element i all kunnskapsutvikling. Begrepet om taus kunnskap kan minne om Gadammers hermeneutikk, fordi et sentralt poeng er at all læring skjer med utgangspunkt i noe vil alt har lært.⁵⁶⁸

Anvendelse av begrepet om taus kunnskap i profesjonell sammenheng er blitt kritisert fordi det kan brukes som begrunnelse for handling uten videre mer allment tilgjengelige grunner.⁵⁶⁹ Grimen (1991) mener for eksempel at begrepet ofte fungerer som en restkategori for alt man ikke greier å analysere.⁵⁷⁰ Han spør:

Er alt det vi tek for gitt i handling og tenking av ein slik art at vi kunne, hvis vi ville, artikulera det ved hjelp av verbalspråklege midlar? Eller er det slik at det finst domene

---

⁵⁶³ Polanyi, M. (2000): *Den tause dimensjonen: en innføring i taus kunnskap*.

⁵⁶⁴ Samme sted s. 16.

⁵⁶⁵ Samme sted s. 14. Oversetters anmerkning.

⁵⁶⁶ Samme sted s. 30f.

⁵⁶⁷ Samme sted s. 32.

⁵⁶⁸ Jeg redegjør for Gadammers hermeneutikk i kapittel 3.2.

⁵⁶⁹ Diskusjonen om 'taus kunnskap' sin gyldighet eller legitimitet i profesjonell sammenheng kan betraktes som en diskusjon om ulike kunnskapssyn. En tradisjonell motsetning foreligger for eksempel mellom vitenskapelig-teoretisk kunnskap og praktisk kunnskap. For utdypning se for eksempel Lundstøl, J. (1999): *Kunnskapens hemmeligheter*. og Janik, A. (1996): *Kunnskapsbegreppet i praktisk filosofi*.

⁵⁷⁰ Grimen, H. (1991): *Taus kunnskap og organisasjonsstudier*. LOS-senteret. Notat 91/28. S. 3.

av viten, som tilfredsstillter vesentlege vilkår for å kunne klassifiserast som kunnskap, men som likevel yter motstand (...) mot verbalspråkleg artikulering?⁵⁷¹

Grimen argumenterer for at det kan finnes konkrete elementer av viten som i prinsippet ikke kan artikuleres verbalt.⁵⁷² Dette mener han skyldes at det foreligger et gap mellom evne til erfaring, handling og tenkning på den ene siden, og evne til bevisst språklig artikulering på den andre siden.⁵⁷³ Man kan imidlertid reise spørsmålet om denne typen viten prinsipielt ikke kan artikuleres i språk, eller om den kun er førspråklig. Etter min mening er det åpenbart at store deler av menneskets praktiske viten og indre liv er førspråklig, men jeg syns det er problematisk å avvise muligheten for at disse viten-elementene kan bli språkliggjorte. I praksis vil denne språkliggjøring imidlertid kreve mye tid og arbeid.⁵⁷⁴

Bør ikke den profesjonelle anvende gjennomsliktig og ekspliserbar kunnskap som begrunnelse for overveielser og valg, og dermed avstå fra å overveie og velge ut fra såkalt taus kunnskap? Det er vanskelig å være uenig i at det er viktig for barnevernsarbeideren å kunne presentere sine overveielser og valg så eksplisitte og allment tilgjengelige som mulig. Dette er viktig for eksempel fordi at kolleger og andre skal kunne evaluere overveielserne og valgene som er tatt, og for at klientene skal kunne forstå begrunnelsene for overveielser og valg.

Begrepet om taus kunnskap bør ikke brukes som en grunn til å ikke klargjøre og formidle profesjonelle overveielser og valg. Det begrepet imidlertid tydeliggjør, er at overveielse og valg kan betraktes som en *oppdagelsesprosess*, preget av en ubestemt og dynamisk karakter.⁵⁷⁵ I informantens utsagn om magefølelse og taus kunnskap (gjengitt ovenfor) er det tydelig nettopp hvordan denne emosjonen eller dette komplekset av emosjoner involverer en oppmerksomhet på at situasjonen kan være i endring, at noe kan være skjult, at noe uforutsett er i ferd med å skje.

Magefølelsen representerer en taus kunnskap som gir retning til bekymring eller fravær av bekymring, den er 'anelsen om noe skjult som vi likevel kan avdekke'. Informanten beskriver at magefølelsen kan gi en form for kjennskap til eventuelle problemer og en følelse av å

---

⁵⁷¹ Samme sted s. 6.

⁵⁷² Samme sted s. 10.

⁵⁷³ Samme sted s. 15.

⁵⁷⁴ Man kan tenke seg at artikulering av taus kunnskap vil kreve stor organisk refleksivitet (evne til å språkliggjøre kroppslige fornemmelser) av en person, fordi denne førspråklige kunnskapen 'sitter i kroppen'.

nærme seg en løsning på problemet eller ikke. Andre ord for magesfølelse i intervjuene er intuisjon og uro: ”Uroen er et signal,” sier en informant. Disse utsagnene viser at emosjonen eller emosjonskomplekset magesfølelse veileder informantene i persepsjon og tolkning av den konkrete situasjon, og disse overveielene kan deretter føre til valg av handling.

En informant mener at magesfølelse eller intuisjon blir styrket av erfaring:

Noen ganger tenker jeg at den intuisjonen faktisk er et varsel om at noe ikke stemmer, og jeg sier ikke at du kan flytte barn på magesfølelse, men du skal ta den type uro på alvor, for jeg tror det er den som gir retning til å begynne og finne hva det er som ikke stemmer. Det er en grunn til at du får oppmerksomhet rettet mot det, og det er en grunn til at alarmklokkene ringer selv om du ikke klarer å få tak i hva det er for noe. Så jeg tror at den uroen, det å være var på den, er noe av det som erfaring gir oss tenker jeg. Og det er de virkelig sure erfaringene som gjør at man blir flink til å lytte til de bjellene i ettetid.

Intuisjonen/magesfølelsen beskrives her som en type kunnskap som er innebygget i aktiviteten, en konkret og personlig kunnskap som kommer til uttrykk i handling. Det er vanskelig å beskrive den tause kunnskapen i ord, men det er likevel viktig å betrakte den som gyldig, sier informanten: ”Det er en grunn til at alarmklokkene ringer selv om du ikke klarer å få tak i hva det er for noe.” Taus kunnskap er en type praktisk kunnskap som det er vanskelig å lese seg til.

Flere informanter sier at magesfølelsen og intuisjon blir styrket gjennom erfaring, at magesfølelsen er en taus kunnskap som kan læres i praksis. Ifølge Janik (1996) har utviklingen av den praktiske kunnskapen fem stadier: for det første lærlingen som blir beordret til å utføre handlinger uten å vite bakgrunnen for disse, for det andre den avanserte nybegynneren som kan visse regler, men har lite erfaring, for det tredje den som har en viss kompetanse i å møte uventede situasjoner, for det fjerde en skikkelig utøver som utfører handlingene bra og kan improvisere uten kvalitetsreduksjon, og for det femte eksperten som finner opp nye måter å løse oppgaver på.⁵⁷⁶

En informant påpeker at emosjoner utvikles gjennom livet, og at livserfaring er viktig i barnevernstjenesten:

---

⁵⁷⁵ Ågotnes, K. (2000): “Om Michael Polanyis vitenskapsfilosofi”, etterord i: Polanyi, M. (2000): *Den tause dimensjonen: en innføring i taus kunnskap*. S. 106.

⁵⁷⁶ Janik, A. (1996): *Kunnskapsbegreppet i praktisk filosofi*. S. 50-53.

Det å jobbe i barnevernstjenesten er noe med å være erfaren i livet, å ha livserfaring, føle at man kjenner seg selv, og har noen strategier eller teknikker og ikke går inn i samme spor hver gang man møter ting som ikke er like klare og tydelige eller at man ikke går inn i samme spor selv om man er sliten eller sinna eller har det mer ustabil. Det er noe av det som jeg har lært i livet at jeg behøver ikke bli like fortvila hver gang jeg møter ting jeg synes er vanskelig sånn som jeg gjorde før. Og jeg tenker at hvis det å være yngre handler om noe av dette her, at man ikke helt vet hvordan man håndterer ting og at man ikke helt vet hva man gjør med alle sine følelser, da tenker jeg at det kan være ganske vanskelig. Jeg tror det er lettere å komme inn i barneverntjenesten og være eldre når man er ny enn å være yngre.

Denne observasjonen samsvarer med Nussbaums poeng om at menneskets måte å erfare emosjonene på er formet av sosiale normer og av individuell historie. Emosjoner som sinne, kjærlighet, frykt, sorg er universelle, men de formes i ulike kontekster, avhengig av fysiske betingelser, metafysiske/religiøse oppfatninger, praksiser som for eksempel barneoppdragelse, språk og språklige kategorier, sosiale normer for eksempel mht. aksepterte emosjonelle uttrykk, vurderinger av emosjoners verdi, passende objekter for emosjon. Det kognitive begrep om emosjoner åpner for at emosjoner er tilgjengelige for danning og utvikling for eksempel ved språkliggjøring, som kan medføre endring av emosjoner. Dette innebærer mer frihet i forhold til emosjonene enn ved et ikke-kognitivt begrep om emosjoner. Dersom emosjoner beskrives som naturkrefter, er alternativet til å føle dem og uttrykke dem, å undertrykke dem.

En informant forteller at hun bruker magefølelsen i undersøkelser, og at hun forstår følelsene som oppstår i møte med personene, som nødvendige kilder til adekvat kunnskap om en sak:

Undersøkelsessaker skal undersøkes på tre måneder, det er litt sånn detektivarbeid, vi skal kartlegge mest mulig på kortest mulig tid. Og det er i de settingene jeg bruker magefølelsen. Jeg bruker magefølelsen som en bit av mange andre, jeg sitter ikke og bruker magefølelsen når jeg skal legge opp saker til retten etter tvang. Men jeg kan i partforklaringen til rettsapparatet sitte og redegjøre for en del fakta, men også for hva jeg har tenkt. Og oppfattet, og følt når jeg har sett situasjoner. Men det sammen med fakta. Jeg kan undre meg litt i retten høyt sammen med dem. For det er så utrolig spennende fordi at når du leser en sak, du leser papirer, så er det ikke sikkert at du får tak i saken. Når du møter personene eller når du kommer hjem til de så fyller de ut saken på en helt annen måte mellom linjene, og det jeg snakker om her det er de opplysningene du ikke helt klarer å beskrive med ord.

Emosjoner, her kalt magesfølelse, intuisjon eller uro, beskrives i disse utsagnene som en viktig del av overveielse og valg i en konkret situasjon. Følelsene representerer en type kunnskap som er vanskelig å artikulere, men som er viktig for å få en helhetlig forståelse av en situasjon og hvilke handlinger som er påkrevd. Dette betyr at emosjoner er en essensiell del av informantens fornuftige overveielser og valg i en konkret situasjon.

Ifølge Nussbaum er emosjonens kognitive element at den involverer tanken på et objekt, kombinert med tanken om objektets betydning, objektet blir tolket som ladet med verdi eller betydning. Dette siste medfører ifølge Nussbaum at emosjonene er eudaimonistiske, de uttrykker personens tolkning av hvilke objekter som er sentrale for hennes gode liv. Det eudaimonistiske ved barnevernsarbeidernes magesfølelse og intuisjon er knyttet til at det er viktig for dem at det går bra med klientene – det har en betydning for deres eget gode liv at klientene får sitt liv forbedret gjennom møtet med barnevernet.

Hittil i delkapittelet har jeg fokusert på emosjonene som er positive ressurser i barnevernsarbeiderens yrkespraksis. Men informantene forteller også om følelser som begrenser eller hindrer dem i å gjøre en god jobb. Dette er bakgrunnen for mitt neste forskerspørsmål til empirien.

Er det noen emosjoner som ikke passer på jobben?

Hittil i delkapittelet har temaet vært informantenes beskrivelser av emosjonenes essensielle rolle i fornuftig overveielse og valg. Men informantene er også opptatt av at emosjoner eller emosjonslignende fenomener kan hindre eller begrense fornuftig overveielse og valg. Med emosjonslignende fenomener mener jeg det jeg i kapittel 2 kalte objektløse stemninger som for eksempel irritasjon eller depresjon. Disse omfatter *ikke* som (kognitive) emosjoner tanken på et objekt og tanker om objektets betydning, men dreier seg om kroppslig baserte stemninger uten elementer av tanke og refleksjon. I det følgende vil jeg undersøke hvordan informantene opplever emosjoner eller emosjonslignende fenomener som begrensning eller hindring i arbeidet.

En informant mener at man skal bruke mest hodet og fornuften, og selv om hun antyder at medfølelse kan være en positiv ressurs, er hun mest opptatt av at følelser kan hemme arbeidet,

fordi følelsene kan skape 'motstand i en selv'. Denne motstanden kan være knyttet til at noe ikke er lett å gjøre, noe vekker ubehag i barnevernsarbeiderne:

Man skal jo bruke mest hodet og fornuften. Men så skal man også være veldig var på de følelsene som vekkes hos en selv. Og det ser jeg ofte på saksbehandlere også at de får litt motstand på ting og at det da dreier seg om følelser hos dem selv som gjør at ting blir vanskelig og sånn. Motstand i en selv, at man haler ut ting litt. Det er klart det er ikke alt som er like lett å gjøre, det kan jo være små filleting også som man gruer seg litt for. Men det der med medfølelse er på en måte en ting og man skal ha følelser og sånn, men det skal ikke hindre en heller ikke sant så da er det viktig å få kanalisert det ut.

En annen informant forteller om en lignende opplevelse av at følelser kan hindre en i å gå videre, at man for eksempel ikke orker fordi man har dårlig kjemi med klienten, at dersom selve relasjonen vekker ubehagelige følelser i en selv, kan det være tungt å arbeide videre.

En mulig tolkning av disse utsagnene er at informantene forteller om emosjoner som involverer antipati i forhold til klienten, kanskje tanker om at klienten er umulig å samarbeide med eller vanskelig å ha en dialog med. Disse emosjonene kan man anta ofte vil være mer eller mindre ubevisste eller uartikulerte. En informant forteller at dersom en barnevernsarbeider sliter litt med en sak eller har hatt ubehagelige emosjonelle opplevelser i forhold til en klient, er veiledning etablert som et sted der barnevernsarbeideren kan sette ord på opplevelsene og slik ikke la dem være styrende for det videre arbeidet.

En annen informant peker også på medfølelse som viktig, og generelt at kjennskap til egne følelser er nyttig for å forstå klientenes følelser. Samtidig må følelsene brukes konstruktivt slik at barnevernsarbeideren ikke blir 'trukket med i det':

Det som går på medfølelse og at man klarer å forstå ikke sant, kjenne igjen reaksjoner og vite hvorfor den personen reagerer sånn som den gjør, da trekker man jo på egne erfaringer og ja, hvordan man selv ville reagert eller kanskje har reagert i en lignende situasjon. Så det er viktig å ha det. Så det er viktig å bruke følelsene sine konstruktivt, for det er jo en del ting av og til som blir veldig overveldende det er det jo. Særlig dette her når noen forteller at de har vært utsatt for seksuelle overgrep så er jo det noe som rører ved en. Og da på en måte også gå inn og forstå hvor vanskelig dette her er og samtidig ikke grave seg ned i det sammen med den det dreier seg om ikke sant, identifisere seg, du må ha litt avstand til det. En ting er å synes veldig synd på den personen og prøve å hjelpe den personen å komme videre, så må man jo på en måte plassere det og ha det litt på avstand og ikke identifisere seg med den som har gjort det

ikke sant. For da blir man trukket med i det, og det skal man ikke for da kommer man ikke videre.

Utsagnet beskriver en kontrast mellom emosjoner som medfølelse og kilde til forståelse for klienten på den ene siden, og som et hinder for å komme videre med en sak på den andre siden, for eksempel hvis saksbehandleren identifiserer seg med klienten.

I den vestlige filosofiske samtalen om emosjoner er nettopp medfølelse (*compassion*) den emosjon som oftest er blitt framstilt som en positiv ressurs for fornuftig overveielse og valg både i privat og offentlig sammenheng.⁵⁷⁷ Medfølelse skiller seg fra for eksempel empati, som kan defineres som en 'imaginative reconstruction' av en annen persons erfaring, uavhengig av vurdering av den andre personens situasjon som god eller dårlig.⁵⁷⁸ Medfølelse er derimot en smertefull emosjon forårsaket av at man blir oppmerksom på en annen persons ulykke eller lidelse.⁵⁷⁹ Empati kan imidlertid være en psykologisk veileder til medfølelse: "If empathy is not clearly necessary for compassion, it is a prominent route to it."⁵⁸⁰ Empatien har imidlertid begrensninger som ressurs for moralsk refleksjon, fordi det er grenser for hva slags situasjoner man kan greie å sette seg inn i, som for eksempel situasjonen til en person som har mistet alt språk etter en trafikkulykke.

Et annet poeng er at for mye vekt på empati som evnen til å rekonstruere en annen persons erfaring, kan forlede til en tro på at man ut fra egen erfaring kan kjenne ukjent erfaring. Ofte lar mennesker sine forestillinger om det ukjente formes av det kjente, og det kan føre til at den andre personens ukjenthet og fremmedhet ikke blir ivaretatt på en adekvat måte.

En informant beskriver empatiens grenser slik:

Jeg tenker at jeg kan aldri forstå helt og holdent de menneskene som kommer til meg. Jeg kan aldri sitte på andre siden av bordet og forstå hvordan det føles, hvor redd de er, hvor sint de er, hvor trua de føler seg. Så det er en ganske umulig situasjon. Eller motsetningsfull, paradoksal. For jeg skal faktisk prøve å få tillit hos de menneskene. Som kommer til meg.

---

⁵⁷⁷ Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 299.

⁵⁷⁸ For en fremstilling av den filosofiske diskusjonen om empatibegrepet se Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 327-335.

⁵⁷⁹ Samme sted s. 301.

⁵⁸⁰ Samme sted s. 332.

Medfølelsen er viktig nettopp på grunn av empatiens grenser. Det kan beskrives som umulig å sette seg inn i situasjonen til en klient, men medfølelsen avhenger ikke av empati, selv om empati kan lede til medfølelse.

Ifølge Nussbaum har medfølelse tre kognitive elementer: en vurdering av at situasjonen personen befinner seg i, er alvorlig, en vurdering av at personen ikke valgte å bli utsatt for denne vonde situasjonen, men ble rammet av den på grunn av omstendigheter utenfor personens kontroll, og en vurdering av at denne personens liv har en betydning for mitt liv (dette er den eudaimonistiske vurderingen).⁵⁸¹ I tillegg er medfølelse, som alle emosjoner rettet mot levende vesener, nært relatert til emosjonen undring eller ærefrykt (*wonder*).⁵⁸² Undring og ærefrykt er en emosjon som åpner opp for ikke-eudaimonistiske vurderinger, det vil si at man vurderer objektet for emosjonen som verdifull uavhengig av mitt eget gode liv.⁵⁸³

Nussbaum fremhever tre viktige hindringer for utvikling av medfølelse: skam, misunnelse, forakt, og en generell oppfatning om at det er mulig å kontrollere virkeligheten, slik at man i en viss forstand er usårbar og selvtilstrekkelig.⁵⁸⁴ Viktigere i denne sammenheng er imidlertid en innvending mot medfølelse på bakgrunn av at medfølelsen er for partisk og strider mot allmenne hensyn:

Compassion (...) binds us to our own immediate sphere of life, to what has affected us, to what we can see or easily imagine. (...) But this means that it is very likely to present an unbalanced picture of the world, effacing the equal value and dignity of all human lives, their equal need for resources and for aid in time of suffering.⁵⁸⁵

Med andre ord, medfølelse med en bestemt klient kan gå på bekostning av andre klienter. Nussbaum peker imidlertid på at dette ikke er en innvending mot medfølelse i seg selv, men mer en påminnelse om at medfølelse som etisk veileder må utvikles og opprettholdes gjennom lovverk og rettfærdige institusjoner.⁵⁸⁶ Selv gode lover og institusjoner er imidlertid avhengig av personer med evne til medfølelse for å fungere etisk adekvat.⁵⁸⁷

---

⁵⁸¹ Samme sted s. 321.

⁵⁸² Nussbaum mener at nyere empiriske undersøkelser viser en sammenheng mellom medfølelse og altruistisk adferd. Samme sted s. 339.

⁵⁸³ Samme sted s. 321.

⁵⁸⁴ Samme sted s. 342-350.

⁵⁸⁵ Samme sted s. 360.

⁵⁸⁶ Samme sted s. 392. Se også s. 401-454.

⁵⁸⁷ Samme sted s. 404.

Utsagnene som omtaler medfølelse som positivt, reiser også den innvending mot følelser at de kan bli et hinder for å komme videre med en sak, for eksempel hvis saksbehandleren identifiserer seg med klienten. I den forbindelse vil jeg reise spørsmålet om hvor grensen går mellom medfølelse og å identifisere seg med klienten, eller sagt på en annen måte, hva er forskjellen på medfølelse og grenseløshet i en relasjon?

En mulig strategi basert på Nussbaums fremstilling av emosjonen medfølelse, kan være å vektlegge at selv om medfølelse involverer en oppfatning om at personer kan havne i dårlige situasjoner på grunn av omstendigheter utenfor deres kontroll, betyr ikke det at de er utelukkende å forstå som avmektige ofre, de er også aktører som har potensial for aktiviteter av ulike slag.⁵⁸⁸ Dette kan betraktes i lys av begrepet om myndiggjøring av klienten i det yrkesetiske grunnlagsdokumentet: Barnevernsarbeideren skal hjelpe klienten til å bli selvstendig, ikke fastholde klienten i en passiv offerposisjon.

En annen informant beskriver et eksempel på en problematisk grenseoppgang i relasjonen til klienten slik:

Det kan være veldig vanskelig. Man må være veldig bevisst på det særlig dette her med mødre som er i samme alder som saksbehandleren, at mødre kanskje tror det er et venninneforhold og så blir man dradd inn i det. Man skal ha litt sånn avstand og skjermes seg litt og gjøre oppmerksom på at det er grenser ikke sant, at du gjør en jobb at du ikke handler på vegne av deg selv, men som saksbehandler. Det blir mer sånne småting du kan gripe til ”dette her skal jeg diskutere med kontoret, dette kan ikke jeg avgjøre” eller at du har kontortid for eksempel, at man ikke omgås privat. Det er nok riktig, det tror jeg nok av og til at noen særlig mødre ikke helt skjønner. Men jeg opplever ikke at det er et veldig stort problem her.

Informanten forteller at hun setter grenser ved å fremheve at hun gjør en jobb på vegne av en offentlig instans, hun er ikke en privatperson. Jeg tolker utsagnet som at vennlighet uten faste rammer kan hemme fornuftig overveielse og valg for barnevernsarbeideren. Andre informanter beskriver lignende emosjonelle problemer i arbeidet som ’tafatthet’, ’for snill’, ’redsel for å være ubehagelig mot klientene’. En informant bekymrer seg for eksempel for om hun er for snill mot klientene:

Så vet jeg nok at jeg kan nok være mer snill enn streng og det kan være et problem ikke sant. At jeg gjerne går en liten omvei i forhold til å gå direkte. Om det er fordi at

---

⁵⁸⁸ Samme sted s. 408.

jeg er redd eller hva det er for noe det vet jeg ikke. Men jeg merker nok det at jeg kan være mer direkte. Faren med det er at jeg ikke får tak i de tingene jeg burde få tak i. Men det vet man jo aldri heller, om det er noe der under teppet som man ikke ser mens man snakker om hva som står i bokhylla ikke sant.

Problemet med å la seg styre av frykt og ikke stille de ubehagelige spørsmålene er ifølge informanten at man kan gå glipp av klientens egentlige problemer.

Informantene er her opptatt av at de ikke må være for snille i jobbsammenheng. I perspektivet fra Williams (1995) kan dette beskrives som en opplevd spenning mellom generelle disposisjoner og profesjonelle disposisjoner, der de generelle disposisjonene peker i retning av at snillhet mot klienten er passende, mens de profesjonelle disposisjonene tilsier at barnevernsarbeideren må sette grenser i møte med klienten.⁵⁸⁹ Utsagnene fokuserer på at for mye snillhet kan svekke kvaliteten på barnevernsarbeiderens arbeid med klienten. Et sentralt poeng er imidlertid at dersom snillhet i for stor grad betraktes som uprofesjonelt eller noe som ikke bør ha innflytelse på barnevernstjenestens arbeid, kan dette føre til dårlig behandling av klientene etisk sett.⁵⁹⁰

Som vi husker, forsvarer Williams et begrep om den profesjonelle som overveier både ut fra generelle og profesjonelle disposisjoner i profesjonell kontekst, til forskjell fra den profesjonelle som kun handler ut fra profesjonelle disposisjoner i jobbsammenheng (spesifikk profesjonell tilpasning), og den profesjonelle som handler ut fra profesjonelle disposisjoner både på jobb og ellers (ikke-spesifikk profesjonell tilpasning). I konkrete situasjoner der det forekommer spenning mellom generelle og profesjonelle disposisjoner (for eksempel snillhet versus grensesetting), vil den profesjonelle som forholder seg til dette i sine overveielser, i større grad kunne unngå å behandle klienten dårlig ut fra generelle disposisjoner. De generelle disposisjonene vil dermed kunne utgjøre en kontekst og grense for hva den profesjonelle kan foreta seg i forhold til klienten.

Oppsummerende kan man spørre: Hvilke emosjoner er nødvendige for adekvat overveielse og valg, og hvilke hindrer eller svekker kvaliteten på overveielse og valg? Ifølge Nussbaum (1995) kan et skille være at adekvate emosjoner er en tilskuers emosjoner, ikke en deltagers

---

⁵⁸⁹ Se delkapittel 2.5.

⁵⁹⁰ Et interessant eksempel på hvilke følger et begrep om profesjonalitet som ekskluderer generelle disposisjoner i form av snillhet kan få, foreligger i Repstad, P. (1993): "Behandlingsallianser og etatsmotsetninger En

emosjoner.⁵⁹¹ Med det menes at emosjonen må utelukke det som dreier seg om personens egoisme eller egeninteresse i snever forstand. Selv om kognitive emosjoner er eudaimonistiske i betydningen at de involverer vurderinger av objekters betydning for en persons gode liv, er de ikke egoistiske. Informantene forteller at det gjør en forskjell i deres liv om klientene har det bra eller dårlig. Dette er langt fra en egoistisk vurdering, men viser at emosjonene refererer til en selv.

Er emosjonene informantene beskriver som negative for adekvate overveielser og valg egoistiske eller preget av egeninteresse i snever forstand? Eksempler på slike emosjoner er frykt og overdreven medfølelse med klienten. Det er ikke urimelig å anta at begge disse emosjonene involverer at barnevernsarbeideren har et innadvendt fokus på seg selv, istedenfor å være opptatt av klientens beste i den konkrete situasjon.

Oppsummering av delkapittel 5.6

Analysen av barnevernsarbeidernes fortellinger og refleksjoner om emosjonenes betydning i arbeidet tyder på at de generelt bruker emosjoner i overveielser og valg. Særlig viktige er emosjonene i persepsjon og tolkning av den konkrete situasjon, informantene betegner disse emosjonene som magesfølelse, intuisjon og uro. Magesfølelse, intuisjon og uro kan betraktes som taus kunnskap, det vil si viten som er vanskelig å artikulere i språk. Informantene mener at denne typen viten blir utviklet gjennom praktisk erfaring.

Kritikere av begrepet om taus kunnskap har pekt på at det ikke er adekvat som begrunnelse for overveielser og valg. Dersom barnevernsarbeideren viser til begrepet om taus kunnskap som begrunnelse i overveieelse og valg, blir det ikke forståelig for andre (kolleger eller klienter) hvorfor hun handlet som hun gjorde, og avgjørelsene kan dermed fremstå som preget av vilkårlighet eller direkte maktmisbruk. Utfordringen for barnevernsarbeiderne blir etter min mening å holde to tanker fast på en gang: For det første at taus kunnskap for eksempel i form av magesfølelse er nødvendig i adekvate overveielser og valg, fordi det ivaretar et åpent og dynamisk perspektiv på persepsjon og tolkning av det partikulære. For det andre at begrepet om taus kunnskap ikke må bli et dekke eller alibi for inadekvate eller vilkårlige

---

casestudie av en døgninstitusjon i barne- og ungdomspsykiatrien”, i: Repstad, P. (red.): *Dugnadsånd og forsvarsverker: tverretattlig samarbeid i teori og praksis*.

⁵⁹¹ Nussbaum, M. (1995): *Poetic justice: the literary imagination and public life*. S. 74.

beslutningsprosesser, men derimot inspirere til å arbeide for å artikulere og eksplisere hvilke elementer av viten som er sentrale i overveielse og valg.

Informantene er også kritiske til en del emosjoner som kan være operative i profesjonelle overveielser og valg. Emosjoner som frykt for å si eller gjøre noe som kan være vanskelig å høre for klienten, eller antipati i forhold til klientens personlighet, eller overdreven medfølelse (en informant kaller det identifikasjon med klienten), kan alle hindre eller svekke kvaliteten på overveielser og valg.

5.7 To regulative idealer for barnevernsarbeiderne: Kunstneren og Regelfølgeren

Hva har analysen av intervjuene avdekket med henblikk på hva slags begreper om fornuftige overveielser og valg informantene forteller om? I perspektivet fra Nussbaum foreligger det som tidligere beskrevet to hovedbegreper om fornuftig overveielse og valg, det ene vektlegger universelle (allmenne) og generelle standarder og inkluderer ikke emosjoner og fantasi, det andre vektlegger persepsjon og tolkning av det partikulære og inkluderer emosjoner og fantasi.⁵⁹² Det sistnevnte vil oftest involvere en oppfatning om at virkeligheten består av kvalitativt ulike verdier som kan stride mot hverandre i uløselige dilemmaer, mens det førstnevnte kan implisere en oppfatning om at konflikter mellom verdier kun er tilsynelatende fordi det dreier seg om ulike kvantitative mengder av samme verdi.

Min lesning av intervjuene peker i retning av at informantene gjennomgående beskriver sitt arbeid som preget av vanskelige og til dels tragiske verdikonflikter eller konflikter mellom ulike hensyn. Eksempler på dette kan være en konflikt mellom å hjelpe og å kontrollere klienten, valg i situasjoner der et barn har det best hos fosterfamilien, men har en tilknytning til den biologiske foreldrepersonen som medfører en stor lojalitetskonflikt dersom barnet blir hos fosterfamilien, eller overveielser i situasjoner som innebærer en konflikt mellom barnevernsarbeiderens ansvar for budsjettet og ansvaret for en konkret klient.

---

⁵⁹² Se delkapittel 2.3.

En tendens i intervjuene er at informantene understreker betydningen av å være åpen for kompleksiteten og verdimangfoldet i den konkrete situasjon, og viktigheten av å akseptere ulike tolkninger av situasjonen og anerkjenne og respektere klienten som individ og unik person. De forteller at de bruker emosjoner og fantasi i form av magesfølelse og intuisjon i dette arbeidet.

På bakgrunn av denne lesningen av intervjuene mener jeg at informantenes begrep om den gode barnevernsarbeider er en person som overveier og velger ut fra en tankemessig og emosjonell persepsjon av det partikulære, som er åpen for at den konkrete situasjon kan tolkes på ulike måter, og som er sensitiv og oppmerksom på mulige verdikonflikter eller konflikter mellom ulike hensyn.

Med perspektiver fra kapittel 2 kan dette beskrives som et regulativt ideal for barnevernsarbeidere som praktiserer et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg. Som vi husker, er et regulativt ideal en etisk standard som en person har internalisert i sin personlighet på en slik måte at personen kan tilpasse sin motivasjon og sine handlinger slik at de er i samsvar med idealet. Det internaliserte regulative idealet veileder personen i forhold til passende motiver og handlinger.

Det tykke regulative idealet er imidlertid ikke det eneste begrepet om en god barnevernsarbeider som forekommer i intervjuene. Noen informanter fremhever betydningen av generelle og allmenne standarder i overveielse og valg, for eksempel i form av fagkunnskap og lovregler, og er kritiske til at barnevernsarbeidere kan bli for subjektive, emosjonelle og vilkårlige i sine overveielser. Disse utsagnene tyder på at også det tynne begrepet om fornuftig overveielse og valg fungerer som et regulativt ideal i barnevernets praksis. Det er imidlertid mindre fremtredende i intervjuene enn det tykke regulative idealet.

Det tykke regulative idealet betegnes her som kunstneren fordi hun legger så stor vekt på improvisasjon og kreativitet i møte med det partikulære. Det tynne regulative idealet har fått navnet regelfølgeren fordi hun vektlegger at man skal følge regler og allment tilgjengelige standarder i overveielser og valg.⁵⁹³

---

⁵⁹³ Det er viktig å merke seg at disse to typene barnevernsarbeidere ikke forekommer i virkeligheten. Med det mener jeg at barnevernsarbeidere flest sannsynligvis er både litt kunstnere og litt regelfølgere. Som beskrevet i kapittel 3 er det tynne og tykke regulative idealet idealtyper som tar utgangspunkt i de to teoretiske begrepene

I en profesjonell sammenheng vil et regulativt ideal fungere som en veileder for hva den profesjonelle positivt skal gjøre, men også som en begrensning for hva hun kan gjøre, såkalte styrende begrensninger. De veiledende idealene og styrende begrensninger som konstituerer en gitt profesjons regulative ideal, bidrar altså til å bestemme hva som er å handle innenfor og utenfor den profesjonelle rollen.

En viktig negasjon til begrepene om de regulative idealene i intervjuene er refleksjonene om den dårlige barnevernsarbeideren. Beskrivelsene av den dårlige barnevernsarbeider tydeliggjør aspekter ved hva det kan være å handle utenfor rollen som barnevernsarbeider.

En dårlig barnevernsarbeider er ifølge noen informanter en saksbehandler som prioriterer hensynet til budsjettet fremfor å hjelpe klienten. En informant beskriver for eksempel en dyktig kollega som en kontrast til dem som tenker budsjetter:

Hun var opptatt av at de unge og familien skulle få hjelp, hun var ikke opptatt av å si at dette er ikke vårt bord, hun var opptatt av å si at hva er det vi kan gjøre her. Og hvis ikke vi kan gjøre noe så er det sikkert noen andre som kan, da må vi hjelpe folk å få hjelp der. Og den er det ikke alle som har, for folk tenker budsjetter.

Barnevernsarbeideren som fokuserer på budsjetter fremfor klientens beste, kan betraktes som en som overveier og velger feil i balanseringen av det generelle ansvaret for budsjettet og det spesielle ansvaret for den konkrete klienten.

Et annet trekk ved den dårlige barnevernsarbeider kan være ulike dårlige egenskaper, som for eksempel feighet eller rigiditet, og en relatert dårlig evne til åpen persepsjon: "Og man kan ikke være for firkanta heller, man skal jo utøve et skjønn og det er litt sånn utydelig. Man kan ikke ha for stort behov for å sette folk i båser, og så kan man ikke ha for mye fordommer heller."

---

om fornuftig overveielser og valg fremstilt i kapittel 2. Typene foreligger ikke i virkeligheten, de er analytiske konstruksjoner. Imidlertid er typene empirisk adekvate, poenget er at de rendyrker og fremhever typiske trekk ved informantenes fornuftige overveielser og valg. Typene kan fungere som et pedagogisk verktøy når barnevernsarbeidere reflekterer over sine profesjonelle overveielser og valg.

Den dårlige barnevernsarbeider er ifølge dette utsagnet firkantet, setter folk i båser og har fordommer. Samlende oppfatter jeg dette som en beskrivelse av dårlig evne til persepsjon og tolkning av den konkrete situasjon. En god persepsjonsevne involverer en engasjert åpenhet for og oppmerksomhet på den konkrete situasjon, et konstituerende blikk som ser verden som et mulighetsfelt som blir til omkring blikket, til forskjell fra et blikk som ser verden som allerede ordnet og kontrollert i faste objekter og kategorier. En dårlig persepsjonsevne vil derimot være kjennetegnet av at fikserte kategorier og forståelsesrammer er på plass forut for møtet med det partikulære. Man kan tenke seg at en dårlig persepsjonsevne vil snevre inn og forringe barnevernsarbeiderens oppmerksomhet i den konkrete situasjon, og dette kan for eksempel føre til at barnas og foreldrenes erfaringer og oppfatninger i mindre grad kan bli hørt og ivaretatt.

Man kan tenke seg at den dårlige barnevernsarbeiderens fikserte kategorier og forståelsesrammer i noen tilfeller er ureflekterte og ubevisste, og dette kan resultere i at barnevernsarbeideren ikke problematiserer sin egen perspektiviskhet, men derimot absolutterer og universaliserer egne oppfatninger og synspunkter uten å forstå at dette kan medføre krenkelsers og overgrep mot perspektiver fra andre parter i den konkrete situasjon. Dersom barnevernsarbeideren ikke har reflektert kritisk over egne verdier og normative forutsetninger, og ikke vet at hun vurderer normativt klientens livsvalg og verdier ut fra egne verdier, kan dette føre til krenkelse av klientens autonomi, og negativ paternalisme.

Den dårlige barnevernsarbeider har dårlig evne til persepsjon, og dette er igjen knyttet til besittelsen av laster eller dårlige egenskaper. Last er i et aristotelisk perspektiv det motsatte av dyd, som er knyttet til en adekvat evne til overveielse og valg av en god handling i den konkrete situasjon. Den lastefulle vil ha en dårlig evne til persepsjon av det partikulære, og ikke overveie og velge ut fra dyd og ut fra et mål om å realisere det overordnet gode i situasjonen. En last kan for eksempel være å overdrive eller mangle en dyd.⁵⁹⁴ Taylor (1996) peker på at en persons selvrespekt kan bli skadet ved besittelse av laster, på grunn av laster og dyders emosjonelle basis.⁵⁹⁵

Et eksempel på en last som dreier seg om å overdrive en dyd, kan være det en informant kaller 'å være for snill':

---

⁵⁹⁴ Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. Bok II Kapittel 8.

⁵⁹⁵ Taylor, G. (1996): "Deadly Vices?", i: Crisp, R. (red.): *How should one live? Essays on the virtues*.

Jeg tror ikke at en som er for snill kan gjøre det (være barnevernsarbeider). Da tenker jeg på at da har man gjerne et mønster at det snille i en vil gjerne hjelpe, og hjelpe handler ikke om å gjøre alt det klienten vil eller når klienten vil, det handler om å lese litt kart og se litt fremover og bakover og se litt sammenhenger og helhet.

Å være for snill kan tenkes å være en overdrivelse av dyden medmenneskelighet.⁵⁹⁶

Medmenneskelighet kan beskrives som en disposisjon til å handle sensitivt og omtenksomt i forhold til andre mennesker. Til forskjell fra snillheten i utsagnet ovenfor involverer den imidlertid ikke ettergivenhet og mangel på korrigerende av klienten. Snillheten kan tenkes å være motivert av egeninteresse i snever forstand, for eksempel i form av et ønske om å unngå ubehag i situasjoner der man må kritisere klienten.

Det tykke regulative idealet: Kunstneren

Det tykke regulative idealet vil i sin persepsjon av det partikulæres kompleksitet la seg veilede av generelle prinsipper og standarder, men den viktigste veilederen vil være hennes personlige gode egenskaper eller dyder i aristotelisk forstand. Hvilke dyder forteller informantene om i intervjuene?

Kunstneren vektlegger persepsjon og tolkning av det partikulære, og fremhever hvordan virkeligheten er flytende og i stadig endring. En informant beskriver det slik: ”Det er jo et kreativt yrke det her og, for du må tåle det å på en måte ikke ha kontroll og det å tenke nytt, du møter jo aldri samme situasjon to ganger.” På bakgrunn av dette er det viktig å være fleksibel, og kunne improvisere og være sensitiv i forhold til hvor klienten befinner seg. En informant beskriver åpenheten for det partikulære ved å fremheve at hun må starte der klienten er:

For å få til et samarbeid med foreldrene, for eksempel hvis det er store problemer, så er det viktig å finne ut noe som de selv er interessert i å forandre på, fordi at da kan du få dem med deg, det nytter ikke å sitte og kommandere folk, det har ingenting for seg. Vi ønsker varige positive forandringer, og da må jo folk ha tro på det selv. Så det må liksom starte der de er, selv om det kanskje ikke er der vi ser det største problemet.

---

⁵⁹⁶ Se delkapittel 6.7.

Et annet viktig trekk ved kunstnerens persepsjon av det partikulære er at hun ikke møter klienten med faste kategorier (som for eksempel 'voldelig mann', 'rusmisbruker') forut for møtet, men er åpen for den unike klienten der og da. En informant kaller det hun gjør når hun møter klienten, 'å nullstille seg' og være nysgjerrig på klienten:

Jeg bygger opp tillit ved å være litt sånn genuint nysgjerrig på mennesker. Det er et eller annet med å nullstille seg og møte personen i det møtet, altså der og da, være nysgjerrig på vedkommende. Uavhengig av hva vi skal snakke om på en måte, og heller være nysgjerrig på den personens versjon og forståelse av situasjonen. Og det opplever jeg at det fungerer bra, være litt uredd, se folk inn i øynene og lytte og på en måte gi plass, prøve seg litt fram og se hvor er vedkommende. Så det er jo noe med å prøve seg fram og tørre å bruke tid, og tørre å se an situasjonen og se på mennesket for det er jo snakk om å komme i posisjon og det er jo snakk om å snakke med mennesker om noe de i utgangspunktet ikke vil snakke om.

Tre sentrale elementer i dette utsagnet er det åpne ikke-kategoriserende blikket, dyden mot og godet eller verdien tillit i relasjonen mellom profesjonell og klient. I denne konteksten blir praktiseringen av dyden mot og en adekvat persepsjon som åpner blikket for den unike klienten, konstituerende for å realisere godet tillit i relasjonen.

Dyden mot er en stabil disposisjon til å handle modig i konkrete situasjoner.⁵⁹⁷ Den modige person velger modige handlinger spontant og passende, setter pris på modige handlinger og misliker feighet hos seg selv og andre. Gode hensikter om å være modig er ikke tilstrekkelig for dyden mot, en dyd involverer også en evne til å få det til, det vil si å være modig på en passende måte i en konkret situasjon. Det betyr at det ikke finnes noen regel eller oppskrift på hvordan man skal være modig, det dreier seg om å respondere passende i en konkret situasjon, og det fordrer en god persepsjon og tolkning av den konkrete situasjon der personen bruker hele seg, det vil si både tanker og emosjoner.

I utsagnet ovenfor bidrar god persepsjon og mot til å realisere tillit i relasjonen mellom barnevernsarbeider og klient. Med perspektiver fra K.E. Løgstrup kan tillit beskrives som en dimensjon ved menneskets tilværelse som understreker menneskets avhengighet av andre.⁵⁹⁸ Tillit er grunnleggende fordi den bærer relasjonen slik at den ikke stanser opp, tillit er på et vis jordsmonnet som en relasjon vokser i. Dersom tilliten kveles, vil kvaliteten på relasjonen

---

⁵⁹⁷ Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. Bok III Kapittel 6-9.

⁵⁹⁸ Løgstrup, K.E. (2000): *Den etiske fordring*.

forringes i stor grad, og sannsynligvis blir det vanskelig for barnevernsarbeideren å få en god arbeidsprosess i forholdet til klienten.

Det å ikke møte klientene med ferdige kategorier og 'båser' kalles i intervjuene også for respekt. En informant definerer for eksempel respekt som "å holde sine fordommer og reaksjoner på for eksempel en melding om vold borte. Og at man lar den personen som kommer, få lov til å forklare seg." Respekt kan på linje med tillit beskrives som en verdi eller kvalitet i relasjonen til klienten som får utvikle seg dersom den profesjonelle praktiserer en adekvat åpen persepsjon av det partikulæres kompleksitet. Det kan se ut til at ydmykhet er en dyd eller et aspekt ved den typen overveielse og valg som kan bidra til respekt i relasjonen mellom barnevernsarbeider og klient. Det dreier seg om å anerkjenne klientens erfaringer og synspunkter, og ikke kategorisere dem som feil eller verdiløse.

Et aspekt ved å møte klienten med åpenhet slik at verdiene respekt og tillit blir realisert i relasjonen, er en oppfatning om at barnevernsarbeideren ikke kan være 'bare profesjonell', men også må være menneske. En informant sier det slik: "Det er jo det spriket mellom person og profesjon da. Det å klare å koble det. Altså hvis man er en helt annen type i jobben her enn det man er privat. Så tror jeg vel egentlig at jeg ønsker å være sånn cirka lik som jeg er privat. Det har noe med måten man møter folk på."

Et element i åpenhet og spontanitet i møte med det partikulære er humor. En informant forteller at humor er viktig for henne i møte med klientene:

Jeg tror at man kan ha en ide om hva profesjonalitet er som handler om at man skal sitte og være veldig rak i ryggen, veldig stram og så skal man ikke bruke humor og så skal man ikke la seg involvere, være engasjert og så skal man følge oppskriften helt. Jeg hadde en veileder en gang som sa for all del bruk humor i hver eneste samtale dere har. Det funker. Gud som det funker.

Humor og vidd er en dyd som involverer smidighet og finfølelse, den sårer ikke og dreier seg ikke om et ensidig fokus på å fremstå som morsom for et publikum, men handler om å bidra til at folk slapper av og slik åpne situasjonen for nye utviklingsmuligheter.⁵⁹⁹ God humor har en kvalitet av spontanitet som kan styrke menneskers frihetsfølelse og opplevelse av eget endringspotensial og nye muligheter.

---

⁵⁹⁹ Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. Bok IV kapittel 8.

En annen viktig dyd i intervjuene er ærlighet eller sannferdighet. Informanten i neste utsagn beskriver ulike måter å være ærlig på:

Det er klart at noen ganger må vi si at her er det så alvorlig at det her går bare ikke. Hvis at du skal kunne beholde ungen din så er det nødt til å skje noe, på det og det området. Og det gjelder å være tydelig og ærlig, men man må jo ta imot de reaksjonene som kommer da, det er jo ikke like artig bestandig. Av og til kunne det jo være godt og si stakkars deg, det er synd på deg, men man må jo prøve å være tydelig. Jeg tror man tjener på det her og være ærlig, når det gjelder å skape et tillitsforhold til folk, hvis du er ærlig og sier det du mener, på en ordentlig måte, selvfølgelig. Man kan si ting på en ordentlig måte og man kan si ting på en ekkel måte, det der at folk ikke fikser livet sitt for eksempel det kan sies på veldig mange forskjellige måter. Man kan for eksempel si at det er ikke bra, det er ikke sunt for ungene dine at du har sånne problemer med økonomien din og at dere står i fare for å bli kastet ut. Det kan jo være en grei nok måte. Men så kan man jo være fristet til å si at hvordan klarer du å få til å rote deg opp i det her gang på gang. Men begge deler vil jo være ærlig da.

I utsagnet kobles dyden ærlighet eller sannferdighet med verdien tillit. Som tidligere nevnt dreier praktisering av dyd seg ikke om å mekanisk følge en regel, men derimot om å si sannheten på en måte som bidrar til å realisere det overordnede gode i situasjonen.⁶⁰⁰ Dyden sannferdighet er med andre ord ikke en regel om å alltid si sannheten, men en egenskap som bidrar til at sannheten blir sagt på en passende måte i en konkret situasjon.

Informanten beskriver her en dårlig (ekkel) og en god måte å si sannheten på. Det er ikke urimelig å anta at den dårlige måten kan beskrives som ærlig, men en brutal og upassende ærlighet som kan krenke klienten, og ikke styrke klienten i hennes strev med å fortsette livet sitt på en god måte. En brutal og upassende ærlighet er ikke en dyd, fordi den ikke bidrar til å realisere det overordnet gode i situasjonen.

Et pedagogisk hjelpemiddel i overveielse om hvordan en dyd bør realiseres, kan være Aristoteles' begrep om middelveien.⁶⁰¹ For mye eller for lite av en dyd kan resultere i en last, mens dyd dreier seg om å oppnå en mellomting i så vel følelser som handlinger. Et problem med begrepet om middelveien er imidlertid at det kan lede til en forestilling om at praktisering av dyd dreier seg om å alltid være nøytral, eller at man kan måle en passende mengde dyd. Dydig praksis er ikke med nødvendighet nøytral, og den er i hvert fall ikke

---

⁶⁰⁰ Samme sted. Bok IV Kapittel 7.

⁶⁰¹ Samme sted. Bok II Kapittel 5-9.

bestemt av et kvantitativt begrep om det gode. Det handler om å møte det partikulære på en kvalitativt passende måte som realiserer det overordnet gode i situasjonen, og hva det innebærer, avhenger av persepsjonen av det partikulære.

Det tynne regulative idealet: Regelfølgeren

Det tynne regulative idealet vil ikke vektlegge persepsjon av det partikulære, men overveie og velge ut fra fikserte generelle standarder eller prinsipper som foreligger forut for den konkrete situasjon. I intervjuene kommer det tynne regulative idealet mest til uttrykk i vekt på allment tilgjengelige standarder for overveielse og valg, for eksempel i form av fagkunnskap eller juridiske lover og retningslinjer. En informant etterlyser for eksempel mer faglige begrunnelser for overveielse og valg, og mindre 'kvalifisert synsing':

Noen ganger så blir diskusjonen mer hva du personlig står for og på en måte så blir det kvalifisert synsing. Det er ikke alltid den er like god på et faglig grunnlag på et barnevernkontor hvor vi skal jobbe i forhold til lover og retningslinjer. Hva du personlig mener er ikke så veldig interessant, spørsmålet er vel mer hva skal barnevernet mene i forhold til forskning for eksempel.

Informanten trekker et skille mellom overveielse og valg ut fra personlige synspunkter, og overveielse og valg ut fra lover, retningslinjer og fag. En annen informant peker også på at faget bør være grunnlaget for arbeidet:

Man skal jo passe på å holde sine egne private holdninger langt unna. Man er ikke privatpersoner når man er her. Samtidig så er de erfaringene man har viktige også, men det er jo den faglige bakgrunnen man har som man skal jobbe ut fra.

Et helt sentralt yrkesetisk prinsipp for barnevernsarbeidere, som foreligger som et forbud, er taushetsplikten. En informant beskriver taushetsplikten slik:

Taushetsplikten er strengere enn vanlig forvaltningslovgivning. Et dilemma vi kommer opp i veldig ofte er at samarbeidspartnere ønsker opplysninger fra oss og så kan ikke vi gi det fordi vi må ha samtykke fra brukerne våre før vi kan si noe om det. Barnevernet blir jo ofte oppfattet som å være litt sånn vanskelige, vi er litt dårlige samarbeidspartnere, for vi gir ikke så mye ut, så det opplever jeg av og til at jeg syns at samarbeidspartnere ikke forstår det, at vi faktisk har en spesiell regler for taushet. Vi behandler jo uhyre sensitive opplysninger, hvis det plutselig kommer en melding inn på en familie så kan de jo føle seg

krenket, og hvis vi da i tillegg skulle si til skolen at nå er det kommet en melding på den familien, så ville det jo absolutt være grunn til å føle seg enda mer krenket.

Taushetsplikten innebærer en plikt til å bevare taushet om bestemte forhold, og den retter seg mot dem som i sin yrkesutøvelse er blitt kjent med personlige forhold vedrørende klient.⁶⁰² I barnevernstjenesten er også opplysninger om det forhold at en person er klient, taushetsbelagt.⁶⁰³ Prinsippet om konfidensialitet og taushetsplikt er et av de 11 prinsippene i *Yrkesetisk grunnlagsdokument 2.2*. Her blir taushetsplikten begrunnet med verdien tillit:

Ivaretagelse av konfidensialitet er en nødvendig del av respekten for individets integritet. Taushetsplikten er grunnlaget for tillit mellom yrkesutøveren og brukeren/klienten. Dersom det skal gjøres unntak fra taushetsplikten må dette kunne begrunnes med at andre etiske hensyn veier tyngre.

Taushetsplikten som gjelder for barnevernsarbeidere, er også lovfestet i *Forvaltningsloven* § 13. Ved overtredelse av taushetsplikten er det avgiver av opplysningene som eventuelt har straffeansvar.

Kunstneren og Regelfølgeren

Analysen av intervjuene tyder på at både det tykke og det tynne regulative idealet har innflytelse i barnevernets praksis. Faglitteraturen om sosialt arbeid og barnevern kan også betraktes som refleksjon og argumentasjon rundt disse to regulative idealene for barnevernsarbeidere.⁶⁰⁴ Jeg har kalt idealet som vektlegger faste generelle og universelle standarder for regelfølgeren, og idealet som vektlegger dyd og det partikulære for kunstneren.

Regelfølgeren som regulativt ideal blir etter min mening forsvart i faglitteratur som vektlegger faste prosedyrer for overveielse og valg, og som generelt fremhever at

---

⁶⁰² Ohnstad, B. (2001): *Juss for helse- og sosialarbeidere*. S. 114-116.

⁶⁰³ Samme sted.

⁶⁰⁴ Mange referanser kunne vært nevnt, her et lite utvalg eksempler fra nyere nordisk forskning på sosialt arbeid: Uggerhøj, L. (1996): "Professionelle Personligheder", i: Sandbæk, M. og Tveiten, G. (red.): *Sammen med familien: arbeid i partnerskap med barn og familier*. S. 249-270. Backe-Hansen, E. (2001): *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse: en beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. NOVA-rapport nr. 2. S. 253-269. Brevig, P.C. (2004): "Sosialt arbeid og vitenskapeligheten", i: Lundstøl, J. (red.): *I dannelsens tegn: profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker*. S. 73-92. Buss, L.G. og Strauss, H. (2004): "Socialrådgiverprofessionen", i: Moos, L. mfl. (red.): *Relationsprofesjoner: lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejersker, socialrådgivere og mellemledere*. S. 243f. En internasjonal klassiker på dette temaet er Schön, D.A. (1983): *The reflective practitioner: how professionals think in action*.

barnevernstjenestens arbeid må være basert på vitenskap. Kunstneren som regulativt ideal blir forsvart i den delen av litteraturen som vektlegger at sosialt arbeid karakteristisk er knyttet til den profesjonelles personlige egenskaper og relasjonelle ferdigheter i møte med en uforutsigbar virkelighet, og at kvaliteten på sosialt arbeid ikke kan sikres med målbare prosedyrer.

Markerer kunstneren og regelfølgeren kompetanse som er karakteristisk for ulike faser i den profesjonelles karriere? Fook mfl. (2000) framstiller en empirisk kvalitativ studie av hvordan profesjonelles kompetanse utvikler seg gjennom utdanningen og de første årene i praksis.⁶⁰⁵ Studien viser at en praktiker utvikler seg fra nybegynner til ekspert ved å gå fra og arbeide ut fra kontekstløse regler til å utvikle situasjonelt modifiserte regler; de utvikler en evne til å prioritere, og plassere seg som ansvarlige aktører i situasjonen; og de utvikler seg fra å bygge på en bevisst modell for overveieelse og beslutningstagning til en mer intuitiv prosess.⁶⁰⁶ Fook fremhever et sentralt poeng i forhold til det siste punktet, et skille mellom rutine og kreativitet: "there is a need to differentiate between professional practice which is good simply because it is well-practised, tried and tested, and that which is good because it achieves new standards, or is effective in new situations which do not meet the norm."⁶⁰⁷

Fooks beskrivelse av den erfarne praktiker som ikke regelfølgende uavhengig av kontekst, ansvarlig i situasjonen og intuitiv, kan føre til at kunstneren ses som en praktikertypologi som er mer erfaren enn regelfølgeren. Jeg tror imidlertid at dette ikke gjelder med nødvendighet: Jeg tror man kan være en svært erfaren praktiker og likevel være regelfølger, og være 'fersk' og være kunstner. Denne oppfatningen blir bekreftet på bakgrunn av forskning som viser at det ikke nødvendigvis er sammenheng mellom lengde på erfaring og grad av ekspertise.⁶⁰⁸ Antagelig er kvalitet på læring og praksis viktigere enn det faktiske tidsrommet praktikerens har arbeidet i. Det finnes også elementer i ekspertise som ikke ganske enkelt kan læres, for eksempel åpenhet for nye ideer og kreativitet.

Et viktig poeng er at regelfølgerens kompetanse i stor grad er knyttet til de allment tilgjengelige rammene for barnevernets arbeid, mens kunstnerens er en mer subjektiv og personlig kompetanse. Dette vil jeg klargjøre med begreper hentet fra Niklas Luhmanns

---

⁶⁰⁵ Fook, J. mfl. (2000): *Professional expertise: practice, theory and education for working in uncertainty*.

⁶⁰⁶ Samme sted s. 177.

⁶⁰⁷ Samme sted s. 179.

funksjonsanalyse av det moderne.⁶⁰⁹ Luhmann forsvarer en oppfatning om at det moderne samfunnet er karakterisert ved 'funksjonell differensiering'. Hvert system har spesialisert seg på en funksjon eller oppgave for samfunnet som systemet har monopol på, for eksempel vitenskap, rett og politikk. Hvert av systemene er autonome, men også gjensidig avhengige av hverandre.

Regelfølgeren forholder seg i stor grad til to funksjonssystem:

A. Retten som funksjonssystem: skiller mellom rett og urett ved hjelp av lover. Riktig nok er det politikerne som vedtar lover, men retten tolker loven og skaper presedens og dermed rett. Rettens ytelse for andre systemer er ulike former for konfliktregulering. Retten stabiliserer forventninger fordi samfunnsmedlemmene vet hva samfunnet holder for rett og galt.

B. Vitenskap som funksjonssystem: forutsetter sannhet som noe det er mulig å komme fram til. Alt vitenskapen beskjeftiger seg med, er enten sant eller usant. Vitenskapens funksjon for samfunnet er å produsere ny viten.

Kunstneren kan ikke som regelfølgeren forstås som eksplisitt relatert til et funksjonssystem. Men jeg tror man kan forstå kunstneren som implisitt påvirket av fire ulike funksjonssystem:

A. Familien: en arena for individers selvrealisering og mulighet til å være hele mennesker

B. Utdanningssystemet: overtar stadig mer av sosialiseringssprosessen fra familien

C. Sykdomsbehandling: identifiserer sykdom og stiller diagnose

D. En sekulær form for religion: gir trøst og reduserer kontingens eller usikkerhet i klientens liv.

Jeg tenker det er viktig å merke seg at funksjonene i samfunnet som regelfølgeren er relatert til: retten og vitenskapen, tradisjonelt har mer status eller gyldighet enn kunstnerens, som er en mer 'myk' kunnskap med uklar institusjonstilknytning. Man kan tenke seg at barnevernsintervjuene er dominert av tykk fornuft nettopp fordi den tynne (i form av regler, juss og fag) blir ivaretatt av institusjonene retten og utdanningen, og offentlige myndigheter. Den enkelte profesjonelle får da ansvaret for å være et menneskelig alibi eller ansikt som representerer en upersonlig struktur.

---

⁶⁰⁸ Samme sted s. 180.

⁶⁰⁹ Hagen, R. (2006): *Nyliberalismen og samfunnsvitenskapene: refleksjonsteorier for det moderne samfunnet*. S. 93-98.

Kunstneren og regelfølgeren kan sies å ha ulike kompetanse og kunnskap som hver for seg er nødvendig, men ikke tilstrekkelig for å være en god barnevernsarbeider. Kunstnerens kompetanse er imidlertid den minst tematiserte og mest utydelige kompetansen. Det er derfor viktig at utvikling og styrking av kunstnerens kompetanse kommer klarere fram som en nødvendig del av utdannelsen av barnevernsarbeidere. Kunstnerens kompetanse bør ikke forbli en taus kunnskap, men må ekspliseres og løftes frem, fordi det er en sentral kunnskap etisk sett.⁶¹⁰

Et kjønnsperspektiv på de regulative idealene

Jeg har beskrevet to ulike regulative idealer som gjør seg gjeldende i intervjuene: det tykke regulative idealet som vektlegger dyder og åpenhet for det partikulære, og det tynne regulative idealet som fokuserer på generelle og universelle standarder for overveieelse og valg. I dette delkapittelet spør jeg: Er det ene regulative idealet et mer typisk kvinnelig ideal enn det andre?

Dette spørsmålet innebærer ikke en essensialistisk oppfatning om at man kan slutte fra biologisk kjønn til bestemte 'naturlige' væremåter. Kjønn er derimot knyttet til de betydninger man historisk og kulturelt gir biologisk kjønn. Betydningene installeres og materialiseres i individene, og reproducerer forestillinger om kvinner og menn som to forskjellige grupper med bestemte kjennetegn, oftest ordnet i et bestemt hierarki.⁶¹¹ Kjønnshierarkiet er for eksempel begrepsfestet som genussystemet, der det kvinnelige er underordnet det mannlige, det vil si at mannen behandles som norm og kvinnen som avvik fra normen.⁶¹²

Oppsummerende kan man si at biologisk kjønn er naturgitt, men at meningen vi tillegger kjønn, dannes historisk og sosialt. Det innebærer at betydningen av biologisk kjønn kan

---

⁶¹⁰ Se for utdypning Skau, G.M. (1999): *gode fagfolk vokser... personlig kompetanse som utfordring*. Skau skiller mellom teoretisk kunnskap, yrkesspesifikke ferdigheter og personlig kompetanse. Personlig kompetanse handler om "den vi er som person, både for oss selv og i samspillet med andre". Samme sted s. 61. Aspekter ved den personlige kompetansen er for eksempel verdier, modenhet, menneskesyn, empati, følsomhet og indre styrke. Skau peker på at denne kompetansen både er den som er vanskeligst å beskrive og som tar lengst tid å utvikle, og at det er denne kompetansen man er kommet kortest med å utdanne, dokumentere og bedømme. Se også delkapittel 6.7 i denne avhandlingen.

⁶¹¹ Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) (2006): *Kjønnsforskning: en grunnbok*.

⁶¹² Bondevik, H. og Rustad, L. (2006): "Humanvitenskapelig kjønnsforskning", i: Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.): *Kjønnsforskning: en grunnbok*. S. 49f.

endres, og forhåpentligvis vil betydningen av å være mann versus kvinne bli romsligere i fremtiden, slik at både kvinner og menn får større frihet til å danne sin identitet og bli helere mennesker.

Et stikkord i intervjuguiden var kjønn, oftest formulert som et spørsmål til informanten om den profesjonelles kjønn kan sies å ha noen betydning for hvordan den profesjonelle forstår sin rolle og utøver sitt arbeid. Imidlertid ble ikke dette temaet fremtredende i noen av intervjuene. En informant reagerte på kjønnsstereotyper som han mente å lese inn i spørsmålet: ”Jeg har alltid blitt provosert når damer sier at vi føler så forbaska mye mer enn dere menn gjør. Ikke sant. Det provoserer meg maksimalt.” En annen påpekte at saksbehandlerens kjønn kan ha betydning i møte med klienter, for eksempel hvis klienten er fra en kultur der det er mindre vanlig at kvinner er i arbeidslivet enn i Norge. En enkelt informant antydte at kvinnelige saksbehandlere i barnevernstjenesten kan ha en tendens til å sympatisere mer med foreldrene enn mannlige saksbehandlere.

Informantene sier altså lite om temaet kjønn i intervjuene, så jeg kan ikke si noe om temaet utover dette. Et interessant spørsmål er imidlertid om man kan tenke seg at det tykke regulative idealet som vektlegger emosjonell og tankemessig persepsjon av det partikulære, er mer karakteristisk kvinnelig enn det tynne regulative idealet som vektlegger generelle og allmenne standarder for overveieelse og valg.

Dette er vanskelig å svare på. Empiriske studier av profesjonell rolleforståelse i et kjønnert perspektiv kan kanskje tyde på at mannlige profesjonelle er noe mer opptatt av det saklige og i noen mindre grad inkluderer emosjoner i profesjonell overveieelse og valg enn kvinner. Dette kan få følger for hva slags oppgaver de profesjonelle ønsker å bruke mest tid på. Repstad (1995) peker for eksempel på at empiriske studier av presters rolleforståelse kan tyde på at mannlige prester er noe mer saksorienterte (bruker mer tid på administrasjon, planlegging og liturgi), og kvinnelige prester er noe mer menneske- og relasjonsorienterte (bruker mer tid på sjelesorg, omsorg og undervisning).⁶¹³

Ifølge Davies (1996) dreier maskuline koder for profesjonell adferd seg om å oppnå kontroll og ordning av virkeligheten, og å skape hierarkiske relasjoner for å oppnå dette.⁶¹⁴ Davies

---

⁶¹³ Repstad, P. (1999): *Den sosiale forankring: sosiologiske perspektiver på teologi*. S. 32.

⁶¹⁴ Davies, C. (1995): *Gender and the professional predicament in nursing*. S. 61.

mener at det dominerende begrepet om profesjonelles ekspertise (basert på formell opplæring i vitenskap) er knyttet til et maskulint ideal om å kontrollere kunnskap.⁶¹⁵ Ifølge dette maskuline idealet skal den profesjonelle i møte med klienten innnta et upartisk, ikke-emosjonelt og universelt perspektiv. Skærbæk (2002) fremhever et lignende poeng, idet hun påpeker at 'velferdsarbeidere' i bred forstand er utdannet i en teori som pretenderer kjønnsnøytralitet, men som reelt sett er "an embodied male norm".⁶¹⁶ Denne 'maskulinitetsnormen' omfatter ifølge Skærbæk et skarpt skille mellom kropp/emosjoner og fornuft.⁶¹⁷ Dette dualistiske synet på mennesket kan føre til en bestemt oppfatning om den profesjonelle og klienten:

The mind is seen as the ruler of the passionate and unreliable body. The professional is the healthy and rational mind, the one in control of his body. The client is the sick and passionate body without mind i.e. without control.⁶¹⁸

Skærbæks studie av omsorgsarbeidere i et kjønnsperspektiv ender, slik jeg leser henne, opp i et forsvar for en omsorgsarbeider som inkluderer emosjoner og kroppslighet i arbeidet med klientene. Dette motvirker et syn på klienten som et objekt, og bidrar til en 'relation of intersubjectivity'.⁶¹⁹

Et spørsmål for videre forskning på kjønn og profesjonelle kan for eksempel være om man kan tenke seg at det regulative idealet som vektlegger fag, faste prosedyrer og universelle og generelle standarder, er preget av tradisjonelle maskuline koder for profesjonell adferd, mens det regulative idealet som vektlegger relasjoner, det partikulære og dyder, er mer preget av tradisjonelle feminine idealer om profesjonell adferd.

---

⁶¹⁵ Samme sted s. 59.

⁶¹⁶ Skærbæk, E. (2002): *Who cares: ethical interaction and sexual difference*. Rapport 2002:3. S. 15.

⁶¹⁷ Samme sted s. 16.

⁶¹⁸ Samme sted s. 18.

⁶¹⁹ Samme sted s. 230. Skærbæks studie kan dermed betraktes som et eksempel på det Wyller (2005) betegner som et fokusskifte i profesjonsetikken på slutten av 1900-tallet til en fornyet vekt på *det praktiske møtet med den Andre*. Dette innebærer å se klienten ikke bare som en klient, men som et menneske. Wyller, T.(2005): "Dydsetikk, medborgerskap og sosial praksis", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*.

Kapittel 6: Den gode profesjonelle

Kapittel 4 og kapittel 5 er analyser og fortolkninger av kvalitative intervjuer med henholdsvis seks advokater og seks barnevernsarbeidere samt de to profesjonenes yrkesetiske tekster. Kapitlene tydeliggjør informantenes refleksjoner over yrkesetiske overveielser og valg, og ser disse i lys av samtalene om profesjonsetikk generelt og de profesjonsspesifikke diskusjonene om yrkesetiske spørsmål spesielt. Kapitlene er blitt veldig ulike, og dette skyldes hovedsakelig at den profesjonsetiske samtalen om advokaters yrkesetikk har en lang historisk tradisjon, og derfor fremstår som mer teoretisk definert og avklart enn samtalen om barnevernsarbeideres yrkesetikk. Samtalen om profesjonsetikk for barnevernsarbeidere fremstår i sammenligning som noe mer teoretisk uklar, og preget av flere overlappende diskusjoner for eksempel knyttet til faglige metoder, vitenskapsteori og debatten om ulike kunnskapssyn.

Dette kapittelet er en oppsummering av sentrale temaer i det empiriske materialet, og en drøftelse av hva slags etiske perspektiver som er mest adekvate i profesjonsetisk sammenheng. Som vi husker er problemstillingen for denne avhandlingen todelt. For det første en deskriptiv problemstilling: *Hva slags begreper om fornuftig overveielse og valg kan vi finne i intervjuene med de profesjonelle?* For det andre en kritisk-normativ problemstilling: *Hva kan et etisk perspektiv bidra til med henblikk på hva slags overveielse og valg de profesjonelle normativt sett bør anvende i sitt arbeid?*

Problemstilling 1 ble presisert og supplert med fem forskningsspørsmål:

- beskriver de profesjonelle en kommensurabilistisk eller ikke-kommensurabilistisk posisjon med henblikk på verdier?
- anvender de profesjonelle universelle og generelle eller partikulære begrunnelser i overveielse og valg?
- inkluderer de profesjonelle emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?
- hvordan beskriver de profesjonelle relasjonen til kolleger og arbeidsplass?
- hvordan beskriver de profesjonelle forholdet til klientene?

Problemstilling 2 ble utfylt med følgende forskningsspørsmål:

- bør profesjonsetikken være tykk og inkludere den profesjonelles egenskaper (personorientert begrep om profesjonsetikk) eller bør profesjonsetikken være tynn med vekt på generelle og universelle regler (regelorientert begrep om profesjonsetikk)?
- hvilke strukturelle vilkår legger til rette for gode profesjonelle overveielser og valg?

Problemstilling 1 ble besvart i de overveiende deskriptive kapitlene 4 og 5, mens problemstilling 2 skal besvares i dette kapittelet.

6. 1 De profesjonelles syn på sin yrkesetiske kodeks

I intervjuene henviste de fleste advokatene flere ganger til *Regler for god advokatskikk*, både som kilde til hva som er yrkesetiske problemer for advokater, og som 'fasit' på problemene. Barnevernsarbeiderne derimot henviste lite til *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*, verken som kilde til hva som kan være yrkesetiske problemer eller løsning på problemer. Hvordan kan vi forstå denne forskjellen?

En mulig forklaring som kan kaste lys over denne observasjonen, kan være at *Regler for god advokatskikk* er preget av regler som er relativt detaljerte med henblikk på hva slags handlingsvalg som kan være etisk betenkelige. Barnevernsarbeidernes yrkesetiske grunnlagsdokument er derimot mer preget av å være et verdibasert grunnlag for overveielser, dette kan betegnes som en tykk eller personorientert profesjonsetikk. Man kan tenke seg at en yrkesetikk med detaljerte regler gir en opplevelse av mindre rom for selvstendig overveielser og valg enn en tykk yrkesetikk som angir et verdibasert grunnlag for overveielser, og at dette fører til at advokatinformantene vektla yrkesetikken som 'fasit' eller ekstern norm for overveielser og valg i større grad enn barnevernsarbeiderinformantene.

Er det slik at barnevernsarbeiderne viser lite og advokatene mye til de respektive yrkesetiske dokumentene fordi yrkesetiske dokumenter som er preget av en tynn (regelorientert) tilnærming til overveielser og valg, er vanskeligere å internalisere for den profesjonelle enn yrkesetikk som er preget av en tykk (personorientert) tilnærming? Man kan tenke seg at en yrkesetikk med preg av detaljerte regler for handling i større grad oppleves som en ekstern

instans som man forholder seg til som etisk autoritet, mens en yrkesetikk med preg av verdier som kan være aktuelle i overveielser og valg, i større grad åpner for en opplevelse av at man som profesjonell selv står som ansvarlig autoritet for overveielser og valg.

Et relatert poeng er at mitt inntrykk ut fra intervjuene er at advokatene opererer med et noe skarpere skille mellom yrkesrollen og sin person enn barnevernsarbeiderne. Dette kan føre til at advokatene bygger sin yrkesetikk på den yrkesetiske kodeksen, mens barnevernsarbeiderne har en mer inkluderende forståelse av yrkesetikk som også omfatter det som kan oppfattes som personlige verdier og oppfatninger.

Et relevant spørsmål i forbindelse med denne observasjonen er om det er slik at en regelorientert yrkesetikk framstår som klarere og mer presis handlingsveiledning, og derfor i større grad blir henviset til som grunnlag for valg av den profesjonelle, enn en personorientert yrkesetikk som i større grad vektlegger hvilke verdier som bør ligge til grunn for den profesjonelles selvstendige overveielser og valg. Viser barnevernsarbeiderne lite til det yrkesetiske grunnlagsdokumentet fordi en verdibasert felles yrkesetikk fremstår som så diffus at den ikke fungerer adekvat som veiledende for profesjonelle overveielser og valg?

I dette kapitlet vil jeg argumentere for at en profesjons felles profesjonsetikk bør inkludere grunnleggende regler som skal beskytte svake parter (oftest klient) og hindre den profesjonelle i å fremme egeninteresse i snever forstand, så vel som hvilke verdier og dyder som skal veilede og kjennetegne adekvate profesjonelle overveielser og valg. En passende kombinasjon av tykk og tynn etikk vil i profesjonell sammenheng både beskytte svake parter mot de profesjonelle som er lastefulle og gjør dårlige eller uetiske valg, samtidig som den kan ivareta den profesjonelles opplevelse av et personlig ansvar for overveielser og valg i den konkrete situasjon.

6.2 Forholdet til klient: makt, paternalisme, autonomi

Den profesjonelles forhold til klienten er kanskje den viktigste og mest utfordrende arenaen for profesjonsetiske overveielser og valg. I dette delkapitlet vil jeg oppsummere de viktigste

temaer i den kvalitative undersøkelsen blant advokater og barnevernsarbeidere, og drøfte disse ved hjelp av de teoretiske perspektivene og begrepene som er fremstilt i avhandlingen.

Barnevernsarbeiderne og de autonome og sårbare barna

I forhold til barnevernsarbeiderens relasjon til klientene peker min tolkning av intervjuene sett i lys av en rekke empiriske undersøkelser av barnevernstjenestens arbeid i Norden, i retning av at barnevernsarbeidere i noen tilfeller ser barna noe mer som gjenstand for et arbeid enn som subjekter med egne synspunkter og erfaringer, og dette kan føre til at barnet ikke blir lyttet til i tilstrekkelig grad.⁶²⁰ Undersøkelsene tyder på at det i nordisk barnevernsarbeid fortsatt er en stor andel av barna som ikke blir spurt om sin mening i egen sak.

Teoretisk beskrev jeg barnevernsarbeiderens relasjon til klienten som grunnleggende formet av at en profesjonell har mer modellmakt eller normativ makt enn klienten.⁶²¹

Barnevernsarbeiderens fagkunnskap og verdier representerer i dette perspektivet en modell som gir svar på hva slags væremåter som er akseptable, og hvilke som ikke er det.⁶²²

Barnevernsarbeiderens modellmakt kan medføre en trussel mot klientens autonomi.⁶²³

Dersom forskningen som viser at barna i noen tilfeller blir for lite lyttet til i barnevernet er sakssvarende, er hensynet til barnets autonomi særlig viktig å fokusere mer på i fremtiden.⁶²⁴

Tradisjonelt blir ikke barn regnet som autonome personer innenfor profesjonsetikken, men forståelsen av autonomibegrepet er i ferd med å endre seg. I lys av nyere etiske perspektiver må barn betraktes som kompetente og autonome personer hvis synspunkter og erfaringer må bli lyttet til, samtidig som barnets autonomi konseptuelt omfatter en sårbarhet og avhengighet av andre som er viktig å ta i betraktning. I praksis kan det for eksempel innebære at barnevernsarbeideren fokuserer på å lytte til barnets synspunkter og erfaringer, samtidig som

---

⁶²⁰ For en oppsummering av de nordiske undersøkelsene se Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* S. 170-175.

⁶²¹ For utdypning om begrepet modellmakt se delkapittel 2.5.

⁶²² Marthinsen, E. (2003): *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. Dr.avhandling. NTNU.

⁶²³ For utdypning om autonomibegrepet se delkapittel 2.5.

⁶²⁴ Jf. FNs *Barnekonvensjon*, som er forpliktende for barnevernet. Se særlig artikkel 12: 1) Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og gi barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. 2) For disse formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller ved en representant eller et egnet myndighetsorgan, og på en måte som samsvarer med vedkommende lands saksbehandlingsregler.

hun er oppmerksom på at barnets vurderinger kan være påvirket av at det er mer avhengig av sine omgivelser enn en voksenperson vanligvis er.

I intervjuene med barnevernsarbeiderne fikk hensynet til foreldrenes synspunkter og erfaringer noe mer oppmerksomhet enn barnas synspunkter og erfaringer. Informantene begrunnet viktigheten av å ta hensyn til foreldrenes synspunkter med at respekt for foreldrene er en forutsetning for å få til en konstruktiv relasjon og dialog med dem. Et eksempel på en konkret utfordring når det gjelder å ta hensyn til foreldrenes synspunkter og erfaringer oppstår dersom klientene har bakgrunn fra en annen kultur med verdier og konvensjoner som oppleves som svært forskjellig fra det 'typisk vestlige'.

Jeg betegnet problemet som kan oppstå, som paternalismeproblemet, og definerte paternalisme som det at den profesjonelle ser bort fra klientens ønsker og synspunkter og velger ut fra en overbevisning om at hun vet best.⁶²⁵ En viss mengde paternalisme er imidlertid nødvendig for barnevernets arbeid. Et viktig skille foreligger derfor mellom negativ paternalisme, der klientens autonomi ikke blir ivaretatt, for eksempel ved at barnevernsarbeideren ikke etterspør og lytter til klientens synspunkter og erfaringer, og positiv paternalisme, der klienten får et bedre liv ved hjelp av den profesjonelles bistand og kompetanse.

Hva slags fornuftig overveielse og valg vil fremme at klientens autonomi blir ivaretatt, og at den profesjonelle praktiserer positiv paternalisme og ikke negativ paternalisme? I kapittel 2 framstilles to typer fornuftig overveielse og valg: Den første vektlegger verdikommensurabilisme og universelle og generelle standarder, den andre forsvarer verdienes ikke-kommensurabilisme, det partikulæres prioritet og emosjoner og fantasi som nødvendige for fornuftig overveielse og valg.

Man kan tenke seg at en barnevernsarbeider som overveier og velger ut fra et universelt og generelt prinsipp om å ivareta klientenes autonomi, gjennomgående vil vektlegge å lytte til barnets og foreldrenes synspunkter og erfaringer, og ta dem i betraktning når beslutninger skal fattes. Jeg tror imidlertid at barnevernsarbeideren som ikke betrakter den konkrete klient og situasjon som primær, og ikke involverer emosjoner og fantasi i overveielser og valg, neppe

---

⁶²⁵ For utdypning om paternalismebegrepet se delkapittel 2.5.

vil lykkes i å danne en relasjon der klienten reelt sett kommer fram med sine egne synspunkter. Kanskje særlig barn vil raskt fornemme om barnevernsarbeideren er interessert med 'hele seg', eller kun ut fra et prinsipp, og åpenheten i relasjonen vil sannsynligvis bli deretter.

Et interessant perspektiv på dette spørsmålet finner vi i en intervjuundersøkelse der barn i barnevernet blir spurt om hvordan de opplever at barnevernet har sett på dem.⁶²⁶ Hovedtemaet i undersøkelsen er spenningen mellom å bli sett på som et subjekt og å bli sett på som et objekt. Denne motsetningen blir konkretisert i begreper om den engasjerte saksbehandleren (som ser barnet som subjekt) versus den saksorienterte saksbehandleren (ser barnet som objekt), og i forhold til i hvilken grad barnet får bestemme over sitt eget liv (får barnet være 'selvbestemmer', eller blir det bestemt over?).

Eide (2001) argumenterer for at den saklige og den engasjerte innstillingen bør kombineres og gjensidig korrigerer hverandre, likeledes at klienten både bør være 'selvbestemmer' og bli bestemt over: "Informantene selv skisserer en mellomposisjon – de vil bli informert, og de vil gradvis bli hørt."⁶²⁷ Jeg mener at denne nyanserte mellomposisjonen best kan praktiseres av barnevernsarbeidere som representerer det tykke regulative idealet der persepsjonen av det partikulære er primært, og generelle og universelle standarder og prinsipper fungerer som veiledende, men ikke normative for korrekt overveielse og valg. Grunnen til det er at barnevernsarbeideren som vektlegger emosjonell og tankemessig persepsjon av det partikulære, vil være mer åpen og mottagelig for klientens behov, både når klienten trenger informasjon, og når klienten føler seg selvstendig nok til å bestemme selv. Poenget er at barnevernsarbeideren som praktiserer en ikke-kategoriserende moralsk persepsjon i møte med klienten, bedre vil forstå og ivareta klienten som den konkrete og unike andre enn barnevernsarbeideren som fokuserer på generelle prinsipper for handling.

Advokatene og de sårbare og autonome klientene

Barnevernsarbeidernes refleksjoner sett i lys av nyere empirisk forskning på barnevernets praksis i nordisk sammenheng, kan tyde på at barnets autonomi i noen tilfeller blir for lite

---

⁶²⁶ Eide, S.B. (2001): "Hvordan opplever barnevernets barn at barnevernet ser på dem?", i: Repstad, P. og Ryen, A. (red.): *Verneverdig: barnevern, forskning og etikk*. S. 197-216.

⁶²⁷ Samme sted s. 213.

ivaretatt, mens foreldrenes autonomi i noen større grad blir tatt på alvor. For advokatene er problemstillingene knyttet til klientens autonomi noe annerledes. Det er stor forskjell på advokaters klienter, antagelig er det rimelig å si at advokaters klienter er langt mer ulike sosiologisk sett enn barnevernstjenestens klienter.

Noen klienter til advokater er meget ressurssterke materielt og kulturelt og har høy status i samfunnet, mens andre kan være svært sårbare og tilhøre svake grupper, det er de som på en eller annen måte har falt utenfor samfunnets aksepterte livsformer og handlingsvalg. Et sentralt tema knyttet til de sistnevnte klientene i intervjuene og den offentlige debatten, er advokatenes understrekning av at disse klientene har menneskeverd og en unik verdi, uavhengig av sine evner eller prestasjoner.⁶²⁸ Advokatene beskriver dem som verdifulle mennesker som urettmessig ofte blir betraktet som mindreverdige av samfunnsflertallet. I dette perspektivet er advokaten forsvareren av den sårbare klientens verdighet og autonomi. Advokatens oppgave er å gi klienten mulighet til å være autonom gjennom å gi klienten juridisk bistand, og å hjelpe henne til å foreta så gode valg som mulig.

Advokaters klienter kan også være sårbare fordi advokaten har makt til å yte god juridisk bistand for en rimelig pris, eller gjøre en mindre god jobb for en høy pris. I praksis kan det være vanskelig for klienten å vurdere dette. Noen av informantene forteller for eksempel at de har hørt om enkelte advokater som råder klienter til 'å kjøre en sak' selv om de tror at klientens mulighet til å vinne fram er dårlig, ut fra et ønske om å tjene så mye penger som mulig. Informantene vurderer denne typen overveielse og valg som uetisk, og beskriver slike advokater som 'dårlige advokater'. Dersom advokaten ikke gir klienten god nok juridisk bistand, vil det medføre at hun krenker klientens autonomi, fordi klienten ikke får mulighet til å praktisere selvbestemmelse dersom hun ikke har kunnskap nok til å foreta adekvate valg.

Til forskjell fra å ikke beskytte klientens autonomi av hensyn til egen (økonomisk) interesse, dreier paternalisme seg om å handle i strid med klientens ønsker av hensyn til det man mener er klientens eget beste. Noen informanter mener at det å være paternalist er advokatens oppgave, fordi advokaten besitter den juridiske kompetansen som klienten trenger. De peker imidlertid på at det er forskjell på å være paternalist etter å ha lyttet til klientens ønsker og

---

⁶²⁸ For utdypning av begrepet om menneskeverd se delkapittel 2.3.

oppfatninger, og å være paternalist uten å involvere klienten i overveielser og valg, og uten å forsøke og vise klienten hvorfor hun bør følge advokatens råd.

En informant argumenterer for at i situasjoner der det dreier seg om spørsmål som er vesentlige i klientens liv (for eksempel i barnefordelingssaker), og der advokaten er usikker på hvilket handlingsvalg som er det beste, bør advokaten avstå fra å være paternalistisk, og overlate til klienten å ta valget fordi det er klientens liv og klienten som må leve med valget resten av livet. Kan dette beskrives som en overveielse som tar sikte på å beskytte klientens autonomi, eller er det noe annet som står på spill i denne situasjonen? Etter min mening viser advokaten her en forståelse for at klientens autonomi er tett knyttet til klientens sårbarhet. Sårbarhet blir her definert som personens kroppslige og mentale avhengighet av relasjoner med andre mennesker for å utvikle og opprettholde evnen til selvbestemmelse og handlingsfrihet. Klientens valg i situasjonen vil sannsynligvis ha avgjørende innflytelse på klientens relasjoner, kanskje for resten av klientens liv. Med andre ord vil klientens valg påvirke hva slags autonomi hun vil kunne opprettholde i sitt liv. I lys av dette vil det være en krenkelse av klientens autonomi å frata henne anledning til å ta denne typen livsvalg selv.

Et annet aspekt ved advokatetiske problemstillinger knyttet til klientens autonomi, er spørsmålet om hvor advokaten bør sette grensen i forhold til hvilke midler hun skal bruke for å ivareta klientens ønsker og interesser, og om hun bør vurdere klientens ønsker og interesser fra et etisk perspektiv. En informant beskriver overveielser og valg i handlingsrommet mellom klientens ønsker og det advokatetisk adekvate som et 'typisk dilemma for advokater'. En annen informant forteller at dette for eksempel kan gjelde skatterettsadvokater som har klienter som ønsker at de skal finne smutthull i loven for å redusere skatt, eller forsvarsadvokater som kan bli så ivrige i forsvaret for klientens uskyld at de tar i bruk uetiske midler. Man kan muligens tenke seg at denne advokatetiske problemstillingen også er relevant for forretningsadvokater som jobber for pengesterke klienter som de ikke ønsker skal skifte til et konkurrerende advokatfirma.

Advokaten som blir så ivrig etter å fremme klientens ønsker og interesser at hun blir en ukritisk forlengelse av og talerør for klienten, bryter åpenbart med 'fanebestemmelsen' i *Regler for god advokatskikk* om å fremme rett og hindre urett. Sannsynligvis vil også denne advokatens overveielse og valg kunne bidra til å skade standens anseelse og tillit fra samfunnet. I ekstreme tilfeller vil denne advokaten fremstå som en 'leid pistol', som uten

selvstendige etiske vurderinger lar seg bruke av klienten som et våpen til å plaffe ned motstandere.⁶²⁹ Denne advokatens motivasjon kan være eksterne goder som for eksempel økonomisk fortjeneste.⁶³⁰ I den internasjonale samtalen om advokaters etikk er et sentralt argument mot denne advokaten at hun ved bruk av umoralske midler for å oppnå et etisk problematisk mål for klienten kan underminere rettssystemet som advokatrollen er en del av, og at hun neglisjerer sine forpliktelser i forhold til samfunnsfellesskapet og grunnleggende verdier som rettferdighet og sannhet. Poenget er at advokaten må fremme sin klients interesser i relasjon til andre parters interesser.

6.3 Forholdet til kolleger og arbeidsplass: praksis, institusjon, rolle og standarder for dyktighet

Forholdet til kolleger og arbeidsplass er et annet viktig felt for profesjonsetiske overveielser og valg. I dette delkapittelet vil jeg oppsummere de viktigste temaene i forhold til dette fra den kvalitative undersøkelsen blant advokater og barnevernsarbeidere, og drøfte disse ved hjelp av de teoretiske perspektivene og begrepene som er fremstilt i avhandlingen.

Den dårlige profesjonelle

Beskrivelser av den dårlige barnevernsarbeideren og den dårlige advokaten, de som gjør en dårlig jobb blant annet på grunn av uetiske overveielser og valg, er indirekte til stede i intervjuene som negasjoner eller kontraster til informantenes refleksjoner om hvordan gode advokater og barnevernsarbeidere overveier og velger på jobben.⁶³¹

I intervjuene med advokatene var temaet 'de dårlige advokatene' relativt fremtredende. Dette forstår jeg blant annet på bakgrunn av at media i perioden da undersøkelsen fant sted (2003), var preget av kritikk mot enkelte norske advokater og advokatfirmaer. Informantene beskriver

---

⁶²⁹ Se delkapittel 4.5.

⁶³⁰ For redegjørelse for begrepet om eksterne goder se delkapittel 2.5.

⁶³¹ Det er verdt å merke seg at i profesjonelles tekster og refleksjoner helt siden antikken er de dårlige profesjonelle (skyggeprofesjonen eller sjarlatanene) blitt brukt som eksempler på hvordan gode profesjonelle *ikke* skal overveie og velge. Fortellinger om de dårlige profesjonelle blir slik pedagogiske verktøy for å beskrive grensene for adekvat profesjonell praksis. Se Leer-Salvesen, P. (2002): "Preludium: Arven fra Hippokrates", i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. S. 14.

følgende trekk som karakteristiske for den dårlige advokaten: Han prioriterer økonomisk fortjeneste på bekostning av klientens interesser og andre etiske hensyn, og han er uærlig og upålitelig både i forhold til klienter og i forhold til kolleger. Informantene uttrykker frustrasjon og irritasjon over de dårlige advokatene, fordi advokaters dårlige handlingsvalg kan svekke profesjonens omdømme generelt i samfunnet. Advokatenes omdømme er ifølge informantene viktig blant annet fordi advokater er avhengige av tillit i arbeidet sitt.

Hvorfor finnes det empiriske eksempler på advokater som har trekk fra 'den dårlige advokaten'? Informantene peker på en systemisk forklaring og en egenskapsforklaring.⁶³² Den systemiske forklaringen som ifølge noen informanter kan forklare enkelte advokaters ensidige fokus på økonomisk fortjeneste, er at samfunnet generelt blir mer og mer preget av markedskapitalismens prioritering av økonomisk fortjeneste på bekostning av andre hensyn. Egenskapsforklaringen er de dårlige advokatenes personlige egenskaper, de er konfliktorienterte, og de har et uakseptabelt etisk nivå og tenkemåte.

Den dårlige advokaten er, til forskjell fra de regulative idealene den verdiorienterte og den klientorienterte advokaten, ikke en akseptert rolleforståelse i praksisen. Den dårlige advokaten bryter med *Regler for god advokatskikk*, og har heller ikke de gode egenskapene eller dydene som fører til utvikling av interne goder og opprettholdelse av standardene for dyktighet i en god advokatpraksis. Derimot er den dårlige advokaten kun opptatt av de eksterne godene, først og fremst økonomisk fortjeneste. Dersom advokatbransjen i fremtiden blir preget i for stor grad av advokater som forstår sin rolle som den dårlige advokaten gjør, kan dette føre til at standardene for dyktighet i advokatpraksisen ikke blir opprettholdt fordi utviklingen av de interne godene blir redusert til fordel for produksjon av eksterne goder.

I intervjuene med barnevernsarbeiderne var temaet den dårlige profesjonelle noe mindre fremtredende enn i intervjuene med advokater. Litt implisitt i deres refleksjoner tegnes det imidlertid et bilde av den dårlige barnevernsarbeider som en person som ikke leser den konkrete situasjon og ikke er fleksibel i møte med en virkelighet i stadig endring, en som ikke er respektfull i møte med klientene, en som ikke har mot til å korrigere klientenes overveielser og valg der det er nødvendig, og en som ikke har en god fagkunnskap å jobbe ut fra. Disse beskrivelsene vektlegger den enkelte barnevernsarbeiders egenskaper.

---

⁶³² Begrepene systemisk forklaring og egenskapsforklaring er sentrale i Wadel, C. (1990): *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. Se delkapittel 6.7 for utdypning.

Noen informanter peker på at en dårlig barnevernsarbeider prioriterer hensynet til budsjetter på bekostning av klienter, for eksempel ved i større grad å vektlegge lojalitet og ansvar i forhold til budsjetter enn i forhold til klienter. Man kan tenke seg at barnevernstjenestens økonomiske rammevilkår kan være en strukturell forklaring på at det finnes enkelte dårlige barnevernsarbeidere. I en hverdag preget av effektivitetskrav og knappe økonomiske ressurser, vil det sannsynligvis være vanskelig å ivareta den konkrete relasjonen til klienten på en god nok måte.

Hvordan styrke en profesjons yrkesetiske praksis?

Hvordan kan advokatprofesjonen motvirke at den dårlige advokaten får prege praksisen? Hvordan kan barnevernsarbeiderne styrke profesjonens etiske overveielser og valg? En mulig strategi kan oppsummeres slik: For det første må profesjonen ha et adekvat yrkesetisk dokument, og en instans som kan behandle klager på profesjonelles yrkesetiske overveielser og valg.⁶³³ For det andre må profesjonen fokusere på etiske problemstillinger i sin organisasjon og i skriftlige fora som for eksempel tidsskrifter. For det tredje må det legges vekt på at profesjonsutdanningen gir en adekvat etisk opplæring for eksempel ved arbeid med etiske dilemmaer fra praksis, og at de etablerte profesjonelle er gode forbilder for nybegynnerne.⁶³⁴

Hvorfor må en profesjon i det hele tatt ha en felles yrkesetisk kodeks eller dokument? Ifølge Beyerstein (1993) har et felles yrkesetisk dokument fire viktige funksjoner: 1) veileder for den

---

⁶³³ Denne instansen bør hovedsakelig bestå av profesjonelle selv, fordi de er best skikket til å vurdere om standarder for dyktighet og interne goder ikke er blitt fulgt opp og utviklet i den enkelte sak. Innenfor omfanget av denne avhandlingen vil jeg ikke ta stilling til hvordan en profesjons egen klageinstans bør reagere på eventuelle brudd med den profesjonsetiske kodeksen. Jeg tror imidlertid at konstruktive tiltak vil fungere bedre enn straffelignende tiltak. Med konstruktive tiltak menes tiltak som kan bidra til en positiv bevisstgjøring om yrkesetiske verdier. Et forslag kan være at brudd på yrkesetikken kan føre til obligatorisk deltagelse på et kurs i profesjonsetikk der deltagerne må få godkjent et essay om sentrale profesjonsetiske problemstillinger i sin yrkespraksis. Man kan likevel argumentere for at sanksjoner i form av straffelignende tiltak kan ha en positiv effekt for eksempel ved at klientene ser at skyld plasseres på den profesjonelle, og ved at allmennheten ser at profesjonen utøver en adekvat selvjustis. Se for utdypning Lingås, L.G. (1994): *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. S. 193.

⁶³⁴ Et eksempel på et arbeid med et etisk dilemma foreligger i Lingås, L.G. (1994): *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. S. 204-216. Lingås beskriver ulike faser, som blant annet dreier seg om å klargjøre hvilke verdier som er aktuelle i dilemmaet, finne ut om de er i konflikt med hverandre, og deretter overveie og velge ut fra hvilken eller hvilke verdier som må veie tyngst i den konkrete situasjonen. Lingås vektlegger at den profesjonelle må være bevisst ulike føringer som kan påvirke hennes overveielser (for eksempel økonomiske rammebetingelser eller føringer fra ledelsen), i tillegg til å undersøke hvilke konsekvenser de ulike handlingsvalg kan få.

individuelle profesjonelle, 2) fungerer som det profesjonelle fellesskapets etiske standarder, veileder etiske komiteer som skal sanksjonere profesjonelle dårlige handlinger, 3) viser samfunnet og klientene hvilke etiske standarder de kan forvente av en profesjonell, 4) informerer andre profesjonelle om hvilke etiske standarder man kan forvente i et profesjonelt samarbeid.⁶³⁵

Hvordan ser et adekvat yrkesetisk grunnlagsdokument ut? Man kan tenke seg to hovedtyper felles yrkesetikk for en profesjon; en regelorientert yrkesetikk med detaljerte regler for hva som er påbudt, tillatt og forbudt, og en personorientert yrkesetikk som vektlegger den profesjonelles egenskaper og verdier, og ikke angir detaljert hvilke handlinger som er påbudte eller tillatte, og hvilke som er forbudte. Som tidligere nevnt vil jeg beskrive *Regler for god advokatskikk* som en yrkesetikk som går mer i retning av det regelorienterte enn *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere*, som i større grad kan beskrives som et verdibasert grunnlag for overveielse.

Hvilke argumenter foreligger for en regelorientert yrkesetikk? Den kan fremstå som handlingsveiledende fordi den gir detaljerte anvisninger om forbud og påbud, den reduserer den profesjonelles usikkerhet fordi den gir mindre rom for overveielse og valg, og den identifiserer klare felles idealer og normer for profesjonen. Hvilke innvendinger foreligger mot en regelorientert yrkesetikk? Den kan fremme en forståelse av etikk som tilslører den enkeltes ansvar for overveielse og valg i den konkrete situasjonens kompleksitet, den viser ikke betydningen av den profesjonelles gode egenskaper og en adekvat persepsjonsevne når reglene skal fortolkes og anvendes i den konkrete situasjon, og den kan bidra til å juridifisere etikken.⁶³⁶

Jeg mener at en adekvat yrkesetikk bør inkludere regler i form av forbud og påbud, for eksempel regler som skal beskytte sårbare parter (oftest klient), og regler som skal hindre at den profesjonelle prioriterer egen fordel, som for eksempel økonomisk inntjening, på bekostning av andre hensyn. Dersom yrkesetikken kun består av regler, kan det imidlertid redusere den profesjonelles opplevelse av et selvstendig ansvar for overveielse og valg; reglene kan bli et ”alibi” for eksempel for å ikke ta tilstrekkelig hensyn til den konkrete klient.

---

⁶³⁵ Beyerstein, D. (1993): “The Functions and Limitations of Professional Codes of Ethics”, i: Winkler, E.R. og Coombs, J.R. (red.): *Applied ethics: a reader*. S. 419f.

⁶³⁶ Yngvesson, S.W. (2006): *Den moraliska journalisten: en analys av yrkesetik, ideal och dygder*. S. 170.

En regelorientert yrkesetikk kan også i for stor grad fremstå som en uttømmende fasit på etiske problemstillinger. Derfor vil jeg i det følgende argumentere for en yrkesetikk som inkluderer både regler og et personorientert fokus på betydningen av den profesjonelles gode egenskaper (dyder) og persepsjonsevne.⁶³⁷

Poenget er at en adekvat yrkesetikk må tydeliggjøre at den ikke er en fasit på alle moralske spørsmål, men snarere bidrar til å vise hvilke etiske verdier som kan være relevante i overveielser og valg om vanskelige moralske spørsmål.⁶³⁸ En yrkesetikk må vise den profesjonelle at verden er kompleks, at situasjoner kan tolkes på ulike måter, og at personlige dyder og god evne til emosjonell og tankemessig persepsjon av situasjonen som helhet er viktig for adekvat overveielse og valg i profesjonell sammenheng.

Samtidig må yrkesetikken fastholde profesjonens overordnede verdimål som veiledende både for hvilke handlinger som teller som gode i profesjonen, og hvilke handlinger som ikke er adekvate i den profesjonelle rollen.⁶³⁹ Dydene må spesifiseres både i den teoretiske etikkutdanningen i profesjonen og i den praktiske veiledningen av nye profesjonelle. Eksempler på dyder som er relevante for profesjonelle, er for eksempel rettferdighetssans, integritet, mot og sannferdighet.⁶⁴⁰

Når det gjelder oppfatningen om at moralen ikke bør juridifiseres, er dette et tema jeg skal drøfte senere i dette kapitlet.⁶⁴¹ Her vil jeg kort gjengi sentrale argumenter for dette: Etikkk og juss er ulike fenomener som kan stå i strid med hverandre, etikkk er ikke et resultat av formelle beslutningsprosesser og sanksjoneres vanligvis ikke gjennom formelle instanser som jussen, en juridifisering av etikkk kan føre til en omfattende kontrollering og umyndiggjøring av borgerne, og en lovregulering av et felt kan bidra til at rommet for etiske diskusjoner og etisk refleksjon blir mindre.⁶⁴²

---

⁶³⁷ Eksempler på drøfting av profesjonsetikk som regelorientert versus personorientert etikkk foreligger i Martin, M. (2000): *Meaningful work: rethinking professional ethics*. Se også da Silva, A.B. (red.) (2006): *Etikk og menneskesyn i sosialt arbeid*.

⁶³⁸ For utdypning se Beyerstein, D. (1993): "The Functions and Limitations of Professional Codes of Ethics", i: Winkler, E.R. og Coombs, J.R. (red): *Applied ethics: a reader*. S. 423.

⁶³⁹ Dette perspektivet blir utdypet senere i kapitlet, se 6.4.

⁶⁴⁰ Callahan, C.J. (1988): "Responsibility, dissent, justice, and character", i: Callahan, C.J. (red.): *Ethical issues in professional life*. S. 390. Se delkapittel 6.7.

⁶⁴¹ Se delkapittel 6.5.

⁶⁴² For utdypning av disse argumentene se Lantz, G. (1992): "Institusjonaliserad etikkk", i: Grenholm, C. mfl. (red.): *Etikk, religion och samhälle: en festskrift til Ragnar Holte*. S. 156ff. Leer-Salvesen, P. (2005): "Heller etikkk enn jus", i: *Tidsskriftet Den Norske Lægeförening*. Nr 125. S. 1856-7. Ohnstad, B. (2005): "Juss eller

En adekvat felles yrkesetikk er vesentlig i en profesjons arbeid med å opprettholde og styrke yrkesetiske overveielser og valg. Men like viktig er det at etablerte utøvere i profesjonen fremstår som gode forbilder for de nye som kommer til.⁶⁴³ Dette gjelder særlig de som har verv i profesjonens organisasjon eller er tydelige i mediene, rett og slett fordi de er bedre kjent av profesjonens medlemmer.

Intervjuene med både advokater og barnevernsarbeidere viser at veiledere og ledelse har stor påvirkning med henblikk på de nye profesjonelles overveielser og valg. Man kan lett tenke seg at også den nyutdannede som begynner i praksis med et reflektert og engasjert forhold til yrkesetiske regler og verdier, vil bli påvirket av praksisen på arbeidsplassen slik den reelt sett foregår. I tilfeller der den eksisterende praksisen er yrkesetisk inadekvat, kan dette svekke den nye profesjonelles fornuftige overveielser og valg. Luban (2000) kaller dette for 'corruption of judgement', korrumpert av overveielser og valg.⁶⁴⁴ Dette kan skje fordi en reell konflikt mellom en persons oppfatninger og verdier og de handlinger personen blir påvirket eller presset til å velge, gradvis kan føre til at oppfatninger og verdier endres til konflikten er løst.

6.4 Synet på verdier: kommensurabilisme eller ikke-kommensurabilisme?

De to posisjonene kommensurabilisme og ikke-kommensurabilisme er relativt abstrakte og teoretisk sett kompliserte posisjoner som jeg har redegjort for i kapittel 2. I analysen av det empiriske materialet har jeg beskrevet to litt ulike tegn på en kommensurabilistisk posisjon. For det første at informantene ikke forteller om uløselige konflikter mellom verdier eller etiske hensyn i situasjoner der man kan tenke seg en mulighet for en opplevelse av en slik konflikt. For det andre at informantene vektlegger summen av gode konsekvenser av en

---

etikk?", i: *Tidsskriftet Den Norske Lægeforening*, Nr 125. S. 2832-3. Yngvesson, S.W. (2006): *Den moraliska journalisten: en analys av yrkesetik, ideal och dygder*. S. 182-188.

⁶⁴³ Se for utdypning Ruyter, K. W. (2005): "Dyder er ikke tilleggsgoder – en utfordring for profesjonsutdanningene", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 127-131.

⁶⁴⁴ Luban bygger denne tesen på Milgrams berømte eksperiment (publisert i *Obedience to authority: an experimental view* 1974), der forsøkspersoner ble bedt om å utsette andre personer for elektriske støt. Luban, D. (2000): "The ethics of wrongful Obedience", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. S. 94-122.

handling som kriterium på korrekt overveielse og valg. Tegnene på en ikke-kommensurabilistisk posisjon er informantenes opplevelser av verdikonflikter og vanskelige valg mellom ulike etiske hensyn, og fremhevingen av at korrekt overveielse og valg er delvis konstituert av dyder som mot, rettferdighetssans og sannferdighet.

Spørsmålet om hvorvidt informantene uttrykker kommensurabilistiske eller ikke-kommensurabilistiske oppfatninger om verdier i arbeidet sitt, kan fremstå som for abstrakt og teoretisk til å gi mening inn i en empirisk kontekst, i enda større grad enn spørsmålet om universelle og generelle versus partikulære overveielser og valg, og emosjoner og fantasi sin betydning for profesjonell overveielse og valg. Imidlertid mener jeg at denne innvendingen forutsetter et større gap mellom teori og refleksjoner over praksis enn det som faktisk er tilfelle. Som tidligere drøftet mener jeg at teori *ikke* er noe helt annet enn praksis, men derimot en abstrakt beskrivelse av karakteristiske trekk ved praksis.⁶⁴⁵ I noen tilfeller er teorien såpass abstrakt at det er vanskelig å oversette den 'tilbake' til praksis, og det er selvsagt slik at noen teoretiske perspektiver gir mer mening til noen typer praksis enn til andre typer praksis. Dette er imidlertid ikke et tilstrekkelig godt argument mot å belyse refleksjoner om praksis med abstrakte teoretiske perspektiver.

Tidligere har jeg drøftet spørsmålet om valg av teoretiske perspektiver, og fremhevet som avgjørende at de teoretiske perspektivene gir mening til fylden av data, med andre ord at de leverer begreper som kaster lys over informantenes refleksjoner og beskriver deres profesjonelle virkelighet på en annerledes, men likevel gjenkjennelig måte. I neste omgang kan dette gi mulighet til bedre og mer klargjørende refleksjoner og diskusjoner om fornuftig overveielse og valg, fordi de teoretiske perspektivene og begrepene kan brukes som verktøy til å skjelne mellom ulike profesjonsetiske temaer, og beskrive virkeligheten mer presist.

Når det gjelder begrepene om kommensurabilisme versus ikke-kommensurabilisme, har det kastet lys over og begrepsliggjort fremtredende temaer i empirien knyttet til informantenes opplevelser av at deres overveielser og valg var preget av konflikter mellom ulike verdier eller etiske hensyn, og synliggjort at enkelte profesjonelles overveielser og valg i mindre grad er preget av opplevelser av slike konflikter.

---

⁶⁴⁵ Se for utdypning delkapittel 3.3.

Barnevernsarbeiderne og de vanskelige valgene

Barnevernsarbeiderne beskriver en rekke slike vanskelige eller uløselige konflikter mellom ulike verdier eller hensyn. Et opplagt eksempel er konflikten de beskriver mellom hensynet til økonomisk ansvarlighet og lojalitet mot ledelsens beslutning om å ikke overskride budsjettene, og hensynet til klientene generelt og barnets beste spesielt. Det kan se ut som at en del barnevernsarbeidere opplever denne konflikten jevnlig, med de uheldige konsekvenser det kan få både for barnevernets klienter og for de profesjonelles motivasjon og engasjement i arbeidet sitt. Noen av informantene forteller imidlertid at denne antatte konflikten ikke opptrådte eller ikke opplevdes som relevant i deres arbeidssituasjon.

En annen konflikt mellom verdier i barnevernsarbeidernes overveielser og valg kan være hensynet til barnets relasjonelle kontinuitet versus hensynet til relasjonell stabilitet.⁶⁴⁶ Som tidligere gjort rede for er dette en dominerende diskusjon på fagfeltet sosialt arbeid. En innvending mot dette poenget er imidlertid hvorvidt dette spørsmålet er yrkesetisk relevant. Er ikke dette et rent faglig spørsmål, ikke et profesjonsetisk spørsmål for barnevernsarbeidere?

Et skille som er vanlig i profesjonsetiske arbeider, er for eksempel skillet mellom teoretisk (intellektuell eller kognitiv) kunnskap, praktiske eller tekniske ferdigheter, og en kunnskap som er mer vanskelig å definere, men som for eksempel kan betegnes som verdibasert kunnskap om hva som kan fremme det gode liv for mennesket i samfunnsfellesskapet.⁶⁴⁷ Sullivan (2005) peker på at denne siste typen kunnskap eller tenkning er knyttet til at profesjonelles praksis foregår i en verden mennesker gir mening blant annet ut fra begreper om det gode, en verdiladd verden som består av mer enn vitenskapelige fakta og teknologiske muligheter.⁶⁴⁸

---

⁶⁴⁶ Forsvarerne av relasjonell kontinuitet vil vektlegge verdien av barnets relasjon til foreldrene, mens forsvarerne av relasjonell stabilitet vil vektlegge omsorgspersonenes skikkethet, uavhengig av biologiske bånd. Se delkapittel 5.3.

⁶⁴⁷ Se for eksempel Skau, G. M. (1999): *gode fagfolk vokser... personlig kompetanse som utfordring*. Skau skiller mellom teoretisk kunnskap, yrkesspesifikke ferdigheter og personlig kompetanse. Aspekter ved den personlige kompetansen er for eksempel verdier, modenhet, menneskesyn, empati, følsomhet og indre styrke.

⁶⁴⁸ Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. S. 200. Sullivan mener at de tre kunnskapstypene teoretisk kunnskap, ferdighetskunnskap og verdibasert kunnskap knyttet til begreper om det gode liv for mennesket i samfunnet representerer konkurrerende foki i profesjonell akademisk utdanning. Samme sted s. 209.

En grunnleggende oppfatning i denne avhandlingen er at et skarpt skille mellom etiske hensyn og faglige hensyn i profesjonell sammenheng er uheldig og inadekvat. Faglige valg har etter min mening alltid etiske implikasjoner, fordi det alltid er mennesker som får merke hvilke faglige valg som blir foretatt. Fagpersonen som overveier og velger ut fra faglige perspektiver, gjør dette i en kontekst og i direkte eller indirekte samhandling med klienter, kolleger og andre personer. Et skarpt skille mellom fag og etikk tilslører at valg av faglige perspektiver også impliserer verdivalg.

I kapittel 5 viste jeg for eksempel hvordan valg av evidensbasert behandling blir begrunnet blant annet med at klientene har rett til å få vite mulige effekter av behandlingsopplegg de deltar i, slik at de kan foreta informerte valg. Dette argumentet kan betraktes som en henvisning til den sentrale profesjonsetiske verdien klientens autonomi og prinsippet om informert samtykke. Likeledes bruker kritikerne av evidensbasert behandling verdiargumenter, for eksempel ved å hevde at evidensbasert behandling representerer et instrumentalistisk og positivistisk syn på sosialt arbeid. Også overveielser om hensynet til relasjonell stabilitet versus relasjonell kontinuitet kan beskrives som et valg mellom etiske verdier eller hensyn, fordi det kan betraktes som et valg mellom verdien opprettholdelse av biologiske bånd ('det biologiske prinsipp') og verdien relasjonell stabilitet for barnet.

En typisk verdikonflikt for en del barnevernsarbeidere er knyttet til at mange i praksis lever med en rollekonflikt, det innebærer at rollen som barnevernsarbeider mange steder er organisert slik at normene som rettes til rollen, er motstridende. Denne rollekonflikten dreier seg om det å hjelpe klienten versus det å kontrollere klienten, og dette temaet er sentralt i noen av intervjuene med barnevernsarbeiderne.

Med begreper hentet fra det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg kan konflikten mellom kontroll/makt og hjelp beskrives som et eksempel på en konflikt mellom dyder som sannferdighet i motsetning til vennlighet, eller rettferdighetssans i motsetning til medfølelse og medmenneskelighet. Hvordan skal den profesjonelle overveie og velge i denne spenningen mellom kvalitativt ulike verdier, hva vil kjennetegne god overveielse og valg her?

Den profesjonelles overveielse og valg kan bli veiledet av begrepet om profesjonens verdimål

Et mulig perspektiv på dette spørsmålet er å se på hvor godt den profesjonelles rolle fungerer i forhold til målet for profesjonens arbeid, og hvilken betydning målet for profesjonen har i forhold til et godt samfunn.⁶⁴⁹ Med andre ord er kriteriet på gode profesjonelle overveielser og valg at den profesjonelle bidrar til å fremme målet for sin profesjon, og at profesjonen er en god profesjon. I dette perspektivet er en god profesjon en profesjon som fremmer 'et menneskelig nøkkelgode', det vil si en verdi som spiller en avgjørende rolle i et godt menneskelig liv i samfunnsfellesskapet (en grunnleggende sosial verdi).⁶⁵⁰

Barnevernstjenestens mål er ifølge loven å fremme barnets beste, og det er ikke urimelig å beskrive ivaretagelse av at barn har en adekvat livskvalitet og gode oppvekstvilkår, som et menneskelig nøkkelgode. I lys av dette må barnevernsarbeiderens overveielser og valg mellom ulike dyder veiledes av hensynet til barnets beste i den konkrete situasjon.

Men hva dersom dette innebærer at barnevernsarbeideren må praktisere egenskaper som utenfor profesjonen kan regnes som laster? Man kan for eksempel tenke seg situasjoner der barnevernsarbeideren bidrar til å frata foreldre deres barn mot deres vilje, eller der barnet ønsker å være hos foreldrene, men blir plassert i et fosterhjem av barnevernstjenesten. Dette kan i et utenfraperspektiv betraktes som handlinger konstituert av egenskaper som hensynsløshet eller insensitivitet i forhold til sårbare personers ønsker. Hvordan skal barnevernsarbeideren håndtere situasjoner der det som oppfattes som personlige eller allmenne laster, blir profesjonelle dyder?

I slike tilfeller er det viktig å fremholde at et profesjonsetisk perspektiv ikke ukritisk kan appellere direkte til allment anerkjente dyder og verdier som forpliktende for den profesjonelle, fordi det ikke vil yte rettferdighet til de profesjonsspesifikke hensyn de profesjonelle må forholde seg til i sitt arbeid.⁶⁵¹ Imidlertid er det en grunnleggende oppfatning i denne avhandlingen at profesjonsetikken og den enkelte profesjonelle må forholde seg til allment aksepterte dyder og verdier som kontekst og mulig korrektiv for profesjonelle overveielser og valg. Rollespesifikke hensyn har ikke uten videre mest betydning, den

---

⁶⁴⁹ Perspektivet er hentet fra Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*.

⁶⁵⁰ Samme sted s. 74.

⁶⁵¹ Samme sted s. 119.

profesjonelle må vurdere ut fra den konkrete situasjonen og profesjonens overordnede verdimål.⁶⁵²

Advokatenes valg mellom ulike verdier eller hensyn

Begrepet om profesjonens overordnede mål som veiledende for korrekt profesjonell overveielse og valg kan også belyse advokatenes refleksjoner om konflikter mellom ulike etiske hensyn eller verdier i sitt arbeid, eller fravær av opplevelser av verdikonflikter.⁶⁵³

I delkapittelet om advokatenes syn på verdikonflikter eller konflikter mellom ulike etiske hensyn i arbeidet sitt ble den potensielle konflikten mellom hensynet til klientens ønsker og interesser og hensynet til andre etiske verdier i bredere forstand fremhevet som sentralt. Det foreligger i empirien to måter å overveie og velge på i slike situasjoner. Den verdiorienterte advokaten beskriver en opplevelse av potensiell konflikt mellom klientens ønsker og interesser og hensyn til rettferdighet og hederlighet og forsøker å balansere disse i situasjonen, mens den klientorienterte advokaten ikke opplever denne konflikten i særlig grad fordi hun har definert utelukkende hensynet til klientens interesser og ønsker som sitt profesjonelle ansvar.

Et sentralt poeng er at selv om det kan se ut som at den klientorienterte advokaten er den mest utbredte og anerkjente rolleforståelsen blant advokater, kan både den klientorienterte og den verdiorienterte advokaten begrunne sin rolleforståelse med *Regler for god advokatskikk*. Forskjellen på disse to er at den klientorienterte advokaten vil tolke verdiene rett, hederlighet, ærlighet, mot og integritet i *Regler for god advokatskikk* som utfyllende eller kompletterende i tillegg til regelen om å fremme klientens interesser, mens den verdiorienterte advokaten åpner for at disse verdiene i konkrete situasjoner kan komme i konflikt med hensynet til klientens interesser.

Dette viser at den verdiorienterte advokaten anvender et tykt begrep om fornuftig overveielse og valg der persepsjon av det partikulære er det primære, og verdier kan komme i uløselig

---

⁶⁵² Samme sted s. 129.

⁶⁵³ Legg merke til at temaet konflikt mellom advokatens egeninteresse i snever forstand og for eksempel hensynet til klient ikke blir tatt opp her, men er behandlet i delkapittelet om den dårlige advokaten. Det skyldes

konflikt med hverandre, mens den klientorienterte advokaten anvender et tynt begrep om fornuftig overveielse og valg der verdier eller hensyn ikke kan komme i reell konflikt, og der universelle og generelle prinsipper er målestokken på korrekt overveielse og valg.

Framstillingen og drøftingen av temaet 'integritet' i intervjuene med advokatene kan bidra til å utdype hvordan den klientorienterte og den verdiorienterte advokaten forstår de yrkesetiske fordringene til sin profesjonelle rolle på ulike måter. Den ene typen forståelse av integritet i intervjuene vektlegger at advokaten kun tar hensyn til klientens interesser, og ikke inkluderer andre hensyn (for eksempel til økonomisk egeninteresse) i sine overveielser og valg. Dette beskrev jeg som et formalt begrep om integritet. Den andre typen forståelse av integritet i intervjuene er mer substansielt, og knytter integriteten til begreper om rettferdighet og rettsfølelse. Her involverer advokatens integritet også hensyn til klientens interesser, men ser denne i sammenheng med hensynet til andre parter og et helhetlig begrep om rettferdighet.

Vi ser at det formale integritetsbegrepet er preget av et tynt begrep om fornuftig overveielse og valg som fremstiller korrekte valg som å følge universelle og generelle regler, mens det substansielle integritetsbegrepet tilhører det tykke begrepet om fornuftig overveielse og valg der dyder og persepsjon av den konkrete situasjonens verdimesse kompleksitet er normativt for korrekt overveielse og valg.

I kapittel 4 forsvarte jeg et begrep om integritet som en tykk og kompleks dyd. Dyden integritet involverer at personen responderer aktivt på den konkrete situasjonen, og at hun fastholder et dynamisk og avveiende grep på potensielt motstridende verdier og hensyn. Dette begrepet om integritet innebærer en kritikk av den klientorienterte advokatens begrep om integritet, som fremstår som for rigid og lite sensitivt i forhold til det partikulære. Begrepet om integritet som dyd kan derimot betraktes som en utdypning av den verdiorienterte advokatens begrep om dyd, men med ekstra vekt på at karakterbaserte dyder medfører åpenhet og fleksibilitet i møte med den konkrete situasjon.⁶⁵⁴

Dette poenget kan klargjøres ytterligere ved hjelp av det dydsetiske perspektivet som fremhever en profesjons verdimål som ble redegjort for ovenfor. Kjennetegnet på en god

---

at en konflikt mellom hensyn til egeninteresse og hensyn til klient ikke kan betraktes som en konflikt mellom etiske hensyn, men snarere en konflikt mellom et uetisk og et etisk hensyn.

profesjonell rolleutførelse er i dette perspektivet at rollen bidrar til en profesjon som er god, det vil si at den fremmer 'et menneskelig nøkkelgode' eller verdi som spiller en avgjørende rolle i et godt menneskelig liv i samfunnsfellesskapet. På bakgrunn av 'fanebestemmelsen' i *Regler for god advokatskikk* om at advokaten skal fremme rett og hindre urett, er det ikke urimelig å beskrive advokatprofesjonens substansielle verdimål som rettferdighet i samfunnsfellesskapet.

Advokatens overveielse og valg kan veiledes positivt av målet om rettferdighet. Samtidig kan målet om rettferdighet gjøre det mer tydelig hvilke overveielser og valg som kan hindre økt utvikling av rettferdighet i samfunnet. Man kan for eksempel tenke seg at en advokat som er så ivrig etter å fremme en klients interesser i en sak at andre parter blir alvorlig skadelidende, ikke fremmer målet om rettferdighet. Cocking og Oakley formulerer dette poenget slik:

Given that a lawyer's role obligations are grounded in justice in a broad sense, how could one think that this broad sense of justice is irrelevant in all cases in which a professional's role obligations would lead them to *violate* that broader value?⁶⁵⁵

Advokaten skal arbeide for å fremme sin klients interesser, men i de konkrete tilfeller der dette vil medføre alvorlig urettferdighet mot andre parter, kan overveielse og valg knyttet til advokatprofesjonens verdimål rettferdighet veilede advokaten til å vise moderasjon i sin iver for klientens interesser.⁶⁵⁶

6.5 Overveielse ut fra det universelle og generelle eller det partikulære?

Teoretisk sett foreligger det et skille mellom fornuftig overveielse og valg som vektlegger emosjonell og tankemessig persepsjon og tolkning av den enkelte konkrete situasjon som primært for korrekt valg, og fornuftig overveielse og valg som fremhever generelle og universelle prinsipper og regler som normative for korrekt overveielse og valg.

---

⁶⁵⁴ Dette poenget skal motvirke at henvisning til dyder i overveielse og valg skal virke i rigid eller konserverende retning, og fremme at persepsjonen av det partikulære er primært.

⁶⁵⁵ Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*. S. 126.

⁶⁵⁶ For en utdypning av denne argumentasjonen se samme sted.

I praksis vil imidlertid dette skillet være utydelig: Personen som vektlegger persepsjon av det partikulære som primært, må huske at evnen til persepsjon i stor grad er formet og blir veiledet av generelle og universelle standarder, og personen som fremhever universelle og generelle prinsipper og regler, kan ikke unnsnippe det faktum at anvendelse av prinsipper forutsetter persepsjon av den konkrete situasjon og tolkning av hvilke prinsipper som kan være relevante her.

Dette skillet har likevel en praktisk verdi: Det er ikke urimelig å anta at hva slags type overveielse og valg den profesjonelle betrakter som den adekvate, vil ha betydning både for hva slags overveielse og valg hun bruker, og hvilke valg hun foretar i arbeidet sitt. Og for klientene vil det antagelig oppleves svært forskjellig å møte profesjonelle som vektlegger å bruke universelle og generelle begrunnelser for handling i forhold til partikulære begrunnelser for handling.

Barnevernsarbeiderne: i spenningen mellom det partikulære og det generelle og universelle

Barnevernsarbeidernes tolkninger av sine overveielser og valg er dominert av at persepsjon og tolkning av det partikulære er primært, og at generelle regler og prinsipper kun fungerer veiledende for handlingsvalg. Informantene er opptatt av at hver ny klient og ny sak er unik, og at det å operere med faste kategorier og standarder eller 'båser' kan svekke kvaliteten på overveielser og valg i jobben.

Enkelte informanter kan imidlertid tolkes som at de uttrykker skepsis til at partikulære overveielser og valg blir så dominerende i barnevernsarbeideres refleksjoner. En informant etterlyser for eksempel mer faglig og allment tilgjengelig grunnlag for overveielser og valg som ledd i en tydeliggjøring av beslutningsgrunnlaget i barnevernssaker. Han mener dette kunne styrket barnevernstjenestens legitimitet og status i samfunnet. En annen informant peker på at flere regler kan gi økt trygghet og forutsigbarhet for barnevernstjenestens klienter.

Drøftingen i kapittel 5 viser at en vanlig innvending mot partikulære overveielser og valg er at de kan bli en trussel mot klientenes rettssikkerhet, som blant annet er knyttet til prinsipper om

likebehandling og forutsigbarhet i myndighetsutøvelsen.⁶⁵⁷ Strategier som er ment å skulle avgrense rommet for saksbehandlernes partikulære overveielser og valg, er blant annet etablering av prosedyrer for overveielse og valg som involverer alle parter i prosessen, og styrking av barnevernsarbeidernes juridiske og barnevernsfaglige kompetanse. Min oppfatning er at både styrket kompetanse og økt vekt på prosedyrer for å sikre en adekvat dialog med alle parter i en beslutningsprosess er viktig, men at det også må fremheves at adekvate partikulære overveielser og valg veiledet av dyder er nødvendige og verdifulle i barnevernstjenestens arbeid. Derfor bør barnevernstjenesten vektlegge at de partikulære overveielser skal tydeliggjøres og diskuteres i kollegafellesskapet, og vurderes for eksempel ved å settes i forbindelse med erfaringer fra tidligere saker.

Juss og etikk

I profesjonsetikken foreligger det en samtale om forholdet mellom juss og etikk. Et perspektiv på denne diskusjonen kan vi finne innenfor nordisk rettsfilosofi.⁶⁵⁸ Kritikere av rettspositivismens tradisjonelle skille mellom juss og etikk peker på at rettssikkerhet ikke bare kan knyttes til at den enkelte borgeren skal kunne forutse sin rettsstilling på grunnlag av lovregler. Zahle (2003) skriver: ”Retssikkerhed giver først mening, når det knyttes til en forventning om, at retsanvenderen vil bygge sin afgørelse på en *etisk funderet dømmkraft* og dermed inddrage det almenmenneskelige fællesskabs fortællinger.”⁶⁵⁹ Høilund (1995) inntar en lignende posisjon og argumenterer for at rettssikkerhet springer ut fra en rettsfølelse som hviler på en sans for det allmenne og fellesskapsstiftende.⁶⁶⁰ Poenget er at lovregler alltid må fortolkes som om de tilsikter det felles gode.⁶⁶¹

Noen nordiske rettsfilosofer problematiserer altså skillet mellom etikk og juss, og vil inkludere overveielser om det gode liv i samfunnsfellesskapet i overveielser om tolkning av lovregler. Dette innebærer at det rette ikke kan betraktes løsrevet fra det gode, jamfør at

---

⁶⁵⁷ ”Retssikkerhet – slik dette begrep vanligvis oppfattes – forutsetter en viss mulighet for å forutsi myndighetenes (herunder også domstolenes) reaksjoner. Det fordres derfor at reglene ikke er altfor vage, upresise og skjønnspregede, at det er mulig for publikum å skaffe seg kjennskap til deres innhold, og at de ikke gis tilbakevirkende kraft i tilfelle hvor det vil føre til skuffede forventninger.” Eckhoff, T. (1989): *Juss, moral og politikk*. S. 218.

⁶⁵⁸ For utdypning om den rettsfilosofiske debatten om alternativer til rettspositivisme og rettsrealisme se delkapittel 4.5.

⁶⁵⁹ Zahle, H. (2003): *Omsorg for retfærdighed: essays om retlig praksis*. S. 120.

⁶⁶⁰ Høilund, P. (1995): *Retsanvendelsens etik: om dømmkraft*.

⁶⁶¹ Samme sted s. 147.

Ricoeur (1992) peker på en tvetydighet eller ambivalens i begrepet 'just' (rett).⁶⁶² Ricoeur mener at 'the just' begrepsmessig kan knyttes både til det gode i det menneskelige fellesskapet og til det juridiske: "The *just*, it seems to me, faces in two directions: toward the *good*, with respect to which it marks the extension of interpersonal relationships to institutions; and toward the *legal*, the judicial system conferring upon the law coherence and the right of constraint."⁶⁶³

Rettsfilosofen T. Eckhoff (1989) peker på at rettssystemet er en rettferdighetsordning, men også et styringssystem. Derfor har retten ett bein i moralen og det andre i politikken. Eckhoff uttrykker en viss skepsis til rettferdighetsbegrepet:

Man bør nok ta sin rettferdighetsfølelse med seg når man opptrer som jurist – slik at man holder seg unna de klare urettferdigheter. Men svært ofte står man i jussen overfor kontroverser der i og for seg berettigede hensyn står mot hverandre, slik at begge parter kan påberope seg hver sine rettferdighetsprinsipper. Og noe overordnet prinsipp som gir svar på hvem som har rett i slike tilfelle, har jeg som nevnt ingen tro på.⁶⁶⁴

Eckhoff avviser at det foreligger objektivt gyldige svar på hva som er mest rettferdig.⁶⁶⁵ Ricoeur mener at rett og rettferdighet både er knyttet til likhet for alle i samfunnet og omsorg for den enkelte. Derfor kan rettferdighetssans (*sense of justice*) både bety sans for den gjensidige avhengigheten i menneskelige relasjoner og sans for det upartiske fokuset på likhet.⁶⁶⁶ Med andre ord involverer rettferdighetssans både omsorg for den unike uerstattelige person ut fra partikulære hensyn i den konkrete situasjon og sans for et universelt likhetsprinsipp som gjelder hele menneskeheten. Dette feltet er det barnevernsarbeideren beveger seg i når hun skal ivareta hensynet til det konkrete barnets beste i den enkelte situasjon, samtidig som hun bestreber seg på at barnevernstjenesten må behandle like tilfeller likt.

Et perspektiv som ytterligere kan klargjøre det universelle og det partikulære ved begreper om rett og rettferdighet, foreligger i Aristoteles' tenkning om forholdet mellom rimelighet

---

⁶⁶² Ricoeur, P. (1992): *Oneself as another*.

⁶⁶³ Samme sted s. 197.

⁶⁶⁴ Eckhoff, T. (1989): *Juss, moral og politikk*. S. 183.

⁶⁶⁵ Samme sted s. 178.

⁶⁶⁶ Ricoeur, P. (1992): *Oneself as another*. S. 227.

(*equity*) og rettferdighet.⁶⁶⁷ Aristoteles skiller mellom et begrep om regel-rettferdighet eller legal rettferdighet (*the rule of justice*) og et begrep om rettferdighet som rimelighet eller overveielser ut fra det partikulære (*equity*).⁶⁶⁸ Regel-rettferdigheten er ikke fleksibel i forhold til det partikulære, mens rimelighets-rettferdigheten er rettferdighet som bygger på persepsjon av den konkrete situasjon.⁶⁶⁹

Ifølge Aristoteles kan rimelighets-rettferdigheten fungere som en komplettering av regel-rettferdighet. Imidlertid kan rimelighets-rettferdigheten også stå i motsetning til regel-rettferdigheten.⁶⁷⁰ Grunnen til at rimelighet kan foreligge som en motsetning til legal rettferdighet, er at loven taler i generelle termer og dermed begår to feil: den etterlater tomrom som må fylles opp av partikulære vurderinger, og den tar av og til feil. Dette skyldes ikke lovgiveren, men saksforholdet; menneskelivets karakter. Partikulære vurderinger er adekvate fordi de er fleksible i møte med kompleksiteten i en konkret situasjon.

Aristoteles' poeng er ikke en kritikk av lovregler som sådan, for vi trenger offentlige lover blant annet for å forebygge korrupsjon og generelt "provide a context of choice for those whose reasoning we do not really trust".⁶⁷¹ Poenget er imidlertid at allmenne lover ikke kan fange inn alle mulige enkelttilfeller: "no such rules can be precise or sensitive enough, and when they have manifestly erred, it is justice itself, not a departure from justice, to use equity's flexible standard."⁶⁷² Dette perspektivet blir et argument mot for omfattende lovregulering av områder der ansvaret for vanskelige overveielser og valg ikke kan gjøres lettere ved lover.⁶⁷³

Advokatene: både regel-rettferdighet og rimelighets-rettferdighet

---

⁶⁶⁷ Jeg bygger her delvis på lesningen av Aristoteles hos Nussbaum, M. (1999): *Sex and social justice*. S. 154-184.

⁶⁶⁸ Se også Ricoeur, P. (1992): *Oneself as another*. S. 262.

⁶⁶⁹ Nussbaum fremhever at ulike begreper om rettferdighet involverer ulike begreper om straff: Regel-rettferdighet vil møte en skade skjedd med krav om streng straff for å opprette balansen og bøte på skaden, mens rimelighets-rettferdighet vil vektlegge at skade skjedd ofte er et resultat av menneskets medfødte sårbarhet, og dette kan føre til mildhet i straffutmåling.

⁶⁷⁰ Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. Bok V kapittel 10. 1137b8-34.

⁶⁷¹ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. S. 99.

⁶⁷² Nussbaum, M. (1999): *Sex and social justice*. S. 162.

⁶⁷³ Ricoeur, P. (1992): *Oneself as another*. S. 269.

Regel-rettferdigheten betegner overveielse og valg ut fra generelle regler, til forskjell fra rimelighets-rettferdighet, som vektlegger det partikulære i overveielse og valg.⁶⁷⁴ Mitt inntrykk er at advokatene i intervjuene og den offentlige samtalen fremhever både regel-rettferdighet og rimelighets-rettferdighet, men at de kanskje legger noe mer vekt på regel-rettferdighet. Dette ytrer seg for eksempel i oppfatningen om at advokatens rolle er å følge regelen om å ivareta klientens interesser innenfor lovens rammer.

Profesjonsetisk kan man argumentere for denne rolleforståelsen ved å henvise til begrepene om klientens autonomi og verdighet. Innvendinger er imidlertid at denne rolleforståelsen kan føre til at advokaten anvender umoralske midler for å oppnå klientens mål, eller ukritisk lar seg bruke av klienten til å oppnå mål som skader tredjepart eller samfunnet. Det kan være etisk problematisk dersom enkelte advokater abdiserer fra ansvaret for en helhetlig vurdering av hva som er rettferdig i den konkrete situasjon, med de parter den omfatter, til fordel for et ensidig fokus på å fremme sin klients juridiske interesser uavhengig av etiske hensyn.

6.6 Inkluderer de profesjonelle emosjoner og fantasi i fornuftig overveielse og valg?

Ifølge fremstillingen i kapittel 2 kan man i etikken tradisjonelt skille mellom to ulike perspektiver på emosjoner. Det første perspektivet oppfatter emosjoner som blinde naturkrefter utenfor menneskelig kontroll som ikke kan inkluderes i et begrep om fornuftig overveielse og valg, mens det andre perspektivet betrakter emosjoner som kombinasjoner av tanker og følelser som er nødvendige i persepsjon og fornuftige handlingsvalg.⁶⁷⁵

Det første perspektivet involverer en oppfatning om at emosjoner oftest må kontrolleres og undertrykkes fordi de er irrasjonelle, mens det andre perspektivet medfører at emosjoner kan videreutvikles og eventuelt endres for eksempel ved hjelp av verbalisering og intersubjektiv bevisstgjøring.

---

⁶⁷⁴ Dette skillet kan betraktes som svarende til skillet mellom tynn og tykk fornuftig overveielse og valg.

⁶⁷⁵ Imidlertid foreligger det et skille mellom emosjoner som er adekvate i fornuftig overveielse versus emosjoner som ikke er det. Dette er skillet mellom emosjonene til en tilskuer som ikke setter sin snevre egeninteresse i fokus, versus emosjonene til en deltager. Se delkapittel 2.3.

Emosjonenes betydning i de profesjonelles overveielser og valg er et tema jeg brakte på bane i intervjuene med begge profesjoner. Jeg opplevde imidlertid en viss forskjell på barnevernsarbeidernes og advokatenes refleksjoner om emosjonenes betydning i profesjonell sammenheng. Barnevernsarbeiderne snakket gjerne om følelser, og fremhevet oftest følelser som nødvendige for deres overveielser og valg i barnevernstjenesten. Advokatene var noe mindre villige til å snakke om sine følelser i profesjonell kontekst, og emosjonene ble beskrevet noe mer som begrensninger i arbeidet deres enn som positive ressurser for overveielser og valg.

Barnevernsarbeiderne fremhever for eksempel det de kaller 'magefølelse' som viktig for å tolke konkrete situasjoner. 'Magefølelsen' betegner en type kunnskap som er vanskelig å sette ord på, men som er viktig for å få en helhetlig forståelse av en situasjon og hvilke handlinger som er påkrevd. Denne følelseskunnskapen er oftest utviklet over tid. Jeg leser intervjuene som at noen profesjonelle har mer 'anlegg' for å utvikle følelseskunnskapen enn andre.

Imidlertid har barnevernsarbeiderne også innvendinger mot at emosjoner er operative i profesjonelle overveielser og valg. En informant mener personlige emosjoner i barnevernsarbeideres overveielser og valg kan bli for 'synsete' og subjektive uten allmenn gyldighet. Han etterlyser mer faglighet i barnevernstjenestens overveielser og valg. Informantene peker også på at emosjoner i form av 'motstand' eller 'dårlig kjemi' med klienten kan hemme arbeidet. De fremhever imidlertid at kollegaveiledning brukes for å forebygge og bearbeide slike situasjoner.

Barnevernsarbeiderne beskriver følelser som viktige både for å skape en konstruktiv relasjon til klienten og i persepsjon og tolkning av konkrete situasjoner. Samtidig kan negative følelser i forholdet til klient eller manglende emosjonell distanse og grenser hindre arbeidet. Mitt inntrykk er at de fleste barnevernskontorer forholder seg til denne tvetydigheten ved å formalisere ulike typer kollegaveiledning. I samtale kan barnevernsarbeideren bli bevisst hvilke følelser som preger hennes overveielser og valg, og dette gir frihet til å videreutvikle og endre emosjonene.

Mens hovedtendensen er at barnevernsarbeiderne beskriver emosjoner som positive ressurser, og ikke er opptatt av skarpe skiller mellom det personlige og det profesjonelle, understreker enkelte av advokatene betydningen av nettopp skillet mellom personlig og profesjonell. For

advokatene er det et tema at det oppleves som nødvendig å holde personlige følelser utenfor jobben, for eksempel når de skal forsvare klienter som står anklaget for fryktelige forbrytelser, eller for å takle presset fra motparten i tøffe forhandlinger. Imidlertid trekker også advokatene frem følelser som positive ressurser i noen situasjoner. Dette kan for eksempel dreie seg om møter med klienter som har det vondt, eller klientsamtaler der advokaten må ha klientens tillit for å få de opplysninger han trenger for saken.

6.7 Hva kjennetegner den gode profesjonelle?

Analysen og fortolkningen av intervjuene med profesjonelle og de profesjonsetiske tekstene tyder på at både tynne (regelorienterte) og tykke (personorienterte) overveielser og valg betraktes som regulative idealer for de profesjonelles praksis. I dette delkapittelet argumenterer jeg for at normativ profesjonsetikk (profesjonsetiske tekster så vel som annen profesjonsetisk refleksjon) eksplisitt må kombinere regler med vekt på den profesjonelles personlige egenskaper og persepsjonsevne. Utgangspunktet for drøftingen er diskusjonen om hvorvidt personlige emosjoner bør spille en rolle i profesjonelle overveielser og valg.

På bakgrunn av analysen av intervjuene ser det ut til at barnevernsarbeiderne er mest preget av et kognitivt begrep om emosjoner, der emosjonene er viktige i profesjonell fornuftig overveielse og valg og kan være gjenstand for endring og utvikling, mens advokatene er noe mer preget av et begrep om emosjoner som fenomener som bør kontrolleres og eventuelt undertrykkes, og ikke kan inkluderes i profesjonell overveielse og valg. Disse forskjellige handler selvsagt om profesjonenes ulike oppgaver. Barnevernsarbeiderne representerer en menneskebehandler profesjon, og kvaliteten på relasjonen til klienten er således mer avgjørende enn for advokatenes ikke-menneskebehandler arbeid. Også advokatene peker imidlertid på at kvaliteten på deres relasjon med klienten ofte er viktig for arbeidet. Det overordnede profesjonsetiske spørsmålet er om personlige emosjoner er relevante for eller bør spille en rolle i profesjonelle overveielser og valg.

Nortvedt (2001) peker på at omsorg og følelser i en profesjonell relasjon på sentrale punkter skiller seg fra følelser i private relasjoner: Omsorg og følelser i profesjonell sammenheng er målrettet og tidsavgrenset, og motivert av klientens objektive behov, mens emosjoner i private

relasjoner ikke er planlagt eller tidsavgrenset, men forankret i den unike relasjonelle tilknytningen til den konkrete personen.⁶⁷⁶ Dette poenget gir de profesjonelle følelsene en kalkulert og ikke-spontan karakter.

En innvending mot dette begrepet om profesjonelle følelser er at det kan involvere et syn på klienten som utelukkende et objekt eller en sak som følelsene blir et middel for å håndtere. Å betrakte klienten utelukkende som en sak kan for eksempel innebære at klienten defineres ut fra kategorier som er fastlagt på forhånd, istedenfor at klienten blir betraktet som en unik og egenartet person.⁶⁷⁷ En relasjon der klienten er en sak, vil ikke være en relasjon der klientens integritet og personlige behov blir ivaretatt. Dersom følelsene er planlagt, er en adekvat moralsk persepsjon og åpenhet for den konkrete situasjonen vanligvis ikke til stede.

I et aristotelisk perspektiv kan ikke følelsene som er delvis konstituerende for dydene være midler for å oppnå et mål, realisering av dydene som er en kombinasjon av emosjonelle og kognitive elementer, er derimot konstituerende for målet i seg selv. Advokatens omtanke for klienten kan ikke være bare en plan eller et middel for å få tilgang til informasjon, men må være en del av advokatens spontane personlighet. Barnevernsarbeiderens respekt for klienten kan ikke bare gjelde i arbeidstiden, men bør være en del av barnevernsarbeiderens personlige egenskaper. Dydene kan med andre ord ikke være kun instrumentelle ferdigheter den profesjonelle har lært i utdanningen, men må ha rot i den profesjonelles personlige egenskaper.⁶⁷⁸ Det er imidlertid viktig å merke seg at selv om det aristoteliske perspektivet vektlegger at dydene er delvis konstituert av spontane følelser, er ikke dette en ureflektert spontanitet slik man for eksempel kan se hos barn.⁶⁷⁹ Den dydige voksne person har kultivert følelsene slik at de spontant bidrar til å realisere dyder som fremmer det gode i den konkrete situasjon.

En innvending mot oppfatningen om at personlige dyder er nødvendige for gode profesjonelle overveielser og valg, er at dette tilslører et nødvendig skille mellom personlig og profesjonell. Tradisjonelt har begrepene profesjonell og profesjonalitet medført et skarpt skille mellom det

---

⁶⁷⁶ Nortvedt, P. (2001): "Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?", i: Ruyter, K. og Vetlesen, A.J. (red.): *Omsorgens tvetydighet*. S. 44f.

⁶⁷⁷ Se for utdypning for eksempel delkapittel 5.5 om klienten som den generaliserte eller konkrete andre.

⁶⁷⁸ Nortvedt, P. (2001): "Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?", i: Ruyter, K. og Vetlesen, A.J. (red.): *Omsorgens tvetydighet*. S. 57. Se også Wyller, T. (2005): "Dydetikk, medborgerskap og sosial praksis", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk : om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. 42.

profesjonelle og det personlige (for eksempel i form av verdier, idealer og følelser).⁶⁸⁰ Dette kan begrunnes med at den profesjonelles overveielser og valg skal styres av klientens objektive behov, og ikke den profesjonelles personlige følelser for klienten.⁶⁸¹ Den profesjonelle må i situasjoner der de passende følelser og dydige responser uteblir, likevel overveie og handle adekvat. Den typiske handlingsveilederen vil her være sentrale etiske prinsipper, som for eksempel prinsippet om at like tilfeller skal behandles likt.

I et aristotelisk perspektiv vil imidlertid dette ikke være et argument mot de personlige dydenes sentrale plass i profesjonell sammenheng, men heller en påminnelse om at moralsk utvikling tar tid.⁶⁸² Den profesjonelle som handler omtensomt ut fra en plikt som ikke samsvarer med hennes spontane tilbøyeligheter, vil betraktes som en umoden etisk aktør, som ennå ikke har blitt kjent med og utviklet sine følelser i tilstrekkelig grad.

En nært relatert innvending mot et begrep om profesjonsetikk som inkluderer gode egenskaper eller dyder, er at dette kan true den psykologiske distansen (*detachment*) som kan være en nødvendig del av den profesjonelle rollen. Cocking og Oakley peker for eksempel på at distanse kan være nødvendig for å gjøre en god jobb i forhold til klienten, og distanse kan være viktig for å opprettholde et godt samarbeid med kolleger.⁶⁸³ Samtidig kan den profesjonelles psykologiske distanse til sin yrkesrolle svekke den profesjonelles sensitivitet og forståelse for klienten, eller føre til en fremmedgjøring i forhold til yrkesrollen. Cocking og Oakley argumenterer for at psykologisk distanse i den profesjonelle rollen er passende dersom det tjener profesjonens substansielle verdimål:

Thus, in seeing how the maintenance of professional detachment helps one carry out one's role, and how one's role thus performed is integral to serving the morally worthwhile goals of one's profession, one can properly become reconciled to a level of professional detachment in one's work, thereby dispel the apparent psychic disharmony initially presented in such a case, and render such detachment consistent with a level of professional integrity.⁶⁸⁴

---

⁶⁷⁹ Hursthouse, R. (1997): "Virtue Ethics and the Emotions", i: Statman, D. (red.): *Virtue ethics: a critical reader*. S. 106.

⁶⁸⁰ Martin, M. (2000): *Meaningful work: rethinking professional ethics*.

⁶⁸¹ "Det er noe av essensen i det vi forbinder med en profesjonell holdning, at man kan opptre med omtanke også i de situasjoner og overfor de personer hvor omtanke ikke nødvendigvis springer fram som en naturlig og spontan respons på en kanskje vanskelig og krevende situasjon." Nortvedt, P. (2001): "Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?", i: Ruyter, K. og Vetlesen, A.J. (red.): *Omsorgens tvetydighet*. S. 53.

⁶⁸² For utdypning av dette poenget se Nortvedt, P. (2001): "Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?", i: Ruyter, K. og Vetlesen, A.J. (red.): *Omsorgens tvetydighet*. S. 55-57.

⁶⁸³ Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*. S. 137-171.

⁶⁸⁴ Samme sted s. 147.

Jeg leser Cocking og Oakley som at de åpner for at profesjonell distanse kan være nødvendig, men kun som resultat av en dydsbasert overveielse om hvordan en profesjons verdimål best kan realiseres. Deres poeng er at den dydige profesjonelle overveier og velger i den konkrete situasjon på en måte som fremmer det overordnede gode i situasjonen, og i en profesjonell kontekst vil dette være knyttet til en spesifisering av hvordan profesjonens verdimål best kan utvikles.

En annen innvending mot oppfatningen om at den gode profesjonelle besitter personlige dyder, er at det innebærer et overdrevent idealistisk krav til profesjonelle. Er det ikke mer realistisk at profesjonsetikken skal representere et minimumskrav til profesjonelle, og så kan de profesjonelle selv velge å praktisere eventuelle personlige dyder i yrkesutøvelsen? Man kan for eksempel tenke seg at ansvaret i den profesjonelle rollen defineres som de minimumskrav som gjelder alle profesjonelle.⁶⁸⁵ (Profesjonsgenerelle krav er for eksempel respekt for klientens autonomi, og å fremme det allmenne gode, mens profesjonsspesifikke krav kan være for eksempel legers ansvar for helse). Personlige dyder, verdier og idealer kan den profesjonelle selv *velge* å praktisere i rollen, det betyr at den profesjonelle ikke er forpliktet til å bringe personlige dyder inn i rollen. I praksis kan dette for eksempel innebære at advokaten begrenser sitt yrkesetiske ansvar til å ivareta klientens juridiske interesser, og at barnevernsarbeideren begrenser sitt personlige engasjement i relasjonen til klienten til et nødvendig minimum. Jeg ser for meg at minimumsbegrepet om profesjonsetikk kan omfatte noen detaljerte regler (forbud og påbud), men at disse kun gjelder handlinger og ikke den profesjonelles egenskaper.

En lignende innvending mot å inkludere dyder i profesjoners felles profesjonsetikk er spørsmålet om det ikke er slik at den gode profesjonelle ikke behøver personlige dyder, men derimot teknisk og faglig kompetanse. Satt på spissen kan dette poenget formuleres slik: 'Jeg vil heller ha en kompetent drittsekk som advokat enn en klønete humanist.'⁶⁸⁶ Mitt svar på denne vanlige innvendingen er at selvfølgelig har den gode profesjonelle faglig og teknisk kompetanse, poenget er at dette ikke er tilstrekkelig fordi den faglige og tekniske kompetansen bør anvendes i en kontekst veiledet av verdier, dyder og god persepsjonsevne.

---

⁶⁸⁵ Martin, M. (1998): "Personal ideals and professional responsibilities", i: Morscher, E. mfl. (red.): *Applied ethics in a troubled world*. S. 167.

Dette poenget kan underbygges med begrepet om profesjonelles samfunnskontrakt. Sullivan (2005) peker på at idealet om at profesjonelle gjennom en slags kontrakt med samfunnet leverer viktige sosiale goder eller verdier i bytte med høy status og stor frihet, tradisjonelt har vært grunnlaget for profesjonenes autoritet og legitimitet i samfunnet.⁶⁸⁷ Motsetningen til oppfatningen om at en profesjonell har et spesielt samfunnsansvar på grunn av at profesjonenes arbeid er å fremme goder som samfunnet er avhengig av, er et begrep om en profesjonell som en nøytral ekspert og tekniker ('teknisk profesjonalisme').⁶⁸⁸

Sullivan er kritisk til teknisk profesjonalisme for det første fordi profesjonelle karakteristisk bringer tekniske ferdigheter inn i sfæren av moralsk mening og sosialt formål: "Professions thus stand on the boundary of interaction between systems of technical capacity and the moral and political processes that aim to integrate these powers into humanly valuable forms of life."⁶⁸⁹ Og for det andre fordi profesjonenes utvikling av viktige samfunns-goder er en forutsetning for profesjonenes legitimitet.⁶⁹⁰ Et viktig virkemiddel for å styrke profesjonelles ideal om samfunnskontrakten, og motvirke teknisk profesjonalisme, er ifølge Sullivan økt vekt på utvikling av verdibasert profesjonell identitet i utdannelsen av profesjonelle, og økt fokus på etisk gode forbilder i de profesjonelles organisasjoner.

En tredje relatert innvending mot et begrep om profesjonsetikk som inkluderer personlige dyder, er spørsmålet om hvorvidt man kan argumentere for at personlige dyder skal telle som normer i det offentlige rom. Nussbaum (1990) drøfter dette som et spørsmål om hvorvidt adekvat persepsjon kan være en norm for politisk rasjonalitet.⁶⁹¹ Innvendingene mot dette er for det første at persepsjonsevne ikke er tilstrekkelig standardisert eller kodifiserbart for det offentlige liv, og for det andre at regler og prosedyrer er nødvendige for å kunne foreta effektive valg, hindre valg basert på korrupt persepsjon, og sette grenser for dem med dårlig persepsjonsevne.

---

⁶⁸⁶ For utdypning se Hofman, B. (2002): "Medicine as practical wisdom (*phronesis*)", i: *Poiesis Prax.* Nr. 1. S. 135-149.

⁶⁸⁷ Sullivan, W.M. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America.*

⁶⁸⁸ Samme sted s. 9 og s. 144-160.

⁶⁸⁹ Samme sted s. 181.

⁶⁹⁰ Samme sted s. 183.

⁶⁹¹ Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature.* S. 97-101.

Nussbaum besvarer innvendingene med å peke på at Aristoteles mener at regler må anvendes i det offentlige liv, men at reglene ikke må betraktes som endelig fasit for korrekt overveielse og valg, men kun som veiledende for korrekt overveielse og valg. Poenget er at formelle og regelstyrte prosedyrer er viktige på mange nivåer i politiske beslutningsprosesser, men at gode ledere og gode samfunnsborgere i tillegg til kunnskap om regler og prosedyrer besitter fantasi og et dydsbasert engasjement for det partikulære livet. Dersom personer med slike evner forsvinner fra det offentlige rom, kan man tenke seg at det offentlige rom vil bli dominert av overveielser og valg som bygger på reduksjonistiske menneskesyn og verdisyn som ikke ivaretar hele mennesket: "We will have (...) impoverished models of humanity before our leader's eyes - numbers and dots, taking the place of women and men."⁶⁹²

Innvendingen om at dyder og adekvat persepsjon ikke er tilstrekkelig som handlingsveiledning i det offentlige rom, kan i profesjonsetisk sammenheng artikuleres som et spørsmål om hvorvidt en tynn yrkesetikk i form av relativt detaljerte regler for hvilke handlinger som er forbudt, påbudt og tillatt, er mer egnet som handlingsveiledning i praksis enn tykk yrkesetikk i form av verdier som skal danne grunnlag for selvstendige overveielser og valg i den konkrete situasjon.

Hursthouse (1999) peker på at et hjelpemiddel for personen som skal overveie ut fra et dydsetisk perspektiv i en konkret situasjon som representerer et vanskelig eller uløselig dilemma, kan være å forestille seg hva en god profesjonell med gode egenskaper ville gjort i en tilsvarende situasjon, eller gå og spørre noen man betrakter som en veileder.⁶⁹³ Dette er ikke et trivielt poeng, men fanger inn hvordan man erfaringsmessig lærer å gjøre gode overveielser og valg i praksis:

It gives a straightforward explanation of an important aspect of our moral life, namely the fact that we do not always act as 'autonomous', utterly self-determining agents, but quite often seek moral guidance from people we think are morally better than ourselves. When I am looking for an excuse to do something I have a horrid suspicion is wrong, I ask my moral inferiors (...) 'Wouldn't you do such-and-such if you were in my shoes?' But when I am anxious to do what is right, and do not see my way clear, I go to people I respect and admire: people who I think are kinder, more honest, more just, wiser, than I am myself, and ask them what they would do in my circumstances.⁶⁹⁴

---

⁶⁹² Samme sted s. 101

⁶⁹³ Hursthouse, R. (1999): *On virtue ethics*. S. 35.

⁶⁹⁴ Samme sted.

Dette erfaringsnære poenget er tydelig også i noen av intervjuene med de profesjonelle. De forteller at de lærte yrkesspesifikke ferdigheter av veiledere i praksis, og at veiledningen også kunne omfatte kunnskap om hvilke handlinger som er etisk adekvate, og hvilke som ikke er det i den profesjonelle rollen.

Et annet poeng er at dersom personen befinner seg i en situasjon der det er rimelig definert hvilke dyder og verdier som kjennetegner gode overveielser og valg, som for eksempel en profesjonell som forholder seg til en adekvat yrkesetikk, vil dette involvere relativt spesifikke kjennetegn på hvilke handlinger som er korrekte, og hvilke som ikke er det. En viktig fordel med en tykk yrkesetikk som oppgir hvilke verdier som bør være grunnlag for overveielser og valg, er imidlertid at disse ikke tilslører at etiske valg involverer persepsjon og tolkning, og dermed ikke fremstår som en eksternt autoritet som svekker den profesjonelles opplevelse av et selvstendig ansvar for overveielse og valg. Det er heller ikke urimelig å tenke seg at den profesjonelle som overveier og velger ut fra gode egenskaper veiledet av regler, oftere vil foreta etisk adekvate valg enn den profesjonelle som ikke har gode egenskaper men overveier og velger kun ut fra regler. Dette kan for eksempel gjelde i situasjoner der tiden er knapp eller der det foreligger ulike etiske hensyn. En annen viktig fordel med en personorientert yrkesetikk som oppgir hvilke verdier og dyder som skal ligge til grunn for profesjonelle overveielser og valg, er at den tydeliggjør at den enkelte personens dyder vil influere på hvordan hun tolker reglene og hvordan hun anvender reglene i det partikulære.

Oppsummerende har jeg tatt for meg følgende kritiske spørsmål til en profesjonsetikk som inkluderer den profesjonelles gode egenskaper (dyder): Bør personlige emosjoner spille en rolle i profesjonell kontekst, bør det ikke foreligge et skarpt skille mellom profesjonelle og personlige overveielser, er det ikke overdrevent idealistisk å pålegge profesjonelle å utvikle personlige dyder, kan personlige dyder telle som normer i det offentlige rom, og utgjør ikke regler en mer adekvat handlingsveiledning enn dyder?⁶⁹⁵

Dette er viktige spørsmål i profesjonsetisk sammenheng. Min konklusjon er at selv om de reiser sentrale innvendinger mot et begrep om profesjonsetikk som inkluderer dyder og god

---

⁶⁹⁵ De generelle argumentene for dyds- og persepsjonsbasert fornuftig overveielse er at den passer i en virkelighet som er i stadig endring, og der helt nye partikulære elementer kan være etisk relevante. De generelle

persepsjonsevne, svekker ikke disse innvendingene oppfatningen om at en adekvat profesjonsetikk inkluderer dyder.

For å styrke dette synspunktet vil jeg nå ta for meg alternativet, et begrep om profesjonsetiske overveielser og valg som ikke inkluderer dyder, og peke på to sentrale innvendinger mot dette: For det første, et regelorientert begrep om profesjonsetikk kan svekke den profesjonelles motivasjon og engasjement i arbeidet sitt, og utgjøre en trussel mot den profesjonelles personlige moral. For det andre, profesjonelle er per definisjon en gruppe mennesker som ikke kan redusere sitt etiske engasjement til et minimum, fordi profesjoner har som oppgave å fremme menneskelige nøkkelgoder eller helt nødvendige sosiale verdier.

To innvendinger mot et regelorientert begrep om profesjonsetikk som ikke inkluderer den profesjonelles gode egenskaper og verdier

Den første innvendingen mot et regelorientert begrep om profesjonsetikk vektlegger at det er i den profesjonelles egen interesse å overveie og velge ut fra en profesjonsetikk som inkluderer dyder og god persepsjonsevne. Et sentralt poeng i den forbindelse er at dersom en profesjonell neglisjerer sine personlige verdier og følelser til fordel for profesjonelle hensyn, kan dette føre til svekkelse av den profesjonelles engasjement, motivasjon og i siste instans utbrenthet. Man kan også tenke seg at den profesjonelle kan bli fremmedgjort i forhold til deler av sin identitet eller karakter, med de konsekvenser det kan få for den profesjonelles livskvalitet og personlige liv. Dersom man tenker seg at et meningsfullt liv forutsetter moralske prosjekter, kan den profesjonelle som ikke har med 'hele seg' i jobben, tape følelsen av mening i livet. Hendelser som utbrenthet, fremmedgjorthet og tap av mening er profesjonsetisk relevante dersom de fører til at den profesjonelle slutter å utvikle interne goder i sin profesjonelle praksis.

Et annet viktig poeng er at den profesjonelles neglisjering av personlige dyder og verdier i profesjonell sammenheng kan utgjøre en trussel mot hennes integritet. I kapittel 4 forsvarte jeg et begrep om integritet som en dyd, det vil si en evne til å ha et dynamisk grep på verdier og hensyn som i visse situasjoner kan komme i konflikt med hverandre. Det er ikke urimelig å anta at den profesjonelle som betrakter sine personlige dyder som nødvendige i profesjonell

---

argumentene for regelbasert overveieelse er at den kan redusere forvirring og usikkerhet og hindre relativisme og

overveielse og valg, kan oppleve flere verdikonflikter enn den profesjonelle som opererer med et minimumsbegrep om profesjonsetiske hensyn. Integritet er i dette perspektivet en evne til å akseptere og leve med verdikonflikter, uten å avvise deres eksistens. I møte med det partikulære vil en profesjonell med integritet forholde seg dynamisk og aktivt til de ulike verdier og hensyn i situasjonen, og reorganisere sine prioriteringer ut fra en emosjonell og tankemessig persepsjon av det partikulære, sett i lys av profesjonens overordnede verdimål.⁶⁹⁶

Martin (1998) peker på at den profesjonelle som inkluderer sine personlige dyder, verdier og idealer i profesjonell overveielse og valg, antagelig i en del tilfeller vil bli nødt til å kompromisse mellom personlige dyder og profesjonelle hensyn.⁶⁹⁷ Kompromisset fyller gapet mellom idealene og de ofte harde realiteter. Eksempler på dette kan være barnevernsarbeideren som flytter barnet fra foreldrene selv om det bryter med hennes personlige dyder vennlighet og medmenneskelighet, eller advokaten som forsvarer klientens juridiske interesser og ønsker selv om hun opplever det som brudd med dyden rettferdighet.

Et spørsmål som reiser seg, er hva som er poenget med å inkludere sine personlige dyder og verdier eller idealer i profesjonell overveielse og valg dersom man uansett må kompromisse med dem i en del situasjoner. Martin (1998) besvarer dette spørsmålet ved å peke på at man kan skille mellom to ulike typer kompromisser:

There are two senses of 'compromise': the pejorative sense of betraying ideals, and the honorific sense of making reasonable accommodations. (...) Betrayal occurs when we fail to pursue a justified ideal because of ignoble motives such as greed and cowardice. Reasonable accommodation occurs when the pursuit of an ideal is tempered by the legitimate demands of other justified ideals and responsibilities.⁶⁹⁸

Det er med andre ord forskjell på kompromisset der den profesjonelle handler på tvers av egne dyder og idealer til fordel for umoralske motiver som grådighet eller feighet, og kompromisset der personlige dyder og idealer nedprioriteres til fordel for andre legitime idealer. I situasjoner som er usikre eller hastverkspregede, moralsk komplekse, eller der relasjoner og samarbeidsforhold står på spill, kan kompromiss av siste typen være helt

---

vilkårlige valg. Se for utdypning delkapittel 2.3.

⁶⁹⁶ Se også Martin, M. (1998): "Personal ideals and professional responsibilities", i: Morscher, E. mfl. (red.): *Applied ethics in a troubled world*. S. 167.

⁶⁹⁷ Martin, M. (1998): "Personal ideals and professional responsibilities", i: Morscher, E. mfl. (red.): *Applied ethics in a troubled world*.

⁶⁹⁸ Samme sted s. 171.

nødvendig.⁶⁹⁹ Likevel er personlige dyder og idealer viktige, fordi de kan gi motivasjon og mening i arbeidet.

Den første innvendingen mot et regelorientert begrep om profesjonsetikk som ikke inkluderer den profesjonelles personlige egenskaper, fokuserer på hensynet til den profesjonelles integritet og opplevelse av engasjement og motivasjon i arbeidet sitt. Den andre innvendingen dreier seg om at profesjonelle har spesielle oppgaver i samfunnet som er av så stor betydning at de ikke kan redusere sitt etiske engasjement til et minimum.

Et dydsetisk perspektiv på profesjoner vektlegger at en profesjon arbeider for å fremme et menneskelig nøkkelgode.⁷⁰⁰ Advokater fremmer rettferdighet, leger fremmer helse, barnevernsarbeidere fremmer barnets beste. Alle disse verdiene kan beskrives som betydningsfulle sosiale goder som spiller en avgjørende rolle i enkeltmenneskets gode liv i samfunnsfellesskapet. Et sentralt poeng er at de profesjonelle har monopol på å levere disse godene, det er et tradisjonelt kriterium for yrker som er profesjoner, til forskjell fra yrker som ikke er profesjoner.⁷⁰¹

Perspektivet som vektlegger at profesjonelle bidrar med menneskelige nøkkelgoder til samfunnet, tydeliggjør at profesjonelles jobb er for viktig til at de kan forsvare et begrep om profesjonsetikk som ikke inkluderer deres personlige egenskaper og verdier.⁷⁰² En innvending mot begrepet om profesjonens mål som en menneskelig nøkkelverdi, er imidlertid at profesjoners mål ikke er naturgitte, men kan endres i historiens løp. Dette betyr imidlertid ikke at man kan tillegge profesjoner hvilke mål som helst.⁷⁰³

Profesjonelle dyder - personlige laster

Jeg har argumentert for et begrep om profesjonsetikk som omfatter både regler og dyder. I de tilfeller der dette omfattende verdiskjemaet fører til konflikter mellom ulike etiske hensyn,

---

⁶⁹⁹ Samme sted s. 171f.

⁷⁰⁰ "A key human good, a good which plays a crucial role in enabling us to live a humanly flourishing life."

Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*. S. 74. Se også Martin, M. (1998):

"Personal ideals and professional responsibilities", i: Morscher, E. mfl. (red.): *Applied ethics in a troubled world*. S. 174.

⁷⁰¹ Se delkapittel 1.4.

⁷⁰² Jf. begrepet om profesjonelles samfunnskontrakt.

⁷⁰³ For utdypning se Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*. S. 74-90.

kan den profesjonelle gjennom persepsjon av det partikulære og veiledning fra dyder, regler og profesjonens overordnede verdimål oppnå nyanserte og adekvate overveielser og valg. En innvending mot dette begrepet om profesjonsetikk er at det ikke passer for bestemte profesjoner som i for stor grad fordrer at den profesjonelle på jobben overveier og velger ut fra egenskaper som oftest regnes som laster i det personlige liv.

Jackson (1996) formulerer dette poenget som et kritisk spørsmål om hvorvidt det er slik at visse yrker kan utgjøre en trussel mot yrkesutøvernes personlige moralske karakter.⁷⁰⁴ Hun peker for eksempel på at dydige mennesker i en konkurransepreget forretningskontekst nok ikke er i stand til å utnytte muligheter som en mer kynisk eller skruppelløs person ville utnytte.⁷⁰⁵ Man kan likeledes tenke seg at en hensynsløs forsvarsadvokat kan ha mer suksess i sine saker enn den hensynfulle som ikke vil presse vitner eller andre for hardt, eller at en barnevernsarbeider som overveier og velger uten å ta i betraktning alle parter oppfatninger, kan beskrives som handlekraftig og effektiv i profesjonell sammenheng.

Erfaringsmessig tenker jeg at vi alle kjenner til personer som uttrykker egenskaper som vanligvis regnes som dårlige egenskaper, men som kanskje nettopp på grunn av disse egenskapene regnes som gode i sitt yrke. Eksempler kan være journalisten som lyver for å få opplysninger og slik gjør et 'scoop', direktøren som gir halve arbeidsstokken sparken for å oppnå mer effektivitet og bedre inntjening for bedriften, professoren som avviser forskerrekruarters arbeid som meningsløst for å styrke sin tradisjons kvalitet og sin egen status som en god forsker, fagforeningslederen som med en kombinasjon av faglig kompetanse og mobbing av andre oppnår de resultater hun ønsker for sin organisasjon.

Disse personene regnes som gode i sitt yrke. Men er de gode personer? Det er her på sin plass å peke på en flertydighet i begrepet 'god': Det kan dreie seg om å være god til noe, det vil si dyktig eller suksessfull, og det kan involvere godhet, å være et godt menneske, det vil si å ha gode egenskaper. Så spørsmålet er kanskje om det i en verden som ser ut som vår, er mulig å være god i visse yrker, og samtidig være et godt menneske. Williams (1995) benekter muligheten for å kombinere dyder og profesjonell suksess i mange tilfeller, han mener det er et utopisk håp:

---

⁷⁰⁴ Jackson, J. (1996): *An introduction to business ethics*. S. 79.

⁷⁰⁵ Samme sted s. 96.

Those of more utopian hopes or expectations may look to a society in which there is no need for such a possibility, one in which everybody is equally virtuous and nothing needs to be done that the virtuous cannot do. But that is not the society we have, and it would be a society in which not everything that we need and admire could be done.⁷⁰⁶

Williams mener med andre ord at verdens ufullkommenhet gjør det nødvendig for en del profesjonelle å overveie og velge ut fra egenskaper som man vanligvis kaller laster. Særlig kan dette gjelde profesjoner som eksisterer nettopp fordi verden ikke er perfekt, sier han – som for eksempel barnevernsarbeidere og advokater.

Denne diskusjonen kan selvfølgelig føres videre på metafysisk mark, der aktuelle temaer kan være det ondes problem eller eventuelt det godes problem. Mitt fokus her er imidlertid et annet, nemlig hva som kjennetegner adekvat etisk profesjonell overveielse og valg. Og jeg mener at oppfatningen om at verden er ufullkommen og de profesjonelle derfor i noen tilfeller må overveie og velge ut fra allmenne laster og ikke allmenne dyder, ikke er et sterkt nok argument. Mitt syn er at den profesjonelles dyder er et viktig *korrektiv* i overveielser om profesjonsspesifikke hensyn. Som nevnt tidligere kan den profesjonelles overveielser og valg i slike situasjoner bli veiledet av begrepet om profesjonens substansielle verdimål, som er knyttet til et allment begrep om det gode liv i samfunnsfellesskapet. Dette er viktig for å unngå at profesjonell moral blir helt løsrevet fra den allmenne moralen i et samfunn.⁷⁰⁷

Med begreper fra Bernard Williams kan den profesjonelle som overveier og velger både ut fra et overordnet samfunns mål for sin profesjon og ut fra profesjonsspesifikke hensyn, bli beskrevet som en profesjonell som overveier og velger både ut fra generelle og profesjonelle disposisjoner i profesjonell sammenheng.⁷⁰⁸ Denne profesjonelle skiller seg fra to andre typer profesjonelle: hun som kun overveier ut fra profesjonelle disposisjoner i profesjonell kontekst (spesifikk profesjonell tilpasning), og hun som overveier ut fra profesjonelle disposisjoner både i jobbsammenheng og privat (ikke-spesifikk profesjonell tilpasning). Williams mener at den profesjonelle med spesifikk tilpasning kan bli moralsk fremmedgjort i forhold til samfunnet, fordi hun på jobb overveier og velger ut fra profesjonelle disposisjoner som kan

---

⁷⁰⁶ Williams, B. (1995): "Professional morality and its dispositions", i: *Making sense of humanity and other philosophical papers, 1982-1993*. S. 196f.

⁷⁰⁷ Et hovedpoeng hos Cocking og Oakley er at det finnes en mellomting mellom oppfatningen om at allmennmoral er eneste dommer for profesjonsetikken, og oppfatningen om at profesjonelle legitimt kan gjøre profesjonelle handlinger som strider mot profesjonens grunnleggende verdimål i situasjoner der det ser ut til at rollen krever det av dem. Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*. S. 131.

⁷⁰⁸ Se delkapittel 2.5.

stride mot generelle disposisjoner som er akseptable i en bredere samfunnskontekst. Dette poenget gjelder i enda større grad den ikke-spesifikt tilpassede profesjonelle. Den profesjonelle som greier å balansere profesjonelle og generelle disposisjoner i sitt profesjonelle liv, kan derimot begrense forekomsten av åpenbare brudd med generelle disposisjoner i profesjonell praksis.

Den gode profesjonelle besitter dydene rettferdighetssans, mot, sannferdighet, medmenneskelighet og integritet

Jeg har argumentert for et begrep om profesjonsetikk som omfatter dyder og god persepsjonsevne i tillegg til regler. I det følgende vil jeg klargjøre dette ytterligere ved hjelp av begrepene om interne versus eksterne goder hos MacIntyre (1984). Deretter vil jeg si noe om hvilke strukturelle vilkår som kan styrke praktisering av dyder i profesjonell sammenheng, og hvilke strukturelle vilkår som kan svekke eller hindre realisering av dydene.

Ifølge MacIntyre er en sentral arena for realisering av dydene menneskelige praksiser.⁷⁰⁹ En praksis er en sosial aktivitet som utvikler interne goder som er spesifikke for aktiviteten. En profesjon kan betraktes som en type praksis. De interne godene i praksisen blir utviklet når praksisdeltagerne arbeider for å oppnå de standarder for dyktighet som praksisen tradisjonelt består av.⁷¹⁰

Hva er interne goder? Kjennetegn på interne goder er at de kun kan oppnås ved deltagelse i praksisen, og de kan kun spesifiseres med termer fra praksisen. Interne goder har egenverdi, det vil si at de er ikke bare midler for å oppnå praksisens mål, de er nødvendige og konstituerende deler av målet. MacIntyre henter sitt eksempel på interne goder fra sjakkspillpraksisen. Interne goder i sjakk kan være en bestemt type analytisk ferdighet, strategisk fantasi og konkurransmessig intensitet.

---

⁷⁰⁹ Se delkapittel 2.5.

⁷¹⁰ MacIntyre vektlegger at praksisdeltagerne må underkaste seg praksisens tradisjonelle standarder for dyktighet for å lære og bli gode praksisdeltagere, og at dette fordrer dydene mot, rettferdighetssans og sannferdighet. En mulig innvending mot dette er at MacIntyre i for stor grad fremhever aksept for tradisjon og praksis, på bekostning av personens selvstendige (kritiske) overveielser og valg. Nussbaum (1999) kritiserer for eksempel MacIntyre for overdreven vekt på at dydig praksis er et spørsmål om å akseptere tradisjon og autoritet. Nussbaum, M. (1999): "Virtue Ethics: A misleading category?", i: *The Journal of Ethics*. Nr. 3. S. 196f. Se også Nussbaum, M. (1989): "Recoiling from Reason", i: *The New York Review*. 7/12 1989.

Eksempler på interne goder i barnevernsarbeidernes praksis kan være den åpne tolkningen av klienters situasjon som fokuserer på hvor klienten er akkurat nå, det å få klienten til å virkelig forstå at hun må endre seg for barnets skyld, eller kraften når viktige beslutninger tas om hvor barnet skal bo videre. Eksempler på interne goder i advokatenes praksis kan være den komplekse og fortettede interaksjonen i retten når partene er til stede og advokaten skal føre bevis og argumentere for at jussen virker på den og den måten, det å hjelpe sårbare klienter med juridisk kompetanse og medmenneskelighet, eller de strategiske ferdighetene og styrken i forhandlingssituasjoner.

MacIntyre skiller mellom interne goder og eksterne goder. Eksterne goder kan skaffes på ulike måter, og er ikke spesifikke for praksisen. Eksempler på eksterne goder er penger, status og prestisje. Eksterne goder er karakteristisk gjenstand for konkurranse, så også interne goder, men utvikling av interne goder vil komme hele praksisfellesskapet til gode. Uten utvikling av interne goder er praksisen poengløs, bortsett fra som et middel til å oppnå eksterne goder.

Et sentralt poeng er at dyder er nødvendige i utviklingen av interne goder, mens mangel på dyder hos praksisdeltagerne vil redusere produksjonen av interne goder. Dydene som fører til utvikling av interne goder i praksisen, er nødvendige for å motvirke at institusjonen eller organisasjonen praksisen tilhører, får korrumpere praksisen med sitt fokus på eksterne goder.⁷¹¹

Perspektivet fra MacIntyre viser hvorfor den gode profesjonelle besitter mer enn teoretiske kunnskaper og de tekniske ferdighetene praksisen krever. En god advokat har en adekvat juridisk kompetanse, og en god barnevernsarbeider kjenner de barnevernsfaglige og juridiske rammene, men i tillegg besitter de gode profesjonelle de dyder som er nødvendige for å produsere de interne goder som er konstituerende for praksisen.⁷¹² For at dydene skal være effektive i å utvikle de interne godene, må de imidlertid realiseres uten hensyn til

---

⁷¹¹ "Institutions are characteristically and necessarily concerned with what I have called external goods. They are involved in acquiring money and other material goods; they are structured in terms of power and status, and they distribute money, power and status as rewards." MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 194.

⁷¹² "What is distinctive in a practice is in part the way in which conceptions of the relevant goods and ends which the technical skills serve – and every practice does require the exercise of technical skills – are transformed and enriched by these extensions of human powers and by that regard for its own internal goods which are partially definitive of each particular practice or type of practice." Samme sted s. 193.

konsekvensene. Dydene må med andre ord realiseres for sin egen skyld, ikke som midler til å oppnå interne goder.

Hvilke dyder vektlegger informantene som sentrale for den gode profesjonelle? Advokatene trekker fram særlig fire dyder som sentrale: rettferdighetssans, mot, sannferdighet og integritet. Barnevernsarbeiderne vektlegger særlig den åpne persepsjonen av det partikulære som kjennetegner all dydig praksis, så vel som dydene mot og sannferdighet. I det følgende vil jeg spesifisere innholdet i disse dydene, og føye til en siste dyd som etter min mening er nødvendig for den gode profesjonelle: medmenneskelighet.

Vi ser at de tre sentrale aristoteliske dydene rettferdighetssans, mot og sannferdighet er viktige i informantenes refleksjoner. Hvordan kan vi spesifisere innholdet i disse dydene? Et innledende spørsmål er hva som kjennetegner en sannferdig, rettferdig og modig person, hva forventer vi av en person med disse dydene?⁷¹³ I et aristotelisk perspektiv er en dyd et tilegnet karaktertrekk, det vil si noe som er rimelig stabilt, som er et kontinuerlig kjennetegn ved en persons handlingsvalg og overveielser. Visse typer hendelser kan svekke dyder, eller de kan bli styrket, men først og fremst er de pålitelige, de er faste trekk ved en persons karakter som får dem til å handle på bestemte måter av bestemte grunner. Den sannferdige person velger for eksempel sannferdige handlinger spontant og passende, reagerer misbilligende og emosjonelt på uærlighet, og setter pris på sannferdighet hos andre.

Ifølge Aristoteles er en dyd ikke bare en disposisjon til å handle på bestemte måter av bestemte grunner, men også en evne til å få det til, det vil si overveie og velge korrekt, slik at resultatet blir bra i den konkrete situasjon. Sinnelag og gode hensikter er ikke tilstrekkelig for å besitte en dyd, konstituerende for hver dyd er evne til å overveie og velge på en etisk adekvat måte som er sensitiv for det partikulære. Dyden sannferdighet er ikke en regel om å alltid si sannheten, men en egenskap som bidrar til at sannheten blir sagt på en passende måte i en konkret situasjon. Dyden mot dreier seg ikke om å alltid risikere noe eller være dumdristig, men om å utvise mot i situasjoner som krever det. Dyden rettferdighet innebærer ikke mekanisk regelfølgning, men en sensitivitet i forhold til partenes behov i den konkrete

---

⁷¹³ Hursthouse, R. (1999): *On virtue ethics*. S. 11-12.

situasjon.⁷¹⁴ Det finnes med andre ord ingen prosedyre eller oppskrift for korrekt realisering av dyder, det dreier seg om en evne til å improvisere i situasjonen.

Dydene rettferdighet, sannferdighet og mot er nødvendige for at den gode profesjonelle skal kunne utvikle interne goder og slik motvirke en korrupperende innflytelse på praksisen fra institusjonens fokus på eksterne goder. En fjerde dyd som etter min mening er sentral for profesjonelle, er egenskapen medmenneskelighet (*humanity*). Jackson (1996) kaller denne dyden en sekulær versjon av den teologiske dyden barmhjertighet eller nestekjærlighet (*charity*):

A disposition to respond sympathetically and sensibly to the joys and sorrows, fortunes and misfortunes, of others. It involves not just feeling appropriately, but caring, hence acting, appropriately. (...) It covers, perhaps, a cluster of related dispositions rather than one, including, for example, civility, kindness, friendliness, mercifulness and generosity. It is opposed to a number of vices such as, for example, cruelty, meanness and spite.⁷¹⁵

Dyden medmenneskelighet understreker viktigheten av gode relasjoner til klienter og kolleger som er preget av omsorg, vennlighet og generøsitet, i motsetning til relasjoner preget av smålighet og hensynsløshet.

Hvordan er dyden medmenneskelighet relatert til empati og medfølelse? I kapittel 5 beskrev jeg empati som en mental og fantasimessig rekonstruksjon av en annen persons erfaring, mens medfølelse er en smertefull emosjon forårsaket av at man blir oppmerksom på en annen persons ulykke eller lidelse.⁷¹⁶ Empati er verken nødvendig eller tilstrekkelig for medfølelse, men kan være en psykologisk veileder til medfølelse. Medfølelse involverer oppfatninger om at den lidende personens situasjon er alvorlig for vedkommende, og at hun ikke selv valgte å komme i situasjonen. Vi ser at medfølelse kan beskrives som nødvendig for dyden medmenneskelighet, som blant annet dreier seg om å engasjere seg i andres sorger. Hindringer for utvikling av medfølelse kan være emosjoner som skam og forakt, eller en

---

⁷¹⁴ Se også delkapittel 6.5 for utdypning av begrepet rettferdighet. Et sentralt poeng her er at rettferdigheten er dobbel på den måten at den både er knyttet til likhet for alle i samfunnet, og omsorg for den enkelte. Rettferdighetssans involverer derfor både omsorg for den unike uerstattelige person ut fra partikulære hensyn i den konkrete situasjon, og sans for et likhetsprinsipp som gjelder hele menneskeheten.

⁷¹⁵ Jackson, J. (1996): *An introduction to business ethics*. S. 83.

⁷¹⁶ Se delkapittel 5.6.

generell oppfatning om at det er mulig å kontrollere virkeligheten, slik at man i en viss forstand er usårbar og selvtilstrekkelig.⁷¹⁷

En femte profesjonell dyd er integritet. Innledningsvis kan man si at integritet dreier seg om å overveie og velge ut fra det man selv mener er rett, uavhengig av ytre påvirkning. I delkapittel 4.4 viste jeg hvordan advokatene forstod integritet enten som knyttet til å følge regelen om å fremme klientens interesser, eller som å ivareta klientens interesser sammen med andre etiske hensyn. I forlengelsen av den empiriske diskusjonen om integritet ble det etablert et begrep om integritet som dyd, det vil si integritet forstått som et dynamisk grep på ulike verdier eller hensyn som kan stride mot hverandre.

Samfunnsvitenskapelige perspektiver på et personorientert begrep om profesjonsetikk

I forrige delkapittel forsvarte jeg et begrep om profesjonsetikk som omfatter dyder og moralsk persepsjon så vel som regler. I et samfunnsvitenskapelig perspektiv er imidlertid profesjonsetikk som vektlegger den profesjonelles egenskaper og ikke tematiserer de strukturelle vilkårene for de profesjonelle, utilstrekkelig fordi den gir et inadekvat bilde av sosiale praksiser.

Wadel (1990) mener at det foreligger tre sentrale typer forklaringer på atferd: forklaring ut fra egenskap, forklaringer ut fra system, og forklaring ut fra relasjoner.⁷¹⁸ Relasjonelle forklaringer dreier seg om forklaringer ut fra påvirkning mellom mennesker, egenskapsforklaringer ser atferd som et resultat av en indre egenskap (for eksempel moral eller karakter), og systemforklaringer fokuserer på ytre forhold som forklaring på atferd.

I ekstrem form er ikke en systemisk forklaring en samfunnsvitenskapelig forklaring, fordi den overser at bak systemet står det folk som handler på bestemte måter.⁷¹⁹ Wadel peker også på at egenskapsforklaringer i dagligspråket sjelden sier noe om hvordan og hvorfor en person har ervervet seg visse egenskaper. En samfunnsmessig forklaring vil imidlertid fokusere på at

---

⁷¹⁷ Nussbaum (2001) definerer skam som knyttet til en følelse av ufullkommenhet i forhold til et ideal. Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. S. 196-200.

⁷¹⁸ Wadel, C. (1990): *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. S. 26f.

⁷¹⁹ Samme sted s. 46.

egenskaper er ervervet og vedlikeholdes i samhandling med andre individer.⁷²⁰ Denne forklaringen er en relasjonell forklaring, som forklarer personers atferd ut fra relasjoner til andre personer: ”dette perspektiv (går) ut på at noen mennesker blir mer like hverandre ved at de *gjensidig påvirker hverandre gjennom sine handlinger*.”⁷²¹

Perspektivet fra Wadel viser at det i profesjonsetisk sammenheng er viktig å betrakte de profesjonelle som individer som blir påvirket av og selv påvirker andre, i en samfunnsmessig kontekst. Poenget er at profesjonelles overveielser og valg ikke kun må ses som resultat av de profesjonelles personlighetstrekk, men også som mestringsmekanismer i situasjoner som for eksempel kan være preget av krevende målsettinger eller små økonomiske ressurser.

Dersom man neglisjerer det relasjonelle feltet, vil det bli vanskelig å forbedre vilkårene for de profesjonelles yrkesetiske overveielser og valg. Dette poenget har jeg i denne avhandlingen forsøkt å ivareta ved å anvende perspektiver som belyser de profesjonelles relasjoner til klienter, kolleger, arbeidsplass og samfunn i analysen og fortolkningen av intervjuene.

Man kan imidlertid gå videre med det samfunnsvitenskapelige perspektivet og anlegge det på synspunktet som drøftes i dette kapittelet, nemlig oppfatningen om at profesjonsetikk bør inkludere fokus på de profesjonelles egenskaper så vel som regler for handling. Et kritisk perspektiv på dette kan vi finne hos den polske sosiologen Zygmunt Bauman (2001), som er opptatt av at det moderne og senmoderne samfunn i overdreven grad fokuserer på individuelt ansvar.⁷²²

Baumans utgangspunkt er at for mennesket er det å leve i samfunn og bli enige om hvordan godene skal fordeles, og hvordan man best kan respektere hverandre, ‘oppskriften på det gode liv’. Bauman er imidlertid kritisk til de former for samfunnsorganisering som involverer overdreven vekt på individets ansvar:

Turning the blame away from the institutions and onto the inadequacy of the self helps either to defuse the resulting potentially disruptive anger, or to recast it into the passions of self-censure and self-disparagement or even rechannel it into violence and torture aimed at one’s own body.⁷²³

---

⁷²⁰ Samme sted s. 41.

⁷²¹ Samme sted s. 15.

⁷²² Bauman, Z. (2001): *The individualized society*.

⁷²³ Samme sted s. 5.

De vilkårene som påvirker måten individet konstruerer sin tilværelse, og som bestemmer individuelle valg og konsekvenser av disse, blir i senmoderne vestlige samfunn et ikke-tematisert felt som unndrar seg individuell kontroll. Denne tendensen fører ifølge Bauman til politisk apati og det intimes kolonisering av det offentlige rom:

The distinctive features of the stories told in our times is that they articulate individual lives in a way that excludes or suppresses (prevents from articulation) the possibility of tracking down the links connecting individual fate to the ways and means by which society as a whole operates; more to the point, it precludes the questioning of such ways and means by relegating them to the unexamined background of individual life pursuits and casting them as 'brute facts' which the story-tellers can neither challenge nor negotiate, whether singly, severally or collectively. With the supra-individual factors shaping the course of an individual life out of sight and out of thought, the added value of 'joining forces' or 'standing arm in arm' is difficult to spot, and the impulse to engage (let alone engage critically) with the way the human condition, or the shared human predicament, is shaped is weak or non-existent.⁷²⁴

Bauman mener at i det moderne samfunnet har de store kontrollerende institusjoner blitt erstattet av individuell utrygghet, og denne utryggheten er en ny garanti for underkastelse i en situasjon der mennesker er utlevert til egne evner og ferdigheter for å få grep om tilværelsen. I denne kulturelle tilstanden er de viktigste evnene fleksibilitet og tilpasningsdyktighet.

Et utdypende perspektiv på Baumans innvendinger mot det senmoderne vestlige samfunnet finner vi hos den amerikanske sosiologen Richard Sennet, som i sin berømte bok *The fall of public man* (1977) kritiserer det han beskriver som en rådende myte: nemlig at nærhet mellom personer representerer et moralsk gode, og en relatert oppfatning om at alle samfunnets under kan forstås som uttrykk for upersonlighet, fremmedgjøring og kulde.⁷²⁵ Utviskingen av skillet mellom det private og det offentlige på 1800-tallet har ifølge Sennet ført til en intimitetsideologi.⁷²⁶

Alle slags sosiale relasjoner er virkelige, troverdige og autentiske jo mer de nærmer seg den enkelte persons indre psykologiske bekymringer. Denne ideologien forvandler

---

⁷²⁴ Samme sted s. 9.

⁷²⁵ Sennet, R. (1992): *Intimitetstyranniet*.

⁷²⁶ Den tyske sosiologen J. Habermas mener i en kritikk av Sennet at offentlighetens forfall skyldes økonomiske og strukturelle årsaker: Grunnen til at skillet mellom det private og det offentlige forsvinner, er at den moderne forvaltningsstaten har overtatt en rekke av de funksjoner familien hadde tidligere. Tjønneland, E. (1992): "Etterord", i: Sennet, R. (1992): *Intimitetstyranniet*. S. 148.

politiske kategorier til psykologiske. Denne intimitetsideologien definerer samfunnets humanitet uten å ty til guder: Vår gud er varmen.⁷²⁷

Intimitetsideologien eller intimitetstyranniet fører til at intime følelser blir målestokk på virkelighetens mening, sier Sennet.⁷²⁸ I sosiale institusjoner kan det innebære at ”grensene (utviskes) mellom personens handlinger i institusjonen og den bedømmelse institusjonen gjør av hans naturlige evner, karakterstyrke etc. Fordi det han gjør synes å gjenspeile hva slags person han er, blir handling som er distansert fra selvet vanskelig for personen å tro på.”⁷²⁹ I et slikt kulturelt klima blir en person verdsatt for samarbeidsevne, fleksibilitet, troverdighet, integritet og selvkontroll.⁷³⁰

Sennet skiller mellom en sivilisert og en usivilisert væremåte. Den siviliserte væremåte er ”den aktivitet som beskytter folk for hverandre og likevel tillater dem å ha glede av hverandres selskap. (...) Den siviliserte væremåten har som formål å beskytte andre fra å oppleve en selv som en byrde.”⁷³¹ Den usiviliserte væremåten er det motsatte, den involverer ”å bry andre med seg selv; det er den innskrenkningen av det sosiale samværet med andre som byrden av personligheten skaper.”⁷³² Sennet mener at den usiviliserte væremåten er innebygget i strukturen til det moderne samfunnet, og fokuset er på to utslag av dette: for det første usivilisert opptreden hos politiske ledere, som fører til fokus på deres motiver og ikke det de faktisk gjør. Dette kan i neste omgang beskrives som en usivilisert forførelse av folk som får dem vekk fra tanken på hva de kan endre i samfunnet.⁷³³ For det andre brorskapets forfall i den moderne erfaringen av fellesskapet: ”Outsidere, ukjente og folk som ikke faller på plass blir personer man holder seg unna; de personlighetstrekkene som fellesskapet deler blir stadig mer eksklusive.”⁷³⁴

Sennets viktigste innvending mot intimitetstyranniet er at det svekker muligheten til å kritisere kreftene som står bak ulikheter i samfunnet, og endre dem i en mer balansert og rettferdig retning: ”Kort sagt: Troen på direkte relasjoner mellom mennesker på et intimt nivå

---

⁷²⁷ Sennet, R. (1992): *Intimitetstyranniet*. S. 6.

⁷²⁸ Samme sted s. 119.

⁷²⁹ Samme sted s. 120.

⁷³⁰ Samme sted s. 125, 142.

⁷³¹ Samme sted s. 14.

⁷³² Samme sted s. 15.

⁷³³ Samme sted s. 55.

⁷³⁴ Samme sted s. 17.

har ført oss vekk fra å gjøre vår forståelse av maktens realiteter til rettesnor for vår egen politiske praksis. Resultatet er at kreftene bak herredømmet og ulikheten forblir uantastet.”⁷³⁵

Perspektivene fra Bauman og Sennet peker begge i samme retning: Vestlige senmoderne samfunn har en tendens til å individualisere og personifisere ansvaret for etiske problemstillinger i det offentlige rom, og dette kan føre til politisk apati og svekkelse av muligheter til samfunnskritikk og endring av uheldige maktstrukturer i samfunnet. Jeg betrakter disse perspektivene som en utfordring til profesjonsetikken som fagfelt om å inkludere profesjonenes kontekst og strukturelle vilkår som tema i samtalen om profesjonsetiske problemstillinger.

Et konkret spørsmål i forlengelsen av dette er hvilke strukturelle eller organisatoriske forutsetninger som bidrar til å styrke og opprettholde adekvate profesjonelle overveielser og valg, og hvilke som kan innebære en begrensning eller hindring for profesjonsetiske overveielser og valg. Eller sagt på en annen måte, dersom man går ut fra et begrep om den gode profesjonelle som en profesjonell som overveier ut fra moralsk persepsjon og dyder så vel som regler, hva slags institusjoner kreves for å danne og øke utbredelsen av slike profesjonelle?

Praktisering av dydene styrkes av visse typer institusjoner, og hemmes eller hindres av andre. MacIntyre (1984) peker på at Thomas Jefferson mente at kun små samfunn av bønder kunne praktisere dyder, mens Adam Ferguson så moderne kommersielle institusjoner som en trussel mot dydene.⁷³⁶ I institusjoner som virker i konsumentorienterte samfunn der fokuset på eksterne goder dominerer, kan man tenke seg at begreper om dyder og interne goder vil bli svekket og miste mening.⁷³⁷

May (1996) mener, på bakgrunn av Hannah Arendts arbeider, at etiske problemer kan oppstå i institusjoner og organisasjoner dersom disse sosialiserer medlemmene i institusjonen til å bli mer lojale mot institusjonen eller kollegagruppen enn i forhold til samfunnet eller menneskeheten.⁷³⁸ Dette kan for eksempel skje dersom medlemmene er redde for å miste jobben, ikke opplever kontroll eller autonomi i jobbsammenheng, og dersom lojalitet mot

---

⁷³⁵ Samme sted s. 142.

⁷³⁶ MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. S. 195.

⁷³⁷ Samme sted s. 196.

kolleger og arbeidsplass fremstilles som den sentrale verdi eller dyd i jobbsammenheng.⁷³⁹

May fremhever betydningen av emosjonene skam og skyld som grensesettere i forhold til hva det oppleves som akseptabelt å gjøre for den profesjonelle. Dersom ledelsen og kollegene i institusjonen ikke formidler at visse typer overveielser og valg er dårlige, kan dette føre til at den enkelte profesjonelle lettere krenker etiske normer og verdier i forhold til andre:

Institutional socialization can affect the cognitive dimensions of shame and guilt in certain cases. Most importantly, the institutional audience may counteract one's normal anticipated audience, thus blocking shame from occurring. If none of those with whom one associates gives the slightest indication that one's behaviour is defective and hence worthy of shame, then the normal, internalized sense of shame will also begin to change over time, perhaps resulting in the elimination of feelings of shame for certain kinds of institutionally approved acts.(...) Guilt may also be blocked if institutional socialization causes one not to think that certain acts are indeed violative of legitimate laws or rules of conducts.⁷⁴⁰

Oppsummerende kan man på bakgrunn av perspektivene fra MacIntyre og May peke på følgende trekk ved organisasjoner og institusjoner som danner og styrker profesjonelle med gode egenskaper og god moralsk persepsjon:

- de befinner seg ikke i konsumorienterte samfunn som setter materielle goder og økonomisk fortjeneste først på prioriteringslisten
- de forsvarer ikke lojalitet i forhold til arbeidsplassen, kolleger og profesjon som viktigste dyd for medlemmene
- medlemmene opplever en viss personlig frihet og selvbestemmelse i sin yrkeshverdag
- det sosiale fellesskapet (kollegene) reagerer negativt på etisk dårlig overveielse og valg

Mer positivt kan man peke på følgende organisatoriske tiltak som kan styrke den profesjonelles yrkesetiske overveielser og valg: Tydelige normer og ansvarsområder, etiske incitament, adekvate etiske retningslinjer, langsiktig støtte fra ledelsen og moralske dialoger.⁷⁴¹ Den svenske profesjonsetikeren Gunilla Silfverberg (1999) fremhever det siste

---

⁷³⁸ May, L. (1996): *The socially responsive self: social theory and professional ethics*.

⁷³⁹ Samme sted s. 66f.

⁷⁴⁰ Samme sted s. 82.

⁷⁴¹ Brytting, T. (1998): *Företagsetik*. S. 194ff. Se også min redegjørelse for tiltak som kan styrke en profesjons yrkesetiske praksis i delkapittel 6.3 i denne avhandlingen.

punktet, det vil si det å organisere arbeidet slik at rommet for moralsk dialog mellom profesjonelle og mellom profesjonell og klient blir styrket, som det viktigste i arbeid for å fremme etiske akseptable overveielser og valg i arbeidslivet.⁷⁴²

Silfverberg er opptatt av at dialog ikke er en hvilken som helst samtale, men kjennetegnes av å være en engasjert samtale som ingen går fra uten å være berørt av den – det dreier seg ikke om å vinne med argumenter, men om å hjelpe hverandre å utvikle de ulike erfaringer og oppfatninger hver enkelt har, men som ennå ikke er artikulert.⁷⁴³ Fire kriterier på en ekte dialog er på bakgrunn av dette åpenhet for å endre egne oppfatninger, respekt for mangfoldet av ulike stemmer, lydhørhet og engasjement for de andres synspunkter, og gjensidig tillit.⁷⁴⁴ Organiserte rom for dialog kan være steder der det etiske blir gjort til tema i profesjonene, og der de profesjonelle får trent seg i å anvende etiske begreper og perspektiver slik at den felles yrkesetikken blir en større del av deres profesjonelle hverdag.

I profesjonell sammenheng er det også som tidligere nevnt viktig med en felles profesjonsetikk som vektlegger at adekvate etiske overveielser ikke dreier seg kun om å følge regler, men også om å utvikle en personlig evne til gode overveielser og valg i komplekse situasjoner.⁷⁴⁵

6.8 Avslutning

Advokater og barnevernsarbeidere representerer to ulike profesjoner, og de to analysekapitlene viser at de profesjonsetiske samtalen som er relevante for de to profesjonene, er svært ulike. De kvalitative intervjuene med advokater og barnevernsarbeidere viser imidlertid at de har noe viktig felles, nemlig oppfatningen om at gode profesjonelle ikke bare har adekvate faglig-teoretiske kunnskaper og tekniske ferdigheter, men også dyder eller en verdibasert kunnskap om det gode liv for mennesket i samfunnsfellesskapet. Oppfatningen om at god persepsjonsevne og dyder kjennetegner den gode profesjonelle, kan dermed betraktes som forankret i en del profesjonelles praktiske erfaring.

---

⁷⁴² Silfverberg, G. (1999): *Praktisk klokhet: om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik.*

⁷⁴³ Samme sted s. 57.

⁷⁴⁴ Samme sted s. 58.

En god profesjon arbeider for å fremme et menneskelig nøkkelgode i samfunnet, og dette verdimålet er veiledende for hvilke gode egenskaper den profesjonelle må oppøve. Det er derfor viktig at god persepsjonsevne og gode egenskaper betraktes som grunnleggende for den gode profesjonelle både i profesjonell utdanning og i profesjonell praksis, slik at dydig praksis og profesjonens verdimål blir kontekst og grense for anvendelsen av teoretiske og tekniske ferdigheter.

---

⁷⁴⁵ May, L. (1996): *The socially responsive self: social theory and professional ethics*. S. 89.

Litteratur (inkludert internettreferanser):

- Abbott, A. (1988): *The system of professions: an essay on the division of expert labor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Advokatbladet*. Nr. 1 2003: "Etikk i fokus hos de store". <http://www.jus.no/?id=8716>
- Alvesson, M. og Sköldbberg, K. (1994): *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: studentlitteratur.
- Andenæs, J. (1998): *Alminnelig strafferett*. 4 utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, S. (1998): *Som dig selv: en indføring i etik*. 2 utg. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Angel, B. (2003): "Evidensbaserte programmer – kunnskapsformer og menneskesyn i sosialt arbeid", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget. Nr. 2. Volum 23.
- Aristoteles (1999): *Den nikomakiske etikk*. Oslo: Bokklubben Dagens Bøker.
- Ask, T. (2000): *Barnevernet i det offentlige rom: en kvalitativ studie av barnevernsarbeideres møter med media*. Hovedoppgave. NTNU.
- Backe-Hansen, E. (2000): "Adopsjon som barneverntiltak: Faglig godt men likevel ikke ønsket?", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 3-4.
- Backe-Hansen, E. (2001): *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse: en beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. NOVA-rapport nr. 2. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E. (2003): "Biologi, barnevern og beslutninger: Kritisk refleksjon over det biologiske prinsippet", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 3.
- Bahus, M. (2001): *Advokatstanden i Norge: en retts sosiologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Avdeling for retts sosiologi, Universitetet i Oslo. Unipub.
- Baier, A. (1987): "The need for more than justice", i: Held, V. (red.): *Justice and care: essential readings in feminist ethics*. Westview Press.
- Barnevernloven (Lov om barneverntjenester)*. www.lovdata.no
- Baron, M. (1997): "Kantian Ethics", i: Baron, mfl. (red.): *Three methods of ethics: a debate*. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z. (2001): *The individualized society*. Cambridge: Polity Press.

- Befring, E. (2000): *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.
- Benhabib, S. (1987): "The Generalized and the Concrete Other The Kohlberg-Gilligan Controversy and Moral Theory", i: Kittay, E.F. og Meyers, D. (red.): *Women and moral theory*. Totowa, N. J.: Rowman & Littlefield.
- Bernhardt, P.L. (2002): "God advokatskikk og etiske rammer for utøvelse av advokatyret", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. Oslo: Juristenes Utdanningscenter.
- Bernt, J.F. og Doublet, D. (1993): "Norsk rettsteori mellom rettspositivisme og ny-normativisme", i: Blume, P. mfl. (red.): *Retlig polycentri*. København: Akademisk Forlag.
- Beyerstein, D. (1993): "The Functions and Limitations of Professional Codes of Ethics", i: Winkler, E.R. og Coombs, J.R. (red.): *Applied ethics: a reader*. Oxford: Blackwell.
- Blandhol, S. (2004): *Nordisk rettspragmatisme: Savigny, Ørsted og Schweigaard om vitenskap og metode*. Oslo: S. Blandhol.
- Blomquist, H. (2000): *Lawyers' ethics: the social construction of lawyers' professionalism. Danish practicing lawyers and some pre-conditions for their ethics*. København: DJØF.
- Bondevik, H. og Rustad, L. (2006): "Humanvitenskapelig kjønnsforskning", i: Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.): *Kjønnsforskning: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bondevik, H. og Rustad, L. (2006): "Feministisk vitenskapskritikk og feministisk vitenskapsteori", i: Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.): *Kjønnsforskning: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bremberg, S. (2004): *Paternalism in general practice – physician's power and patient's autonomy*. Lund: Faculty of Medicine, Lund University.
- Brevig, P.C. (2004): "Sosialt arbeid og vitenskapeligheten", i: Lundstøl, J. (red.): *I dannelsens tegn: profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Brytting, T. (1998): *Företagsetik*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Bråten, S. (1981): *Modeller av menneske og samfunn: bro mellom teori og erfaring fra sosiologi og sosialpsykologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunkholdt, V. (2002): "Mellom relasjonell kontinuitet og relasjonell stabilitet: Et dilemma for barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 2.
- Bunkholdt, V. (2003): "Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet – hva skal ha størst plass.", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 1.
- Buss, L.G. og Strauss, H. (2004): "Socialrådgiverprofesjonen", i: Moos, L. mfl. (red.): *Relationsprofesjoner: lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejersker, socialrådgivere og mellemledere*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

- Callahan, C.J. (1988): "Responsibility, dissent, justice, and character", i: Callahan, C.J. (red.): *Ethical issues in professional life*. Oxford: Oxford University Press.
- Cheetham, J. (1982): *Social work and ethnicity*. London: Allen & Unwin.
- Christoffersen, S.A. (2002): "Dydsetikk og konvensjonell moral", i: *Kirke og Kultur*. Oslo: Universitetsforlaget. Nr. 1.
- Christoffersen, S.A. (2005): "Innledning", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christoffersen, S.A. (2005): "Profesjoner og profesjonsetikk – hva er det?", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cox, D. mfl. (2003): *Integrity and the fragile self*. Aldershot, Hants: Ashgate.
- Crisp, R. (1998): "A defence of philosophical business ethics", i: Cowton, C. og Crisp, R. (red.): *Business ethics: perspectives on the practice of theory*. Oxford: Oxford University Press.
- da Silva, A.B. (red.) (2006): *Etikk og menneskesyn i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Dare, T. (2004): "Mere-Zeal, Hyper-Zeal and the Ethical Obligations of Lawyers", i: *Legal Ethics*. Oxford: Hart Publishing. Volum 7. Nr. 1.
- Davies, C. (1995): *Gender and the professional predicament in nursing*. Buckingham: Open University Press.
- Davis, M. (2002): *Profession, code, and ethics*. Aldershot: Ashgates.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2006): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Diamond, C. (1998): "Martha Nussbaum and the need for novels", i: Adamson, J. mfl. (red.): *Renegotiating ethics in literature, philosophy, and theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Domstolloven (Lov om domstolene)*. www.lovdatab.no
- Ebervall, L. (2002): *Försvarens roll: ideologier och gällande rätt*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Eckhoff, T. (1989): *Juss, moral og politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, S.B. (2001): "Hvordan opplever barnevernets barn at barnevernet ser på dem?", i: Repstad, P. og Ryen, A. (red.): *Verneverdig: barnevern, forskning og etikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Eide, S.B. og Skorstad, B. (2005): *Etikk – utfordringer til ettertanke i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, S.B. (2007): *Prinsipper og levd liv: samtaler om og oppfatninger av relasjonen mellom barn og mor i en barnevernkontekst*. Oslo: Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Unipub.
- Ekeland, T. (2001): "Evidensbaserte illusjoner?" i: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. Oslo: Norsk psykologforening. Nr. 38.
- Eriksen, E.O. og Skivenes, M. (1997): *Legitimasjonsproblemer i barnevernet?* Notat 9705. Bergen: LOS-senteret.
- Eriksen, E.O.(2001): *Demokratiets sorte hull – om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Oslo: abstrakt forlag.
- Falck, S. (2000): "Hvorfor fylkesnemnd?", i: Falck, S. mfl. (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Faureholm, J. (1999): *Forældrekompetence i udsatte familier: empowerment i praksis*. Århus: Systime.
- FNs Barnekonvensjon (FNs konvensjon om barnets rettigheter)*.www.regjeringen.no
- Fook, J. mfl. (2000): *Professional expertise: practice, theory and education for working in uncertainty*. London: Whiting and Birch.
- Foot, P.R. (1977): "Approval and disapproval", i: Hacker, P. og Raz, J. (red.): *Law, morality and society*. Oxford: Clarendon Press.
- Fossestøl, K. (2005): *Regler og skjønn i norsk forvaltnings- og velferdsforskning*. NIBR NOTAT 2005: 106.
- Freedman, M.H. (1975): *Lawyer's ethics in an adversary system*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Fried, C. (1986): "The Lawyer as Friend", i: Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. Buffalo, N.Y.: Prometheus Books.
- Gadamer, H.-G. (2004): *Sandhed og metode: grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Århus: Systime. Originaltittel: *Wahrheit und Methode* (1960).
- Glover, J. (red.) (1990): *Utilitarianism and its critics*. New York: Macmillan.
- Gordon, R.W. (2000): "Why Lawyers can't just be hired guns", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Grimen, H. (1991): *Taus kunnskap og organisasjonsstudier*. Bergen: LOS-senteret. Notat 91/28.
- Grinde, T.V. (1993): *Kunnskapsstatus for barnevernet*. Oslo: TANO.

- Grinde, T.V. (2001): "Utviklingstrekk og beslutninger i barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 2.
- Grinde, T.V. (2004): *Nordisk barnevern: terskelen for barneverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk av tvang*. Oslo: NOVA
- Griswold, C.L. Jr. (1988): "Cool Hand Socrates", i: *The American Scholar*. Volum 57. Nr. 2.
- Gulddal, J. og Møller, M. (1999): "Indledning", i: Gulddal, J. og Møller, M. (red.): *Hermenutik: en antologi om forståelse*. København: Gyldendal.
- Hagen, G. og Qureshi, N.A. (1996): *Etnisitet i sosialt arbeid: arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Hagen, R. (2006): *Nyliberalismen og samfunnsvitenskapene: refleksjonsteorier for det moderne samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hall, N. (2005): "Aktuelle etiske problemstillinger sett fra forsvarsadvokatens ståsted", i: Fanebust, A. mfl.: *Juss og etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hall, R.L. (2000): *The human embrace: the love of philosophy and the philosophy of love: Kierkegaard, Cavell, Nussbaum*. University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press.
- Halvorsen, H. (1997): *Advokatvirksomhet – betingelser og krav*. Oslo: Den Norske Advokatforening.
- "Handlingsplanen for etikk". <http://www.jus.no/?id=51359>
- Hansson, J.-H. (2003): "Om en kunskapsbasert sosialtjenest", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget. Nr. 4.
- Haraldsen, H.I. mfl. (2005): *Regler for god advokatskikk med kommentarer*. Oslo: Advokatforeningen.
- Harlem, H. (2002): "Advokaten som samfunnets tjener", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. Oslo: Juristenes Utdanningssenter.
- Harmon-Jones, E. og Mills, J. (red.) (1999): *Cognitive dissonance progress on a pivotal theory in social psychology*. Washington D.C.: American Psychological Association.
- Harpham, G.G. (2002): "The Hunger of Martha Nussbaum", i: *Representations 77*. University of California Press.
- Haskell, P.G. (1998): *Why lawyers behave as they do*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Haugli, T. (2002): "Et dilemma for barnevernet", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 3.
- Havik, T. (2003): "Barnets beste – har vi noen holdepunkter?", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 4.

- Havik, T. mfl. (2004): "Innledning", i: *Barnevernet: forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hazard, G.C. Jr. (2000): "Law practice and the limits of Moral Philosophy", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Henriksen, J.-O. og Vetlesen, A.J. (2000): *Nærhet og distanse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hernes, H. (2002): "Perspektiver på profesjoner", i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hochschild, A. (2003): *The managed heart: commercialization of human feeling*. 2 utg. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Hofman, B. (2002): "Medicine as practical wisdom (*phronesis*)", i: *Poiesis Prax*. Springer-Verlag. Nr. 1
- Horton, J. og Mendus, S. (1996): "Alasdair MacIntyre: *After Virtue* and After", i: Horton, J. mfl. (red.): *After MacIntyre: critical perspectives on the work of Alasdair MacIntyre*. Cambridge: Polity Press.
- Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* Doktoravhandling. NTNU.
- Hov, D. (2002): *Sårbarheten og det gode liv: et perspektiv på et problem i bioetisk diskurs*. Hovedoppgave. Universitetet i Oslo.
- Hovland, B. (1999): *Å bli fortalt hvordan en skal handle: bibelbruk i nåtidig etisk debatt sett i et narrativt perspektiv*. Trondheim: Religionsvitenskapelig institutt, NTNU.
- Howatson, M.C. og Chilvers, I. (red.) (1993): *The concise Oxford companion to classical literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Hursthouse, R. (1997): "Virtue Ethics and the Emotions", i: Statman, D. (red.): *Virtue ethics: a critical reader*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Hursthouse, R. (1999): *On virtue ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Husak, D.N. (2003): "Legal paternalism", i: LaFollette, H. (red.): *The Oxford handbook of practical ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Hyrve, G. (2005): "Meldingsmøte", i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Høilund, P. (1995): *Retsanvendelsens etik: om dømmekraft*. København: Nyt Juridisk Forlag.
- Høilund, P. og Juul, S. (2005): *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Høyland, J. (2003): "Saksbehandlingen i fylkesnemnda", i: Tjomsland, S. (red.): *Barnevern og omsorgsovertagelse*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Haavind, H. (2000): "På jakt etter kjønnede betydninger", i: Haavind, H. (red.): *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal.
- Irvine, D. (2003): *The doctors' tale: professionalism and public trust*. Abingdon: Radcliffe Medical Press.
- Iversen, O. (2000): "Hvorfor griper barnevernet inn, og hvilken hjelp hadde barna fått?", i: Falck, S. mfl. (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Jack, R. og Jack, D.C. (1989): *Moral vision and professional decisions: the changing values of women and men lawyers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson, J. (1996): *An introduction to business ethics*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Janik, A. (1996): *Kunskapsbegreppet i praktisk filosofi*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Jus nr 1: Advokatens forhold til klienten. www.jus.no/?id=43857
- Kant, I. (1997): *Morallov og frihet: moralfilosofiske skrifter*. Oslo: Gyldendal.
- Kemp, P. (1985): "Etisk livssyn og moralsk praksis", i: Andersen, D. mfl. (red.): *Medicinsk etik*. København: FADL.
- Kemp, P. (1991): *Det uerstattelige: en teknologi-etikk*. Oslo: Gyldendal.
- Kemp, P. (2000): "Four ethical principles in biolaw", i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 2 Four Ethical Principles*. København: Centre for ethics and law.
- Killen, K. (1998): "Omsorgssvikt", i: Skaalvik, E.M. og Kvello, Ø. (red.): *Barn og miljø: om barns oppvekstvilkår i det senmoderne samfunn*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Koehn, D. (1994): *The ground of professional ethics*. London New York: Routledge.
- Koppang, H. (2001): *Selvbedrag og etikk: om den begrenset rasjonelle og den ubegrenset selv-bedrageriske aktør*. Oslo: Unipub.
- Kultgen, J. (1988): *Ethics and professionalism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kultgen, J. (1988): "The Ideological Use of Professional Codes", i: Callahan, J.C. (red.): *Ethical issues in professional life*. Oxford: Oxford University Press.
- Kvalnes, Ø. (1998): *Living with moral luck*. Oslo: Ø. Kvalnes.
- Kymlicka, W. (1992): *Justice in political philosophy*. Volum 2. Aldershot: Elgar.
- LaFollette, H. (2003): "Introduction", i: LaFollette, H. (red.): *The Oxford handbook of practical ethics*. Oxford: Oxford University Press.

- Lantz, G. (1992): "Institutionaliserad etik", i: Grenholm, C. mfl. (red.): *Etik, religion och samhälle: en festskrift til Ragnar Holte*. Nye Doxa.
- Larsen, M.Y. (2004): "Barnets rettslige stilling i barnevernlovgivningen", i: Havik, mfl. (red.): *Barnevernet: forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Laursen, P.F. (2004): "Hva er egentlig pointen ved professioner?", i: Hjort, K. (red.): *De professionelle: forskning i professioner og professionsuddannelser*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Layder, D. (1998): *Sociological practice*. London: SAGE.
- Leder. *Kritisk Juss*. Oslo Bergen: Rettspolitisk Forening i samarbeid med Fagbokforlaget. Nr. 3. 2004 (30).
- Leer-Salvesen, P. (1991): *Menneske og straff: en refleksjon om skyld og straff som et bidrag til arbeidet med straffens etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leer-Salvesen, P. (2002): "Preludium: Arven fra Hippokrates", i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leer-Salvesen, P. (2002): "Profesjonsetiske perspektiver", i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leer-Salvesen, P. (2005): "Heller etikk enn jus", i: *Tidsskriftet Den Norske Lægeforening*. Nr. 125.
- Lingås, L.G. (1993): *Etikk i sosialt arbeid: fra regler til diskurs*. Oslo: L.G. Lingås.
- Lingås, L.G. (1994): *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lipsky, M. (1980): *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) (2006): *Kjønnforskning: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Luban, D. (1984): "The Adversary System Excuse", i: Luban, D. (red.): *The good lawyer: lawyers' roles and lawyers' ethics*. Totowa, N.J.: Rowman & Allanheld.
- Luban, D. (2000): "The ethics of wrongful Obedience", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Lucas, J.R. (1993): *Responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Lunde, N.T. og Mæland. B. (2006): *Militæretikk*. Trondheim: Tapir Forlag.
- Lundstøl, J. (1999): *Kunnskapens hemmeligheter*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Løgstrup, K.E. (1971): "Ethiske begreber og problemer", i: Wingren, G. mfl.: *Etik och kristen tro*. Lund: Gleerup Universitetsforlaget.
- Løgstrup, K.E. (2000): *Den etiske fordring*. Oslo: Cappelen.

- MacIntyre, A. (1984): *After virtue: a study in moral theory*. 2 utg. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (1999): *Dependent rational animals: why human beings need the virtues*. London: Duckworth.
- Marthinsen, E. (2003): *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. Dr.avhandling. NTNU.
- Martin, M. (1998): "Personal ideals and professional responsibilities", i: Morscher, E. mfl. (red.): *Applied ethics in a troubled world*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Martin, M. (2000): *Meaningful work: rethinking professional ethics*. New York: Oxford University Press.
- Mathiesen, T. (2001): *Retten i samfunnet: en innføring i retts sosiologi*. Oslo: Pax.
- May, L. (1996): *The socially responsive self: social theory and professional ethics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Menkel-Meadow, C. (2000): "The Limits of Adversarial Ethics", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Merleau-Ponty, M. (2000): *Øyet og ånden*. Oslo: Pax. Originaltittel: *L'oeil et l'esprit* (1964).
- Meyer, S. og Sirnes, T. (1999): *Normalitet og identitetsmakt i Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Nicholson, D. og Webb, J. (1999): *Professional legal ethics: critical interrogations*. Oxford: Oxford University Press.
- Nielsen, K. og Kvale, S. (2003): "Introduktion", i: Nielsen, K. og Kvale, S. (red.): *Praktikkens læringslandskab: at lære gennem arbejde*. København: Akademisk Forlag.
- Nordstoga, S. (2002): ... "det er så personavhengig": om barnevernsarbeiderens personlige makt. Forskningsserien nr. 34. Høgskolen i Agder.
- Nortvedt, P. (2001): "Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?", i: Ruyter, K. og Vetlesen, A.J. (red.): *Omsorgens tvetydighet*. Oslo: Gyldendal.
- Nussbaum, M. (1990): *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Nussbaum, M. (1995): *Poetic justice: the literary imagination and public life*. Boston: Beacon Press.
- Nussbaum, M. (1999): *Sex and social justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Nussbaum, M. (1999): "Virtue Ethics: A misleading category?", i: *The Journal of Ethics*. Dordrecht: Kluwer. Nr. 3.

- Nussbaum, M. (2000): *Women and human development: the capabilities approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. (2000): "Why practice needs ethical theory Particularism, Principle, and Bad Behaviour", i: Burton, S.J. (red.): *The path of the law and its influence: the legacy of Oliver Wendell Holmes, Jr.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. (2001): *Upheavals of thought: the intelligence of emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. (2001): *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. 2 utg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. (2001): "Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach", i: Carson, T. og Moser, P. (red.): *Moral relativism: a reader*. New York: Oxford University Press.
- Nussbaum, M. (2004): "Responses", i: *Philosophy and Phenomenological Research*. Providence, R.I.: International Phenomenological Society. Volum LXVIII. Nr. 2.
- O'Neill, O. (1996): *Towards justice and virtue: a constructive account of practical reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oakley, J. og Cocking, D. (2001): *Virtue ethics and professional roles*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ogden, T. (2000): "Alvorlige atferdsproblemer hos barn og unge: Familie- og nærmiljøbaserte tiltak", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 1.
- Ohnstad, B. (2001): *Juss for helse- og sosialarbeidere*. 3. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ohnstad, B. (2005): "Juss eller etikk?", i: *Tidsskriftet Den Norske Lægeforening*. Nr. 125.
- Oterholm, I. (2004): "Deltakelse og beslutninger i barnevernet", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget. Nr. 4. 2004.
- Pettit, P. (1997): "The Consequentialist Perspective", i: Baron, M. mfl. (red.): *Three methods of ethics: a debate*. Oxford: Blackwell.
- Polanyi, M. (2000): *Den tause dimensjonen: en innføring i taus kunnskap*. Oslo: Spartacus Forlag. Originaltittel: *The Tacit Dimension* (1967).
- Politikens filosofileksikon* (1995). København: Politikens Forlag.
- Postema, G. (1986): "Moral responsibility in professional ethics", i: Davis, M. og Elliston, F. A. (red.): *Ethics and the legal profession*. Buffalo, N.Y.: Prometheus Books.
- Rasmussen, P. (2004): "Professionsprosjekt og vidensudvikling – om forskelle i professionsforståelser og professionsstrategier", i: Hjort, K. (red.): *De professionelle: forskning i professioner og professionsuddannelser*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.

- Repstad, P. (1993): "Behandlingsallianser og etatsmotsetninger En casestudie av en døgninstitusjon i barne- og ungdomspsykiatrien", i: Repstad, P. (red.): *Dugnadsånd og forsvarsverker: tverretattlig samarbeid i teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Repstad, P. (1998): *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Repstad, P. (1999): *Den sosiale forankring: sosiologiske perspektiver på teologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Repstad, P. (2002): *Dype, stille, sterke, milde: religiøs makt i dagens Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Repstad, P. (2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Retningslinjer for forsvarere*. www.jus.no
- Reuter, L. (2000): "The Concept of "Autonomy" and its Argumentative Value", i: Kemp, P. mfl. (red.): *Bioethics and Biolaw Vol. 1 Judgement of Life*. København: Centre for ethics and law.
- Richardson, H. (1994): *Practical reasoning about final ends*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ricoeur, P. (1992): *Oneself as another*. Chicago: University of Chicago Press.
- Riis, O. (2001): *Metoder på tværs: om forudsætningerne for sociologisk metodekombination*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Ringdal, F. (1994): *Etiske regler – Salærpolicy*. Oslo: Den Norske Advokatforening.
- Ritzer, G. (1996): *Sociological theory*. 4 utg. New York: The McGraw-Hill Companies.
- Ruyter, K.W. (1995): *Kasuistikk som saksbasert problemløsning i medisinsk etikk: om medisinsk assistert befruktning*. Oslo: K.W. Ruyter.
- Ruyter, K.W. mfl. (2000): *Medisinsk etikk – en problembasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal.
- Ruyter, K.W. (2005): "Dyder er ikke tilleggsoder – en utfordring for profesjonsutdanningene", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rød, P.A. (2004): "Evidensbasert barnevernsarbeid: systematisk kunnskapsutvikling eller kunnskapsvridning systematikk?", i: Hole, G.O. og Sudmann, T. (red.): *Vitenskapsteoretiske refleksjoner*. Bergen: Høgskolen i Bergen, Avdeling for helse- og sosialfag.
- Rød, P.A. (2004): "Mellom analyse og argumentasjon", i: Hærem, E. og Aadnesen, B. (red.): *Barnevernets undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Rød, P.A. (2005): "Tiltaksplaner – systematisk arbeid med oppfølging av hjelpetiltak, i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sandbæk, M. (2003): "Verdier og faglige problemstillinger knyttet til det biologiske prinsippet i barnevernet.", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 3.
- Sandbæk, M. (2004): "Barn i hjelpeapparatet – kompetente og sårbare aktører", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget. Nr. 2. Volum 24.
- Saugstad, T. (2003): "Læring i skole og i praksis", i: Nielsen, K. og Kvale, S. (red.): *Praktikkens læringslandskap: at lære gjennom arbeide*. København: Akademisk Forlag.
- Scheffler, S. (2001): *Boundaries and allegiances: problems of justice and responsibility in liberal thought*. Oxford: Oxford University Press.
- Schjelderup, L. og Omre, C. (2005): "Familieråd – en ny modell for beslutninger i barnevernet", i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schjelderup, L. mfl. (2005): "Mot et nytt barnevern", i: Schjelderup, L. mfl. (red.): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schmidt, U. (1999): "Rettferdighet eller omsorg? Betydningen av en feministisk kritikk for vår forståelse av rettferdighet som etisk ideal", i: Kaul, D. mfl. (red.): *Feministteologi på norsk*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Schön, D.A. (1983): *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Schaanning, E. (2002): *Kampen om den forbryterske sjel: kriminal- filosofiske vitenstrekk*. Oslo: Unipub.
- Sennet, R. (1992): *Intimitetstyranniet*. Oslo: Cappelen. Originaltittel: *The fall of public man* (1977).
- Sherman, N. (1989): *The fabric of character: Aristotle's theory of virtue*. Oxford: Clarendon Press.
- Silfverberg, G. (1996): *Att vara god eller att göra rätt: en studie i yrkesetik och praktik*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Silfverberg, G. (1999): *Praktisk klokhet: om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag symposion.
- Simon, W.H. (1986): "The Ideology of Advocacy: Procedural Justice and Professional Ethics", i: Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. Buffalo, N.Y.: Prometheus Books.

- Simon, W.H. (2000): "Lawyer advice and client autonomy: Mrs. Jones's case", i: Rhode, D.L. (red.): *Ethics in practice: lawyers' roles, responsibilities, and regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Skau, G.M. (1999): *gode fagfolk vokser... personlig kompetanse som utfordring*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Skau, G.M. (2003): *Mellom makt og hjelp: om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skei, H. (1995): *På litterære lekeplasser: studier i moderne fiksjonsdiktning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skivenes, M. (2003): "Et innlegg mot det biologiske prinsipp i barnevernstjenesten", i: *Norges Barnevern*. Oslo: Norsk barnevernsamband. Nr. 1.
- Skærbæk, E. (2002): *Who cares: ethical interaction and sexual difference*. Høgskolen i Østfold. Rapport 2002:3.
- Sogn, P.C. (2005): "Etikk i advokatfabrikk Endringer i advokatbransjen, nye etiske grensedragninger", i: Fanebust, A. mfl.: *Juss og etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solomon, R.C. (1997): "Corporate Roles, Personal Virtues", i: Statman, D. (red.): *Virtue ethics: a critical reader*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Sorell, T. (1998): "Armchair applied philosophy and business ethics", i: Cowton, C. og Crisp, R. (red.): *Business ethics: perspectives on the practice of theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Statman, D. (red.) (1993): *Moral luck*. New York: State University of New York Press.
- Storeng mfl. (2006): "Varslere: Lojalitetsplikt eller ytringsfrihet?", i: *Personal og ledelse*. Nr 5. 2006. http://www.hrm.no/index.php?file=show_object.html&object_id=30946
- Støkken, A.M. (2002): "Profesjoner: kontinuitet og endring", i: Nylehn, B. og Støkken, A.M. (red.): *De profesjonelle: relasjoner, identitet og utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sullivan, W. (2005): *Work and integrity: the crisis and promise of professionalism in America*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Syse, H. (2005): "Den sokratiske jurist", i: Fanebust, A. mfl.: *Juss og etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Taylor, G. (1996): "Deadly Vices?", i: Crisp, R. (red.): *How should one live? Essays on the virtues*. Oxford: Oxford University Press.
- Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Tjønneland, E. (1992): "Etterord", i: Sennet, R. (1992): *Intimitetstyranniet*. Oslo: Cappelen.
- Torgersen, U. (1972): *Profesjonssosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Uggerhøj, L. (1996): "Professionelle Personligheder", i: Sandbæk, M. og Tveiten, G. (red.): *Sammen med familien: arbeid i partnerskap med barn og familier*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Vetlesen, A.J. (1994): *Perception, empathy and judgement*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Vetlesen, A.J. og Nortvedt, P. (1996): *Følelser og moral*. Oslo: Gyldendal.
- Vetlesen, A.J. (2001): "Dydenes gjenkomst og omsorgens grunnlag Om utfordringene i kjølvannet av den nye kapitalismen", i: Ruyter, K. og Vetlesen, A.J. (red.): *Omsorgens tvetydighet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Vetlesen, A.J. og Henriksen, J.-O. (2003): *Moralens sjanser i markedets tidsalder*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Vetlesen, A.J. (2005): *Evil and human agency: understanding collective evildoing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Voll, I. (1995): *Avgjørelse, angst og ansvar – barnevernsarbeideres vurdering av omsorgsovertagelse*. Bergen: Barnevernets kompetansesenter.
- Wadel, C. (1990): *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. 2 utg. Flekkefjord: Seek A/S.
- Wasserstrom, R. (1986): "Lawyers as professionals: Some Moral Issues", i: Davis, M. og Elliston, F.A. (red.): *Ethics and the legal profession*. Buffalo, N.Y.: Prometheus Books.
- Weaver, G. og Trevino, L.K. (1994): "Normative and empirical business ethics: Separation, marriage of convenience, or marriage of necessity?", i: *Business Ethics Quarterly*. Rosemont, Pa.: The Society. Volum 4. Nr. 2.
- Webb, D. (2004): "Civil advocacy and the dogma of adversarialism", i: *Legal ethics*. Oxford: Hart Publishing. Volum 7. Del 2.
- Weber, M. (1949): *The methodology of the social sciences*. New York: Free Press.
- Wilhelmsen, J.-F. og Woxholth, G. (2003): *Juristetikk*. Oslo: Gyldendal.
- Williams, B. (1981): *Moral luck: philosophical papers 1973-1980*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, B. (1985): *Ethics and the limits of philosophy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Williams, B. (1995): "Professional morality and its dispositions", i: *Making sense of humanity and other philosophical papers, 1982-1993*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wyller, T. (2005): "Dydsetikk, medborgerskap og sosial praksis", i: Christoffersen, S.A. (red.): *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. Oslo: Universitetsforlaget.

Yngvesson, S.W. (2006): *Den moraliska journalisten: en analys av yrkesetik, ideal och dygder*. Uppsala Studies in Social Ethics. Uppsala Universitet.

Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere. (2002) www.fobsv.no.

Zahle, H. (2003): *Omsorg for retfærdighed: essays om retlig praksis*. København: Gyldendal.

Aamodt, L.G. (2003): "Sosialt arbeid og anerkjennelse. En problematisering av grunnlagstenkningen i sosialt arbeid", i: *Nordisk Sosialt Arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget. Nr. 3.

Aamodt, L.G. (2004): "En forskjell som gjør forskjell? "Den gode relasjonen" i et etisk perspektiv", i: Lundstøl, J. (red.): *I dannelsens tegn: profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Aarseth, H. (2002): "Advokaters uavhengighet", i: Knudtzon, S. og Omsted, W. (red.): *Å være advokat*. Oslo: Juristenes Utdanningscenter.

Ågotnes, K. (2000): "Om Michael Polanyis vitenskapsfilosofi", i: Polanyi, M. (2000): *Den tause dimensjonen: en innføring i taus kunnskap*. Oslo: Spartacus Forlag.

Artikler og lignende som ikke er tilgjengelig på internett:

Nussbaum, M. (1989): "Recoiling from Reason", i: *The New York Review*. 7/12 1989.

"Når sannhet og etikk kolliderer", i: *Aftenposten* 8/2 2003.

Scheffler, S. (1996): "Family and friends first?", i: *The Times Literary Supplement*. 27/12 1996.

Ryssdal, A. og Sulland, F.: "Kronikk", i: *Dagbladet* 15/7 2006

Smith, M. (2007): "Advokaten hjelper deg", i: *Dagbladet* 9/5 2007.

Vedlegg 1: Regler for god advokatskikk

Regler for god advokatskikk hviler på en frivillig aksept fra advokatstandens side for å sikre at advokatvirksomhet utføres etter etiske prinsipper. Disse prinsippene er grunnlag for advokatens virke i alle siviliserte rettssamfunn. Brudd på reglene er grunnlag for disiplinære følger for advokaten.

REGLER FOR GOD ADVOKATSKIKK

Vedtatt på representantskapsmøte 8. juni 2001. De reviderte reglene ble i statsråd 8. mars 2002 stadfestet som forskrift og er inntatt i advokatforskriftens kap. 12.

1. INNLEDNING

1.1 Reglenes formål

Regler for god advokatskikk har som formål å sikre at advokatvirksomhet utføres etter etiske prinsipper som er grunnlag for advokatens virke i alle siviliserte rettssamfunn. Brudd på reglene er grunnlag for disiplinære følger for advokaten.

1.2 Advokatens oppgave

En advokats oppgave er å fremme rett og hindre urett.

Advokaten plikter innenfor lovens ramme og etter beste evne å ivareta sine klienters interesser. Det skal skje uten tanke på personlig fordel eller risiko, politisk oppfatning, rase, religion eller utenforliggende hensyn.

Advokaten bør ikke identifisere seg med sin klient og har krav på ikke å bli identifisert med de standpunkter han forfekter for sin klient og de interesser klienten har.

Advokaten plikter både å være rådgiver og talsmann for sin klient.

Advokaten avgjør selv om han vil påta seg et oppdrag.

1.3 Advokatens opptreden

En advokat skal i sitt virke opptre saklig og korrekt. Advokaten må unngå en opptreden som er egnet til å skade standens og yrkets anseelse.

2. ALMINNELIGE PRINSIPPER

2.1 Uavhengighet

2.1.1

For å leve opp til forpliktelsene som en advokat påtar seg, er det nødvendig at han er uavhengig slik at hans råd og handlinger ikke påvirkes av uvedkommende hensyn. Især er det påkrevet at han ikke lar seg påvirke av egne personlige interesser eller press utenfra.

Advokaten må unngå at hans uavhengighet svekkes, og han må ikke gå på akkord med sin profesjonelle standard for å tekkes sin klient, retten eller tredjemann.

2.1.2

En advokat må ikke påta seg oppdrag hvor hans personlige økonomiske interesser kan komme i konflikt med klientens interesser eller ha innflytelse på hans frie og uavhengige stilling som advokat.

En advokat må ikke gjøre seg økonomisk interessert i utfallet av et oppdrag ved at klientens krav eller en del av dette overtas av advokaten. Advokaten må ikke påta seg kausjon for klienten. En advokat som representerer egne økonomiske interesser, helt eller delvis, plikter å gjøre sine medkontrahtenter og andre interesserte oppmerksom på dette.

2.1.3

En advokat må ikke organisere sin virksomhet på en måte som medfører at han ikke fritt og uavhengig kan rådgi og bistå sine klienter eller slik at hans uavhengighet på annen måte blir svekket.

2.2 Tillitsforhold

I sin virksomhet er advokaten avhengig av tillit som bare kan oppnås når advokatens hederlighet og integritet er hevet over tvil.

2.3 Fortrolighet

2.3.1.

Det er av sentral betydning for advokatens virke at klienter og andre kan gi advokaten opplysninger som advokaten er forpliktet til ikke å meddele videre. Advokatens plikt til å behandle opplysningene fortrolig, er en nødvendig forutsetning for tillit og er således en grunnleggende og overordnet rett og plikt for advokaten.

Advokatens plikt til å bevare taushet om opplysninger han mottar, fremmer rettspleien så vel som klientens interesser og har derfor krav på en særlig beskyttelse fra statens side.

2.3.2

En advokat skal overholde den taushetsplikt som han er pålagt gjennom lovgivningen. Opplysninger advokaten blir kjent med i sitt virke som advokat, må behandles fortrolig også når opplysningene ikke omfattes av hans lovbestemte taushetsplikt. Plikten til fortrolighet er ikke tidsbegrenset.

2.3.3

Advokaten skal kreve at fullmektiger, personale og enhver person som han engasjerer i forbindelse med advokatvirksomheten, overholder den samme taushets- og fortrolighetsplikt.

2.4 Advokaters reklame og forhold til media

2.4.1

En advokats reklame skal i form og innhold være saklig og korrekt og følgelig ikke inneholde noe som er uriktig, misvisende eller villedende.

Det er tillatt å fremheve en eller flere grener av advokatvirksomheten under forutsetning av at advokaten har særskilt innsikt og erfaring innen vedkommende felt.

Advokatene bør medvirke til å fremme objektiv informasjon om sitt yrke på en slik måte at dette kommer advokatstanden og det rettsøkende publikum til gode.

2.4.2

En advokat plikter ved enhver omtale av rettsaker å ta tilbørlig hensyn til partenes interesser og domstolens verdighet, herunder hindre faren for påvirkning av dommere, lagrette og vitner. Advokaten skal vise særskilt tilbakeholdenhet når det gjelder mediaomtale av forestående eller verserende rettsaker der han selv er eller har vært engasjert.

I ethvert tilfelle der en advokat uttaler seg i en sak der han har eller har hatt oppdrag, må det gjøres uttrykkelig oppmerksom på dette.

3. FORHOLDET TIL KLIENTEN

3.1 Aksept og avslutning av oppdrag

3.1.1

En advokat må ikke påta seg oppdrag uten etter anmodning direkte fra klienten, fra en annen advokat på en klients vegne eller fra et kompetent organ.

Påtar en advokat seg et oppdrag i tilknytning til en økonomisk transaksjon skal advokaten undersøke identiteten til klienten eller mellommann som advokaten påtar seg oppdrag for.

3.1.2

En advokat skal gi råd til klienten og ivareta hans interesser raskt, samvittighetsfullt og påpasselig. Advokaten er personlig ansvarlig for å utføre de oppgaver han påtar seg. Han skal holde klienten underrettet om sakens gang.

3.1.3

En advokat skal søke å oppnå minnelige ordninger i den utstrekning klientens interesser tilsier det.

3.1.4

En advokat skal ikke påta seg et oppdrag når han vet eller bør vite at han mangler den nødvendige kompetanse. Dette gjelder likevel ikke hvis advokaten innen rimelig tid sørger for å skaffe seg den kunnskap eller innhente den kompetanse som er nødvendig for en faglig forsvarlig utførelse av oppdraget.

En advokat bør ikke påta seg nye saker dersom hans øvrige arbeidspress gjør at sakene ikke kan bli behandlet med rimelig hurtighet.

3.1.5

Hvis omkostningene i forbindelse med et oppdrag må antas å bli uforholdsmessig høye i forhold til klientens økonomiske stilling eller de interesser saksforholdet gjelder, skal advokaten i tide gjøre klienten oppmerksom på dette. Før en advokat engasjerer en annen advokat, sakkyndig eller andre i anledning av et oppdrag bør klientens samtykke innhentes.

3.1.6

En advokat som har påtatt seg et oppdrag, plikter å fullføre det hvis klienten ønsker dette, med mindre det viser seg:

- at advokaten har fått feilaktig eller ufullstendige opplysninger
- at klienten ikke vil følge advokatens råd i saken
- at klienten ikke på anmodning betaler forskudd eller stiller sikkerhet for salær og omkostninger
- at klienten ikke på anmodning betaler á konto regning for utført arbeid og/eller påløpte omkostninger
- at klienten foranlediger eller medvirker til offentliggjørelse i strid med advokatens anmodning om å avstå fra slik offentliggjørelse, eller
- at det inntreffer slike omstendigheter at det ikke rimeligvis kan forlanges at advokaten fortsetter oppdraget.

Før advokaten frasier seg et oppdrag, plikter han å utføre det som ikke kan utstå uten at klienten utsettes for rettstap.

3.1.7

En advokat har rett til å nekte å utlevere dokumenter som han har fått i sin besittelse i forbindelse med et oppdrag så lenge klienten ikke har dekket advokatens tilgodehavende for utlegg og salær i vedkommende sak. Det gjelder dog ikke når og så langt som tilbakeholdelsen vil medføre rettstap. Er tilgodehavendet omtvistet kan Disiplinærnemndens formann eller den han oppnevner, bestemme hvor meget av tilgodehavendet som skal dekkes, og at resten kan deponeres eller sikres på de betingelser vedkommende fastsetter.

3.1.8

En advokat skal frasi seg et oppdrag hvis han får mistanke om at det omfatter en transaksjon som vil medføre hvitvasking av penger og klienten ikke er villig til å avstå fra å gjennomføre transaksjonen.

3.2 Interessekonflikter

3.2.1 (Hovedregel)

En advokat skal ikke påta seg oppdrag hvis det som følge av oppdraget oppstår risiko for brudd på advokatens lojalitet og fortrolighet overfor klientene eller brudd på advokatens plikt til uavhengighet.

3.2.2 (Dobbeltrepresentasjon)

I samme sak må ikke en advokat rådggi, representere eller handle på vegne av to eller flere klienter hvis det foreligger eller oppstår motstridende interesser mellom dem i saken eller det er en klar risiko for dette.

3.2.3 (Klientkollisjon)

En advokat kan bare ta oppdrag for en klient mot en av advokatens øvrige klienter dersom det må anses klart ubetenkelig som følge av oppdragenes forskjellige art eller type klient. Advokaten skal underrette oppdragsgiveren om forholdet.

3.2.4 (Oppdrag mot tidligere klient)

En advokat skal være varsom med å ta oppdrag mot en tidligere klient.

Advokaten skal avstå fra å påta seg oppdrag mot en tidligere klient dersom advokatens kjennskap til den tidligere klients forhold vil kunne brukes til urettmessig fordel for den nye klient eller medføre skade for den tidligere klient.

3.2.5 (Betydningen av klients samtykke)

Dersom en advokat ellers er avskåret fra å foreta handlinger eller aktiviteter for en eller flere klienter i henhold til dette punkt 3.2, skal dette bare gjelde i den utstrekning klienten eller klientene ikke har samtykket i at handlingen eller aktiviteten kan foretas.

Selv om klientene gir samtykke, er advokaten likevel avskåret fra å handle dersom hans plikt til lojalitet eller fortrolighet overfor en klient eller advokatens plikt til uavhengighet derved blir brutt.

Et samtykke fra klienten er bare gyldig dersom det er gitt på grunnlag av en henvendelse fra advokaten som gir klienten fullstendig og oppriktig opplysning om hva interessekonfliktproblemet består i.

En advokat som med klientenes uttrykkelige samtykke opptrer som megler eller voldgiftsdommer mellom to eller flere klienter med motstridende interesser, skal ikke anses for å overtre reglene i dette punkt 3.2. Dersom meglingen ikke fører til en løsning av tvisten, kan advokaten ved tvistens videre behandling ikke representere noen av partene.

3.2.6 (Reglens anvendelse på fellesskap)

Driver en advokat virksomhet i selskap, kontorfellesskap eller lignende fellesskap, gjelder reglene i 3.2.1-3.2.5 om interessekonflikter for fellesskapet og alle dets deltagere.

3.3 Salærberegning

3.3.1

Klienten har krav på å få opplyst hvordan advokaten har beregnet sitt salær. Salæret skal stå i rimelig forhold til oppdraget og arbeidet som er utført av advokaten.

3.3.2

En advokat må ikke inngå avtale med klienter eller andre om at han skal motta et salær på prosent- eller andelsbasis i forhold til sakens resultat eller gjenstand enten dette gjelder et pengebeløp eller annen form for vederlag.

Unntak fra denne regel kan bare finne sted i de tilfeller der lovgivningen eller offentlige forskrifter hjemler slik adgang.

3.3.3

En advokat må ikke inngå avtale med klienter eller andre om at han skal motta salær i form av aksjer eller andre eierandeler i selskap hvor aksjenes eller andelenes verdi vil bli påvirket av resultatet i saken. Heller ikke i andre tilfeller må det inngås avtale om en slik oppgjørsform hvis dette vil kunne påvirke advokatens frie og uavhengige stilling under utførelsen av oppdraget.

3.3.4

Hvis en advokat krever forskuddsbetaling av salær og/eller utlegg, må slik betaling ikke overstige det beløpet som etter rimelig skjønn vil kunne medgå til å dekke salær og utlegg.

3.4 Rettshjelpordninger

En advokat plikter å opplyse sin klient om eksisterende muligheter for offentlig rettshjelp og rettshjelpforsikring.

3.5 Klientmidler

Klientmidler skal behandles i henhold til Justisdepartementets forskrift om behandling av betroede midler.

En advokat som blir bedt om å forvalte midler, skal ikke motta eller håndtere midler som ikke har en navngitt kilde.

3.6 Ansvarsforsikring for advokaten

Advokaten skal til en hver tid være ansvarsforsikret mot erstatningskrav som retter seg mot hans yrkesutøvelse under hensyn til hans virksomhets art og omfang.

4. ADVOKATENS FORHOLD TIL DOMSTOLENE OG ANDRE KONFLIKTLØSENDE ORGANER

4.1 Opptreden overfor retten

En advokat skal opptre korrekt i forhold til prosesslovgivningen. Advokaten skal vise retten respekt og høflighet, men samtidig forsvare sin klients interesser ærlig, uten frykt og uten hensyn til egne interesser eller konsekvenser for seg eller andre. Advokaten har både rett og plikt til å utøve kritikk av retten i en sømmelig form.

4.2 Rettferdig rettergang

Enhver sak skal opplyses ved åpen og saklig bevisførsel og ved prosedyre for den samlede rett. Advokaten må ikke på noen måte søke å påvirke rettens medlemmer underhånden. En advokat skal ikke bevisst gi uriktige eller villedende opplysninger til retten.

4.3 Aktiv innsats

En advokat plikter å sette seg ordentlig inn i saken og drive denne med den omsorg og det tempo som god prosesskikk tilsier. Forespørsler og henstillinger fra retten skal besvares uten unødig opphold.

4.4 Forsvarlig oppdragsmengde

Advokaten bør påse at oppdragsmengden ikke utvikler seg slik at det hindrer ham i å oppfylle et rimelig krav til tempo under saksforberedelse, eller til å kunne ta berømmelse av rettsmøter i løpende saker.

4.5 Forlikstilbud

En advokat må i en prosess ikke uten motpartens samtykke påberope seg forlikstilbud som er fremsatt av motparten eller dennes advokat, eller nevne at disse har sagt seg villig til å forlike saken. Dette gjelder enten motparten eller dennes advokat har tatt slikt forbehold eller ikke.

En advokat har alltid adgang til å påberope seg forlikstilbud som han selv har fremsatt, hvis det ikke er sluttet avtale om noe annet. Forutsetningen er dog at egne forlikstilbud fremsettes i en slik form at eventuelle forlikstilbud fra motparten eller dennes advokat ikke røpes.

4.6. Forhold til vitner og sakkyndige m.v.

En advokat har adgang til å henvende seg til enhver tredjemann som kan tenkes å ha opplysninger å gi av betydning for en sak, uansett om vedkommende allerede er oppgitt av motparten som vitne. Gjelder det vitner som har særlig tilknytning til motparten, bør henvendelse ikke skje uten at motpartens advokat er varslet på forhånd.

I tvistemål bør henvendelse til oppnevnt sakkyndig skje gjennom retten. Direkte henvendelse kan dog skje hvis det etter forholdene er ubetenkelig og en henvendelse gjennom retten byr på vanskeligheter. Retten og motparten må i så fall samtidig underrettes om henvendelsen og må også meddeles svaret.

4.7 Saker hvor advokaten kan bli ført som vitne

En advokat bør vise varsomhet med å motta verv som prosessfullmektig i en sak hvor det på forhånd må ansees sannsynlig at han vil kunne bli ført som vitne i saken.

4.8 Voldgiftsrett og andre konfliktløsende organer

Reglene om advokatenes forhold til domstolene fra 4.1 til 4.6 gjelder tilsvarende så langt de passer i sak for voldgiftsrett og andre konfliktløsende organer.

5. FORHOLDET MELLOM ADVOKATER

5.1 Kollegial tillit

Kollegial tillit og samarbeid mellom advokater er nødvendig så vel i klientenes interesse som for å unngå unødige tvister.

Overfor kolleger skal en advokat alltid opptre med den hensynsfullhet og imøtekommenhet som er forenlig med klientens interesse.

5.2 Henvisningshonorar

En advokat skal verken av advokater eller andre kreve eller motta noen form for honorar eller vederlag for å henvise eller anbefale en klient. Advokaten skal heller ikke betale noen form for honorar eller vederlag for å få henvist en klient til seg.

5.3 Henvendelser til motpart

En advokat skal ikke henvende seg direkte til motparten når denne er representert ved advokat i den sak henvendelsen gjelder, uten at sterke grunner taler for det og det ikke har vært mulig å få kontakt med advokaten, som snarest skal orienteres om henvendelsen og grunnen til den.

5.4 Tvist mellom advokater

Hvis en advokat finner at en kollega har handlet i strid med regler for god advokatskikk, skal han gjøre kollegaen oppmerksom på dette. Kritikkk av kollegers arbeid må være saklig og korrekt. Tvister mellom advokater av yrkesmessig karakter bør søkes løst i minnelighet. Rettssak om forhold som nevnt ovenfor mot utenlandsk kollega bør ikke innledes før de respektive advokatorganisasjonene er blitt orientert og har hatt mulighet for å bidra til en løsning av tvisten.

5.5 Utilbørlig påvirkning

En advokat må ikke reise spørsmål om ansvar for en kollega, for derved å søke å influere på hans forsvarlige ivaretagelse av en klients tarv.

5.6 Opplæring

For å opprettholde og styrke advokatstandens faglige og etiske standard plikter en advokat å sørge for at hans ansatte medhjelpere får nødvendig opplæring og utviklingsmuligheter.

5.7 Fullmektig

Mellom advokat og fullmektig uten egen advokatbevilling skal det være et reelt ansettelsesforhold. Fullmektigen skal arbeide på prinsipalens kontor. Det skal foreligge et skriftlig kontraktsforhold hvor fullmektigen bl.a. sikres en fast rimelig avlønning. Prinsipalen må føre tilsyn med fullmektigens virksomhet, og sørge for at han får en forsvarlig veiledning i sitt arbeid.

5.8 Skifte av advokat

En advokat som engasjeres for å representere en klient til erstatning for en annen advokat i en bestemt sak, skal påse at klienten har underrettet den andre advokaten om dette, eventuelt selv gi slik underretning. Dersom klientens interesser krever at det iverksettes hastetiltak, må slik underretning skje snarest mulig etter at slike tiltak er truffet.

5.9 Ansvar for honorar til utenlandsk klient

Når en advokat ikke begrenser seg til å anbefale en annen advokat eller til å introdusere ham til klienten, men selv engasjerer en utenlandsk advokat til en bestemt sak eller søker hans råd, blir han personlig forpliktet, selv om klienten er insolvent, til å betale den utenlandske advokats honorar og utlegg. Advokatene kan imidlertid ved engasjementets begynnelse avtale særordninger i slike saker. Dessuten kan den advokat som har engasjert en annen, til enhver tid begrense sitt personlige ansvar til størrelsen av det honorar og utlegg som er påløpt frem til det tidspunkt han meddeler den andre advokat at han ikke lenger påtar seg ansvar.

6. REGLER FOR ADVOKATVIRKSOMHET OVER LANDEGRENSENE

6.1 Forholdet til CCBE Code of Conduct

En norsk advokat som driver virksomhet over landegrensene innenfor EØS-området, er bundet av CCBE Code of Conduct, vedtatt 24.november 1998 av CCBE og akseptert av Den Norske Advokatforening 18. juni 1999.

Vedlegg 2: Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere

1. Innledning

Yrkesutøvelsen til barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere er basert på humanistiske og demokratiske verdier. Yrkesutøverne fremmer likeverd og respekt, møter menneskers behov og bidrar til at de får brukt sine ressurser. Arbeidet skal ivareta enkeltindividet og forståelsen av menneskenes gjensidige avhengighet av hverandre for å skape livskvalitet for alle. Solidaritet med utsatte grupper, kamp *mot* fattigdom og *for* sosialrett ferdighet er en viktig del av yrkesgruppens identitet.

Dokumentet er bygd opp slik at første del beskriver målgruppe, målsetting og definisjoner. Andre del angir yrkesetiske prinsipper og setter disse inn i en internasjonal sammenheng. I tredje og fjerde del drøftes etiske utfordringer og problemområder som yrkesutøverne står overfor. I siste del beskrives yrkesetisk råd og retningslinjer for rådets arbeid.

Målgruppe

Dette yrkesetiske dokumentet henvender seg til

- Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere
- Studenter og undervisningspersonell ved utdanningene
- Brukere/klienter av disse yrkesgruppens tjenester
- Yrkesgruppens arbeidsgivere og oppdragsgivere
- Kolleger og samarbeidspartnere

Målsetting

Målet med det yrkesetiske dokumentet er

- å styrke etisk bevissthet og handling blant barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere.
- å gi brukere/klienter innsyn i disse profesjonenes etiske grunnlag
- å bidra til å sette kritisk søkelys på sosial- og helsetjenestene
- å bidra til å legitimere utøvelsen av yrket og være et element i utvikling av yrkesidentitet.
- å gi inspirasjon og veiledning for etisk refleksjon og diskusjon.
- å være grunnlag for klager til yrkesetisk råd

Definisjoner

Helse- og sosialfaglig arbeid

Helse- og sosialfaglig arbeid er et samlebegrep som benyttes som en generell betegnelse på barnevernpedagogers, sosionomers og vernepleieres yrkesutøvelse

Klient eller bruker

I dette dokumentet brukes betegnelsen bruker/klient om de personer som mottar helse- og sosialfaglige tjenester.

Etikk

Etikk omhandler ideologier, verdier, normer, holdninger og handlinger. Profesjonsetikk for helse- og sosialarbeidere gir grunnlag for handling og begrunnede verdivalg i yrkesutøvelsen.

2. Verdier som forplikter

Internasjonale grunnlagsdokumenter

Konvensjoner

FNs menneskerettighetserklæring slår fast at "alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter". Respekten for menneskets verd og rettigheter slik det kommer fram i menneskerettighetserklæringen er utgangspunkt for etableringen av felles etiske verdier. FN og andre internasjonale organisasjoner har senere vedtatt en rekke forpliktende dokumenter som er av betydning for utforming av etikk for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere:

- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter
- FNs konvensjon om kulturelle, sosiale og økonomiske rettigheter
- FNs konvensjon om barns rettigheter
- FNs konvensjon om å avskaffe diskriminering av kvinner
- FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering
- Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen
- ILO konvensjonen om urfolksrettigheter
- FNs standardregler for like muligheter for funksjonshemmede
- FNs erklæring om funksjonshemmedes rettigheter
- FNs erklæring om psykisk utviklingshemmedes rettigheter (Jerusalem-erklæringen)

Internasjonal etikk i helse- og sosialfaglig arbeid

International Federation of Social Workers (IFSW) vedtok i 1994 dokumentet "Sosialt arbeids etikk -prinsipper og standarder" ("The Ethics of Social Work - Principles and Standards"). Dokumentet består av en erklæring om etiske prinsipper i sosialt arbeid og yrkesetiske retningslinjer. FO er som medlem av IFSW forpliktet av dette internasjonale dokumentet.

Prinsipper

Følgende prinsipper danner et felles etisk grunnlag for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere:

Menneskelivets ukrenkelighet

Alle mennesker har en ukrenkelig verdi. Fellesskapet har et ansvar for å legge til rette for liv og helse for hvert enkelt menneske og å bekjempe bruk av vold og tvang. Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere forsvarer menneskers fysiske og psykiske integritet.

Respekt for enkeltindividet

Respekt for enkeltindividets frihet, selvbestemmelse og livsverdier er grunnleggende i helse- og sosialfaglig arbeid. Gjennom brukermedvirkning skal barnevernpedagoger,

sosionomer og vernepleiere bidra til å styrke den enkeltes mulighet for mestring og kontroll over eget liv.

Helhetssyn på mennesker

Helse- og sosialfaglig arbeid legger til grunn et helhetlig syn på mennesket, og på hvordan individ og samfunn påvirker hverandre. Yrkesutøveren skal bidra til at ulike deler av hjelpeapparatet samarbeider om å gi brukeren/klienten et helhetlig hjelpetilbud.

Likeverd og ikke-diskriminering

Alle mennesker er likeverdige og har krav på et verdig liv. Diskriminering på grunnlag av nasjonalitet, hudfarge, språk, kultur, klasse, kjønn, seksuell legning, alder, funksjonshemming, religiøs tro eller politiske oppfatninger er ikke akseptabelt og må bekjempes.

Tillit, åpenhet, redelighet, omsorg og nestekjærlighet

Disse menneskelig verdier ligger til grunn for etablering av en etisk og faglig basert relasjon mellom brukeren/klienten og yrkesutøveren.

Konfidensialitet og taushetsplikt

Ivaretagelse av konfidensialitet er en nødvendig del av respekten for individets integritet. Taushetsplikten er grunnlaget for tillit mellom yrkesutøveren og brukeren/klienten. Dersom det skal gjøres unntak fra taushetsplikten må dette kunne begrunnes med at andre etiske hensyn veier tyngre.

Varslingsansvar

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere blir gjennom sitt arbeid kjent med en rekke forhold som skaper problemer for enkeltmennesker eller grupper og har et moralsk ansvar for å gjøre disse forholdene kjent. Yrkesutøveren skal bidra til at forhold som rammer utsatte grupper eller individer, får samfunnsmessig oppmerksomhet.

Rettferdighet

En rettferdig fordeling av samfunnets ressurser er et viktig mål og en grunnleggende etisk utfordring i helse- og sosialfaglig arbeid. Yrkesutøveren har et særskilt ansvar for å arbeide for rettigheter og gode kår for utsatte grupper i samfunnet.

Solidaritet

Ut fra en erkjennelse av at mennesker er avhengig av hverandre skal barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere fremme solidaritet mellom individer, grupper og klasser og arbeide for et inkluderende samfunn.

Likhet for loven

Brukernes rettigheter skal ivaretas i all yrkesutøvelse. Ivaretagelse av rettssikkerheten er en særlig utfordring der den enkelte yrkesutøvers skjønn er bestemmende for hva som gis av ytelser og tjenester.

Individuelt ansvar

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere er forpliktet til å holde et høyt faglig nivå. Dette gjelder faglig kunnskap, etisk refleksjon og kvaliteten i det konkrete,

daglige arbeidet. Den enkelte yrkesutøver er ansvarlig for egne handlinger. Selv om en handling er pålagt av overordnet myndighet, er det den enkelte yrkesutøver som handler, gjør de etiske vurderingene og som står inne for konsekvensene av disse.

3. Relasjonen mellom yrkesutøver og bruker/klient

Møtet mellom mennesker

Helse- og sosialfaglig arbeid utøves i møte mellom mennesker. Måten yrkesutøveren møter enkeltmennesker og grupper på er avgjørende for å kunne yte tjenester og hjelp. Å vise respekt, åpenhet, tillit og omsorg krever etisk klokskap og et bevisst, profesjonelt forhold til egne motiver og verdier. Forholdet mellom brukerens/klientens selvbestemmelse og bruk av makt og tvang er særlig kompliserte temaer.

Lojalitet

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere må ofte velge mellom forskjellige interesser. Den primære lojaliteten skal være overfor den mest utsatte parten. Dette gjelder for eksempel dersom det er konflikter mellom foreldre og barns interesser. I situasjoner hvor krav om effektivitet eller stramme budsjetter vil ramme den enkelte bruker/klients rettigheter eller behov, rangerer lojalitet ovenfor klient/bruker over lojalitet mot kolleger og arbeidsgivere.

Brukerens/klientens handlinger kan i noen tilfeller støte mot almene verdier. Et eksempel på en slik situasjon kan være når bruker/klient handler slik at det truer andre menneskers integritet. Yrkesutøverens lojalitet til bruker/klient og ulike etiske prinsipper, utfordres i slike sammenhenger. I andre situasjoner vil yrkesutøveren måtte prioritere innsats mellom forskjellige brukere/klienter og vurdere hvordan lojaliteten til den enkelte best kan ivaretas.

Myndiggjøring

Myndiggjøring innebærer at bruker/klient får hjelp til å mobilisere og ta i bruk egne ressurser, slik at de opplever mestring og har innflytelse og styring over eget liv. Sentrale begreper er verdighet og respekt. Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere skal opplyse bruker/klient om den enkeltes rettigheter, muligheter og tilbud som kan gis. Myndiggjøring kan innebære at faglig innflytelse og kontroll blir svekket til fordel for bruker/klients egen makt, ansvar og kontroll.

Myndiggjøring er en særlig utfordring i arbeidet med brukere som ikke selv kan gi uttrykk for ønsker og behov, ikke forstår konsekvensen av egne valg eller har urealistiske mål. Utvikling av selvbestemmelse er viktig i dette arbeidet.

Kollektivt orienterte arbeidsmetoder som gruppearbeid og lokalsamfunnsorientert arbeid, vektlegger betydningen av myndiggjøring. I slike situasjoner kan det være en særlig utfordring å ivareta forholdet mellom gruppas uttrykte behov på den ene siden og den enkeltes behov på den andre.

Myndighet og makt

Helse- og sosialfaglig arbeid innebærer utøvelse av makt, myndighet og sosial kontroll. Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere har ansvar for å tydeliggjøre og vedkjenne seg maktforholdet i relasjonen med brukeren/klienten.

Yrkesutøverne er satt til å forvalte samfunnets helse- og sosialpolitikk, med de muligheter og begrensinger det kan innebære. Et eksempel på dette kan være bruk av vilkår for tildeling av økonomisk stønad, som må baseres på en grundig faglig og etisk vurdering og med utgangspunkt i brukerens/klientens selvbestemmelsesrett.

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere har ofte mulighet til å avgjøre spørsmål med store konsekvenser for brukeren/klientens liv. De har også faglige kunnskaper som kan skape skjevhet i relasjonen, og autoritet, myndighet og makt som gjør at den hjelpetrequende står i et avhengighetsforhold til yrkesutøveren.

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere skal bruke sin innflytelse for å hjelpe brukeren/klienten til å synliggjøre de behov og den kompetanse brukeren/klienten har. Det er en nødvendig del av yrkesutøverens kompetanse å kunne utøve myndighet på en slik måte at den det gjelder ikke føler seg krenket. Som yrkesutøver er det uakseptabelt å skaffe seg private fordeler eller inngå seksuelle relasjoner i et bruker/klientforhold.

Det er nødvendig å lytte til brukeren/klientens beskrivelse av egne problemer og spørre etter forslag til løsninger. En må våge å se den andre og la seg engasjere. Yrkesutøverne skal gi informasjon slik at brukeren/klienten i størst mulig grad selv kan velge tiltak. Det skriftlige materiale som produseres i en sak må utformes på en slik måte det gjør innsyn mulig. Selv i situasjoner hvor brukeren/klienten er sterkt hjelpetrequende og ber om at noen andre overtar, må yrkesutøveren søke å beholde forståelsen for at enhver har ansvar for sitt eget liv.

Tvang

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere skal bekjempe unødvendig bruk av tvang⁷⁴⁶. Bruk av tvang skal bare skje i unntakstilfeller. Tvangstiltak må være hjemlet i lov, og i tillegg kunne begrunnes etisk.

Norsk lovgivning hjemler muligheten for tvangstiltak overfor helse- og sosialtjenestens brukere. Dette er særlig aktuelt innen barnevern, arbeid med personer med psykisk utviklingshemming og tvangstiltak innen psykiatri og rusbehandling. Lovgivningen stiller en rekke betingelser. Bruk av tvang og makt kan bare besluttes og settes i verk når det er nødvendig for å hindre eller begrense vesentlig skade. Når tvang brukes for å hindre et menneske fra å gjøre skade på seg selv, andre eller omgivelsene, skal dette bare gjøres etter grundige faglig og etiske avveininger. Alle tiltak skal utformes med respekt for den enkeltes fysiske og psykiske integritet, og så langt som mulig i overensstemmelse med brukeren/klientens selvbestemmelsesrett. De inngrepene som foretas må ikke gå lenger enn det som er nødvendig for formålet. Tiltak basert på frivillighet skal være prøvd før tvangstiltak settes i verk.

Når tvang må brukes for å løse en parts problemer på bekostning av en annens, skal tvangsbruk alltid hvile på grundige avveininger av interessemotsetningene og på verdivalg etter at ulike partsinteresser er hørt og blitt sikret kvalifiserte talspersoner. I

---

⁷⁴⁶ Med tvang menes tiltak rettet mot en person uten samtykke fra personen. Det kan være tiltak som er sterkt inngripende i personens situasjon eller tiltak vedkommende motsetter seg.

barnevernssaker vil en ofte oppleve at slike motstridene interesser må ivaretas. Barnets interesser skal alltid veie tyngst i slike saker.

Barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere kan oppleve å bli pålagt å utføre tvangstiltak som andre har vedtatt, men som man selv er uenig i. I slike situasjoner må en foreta en etisk avveining med utgangspunkt i prinsippet om individuelt ansvar.

Skjønn og dømmekraft

Helse- og sosialfaglig arbeid forutsetter evne til faglig og moralsk dømmekraft og utøvelse av skjønn. Dette gjelder ikke minst når utgangspunktet for å sette inn tiltak er basert på vurdering av behovene til et individ eller en gruppe. Å utøve skjønn er å kunne overveie ulike sider ved sammensatte og vanskelige situasjoner, og kunne avveie mellom ulike interesser og hensyn.

Å kunne vurdere, foreta valg og fatte beslutninger som får følger for menneskers liv forutsetter evne til moralsk dømmekraft. Yrkesutøverne må kunne utvise dømmekraft som integrerer en faglig vurdering av den konkrete situasjonen med yrkesetiske verdier og holdninger. Slike overveielser krever ydmykhet, lydhørhet og mot.

Barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere har ansvar for å drøfte etiske dilemmaer både med bruker/klient og med kollegaer, og for å søke veiledning når en selv er i tvil.

Taushetsplikt

Personvern er en grunnleggende verdi i helse- og sosialfaglig arbeid. Absolutt taushetsplikt er en hovedregel. Taushetsplikten skal forsvare individets rett til å bestemme over informasjon om seg selv, og er en forutsetning for en tillitsfull relasjon mellom yrkesutøveren og bruker/klient.

Unntak fra taushetsplikten gjøres primært med brukers/klients samtykke. Om samtykke ikke foreligger skal vedkommende varsles før taushetsbelagt informasjon gis til andre. Unntak fra taushetsplikten må begrunnes i at viktigere hensyn går foran. Personvernet skal ivaretas også når samtykke foreligger. Når flere parter er involverte, eksempelvis både barn og foreldre, kan det oppstå dilemmaer knyttet til taushetsplikt.

Barn og andre som trenger beskyttelse må ivaretas spesielt både når det gjelder å bevare taushet og å oppheve taushet

4. Relasjonen til kolleger, arbeidsgiver og samfunn

Samarbeid

Samarbeid er en forutsetning for utøvelse av helse- og sosialfaglig arbeid. Et helhetlig og godt koordinert tjenestetilbud bygger på gode relasjoner mellom yrkesutøver og bruker/klient. Det forutsetter også samarbeid mellom involverte yrkesutøvere, yrkesgrupper, etater og nettverk. Kravene til etisk begrunnede handlinger må derfor rette seg mot egen profesjon, andre profesjoner, arbeidssted, offentlige instanser og samfunnet for øvrig. Dette forutsetter at yrkesutøveren har kjennskap til og viser respekt for andres kompetanse, roller og arbeidssituasjon. Et helhetssyn på mennesket innebærer at forskjellige instansers innsats må sees i sammenheng.

Helse- og sosialfaglig arbeid er ofte preget av motsetninger. En erkjennelse av konflikter er en forutsetning for å kunne gjøre godt arbeid.

Kritikk av kolleger bør tas åpent opp med den det gjelder før kritikken bringes videre i systemet. Kollegaloyalitet må ikke komme i veien for en åpen diskusjon om behandlingsmetoder eller skjønnsmessige vurderinger i konkrete saker.

Lojalitet

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere blir ofte stående i valget mellom hensyn til bruker/klient, arbeidsgiver eller oppdragsgiver, kolleger og samfunnet forøvrig. Slike dilemma kan skjult eller åpent føre til valg og prioriteringer i konflikt med yrkesetiske forpliktelser. Yrkesutøveren må ha kunnskap om brukere/klienters rettigheter slik at de får den hjelp de har krav på. Det forutsetter at yrkesutøveren har mot til å si i fra, kan treffe faglige og etiske avgjørelser og stå inne for konsekvensene av disse.

Yrkesutøveren kan i en presset hverdag oppleve en lojalitetskonflikt med brukeren på det ene siden og trange økonomiske rammer og manglende ressurser på den andre siden. Yrkesutøveren kan også måtte velge mellom hvem av brukerne som skal få hjelp først. En slik lojalitetskonflikt kan innebære press om ikke å informere bruker/klient for å tilfredsstille arbeidsgivers krav om effektivitet, og dermed komme i konflikt med å være lojal mot den svakeste parten, jf. pkt. 3.2 og prinsippet om individuelt ansvar.

Varslingsansvar

Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere har et ansvar for å påpeke forhold som skaper sosiale problemer og bidrar til sosial utstøting eller uverdige livsvilkår. Offentlig ansatte yrkesutøvere har plikt til å varsle ad tjenestevei til de politiske beslutningsorganene.

Enkelte ganger kan det være nødvendig å henvende seg direkte til politikere eller media. I all offentlig opptreden må det gjøres klart om man opptrer på vegne av seg selv, sin profesjon, en organisasjon eller sitt arbeidssted. Mange arbeidsgivere har regler som hindrer ansatte i å uttale seg offentlig. Slike regler kan det ut fra etiske hensyn være riktig å bryte (jf. prinsippet om individuelt ansvar).

Varslingsansvaret griper inn i forholdet mellom taushetsplikt, opplysningsplikt og yrkesetiske hensyn. I spørsmålet der ansvar for å beskytte enkeltpersoner og ivareta taushetsplikt aktualiseres, må varslingsansvaret avveies i forhold til disse.

5. Yrkesetisk råd og klagebehandling

Sammensetning

Yrkesetisk råd i FO består av 3 representanter fra hver yrkesgruppe og 2 eksterne medlemmer og velges på kongressen

Mandat

Rådets mandat er å bidra til etisk refleksjon og bevissthet blant barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, holde den etiske diskusjon høyt på organisasjonens og

yrkesgruppenes dagsorden og behandle klager på yrkesutøvelsen blant de tre yrkesgruppene.

Rådet tar imot henvendelser for råd og drøfting av etiske spørsmål.

Hvem kan klage til yrkesetisk råd

- Alle som i møte med barnevernpedagoger, sosionomer eller vernepleiere mener å ha opplevd etisk kritikkverdig praksis fra yrkesutøvernes side, kan fremme klage overfor Yrkesetisk råd. Dette gjelder også om yrkesutøveren ikke er medlem av FO.
- En yrkesutøver kan også klage kollega eller overordnet inn for Rådet om en har opplevd eller sett etisk klanderverdig praksis.
- Klage kan også fremmes av bruker/klient eller yrkesutøver overfor samfunnsinstitusjoner, f. eks tjenestesteder.

Klageprosedyre

- Klagen skal fremmes skriftlig til yrkesetisk råd. Rådet kan være behjelpelig med å formulere klagen.
- Klagen må inneholde hvem en klager på, omstendighetene rundt klagen og de etisk klanderverdige aspektene ved forholdet. Det er ønskelig at klagen knyttes direkte til de etiske verdiene som er omtalt i dette dokumentet. Ved klage fra en bruker/klient må det vedlegges en signert godkjenning fra klageren om at den innklagete yrkesutøveren løses fra taushetsplikten i den spesielle saken.
- Klagen oversendes den innklagete for kommentarer.
- Kommentarer fra den innklagete oversendes klageren, slik at vedkommende har mulighet til ytterligere kommentarer.
- Den innklagede blir så bedt om å komme med en sluttkommentar.
- Yrkesetisk råd drøfter klagesaken i møte, med bakgrunn i dette etiske dokumentet. Rådet kommer med en skriftlig vurdering i saken, som sendes begge parter med alle saksdokumenter vedlagt. Rådet kan også invitere til et møte mellom partene for å fremme kommunikasjon og gjensidig respekt.
- Ved grove brudd på FOs etiske verdier, kan rådet foreslå skarpere reaksjoner overfor yrkesutøveren, for eksempel suspensjon eller eksklusjon fra FO. I slike tilfeller følges vedtektenes bestemmelser.
- Yrkesetisk råd vurderer om klagebehandlingen skal offentliggjøres.

